

ISSN_2564-7164

MUHASEBE ÖĞRETİM ÜYELERİ BİLİM VE DAYANIŞMA VAKFI
THE TURKISH FOUNDATION FOR SCIENCE AND COLLABORATION OF ACCOUNTING ACADEMICIAN

MUHASEBE BİLİM DÜNYASI DERGİSİ

THE WORLD OF
ACCOUNTING SCIENCE

Cilt / Volume: 21 Sayı / Issue: 4 Aralık / December 2019

MUHASEBE ÖĞRETİM ÜYELERİ
BİLİM VE DAYANIŞMA VAKFI / THE TURKISH
FOUNDATION FOR SCIENCE AND
COLLABORATION
OF ACCOUNTING ACADEMICIAN

EDİTÖRLER KURULU/EDITORIAL BOARD

Genel Yayın Yönetmeni / Senior Editor

Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN (Başkent Üniversitesi)

Baş Editör / Chief Editor

Prof. Dr. Beyhan MARŞAP (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Editör / Editor

Prof. Dr. Seyhan ÇİL KOÇYİĞİT (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Doç. Dr. Can ÖZTÜRK (Çankaya Üniversitesi)

Editör Yardımcısı / Associate Editor

Doç. Dr. Bilge Leyli ELİTAŞ (Yalova Üniversitesi)

Doç. Dr. Arzu ÖZSÖZGÜN ÇALIŞKAN (Yıldız Teknik Üniversitesi)

Dr.Öğt.Üyesi Tuba DERYA BASKAN (Kırıkkale Üniversitesi)

Yayın Sekreteri / Editorial Staff

Arş. Gör. Sefa TOPUZ

YAYIN DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Durmuş ACAR (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Nuran CÖMERT (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Ülkü ERGUN (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Assoc. Prof. Graham GAL (University of Massachusetts)

Prof. Dr. Yoshiaki JINNAI (Tokyo Keizai University, Japan)

Prof. Dr. Reşat KARCIOĞLU (Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Seval KARDEŞ SELİMOĞLU (Anadolu Üniversitesi)

Prof. Dr. Ganite KURT (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Juan LANERO (Leon University, Spain)

Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ (Mustafa Kemal Üniversitesi)

Prof. Dr. Yıldız ÖZERHAN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Assoc. Prof. Rezarta SHKURTI (Tirana University, Albania)

Prof. Dr. Hülya TALU (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Adriana TIRON-TUDOR (Babeş-Bolyai University, Romania)

Prof. Dr. Şaban UZAY (Erciyes Üniversitesi)

*Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve Dayanışma Vakfına Aittir.
All the copy rights of this journal is under the sole responsibility of the AACF
Bu dergide ileri sürülen fikirler makalelerin yazarlarına aittir.*

*Bu fikirler MÖDAV'ın görüşlerini yansıtmaz.
The opinions put forwarded in this journal are belong to their writers These
opinions do not reflect the views of the AACF*

MODAV/ AACF

**Merkez/ Center Kumrular Caddesi No: 26 06440 Kızılay Ankara Tel:
(0312) 232 33 77 Fax: (0312) 231 71 17**

Makale gönderimi:

Mail to:

**Prof.Dr. Seyhan ÇİL KOÇYIĞIT
<http://dergipark.gov.tr/mbdd>**

*Türkçe ve İngilizce dillerinde hazırlanan bu dergi hakemli bir dergi olup, yılda
dört defa yayınlanmaktadır. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi Cilt:
10 Sayı: 1 Mart 2008 tarihinden itibaren **Ebscohost Academic Search Complete** 'de,
Haziran 2014 yılından itibaren **TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal ve Beşeri
Bilimler Veri Tabanı** 'nda indekslenmektedir. Aynı zamanda 2017 yılından itibaren de
DergiPark 'ta yer alan dergimiz, 2018 yılı Eylül ayı itibariyle de **SOBIAD**
(**Atf Dizini**) tarafından indekslenmeye başlanmıştır.*

*This journal is prepared in Turkish and English languages, published
four times a year. Journal of The World of Accounting Science have been indexed by
Ebscohost Academic Search Complete since March 2008, Vol:10 No:1 and **TUBITAK
ULAKBİM Social and Humanities Science Database** since June 2014.
At the same time, our journal, which has been in **Dergipark** since 2017, has started to be
indexed by **SOBIAD** as of March 2018.*

ARALIK 2019 SAYISI BİLİM HAKEM LİSTESİ

- Prof. Dr. ASLAN, Ümmühan
Prof. Dr. ÇİL KOÇYİĞİT, Seyhan
Prof. Dr. DALGAR, Hüseyin
Prof. DR. DEMİR, Volkan
Prof. Dr. DERAN, Ali
Prof. Dr. GÜRDAL, Kadir
Prof. Dr. GÜRER, Abdülkadir
Prof. Dr. KARACA, Süleyman Serdar
Prof. Dr. KARDEŞ SELİMOĞLU, Seval
Prof. Dr. KÖSE, Tunç
Prof. Dr. KUTLU, Hüseyin Ali
Prof. Dr. ÖNCE, Saime
Prof. Dr. ÖZBİRECİKLİ, Mehmet
Prof. Dr. ÖZER, Gökhan
Prof. Dr. SABAN, Metin
Prof. Dr. TÜRK, Zeynep
Prof. Dr. ULUSAN, Hikmet
Prof. Dr. YANIK, S. Serap
Doç. Dr. AKBAŞ, Halil Emre
Doç. Dr. BAŞÇI, Eşref Savaş
Doç. Dr. GÖKTEN, Soner
Doç. Dr. GÜNEREN GENÇ, Elif
Doç. Dr. GÜNGÖR TANÇ, Şükran
Doç. Dr. KALEMCİ, Rabia Arzu
Doç. Dr. KIYMETLİ ŞEN, İlker
Doç. Dr. TEMUR, Turan

İÇİNDEKİLER

GENEL MUHASEBE DERS KİTAPLARININ OKUNABİLİRLİK DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA (Araştırma Makalesi) Dr. Öğr. Üye Mustafa DOĞAN Öğretim Görevlisi Dr. Emrah ERTUGAY.....	863
ENTEĞRE RAPORLAMANIN İŞLETME VE ÇEVRESİ AÇISINDAN ÖNEMİ: ULUSLARARASI ENTEĞRE RAPORLAMA KONSEYİ VERİ TABANINDAKİ ŞİRKETLERİN EKO-VERİMLİLİK İNCELEMESİ (Araştırma Makalesi) Arş. Gör. Aysun AKTAŞ MOZEİKÇİ Doç. Dr. Erkan ÖZTÜRK.....	879
KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLARI VE GÜVENCE DENETİMİ: TÜRKİYE'DE GRI REHBERİNE GÖRE RAPORLAMA YAPAN FİRMALAR ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA (Araştırma Makalesi) Dr. Öğr. Üye. Esra ATABAY	904
MUHASEBE DENETİMİNDE BİLGİ TEKNOLOJİLERİNİN KULLANIMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA (Araştırma Makalesi) Doç. Dr. Semra AKSOYLU Arş. Gör. Onur TOK.....	923
XV. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE YÖNETİM MUHASEBESİNİN TARİHİ GELİŞİMİ (Derleme) Dr. Öğr. Üye. Ümmügülüm ZOR.....	944
KURUMSAL YÖNETİM ENDEKSİNDE YER ALMANIN BANKALARIN PERFORMANSINA ETKİSİ: BORSA İSTANBUL'DA BİR ARAŞTIRMA (Araştırma Makalesi) Burcu GERGİN Doç. Dr. İlker KIYMETLİ ŞEN.....	956
MUHASEBEDE FİRMA YAŞAM DÖNGÜSÜ KAVRAMI: LİTERATÜR İNCELEMESİ (Derleme) Dr. Öğr. Üye. Ömer Faruk GÜLEÇ..	979
IFRS 9 FİNANSAL ARAÇLAR STANDARDI KAPSAMINDA FİNANSAL TÜREV ÜRÜNLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ: SWAP ÖRNEĞİ (Araştırma Makalesi) Öğr. Gör. İlknur KOÇAK ŞEN Prof. Dr. Halim SÖZBİLİR.....	1008
DEVLET ÜNİVERSİTELERİNDE VERİLEN MUHASEBE EĞİTİMİ İLE ULUSLARARASI MUHASEBE EĞİTİMİ STANDARTLARI ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR İNCELEME: EGE BÖLGESİ ÖRNEĞİ (Araştırma Makalesi) Dr. Öğr. Üyesi Burak ÖZDOĞAN Arş. Gör. Dr. Batuhan Fatih MOLLAOĞULLARI.....	1037
SOSYAL MEDYA VE MUHASEBE: BİR ALAN ARAŞTIRMASI (Araştırma Makalesi) Doç. Dr. Gönül ALKAN Doç. Dr. R. Şebnem YAŞAR.....	1061
MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ ÖRGÜTSEL BAĞLILIKLARININ İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ (Araştırma Makalesi) Arş. Gör. Tuba BORA KILINÇARSLAN Doç. Dr. Rüyam KÜÇÜKSÜLEYMANOĞLU.....	1078
MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ KİŞİ-İŞ UYUMU VE ETİK TUTUM ALGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: ZONGULDAK, BARTIN VE KARABÜK İLLERİNDE BİR ARAŞTIRMA (Araştırma Makalesi) Dr. Öğr. Üyesi Hakan VARGÜN Büşra BÜYÜKYILMAZ.....	1091

CONTENTS

A STUDY ON THE READABILITY LEVELS OF FINANCIAL ACCOUNTING TEXTBOOKS

(Research Article)

Asst. Prof. Mustafa DOĞAN

Dr. Emrah ERTUGAY..... 863

**THE IMPORTANCE OF INTEGRATED REPORTING FOR ENTERPRISES AND THEIR ENVIRONMENT:
ECO-EFFICIENCY ANALYSIS OF COMPANIES BASED ON INTERNATIONAL INTEGRATED
REPORTING COUNCIL DATABASE**

(Research Article)

Res. Assist. Aysun AKTAŞ MOZEİKÇİ

Assoc. Prof. Erkan ÖZTÜRK..... 879

**CORPORATE SUSTAINABILITY REPORTS AND ASSURANCE ENGAGEMENTS: A STUDY ON
COMPANIES REPORTING IN TURKEY ACCORDING TO THE GRI GUIDELINE**

(Research Article)

Asst. Prof. Esra ATABAY 904

A RESEARCH ON THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN AUDIT

(Research Article)

Assoc. Prof. Semra AKSOYLU

Res. Assist. Onur TOK..... 923

DEVELOPMENT OF MANAGEMENT ACCOUNTING SINCE THE 15th CENTURY

(Review)

Asst. Prof. Ümmügülüm ZOR..... 944

**IMPACT OF LISTING IN CORPORATE GOVERNANCE INDEX UPON THE PERFORMANCE OF THE
BANKS: A RESEARCH IN BORSA ISTANBUL**

(Research Article)

Burcu GERGİN

Assoc. Prof. İlker KIYMETLİ ŞEN..... 956

FIRM LIFE CYCLE CONCEPT IN ACCOUNTING: A LITERATURE REVIEW

(Review)

Asst. Prof. Ömer Faruk GÜLEÇ.. 979

**ACCOUNTING OF FINANCIAL DERIVATIVES UNDER THE IFRS 9 FINANCIAL INSTRUMENT
STANDARD: SWAP CASE**

(Research Article)

Instructor İlknur KOÇAK ŞEN

Prof. Halim SÖZBİLİR..... 1008

**COMPARATIVE REVIEW ON ACCOUNTING EDUCATION PROVIDED IN STATE UNIVERSITIES AND
INTERNATIONAL ACCOUNTING EDUCATION STANDARDS: AEGEAN REGION CASE**

(Research Article)

Asst. Prof. Burak ÖZDOĞAN

Res. Assist. Batuhan Fatih MOLLAOĞULLARI..... 1037

SOCIAL MEDIA AND ACCOUNTING: A FIELD RESEARCH

(Research Article)

Assoc. Prof. Gönül ALKAN

Assoc. Prof. R. Şebnem YAŞAR..... 1061

THE EFFECT OF ACCOUNTANTS' ORGANIZATIONAL COMMITMENT ON THEIR JOB SATISFACTION

(Research Article)

Res. Assist. Tuba BORA KILINÇARSLAN

Assoc. Prof. Rüyam KÜÇÜKSÜLEYMANOĞLU..... 1078

**THE RELATIONSHIP BETWEEN PERSON-JOB FIT AND ETHICAL ATTITUDE PERCEPTIONS OF
ACCOUNTING PROFESSIONALS: A RESEARCH ON ACCOUNTING PROFESSIONAL PROFESSIONALS**

(Research Article)

Asst. Prof. Hakan VARGÜN

Büşra BÜYÜKYILMAZ..... 1091

GENEL MUHASEBE DERS KİTAPLARININ OKUNABİLİRLİK DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Dr. Öğretim Üyesi Mustafa DOĞAN **

Öğretim Görevlisi Dr. Emrah ERTUGAY ***

Araştırma Makalesi/ Research Article

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Aralık 2019; 21(4); 863-878

ÖZ

Okuma, gözle algılanan işaret ve sembollerin beyin tarafından işlenerek anlamlandırılması ve yorumlanması işlemidir. Okunan metnin akıcı biçimde anlamlandırılabilmesini sağlamak için metnin sahip olması gereken okunaklılık, okunabilirlik, anlaşılabilirlik gibi çeşitli faktörlerden söz edilebilir. Okunabilirlik, bir metnin kolay okunabilir olmasını sağlayan faktörlerin, okuyucunun okuma becerisine uygun olması durumudur. Okunabilirliğin ölçülmesi ise bir metnin yapısal zorluğunu nesnel olarak tanımlama çabasıdır. Bu çalışmada okunabilirlik üzerine temel bilgilere yer verildikten sonra Ateşman tarafından geliştirilen okunabilirlik formülü kullanılarak örnek muhasebe metinlerinin okunabilirlik puanı hesaplanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Okunabilirlik, Anlaşılabilirlik, Muhasebe Ders Kitapları

JEL Sınıflandırması: M40, M49

A STUDY ON THE READABILITY LEVELS OF FINANCIAL ACCOUNTING TEXTBOOKS

ABSTRACT

Reading is the interpretation of visual perceptions and symbols by the brain. To ensure that the text being read can be understood in a fluent manner, various factors such as readability, legibility, understandability, etc., which the text should have, can be mentioned. Readability is the fact that the factors that make a text easy to read correspond to the reader's reading ability. If readability is measured, it can be objectively defined the structural

* Makale gönderim tarihi: 23.01.2019; kabul tarihi: 19.11.2019.

Bu çalışma, 19.4.2018 tarihinde 37. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuş ve alınan eleştiriler dikkate alınarak yeniden hazırlanmıştır.

** Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme Bölümü, m.dogan@ankara.edu.tr, orcid.org/0000-0003-3992-5820

***Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme Bölümü, ertugay@politics.ankara.edu.tr, orcid.org/0000-0003-2049-395X

Atıf: Doğan, M. ve Ertugay, E. (2019). Genel muhasebe ders kitaplarının okunabilirlik düzeyleri üzerine bir araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21 (4), 863-878. <http://dx.doi.org/10.31460/mbdd.516832>.

difficulty of a text. In this study, the readability score of a sort of financial accounting texts will be calculated using the readability formula developed by Ateşman after giving basic information on readability.

Keywords: Readability, Understanding, Accounting Textbooks

JEL Classification: M40, M49

1. GİRİŞ

Ders müfredatının oluşturulmasında belirleyiciliği bulunan en önemli etkenlerin başında, hangi ders kitaplarının seçileceğine ilişkin verilecek karar gelmektedir. Bunun temel nedeni, öğrencilerin gerek ders esnasında konuları takip edebilmeleri ve gerekse ders sonrasında yapacakları tekrarlar için kaynağın belirlenen kitap olmasıdır. Ancak bu karar, kitabın sadece anlatılacak konuları kapsamı değil, aynı zamanda öğrencilerin seviyelerine uygunluğu gibi birçok faktörden etkilenmektedir.

Özellikle muhasebe gibi teknik bir alanda ders anlatımı sonrası eksik kalan noktaların öğrenciler tarafından tamamlanması büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, muhasebe alanında yazılan ders kitaplarının teknik konulara ek olarak içerdiği açıklamaların da okunabilirlik düzeyleri, dikkat edilmesi gereken bir husustur.

Bir metin, okurun okuma düzeyine uygunluğu ölçüsünde okunabilir. Okunabilirlik çalışmalarının birincil amacı, öğrenci ve yetişkin okuma becerileri ile okuma araçlarını eşleştirmek için nesnel çözümler geliştirmektir.

Okunabilirlik, genellikle okunaklılık ve anlaşılabilirlik ile karıştırılmaktadır. Okunabilirlik temel olarak bir metnin diğer bir metinden daha kolay okunmasını sağlayan olgudur.

Okunaklılık, metnin yazı tipi, yazı büyüklüğü, rengi ve sayfa biçimi gibi biçimsel özelliklerine bağlıdır. Okunabilirlik ise metnin okuyucular tarafından kolay takip edilebilirliğidir.

Anlaşılabilirlik, okunabilirlikten farklıdır. Anlaşılabilirlikte, metne ait niceliksel özelliklerin yanında niteliksel özellikler ve içerik de önemli bir yer tutar. Metnin konusu, düşüncenin aktarılış biçimi ve sırası, okuyanın metnin konusuna ilişkin bilgi birikimi anlaşılabilirliği etkilemektedir (Ateşman 1997, 71).

Bir kitabın okunabilirlik seviyesinin düşük çıkması o kitabın anlaşılmaz olduğu anlamına gelmez, fakat okuyucu tarafından daha zor okunduğunu ifade eder (Sullivan ve Benke 1997, 222). Örneğin, lisans eğitimi düzeyinde okuyucular için hazırlanmış bir metin, ilköğretim düzeyinde bir okuyucu grubu hedeflenerek hazırlanan metne göre daha zor okunur.

Bu noktada araştırmamız, genel muhasebe ders kitaplarının okunabilirlik puanının hesaplanarak hedef okuyucu gruba uygunluğunun test edilmesidir ve muhasebe alanında yazılmış Türkçe metinlerin okunabilirliği üzerine yapılan ilk çalışmadır.

Araştırma, lisans düzeyinde ders kitabı olarak okutulan on adet Genel Muhasebe kitabında muhasebe tanımına ilişkin metnin Ateşman okunabilirlik sayısının hesaplanması ve değerlendirilmesi ile sınırlıdır.

Muhasebenin tanımına ilişkin metinler bilgisayara aktararak cümle, kelime ve hece sayıları hesaplanmış, ilgili değerler metnin okunabilirlik puanının hesaplanmasında kullanılmış ve bulunan sonuçlar yorumlanmıştır.

2. OKUNABİLİRLİK

Belirli bir eğitim düzeyindeki okura ulaşması beklenen metin için okunabilirlik düzeyinin hedef okuyucunun eğitim düzeyine uygun belirlenmesi gerekir. Bu ihtiyaç doğrultusunda metnin okunabilirlik düzeyinin belirlenebilmesini sağlayacak uygulanabilir bir ölçüte ihtiyaç vardır. Okunan metnin işlenmesinin ve anlamlandırılmasının akıcı biçimde sürdürülebilmesi üzerinde metnin dilsel özelliklerinin etkisini göstermek amacıyla yapılan çok sayıda çalışma mevcuttur (Flesch 1948; Powers ve diğerleri 1958; Klare 1963-1968). Bu çalışmalarda, dillerin özelliklerine göre okunabilirliğe etki eden faktörler tanımlanmıştır. Bu faktörlerden bazıları; (kelime olarak) ortalama cümle uzunluğu, (hece olarak) ortalama kelime uzunluğu, kelime frekansı, ortalama hece sayısı, çok heceli kelime sayısı, eş sesli (sesteş) kelime sayısıdır (Al-Ajlan ve diğerleri 2008, 507). Yapılan çalışmalar, en basit ve geçerli sonuç veren değişkenlerin cümle uzunluğu ile kelime uzunluğu olduğunu göstermiştir (Ateşman 1997, 73).

Okunabilirlik formülleri metnin gözlenebilen dilsel özelliklerine bağlı olarak metinlerin ne düzeyde kolay okunabilir olduğunu belirlemek üzere geliştirilen, az sayıda değişkenle yapılandırılmış, kullanımı kolay regresyon denklemleridir. İngilizce için 200'den fazla okunabilirlik formülü geliştirilmiş ve binlerce araştırma yayınlanmıştır (DuBay 2007, 54). Metindeki gözlemlenebilen dilsel değişkenler kullanılarak elde edilen okunabilirlik puanının ilgili metnin uygun düşeceği eğitim seviyesini gösterdiği kabul edilmektedir.

Diller yapılarına göre tek heceli diller, çekimli diller ve eklemeli diller olarak üçe ayrılır. Çince ve Tibetçe gibi tek heceli dillerde kelimeler tek hece olup, cümleyi oluşturan kelimeler ek almazlar. İngilizce ve Arapça gibi çekimli dillerde kelime kökleriyle birlikte ekler vardır, ancak yeni kelime türetilirken kelimenin kökü bazen değişime uğrar. İngilizce bir örnekle açıklamak gerekirse, “go” fiili, çekimle “went” hâline dönüşür. Türkçe gibi eklemeli dillerde ise tek veya çok heceli kelime köküne,

kelimenin kökü değişmeksizin, her biri kelimeyi genellikle bir hece uzatan bir veya birden fazla ek getirilerek yeni kelimeler türetilir. Örnek vermek gerekirse, “muhasebe” isim köküne yapılan eklemelerle “muhasebecileştiremediklerimizden” kelimesi türetilebilir.

Belirli bir dil için geliştirilen okunabilirlik formüllerinin bir başka dil için değiştirilmeden kullanılması, dillerin yukarıda bahsedilen kelime ve cümle oluşturma düzenlerinin farklılığı nedeniyle mümkün olamamaktadır. Örneğin İngilizce metinlerde yapılan ölçümlerde kelime uzunluğunun ortalama 1,4 hece, cümle uzunluğunun ise ortalama 15 kelime olduğu bulunmuştur. Almanca metinlerde ortalama kelime uzunluğu 1,7 hece, cümle uzunluğu ise ortalama 18 kelimedir. Türkçe metinlerde ise ortalama kelime uzunluğu 2,6 hece ve cümle uzunluğu yaklaşık 10 kelimedir (Ateşman 1997, 73).

Elektronik ve bilgisayar mühendisliğinin gelişmesiyle birlikte, bilişim alanında meydana gelen ilerlemeler, her alanda olduğu gibi dil bilimini de etkilemiştir. İnsanlar arasında iletişim sağlamak amacıyla kullanılan bir dili (doğal dil) bilgisayar sistemleri yardımıyla çözümlene, anlama, yorumlama ve üretme amacıyla faaliyet gösteren “doğal dil işleme (DDİ)” (İngilizcesi “natural language processing – NLP”) olarak adlandırılan bir mühendislik alanı doğmuştur. Doğal dil işleme üzerine çalışmalar insanların bilgisayarlar ile etkileşiminde doğal dillerin kullanılabilmesini sağlamak üzere başlamış, gelişerek ayrı bir bilim alanı hâline gelmiştir.

DDİ alanında yapılan çalışmalar ses bilimi, biçim bilimi, anlam bilimi ve söz dizimi olmak üzere dört ana başlık altında toplanabilir (Delibaş 2008, 1). İlk bakışta yalnızca dil bilimini ilgilendirdiği izlenimi uyandırır da DDİ alanına dil biliminin yanı sıra matematik, istatistik, yapay zekâ ve makine öğrenmesi gibi farklı bilim dalları katkı sağlamaktadır (Tantuğ 2007, 9).

DDİ'nin kullanıldığı alanlar ise gün geçtikçe artmaktadır. DDİ'den en sık yararlanılan alanlara örnek olarak, bilgisayar yardımı ile

- Konuşma sentezi (metnin bilgisayar yardımıyla seslendirilmesi) (Şentürk ve Adalı 2011),
- Konuşmayı metne çevirme,
- Bir doğal dildeki metni başka bir doğal dile çevirme (Tantuğ 2007),
- Metinde kelime arama ve değiştirme (Şentürk ve Adalı 2010), imlâ denetimi ve yazım yanlışlarının düzeltilmesi (Delibaş 2008),
- Metin analizi ve metin madenciliği,
- Arama motorları

sayılabilir. Ayrıca yukarıdaki kullanım alanları farklı kombinasyonlarla (örneğin konuşmayı metne çevirme, metin analizi ve konuşma sentezi birleştirilerek sesli cevap sistemleri oluşturmak gibi) birlikte de kullanılabilir.

DDİ yazılımları, bilgisayar ile insan etkileşiminin gerektiği neredeyse her alanda yaygın biçimde kullanılmaktadır. Örneğin İnternet arama motorları, aranan kelimelerin birbirleri ile ilişkilerini kestirerek kullanıcının tam olarak ne aramak istediğini analiz eder, arama önerilerinde bulunur, kullanıcının önerilen bağlantılar arasından yaptığı seçimler sayesinde veri tabanını geliştirir ve sonraki aramalar için daha isabetli önerilerde bulunmak amacıyla bu seçimleri de kullanır. Arama motoruna yazılan yanlış kelimelerin düzeltilerek aranması ve düzeltilmiş sonuçların kullanıcıya sunulması da DDİ sayesinde gerçekleşmektedir.

3. OKUNABİLİRLİK ÇALIŞMALARI

Metinler üzerinde tespit edilebilen ilk niceliksel çalışmaların M.Ö. 9. yüzyılda kutsal metinlerdeki kelimelerin sıklık sayımı yapılarak gerçekleştirildiği bilinmektedir (Ateşman 1997, 72). İlk olarak ne zaman ve nerede kullanılmaya başlandığı belli olmamakla birlikte, alfabedeki harflere belli değerler vererek çeşitli hesaplamalar yapmak, kutsal metinlerden gizli anlamlar çıkarmak veya Osmanlı İmparatorluğu döneminde bazı yapıların kitabelerinde görüldüğü gibi bir eserin yapım yılını edebî bir biçimde ifade etmek, metinler üzerinde yapılan çalışmalara örnek olarak verilebilir.

Okunabilirlik ile ilgili ilk çalışmalara, 19. yüzyılın ortalarında Amerika Birleşik Devletleri'nde rastlanmaktadır (DuBay 2004, 4). Yapılan ilk çalışmaların, öğrencilerin ve yetişkinlerin okuma becerilerine uygun yazılı metinlere erişebilmesini sağlamak amacıyla başlandığı kabul edilmektedir. Bu çalışmalarda öğretmenlerin ve kütüphanecilerin kolaylıkla uygulayabilecekleri formüller geliştirilmiştir.

Lucius Adelno Sherman tarafından 1880 yılında yapılan çalışmada İngilizce metinlerde cümlelerin uzunluğunun zaman içinde azaldığı, 17. yüzyıl öncesinde 50 kelime olan ortalama cümle uzunluğunun iki yüzyılda 20 kelime civarına indiği, yazıya dökülen eserler üzerinde istatistiksel çalışma yapılabileceği, kısa cümlelerin daha kolay anlaşılabilir olduğu, konuşma dilinin yazılı metinlerde kullanılan dile göre daha anlaşılır olduğu ve zaman içinde yazılı metinlerin dilinin konuşma diline yaklaştığı sonuçlarına ulaşılmıştır (DuBay 2004, 10).

ABD'de okunabilirlik ile ilgili önemli çalışmalardan bir diğeri, 1898 yılında farklı alanlardaki metinlerden yapılan ve 11 milyon kelimenin sayılması ile gerçekleştirilen kelime sıklık sayımı çalışmasıdır. Benzer bir çalışma 1889 yılında Rusça'da en sık kullanılan 1500 kelime ile ilgili yapılmıştır (Ateşman 1997, 72). Yukarıda anılan bu üç çalışmanın birbirine yakın tarihlerde yapılmış

olması, sanayi devrimi ile birlikte toplumda eğitime olan ihtiyacın derinden hissedildiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Kelimeler üzerine çalışmalar 20. yüzyılda da devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından hızlanan göçler ve 1920'li yıllarda göçmen ailelerinin çocuklarının ders kitaplarının dilini anlamakta zorlanmaları üzerine, eğitim dilinin anlaşılabilirliğini arttırmak üzere 1921 yılında Thorndike tarafından öğretmenlere yönelik İngilizce metinlerde en sık kullanılan kelimeleri içeren bir sözlük hazırlanmıştır (DuBay 2004, 12).

ABD'de yaşanan büyük ekonomik buhran sonrası 1930'lu yıllarda yetişkin eğitime çok önem verilmiş ve büyük parasal kaynak ayrılmıştır (DuBay 2004, 11-12). Yetişkin eğitiminde kullanılacak basılı eserlerin ortalama bir yetişkinin anlayabileceği düzeyde hazırlanması için okunabilirlik üzerine araştırmalar 1930'lu yıllarda da devam etmiştir. Geliştirilen okunabilirlik formüllerinin önemli bir kısmının 1930'lu yıllara denk gelmesinin muhtemel nedeni bu etkiyle açıklanabilir.

Bryson tarafından yapılan bir çalışmada yetişkinleri okumaktan alıkoyan etkenin zekâ düzeyi olmadığı, eğitim düzeyinin belirleyici olduğu tespiti yer almaktadır. Aynı yıllarda Gray ve Leary tarafından, okunabilirliği etkileyen 228 madde belirlenmiştir. 1935 yılında yayınlanan araştırmada, okunabilirliği etkileyen faktörler içerik, tasarım, biçim ve yapı başlıkları altında gruplanmıştır (DuBay 2004, 16-17).

Okunabilirlik çalışmaları içerisinde Flesch tarafından yapılan çalışmaların önemli bir yeri vardır. Avusturya doğumlu olup 1938 yılında Nazi baskısından dolayı ABD'ye göç eden bir hukukçu olan Flesch, ABD'de yetişkin eğitimi alanında 1942 yılında doktora derecesi almıştır. Yetişkin okuması üzerine hazırladığı doktora tez çalışması sırasında geliştirmiş olduğu formülde, takılar ile zamirlerin okunabilirliği en çok etkileyen iki faktör olduğu sonucuna ulaşmıştır. Flesch kolay okunabilirlik formülü 1948 yılında güncellenmiştir. Formülün güncel biçiminde, 100 kelimelik parçalara ayrılan metinlerde yer alan hece ve cümle sayıları kullanılarak Flesch kolay okunabilirlik puanı hesaplanmaktadır (Flesch 1948, 225). Güncellenmiş Flesch okunabilirlik formülü aşağıdaki gibidir:

$$\text{Okunabilirlik Puanı} = 206,835 - (1,015 \times \text{Cümle Uzunluğu}) - (84,6 \times \text{Kelime Uzunluğu})$$

Formüldeki cümle uzunluğu, metindeki kelime sayısının, metni oluşturan cümle sayısına bölünmesi ile hesaplanır ve metindeki cümlelerin ortalama kaç kelimedenden oluştuğunu ifade eder. Kelime uzunluğu ise metni oluşturan kelimelerin sayısının metnin hece sayısına bölünmesi ile hesaplanır ve kelimelerin hece cinsinden ortalama uzunluğunu ifade eder. Formülde kullanılan sabitler ise farklı zorluk düzeyindeki metinlerden yararlanılarak hesaplanmış endekslerdir. Okunabilirlik puanı 0 ile 100 arası bir sayıdır. Flesch kolay okunabilirlik formülünde yüksek puan metnin kolay

okunabildiğine, düşük puan ise metnin okunabilirliğinin zor olduğuna işaret eder. Flesch okunabilirlik formülü, en yaygın kullanılan ve güvenilir bulunan okunabilirlik formüllerindendir (DuBay 2007, 58).

Flesch tarafından geliştirilen yukarıdaki formül, ABD Deniz Kuvvetleri'ndeki 531 çalışanın katılımı ile yapılan testler sonucunda güncellenmiş, "Flesch-Kincaid Eğitim Düzeyi Formülü" olarak aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

$$\text{Flesch-Kincaid Eğitim Düzeyi} = (0,39 \times \text{Cümle Uzunluğu}) + (11,8 \times \text{Kelime Uzunluğu}) - 15,59$$

Hesaplama sonucunda bulunan eğitim düzeyi, okuyucunun metni kolaylıkla anlayabilmesi için gerekli eğitim düzeyinin bir göstergesi olarak yorumlanır. Örnek olarak Flesch-Kincaid eğitim düzeyinin 8 olarak bulunması, metnin 8. sınıf öğrencilerinin okuma düzeyine uygun olduğunu gösterir (Çetinkaya 2010, 49).

1935 yılında yayıncılık yapmaya başlamış olan ve 1944 yılından sonra okunabilirlik üzerine ilk danışmanlık firmasını kuran Gunning, gazetelerde ve işletmelerde hazırlanan raporlarda gereksiz bir karmaşıklık ve "sis" bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Yetişkinler için hazırlanan metinlerdeki "sis"i ölçmek için çalışan Gunning tarafından 1952 yılında geliştirilen Gunning Fog Index, kullanımının kolay olmasından dolayı okunabilirlik ölçümünde yaygın olarak kullanılan formüllerdendir. Gunning Fog Index hesaplanırken cümlelerin ortalama kelime sayıları ve her 100 kelime başına iki heceden uzun kelimelerin sayısı değişken olarak kullanılır (DuBay 2007, 62).

$$\text{Gunning Fog Index} = 0,4 \times ((\text{Kelimeler} / \text{Cümleler}) + 100 \times (\text{Uzun Kelimeler} / \text{Kelimeler}))$$

formülü ile hesaplanır. Formülde geçen "uzun kelimeler", metindeki üç veya daha fazla heceden oluşan kelimelerin sayısını ifade etmektedir.

Taylor tarafından 1953 tarihinde yapılan çalışmada okunabilirliğin ölçülmesinde Cloze Test adı verilen bir ölçüm metodu geliştirilmiştir. Bu metot, okuyucuların metinden bilinçli olarak çıkarılan kelimeleri tamamlama yeteneğine sahip olduğu kabulüne dayanmaktadır. Metinden her beş veya altıncı kelime çıkarılmakta, çıkarılan kelimenin yeri boş bırakılmakta ve okuyucudan eksik kelimeleri tamamlaması istenmektedir. Bu metotla yapılan ölçümde okuyucunun boş bırakılan kelimeleri ne oranda doğru bildiğine bakılarak metnin kolay okunabilirliği ölçülmektedir (Tekbıyık 2006, 443). Doğru olarak tamamlanan boşlukların oranının yüksek olması metnin kolay okunabilir olduğunun göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu metot "çıkartmalı okuma" metodu olarak da anılmaktadır (Çetinkaya, 2010, 32-33).

Klare tarafından 1963 ve 1968 yıllarında okunabilirlik üzerine çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda insanların bazı kelimeleri daha sık kullanma eğiliminde oldukları, sık kullanılan kelimeleri daha kolay fark ettikleri, öğrendikleri ve anladıkları, bu gerekçeyle okunabilirliğin ölçülmesinin merkezinde kelimelerin kullanım sıklığının yer almasının şartı olmayacağı ifade

edilmiştir. Klare tarafından 1988 yılında yayınlanan bir çalışmada ise, okuyucunun performansı ile uzmanlığı arasında bağımlılık ilişkisi olduğu; uzmanlık ile motivasyon, motivasyon ile okunan metnin içeriği, içerikle metnin okunabilirlik düzeyi, okunabilirlik düzeyi ile de okuma performansı arasında karşılıklı ilişki bulunduğu ifade edilmektedir (Zakaluk ve Samuels 1988, 29).

Günümüze kadar yapılan çalışmalar ve okunabilirlik formülleri göz önüne alındığında, okunabilirliğin ölçülmesinde ve metnin hedef okuyucu eğitim düzeyine uygun biçime dönüştürülmesinde DDİ yazılımlarından da yararlanılabilir. Okunabilirliğin ölçülmesinde kullanılan bazı formüllerde (Çetinkaya-Uzun Okunabilirlik Formülü'nde olduğu gibi) rakamlar, tarihler ve kısaltmalar değerlendirilirken, seslendirildiklerinde ağızdan çıkacak kelime ve hece sayılarına ihtiyaç duyulmaktadır. Buna göre, örneğin TBMM kısaltması “Türkiye Büyük Millet Meclisi” biçiminde, dört kelime olarak sayılacaktır. Rakamların ve kısaltmaların sıkça kullanıldığı metinlerde kelime ve hece sayısının bilgisayar yardımı olmadan hesaplanması zorlaşmaktadır. Metinlerin DDİ yazılımları tarafından işlenerek “normalleştirilmesi”¹, kelime ve hece sayılarının verilen kurallar çerçevesinde sayılması çok kısa sürede gerçekleştirilebilir. Ayrıca, metnin daha kolay okunabilir hale getirilebilmesi için de doğal dilde çeviriye benzer bir yöntemle uzun cümlelerin olabildiğince anlamı korunarak kısa cümleler haline getirilmesinde de DDİ yazılımlarından yararlanılması mümkün gözükmektedir. Bu alanda çalışmalar henüz başlangıç düzeyindedir.

4. OKUNABİLİRLİK ÜZERİNE TÜRKİYE’DE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Türkiye’de okunabilirlik alanında yapılan çalışmalarda, genellikle İngilizce için geliştirilen formüller kullanılmıştır. Birkaç çalışmada ise İngilizce metinlerin okunabilirliğinin ölçülmesinde kullanılan formüllerin Türkçe için uyarlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Türkiye’de okunabilirlik düzeylerinin sınıflandırılmasına yönelik bilinen ilk çalışma, Ateşman (1997) tarafından yapılan çalışmadır. “Türkçede Okunabilirliğin Ölçülmesi” başlıklı çalışmada, Flesch kolay okunabilirlik formülü, Türkçe metinlerin kolay okunabilirliğini ölçmek amacıyla uyarlanmıştır. Bu çalışmada farklı alanlardan, farklı zorluk düzeylerinde metinler seçilerek Türkçe için kolay okunabilirlik formülü bulunmaya çalışılmıştır. Bu amaçla;

¹ Metin normalleştirme, metni standart bir biçime dönüştürme işlemidir. Normalleştirme işleminde, yanlış yazılan metinler düzeltilir, harf tekrarları giderilir, cümleler (isim, fiil, sıfat, zarf, edat gibi) öğelerine ayrılır, kelimeler köklerine ve eklerine ayrılarak türleri belirlenir. Normalleştirme süreci, çalışılan metnin niteliğine ve normalleştirme işleminin amacına göre farklılık gösterir ve derin bir dilbilgisi, kelime dağarcığı ve karmaşık algoritmalar gerektirir. Uygulamada ağırlıklı olarak bilgisayar yardımıyla çeviri ve metin etiketleme işlemlerinde yararlanılmaktadır.

Ateşman Okunabilirlik Sayısı = $198,825 - (40,175 \times \text{Hece olarak ortalama kelime uzunluğu}) - (2,61 \times \text{Kelime olarak ortalama cümle uzunluğu})$

formülü geliştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda kolay okunabilir Türkçe metinlerde hece cinsinden kelimelerin ortalama uzunluğu 2,2 ve kelime cinsinden cümlelerin ortalama uzunluğu 4 olarak bulunmuştur. Zor metinlerde ise kelimelerin ortalama uzunluğunun 3 hece, cümlelerin ortalama uzunluğunun ise 30 kelime olduğu saptanmıştır. Ateşman'ın okunabilirlik sayısı formülü kullanılarak hesaplanan metnin okunabilirlik sayısı 90-100 arasında ise metinler çok kolay, 70-89 arası metinler kolay, 50-69 arası metinler orta, 30-49 arası metinler zor ve 30'dan küçük değerlere sahip metinler ise çok zor olarak kabul edilmektedir. Çalışmada okunabilirlik sayısının, metnin üslubuyla ilgili bilgi verdiği, metnin iyi veya kötü olmasıyla bir ilişkisi olmadığı, sadece metnin zorluk derecesini ölçtüğü önemle vurgulanmıştır (Ateşman 1997, 74). Bu çalışmada okunabilirlik sayısı ile eğitim düzeyi arasında bir bağlantı kurulmamıştır; ancak Flesch okunabilirlik formülünün yeniden düzenlenerek Flesch-Kincaid Eğitim Düzeyi formülüne dönüştürülmüş olması, Ateşman okunabilirlik sayısının da hedef okuyucuların eğitim düzeyinin belirlenmesinde bir gösterge olarak kullanılabileceğini düşündürmektedir.

Çetinkaya (2010) tarafından Türkçe metinlerin okunabilirlik düzeylerinin tanımlanması ve sınıflandırılması üzerine hazırlanan doktora tezinde, “çıkartmalı okunabilirlik” adı verilen yöntemle ortaöğrenim düzeyindeki her sınıftan 30 öğrenci ile (toplam 240 öğrenci) uygulamalar yapılmış, çıkartmalı okunabilirlik üzerine en çok etki eden faktörler tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda okunabilirliğe en fazla etki eden faktörün ortalama kelime uzunluğu, en önemli değişkenin kelime özellikleri olduğu bulunmuştur. Ortalama kelime uzunluğu ile ortalama cümle uzunluğunun okunabilirlik puanı üzerine etkisinin %73,9 olduğu hesaplanmıştır. Çalışmanın ürünü olarak “Çetinkaya-Uzun Okunabilirlik Formülü” olarak adlandırılan ve

Çetinkaya-Uzun Okunabilirlik Puanı = $118,823 - (25,987 \times \text{Kelime Uzunluğu}) - (0,971 \times \text{Cümle Uzunluğu})$ olarak ifade edilen bir formül de geliştirilmiştir. Kelime uzunluğu, metindeki kelimelerin ortalama hece sayısını, cümle uzunluğu ise cümlelerin ortalama kelime sayısını ifade etmektedir. Hece sayısı hesaplanırken rakam, tarih, kısaltma ve simgelerin seslendirildikleri biçimleri esas alınmaktadır. Örneğin 2018 rakamı 6 hece ile seslendirildiği için 6 heceli olarak hesaplamaya katılacaktır. Hesaplanan puan 0-34 arasında ise 10. sınıf ve üzeri için, 35-50 aralığında ise 8. ve 9. sınıf için, 50'den fazla ise 7. sınıf ve altı için metnin kolay okunabilir olduğu kabul edilmektedir (Çetinkaya 2010, 94).

Sönmez (2003) tarafından metinlerin eğitselliğini saptamada matematiksel bir model geliştirilmek üzere yapılan çalışmada, Gunning tarafından geliştirilen Fog Index adı verilen ve metnin okunabilirliğini ölçmeyi amaçlayan formül Türkçe metinlerin okunabilirlik düzeyini ölçmek üzere

deneysel çalışmalarla yeniden tasarlanmıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere, Gunning Fog Index, metnin okunabilirliğini zorlaştıran temel faktörün üç heceden uzun kelimeler olduğu varsayımına dayanmaktadır. Türkçe, eklemeli bir dil olması dolayısıyla üç heceden uzun çok sayıda kelimeye sahiptir. Sönmez tarafından yapılan çalışmada, cümlenin kelime sayısı ve cümledeki üç heceden daha uzun kelimelerin sayısı ile metnin anlaşılabilirliği arasında bir bağ bulunamamıştır. Sönmez tarafından geliştirilen formülde, metindeki terim, kavram, mecaz, deyim, formül, simge, yabancı ve bilinmeyen kelimelerin sayısı, metindeki tüm kelimelerin sayısına bölünüp karesi alınır. Bulunan sonuç, 0 ile 1 arasında bir sayıdır. Sayı sıfıra yaklaştıkça metnin açık ve anlaşılır olduğu, bire yaklaştıkça ise dilinin ağır ve zor anlaşılır olduğu kabul edilmektedir.

Bezirci ve Yılmaz (2010) Türkçe metinlerin okunabilirliğinin ölçülmesine ilişkin yeni bir okunabilirlik ölçütü öneren çalışmalarında, yaygın olarak kullanılan okunabilirlik formüllerinin Türkçe metinler için uygun olup olmadığına ilişkin bir değerlendirme yapmışlardır. Çalışmada, geliştirdikleri DDİ yazılımı ile yaptıkları istatistiksel analizlerin sonuçları değerlendirilmiş, Türkçe metinler için bir okunabilirlik formülü önerisi yer almıştır.

Türkiye’de okunabilirlik konusundaki diğer çalışmalar, genellikle ilköğretim düzeyindeki ders kitaplarının okunabilirliğinin ölçülmeye çalışıldığı çalışmalardır. Bu çalışmalara örnek vermek gerekirse, Güneş (2000) tarafından Millî Eğitim Bakanlığı onaylı 52 çocuk kitabı okunabilirlik formülleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Temur (2002) tarafından ilköğretim 5. sınıf Türkçe dersinde okutulan metinler ile öğrencilerin yazdıkları kompozisyonlar okunabilirlik formülleri kullanılarak karşılaştırılmıştır. Tekbıyık (2006) tarafından, Cloze Test ve Gunning Fog Index kullanılarak lise birinci sınıf fizik dersi kitaplarının hedef yaş düzeyine uygun olup olmadığının ölçülmeye çalışıldığı ifade edilmiştir. Araştırmanın sonucunda ders kitabının hedef öğrencilerin yaşına uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada orijinal Gunning Fog Index formülü kullanılmamış, ancak kullanılan formülün kaynağına yer verilmemiştir. Solmaz (2009) tarafından yapılan araştırmada, ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf düzeyindeki Türkçe metinlerde cümle uzunluğu, kelime uzunluğu ve kelime hazinelerinin kullanım sıklığı değişkenleri ile metinlerin okunabilirliği arasındaki ilişki düzeyi ve yönünün belirlenmesi amaçlanmıştır.

5. MUHASEBE METİNLERİ ÜZERİNE YAPILAN OKUNABİLİRLİK ÇALIŞMALARI

Türkiye’de okunabilirlik üzerine çalışmaların azlığı ile koşut olarak muhasebe kitaplarının okunabilirliğine ilişkin bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak, İngilizce muhasebe kitapları üzerine yapılmış okunabilirlik çalışmaları mevcuttur.

Sullivan ve Benke (1997) tarafından 33 adet giriş seviyesindeki muhasebe kitabının giriş ve duran varlıklar bölümleri Flesch-Kincaid formülü kullanılarak incelenmiştir. Giriş bölümünün seçilmesinin nedeni çoğu kitapta bu bölümün sözel açıklamalardan oluşması, duran varlıkların seçilmesinin nedeni de çoğunlukla teknik bilgi içeriyor olmasıdır. Çalışmada yazarlar tarafından okunabilirlik üzerine sadece durum tespiti yapılmıştır.

Plucinski (2010), 7 muhasebe kitabının bilanço, stoklar, duran varlıklar, özkaynaklar, gelir vergileri ve kiralama bölümlerinin okunabilirlik seviyelerini Flesch-Kincaid formülünü kullanarak incelemiştir. Çalışmada genel olarak en düşük okunabilirlik seviyesine sahip bölümlerin gelir vergileri ve bilanço olduğu görülmüştür.

Benzer nitelikte çalışmalar Adelberg ve Razel (1984), Traugh ve diğerleri (1987), Razek ve diğerleri (1987), Flory ve diğerleri (1992), Davidson (2005) ve Plucinski ve diğerleri (2009) tarafından yapılmıştır. Yazarlar genellikle muhasebe kitaplarının okunabilirlik düzeylerini incelemiş ve bu konuda sadece durum tespiti yapmışlardır. Bu konuda yapılan çalışmaların sadece durum tespitinden ibaret olmalarının nedeni okunabilirlik kavramının anlaşılabilirlik kavramından farklı olmasıdır.

Bu çalışmaların en dikkat çeken istisnası Peterson (1982) tarafından yapılmıştır. Çalışmada muhasebe ders kitaplarının okunabilirlik seviyesi ile öğrencilerin öğrenme başarıları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmada okunabilirlik seviyesi Nelson-Denny Okuma Becerisi Testi kullanılarak ölçülmüştür. Sonuç olarak akademik başarı ile öğrencilerin okuma becerileri ve metinlerin okunabilirliği arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın en dikkat çeken bulgusu ise okunabilirlik seviyesi düştüğünde (zorlaştığında) öğrencilerin okuma becerilerinin artık pozitif bir faktör olmadığıdır.

6. GENEL MUHASEBE KİTAPLARININ OKUNABİLİRLİĞİ

Çalışmaya genel muhasebe kitapları araştırılarak başlanmıştır. Tespit edilen toplam kırk adet genel muhasebe kitabı içerisinden meslek yüksekokullarına yönelik olarak hazırlanan dokuz, üç veya daha fazla baskıya ulaşmamış on bir kitap elenmiştir.

Genel muhasebe kitaplarının gerek kapsadığı konular, gerekse içerikleri birbiri ile benzerlikler göstermektedir. Genel muhasebe kitaplarında 26/12/1992 tarih ve 21447 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Maliye Bakanlığı Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği’nden (MSUGT) alıntılara sıklıkla yer verildiğinden, belli konu başlıkları itibariyle kitaplarının içerdiği metinler de birbirine benzer hâle gelmektedir. İncelenen genel muhasebe kitaplarından bir kısmının MSUGT’nden yüksek oranda alıntı içerdiği belirlenenler değerlendirme dışında bırakılmıştır. Geriye kalan lisans düzeyinde

ders kitabı olarak okutulmak üzere hazırlanan yirmi kitaptan bir kısmının tükendiği belirlenmiştir. Çalışma, temin edilebilen on kitap ile sürdürülmüştür.

Okunabilirlik puanının hesaplanmasında, tüm kitaplarda hem ortak başlık olarak yer alan hem de ele alınış biçimi itibariyle eserin sahibi yazarlara özgü nitelik taşıdığı, bu yönüyle de kitabın okunabilirlik puanının hesaplanmasında daha iyi temsil gücüne sahip olacağı değerlendirilen “muhasebenin tanımı” başlığı altında yer alan metinler incelemeye esas alınmıştır. Erişilebilen on adet genel muhasebe kitabındaki muhasebenin tanımına ilişkin metinler için Ateşman’ın okunabilirlik sayısı ve Çetinkaya-Uzun okunabilirlik formülü hesaplanmıştır.

Metin düzenleme yazılımları belli bir düzeye kadar belirli metin özniteliklerine ilişkin bilgi sağlıyor olsa da Türkçe metinler için cümle ve hece sayısını vermemektedirler. Bu çalışmada metinlerde harf, hece, kelime, cümle ve paragraf gibi metnin özniteliklerinin belirlenmesinde, örneğin metnin hecelerinin sayılmasında, açık kaynak kodlu yazılımlardan yararlanılmıştır. Analize tabi tutulan metinlere ilişkin özet bilgiler aşağıda tablo biçiminde sunulmuştur.

Tablo 1. Genel Muhasebe Kitaplarında İncelenen Metinlerin Cümle, Kelime ve Hece Sayıları

	Cümle Sayısı	Kelime Sayısı	Hece Sayısı
Kitap 1	40	633	1963
Kitap 2	39	612	1970
Kitap 3	55	853	2633
Kitap 4	38	489	1573
Kitap 5	22	481	1421
Kitap 6	29	658	1972
Kitap 7	33	526	1661
Kitap 8	31	484	1476
Kitap 9	30	570	1825
Kitap 10	56	696	2115

Bu verilerden yararlanarak her bir metnin Ateşman’ın okunabilirlik sayısı aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

Tablo 2. Metinlerin Ortalama Cümle, Kelime, Hece Uzunlukları ile Ateşman Okunabilirlik Sayıları

	Kelime/Cümle	Hece/Kelime	Harf/Hece	Ateşman Okunabilirlik Sayısı
Kitap 1	15,825	3,101	2,638	32,935
Kitap 2	15,692	3,219	2,588	28,547

Kitap 3	15,509	3,087	2,692	34,336
Kitap 4	12,868	3,217	2,640	36,005
Kitap 5	21,864	2,954	2,714	23,073
Kitap 6	22,690	2,997	2,672	19,202
Kitap 7	15,939	3,158	2,669	30,359
Kitap 8	15,613	3,050	2,663	35,558
Kitap 9	19,000	3,202	2,650	20,605
Kitap 10	12,429	3,039	2,704	44,303

İncelenen on adet genel muhasebe kitabından dördünün Ateşman okunabilirlik sayısı 30'dan daha küçük hesaplanmıştır. Kitap 2, Kitap 5, Kitap 6 ve Kitap 9 “çok zor” okunabilir kategoride bulunmuştur. Kitabın Ateşman okunabilirlik sayısının “çok zor” kategorisinde yer alması, kitabın “okunabilir olmadığı” anlamını taşımaz; ancak metnin zorluk derecesinin bir göstergesi olabilir. Diğer altı kitap ise 30-49 arası puanla değerlendirildiğinden, okunabilirlik açısından “zor” olarak nitelendirilebilir. Kitap 2'nin okunabilirliğini “çok zor”laştıran temel faktör kelime uzunluğu iken, Kitap 5 ve Kitap 6'nın ortalama 20 kelimeyi geçen cümlelerinin uzunluğu dikkat çekmektedir. En yüksek okunabilirlik puanını alan Kitap 10 ise diğer kitaplarla karşılaştırıldığında göreceli olarak kısa cümleleri dolayısıyla 44,303 puan ile değerlendirilmiştir.

Ateşman'ın okunabilirlik formülü ile Çetinkaya-Uzun okunabilirlik formülünün karşılaştırılabilirliği amacıyla metinler Çetinkaya-Uzun formülü yardımı ile de test edilmiştir.

Tablo 3. Metinlerin Ateşman Okunabilirlik Sayıları ile Çetinkaya-Uzun Okunabilirlik Puanlarının Karşılaştırması

	Ateşman Okunabilirlik Sayısı	Çetinkaya-Uzun Okunabilirlik Puanı
Kitap 1	32,935	22,868
Kitap 2	28,547	19,935
Kitap 3	34,336	23,548
Kitap 4	36,005	22,734
Kitap 5	23,073	20,821
Kitap 6	19,202	18,909
Kitap 7	30,359	21,284
Kitap 8	35,558	24,413
Kitap 9	20,605	17,170
Kitap 10	44,303	27,786

Çetinkaya-Uzun okunabilirlik formülü ile yapılan değerlendirmede, tüm kitaplar için okunabilirlik puanı 35'ten küçük hesaplanmış, değerlendirilen metinlerin 10. sınıf ve üzeri okuyucular için uygun düzeyde oldukları bulunmuştur. Dikkat çeken nokta, iki farklı formülle yapılan değerlendirmenin skorları sıralandığında, sıralamanın farklı olduğudur. Farklı formüllerle yapılan puanlamanın farklı sonuçlar üretmesi olağan olmakla birlikte, puanların sıralamasındaki farklılık, Türkçe metinlerin okunabilirliği üzerine yeni ve kapsamlı çalışmalar yapılması ihtiyacını düşündürmektedir.

Aynı formülle Türkiye Muhasebe Standartları Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve'nin 1376 kelimelik kısmının okunabilirlik puanı da hesaplanmıştır. Metnin hesaplamaya dâhil edilen kısmı 61 cümleden, 1376 kelimedenden ve 4359 heceden oluşmaktadır. Ortalama kelime uzunluğu 3,17 hece, ortalama cümle uzunluğu ise 22,56 kelimedir. Bu veriler ışığında ilgili metnin okunabilirlik puanı ise 12,59 (çok zor) olarak hesaplanmıştır. Türkiye Muhasebe Standartlarının dilinin ağır olduğu yaygın eleştirisi, okunabilirlik puanı ile de desteklenmiştir.

7. SONUÇ

Okunabilirlik, yazılı metinlerin taşıdığı mesajın hedef okuyucuya ulaşmasında önemli bir unsurdur. Türkçe metinler için okunabilirlik çalışmaları göreceli olarak geç başlamıştır. Bu gecikmede Türkçe kelime dağarcığının hızlı değişiminin de etkisi olduğu değerlendirilmelidir. Bir örnek vermek gerekirse, Genel Muhasebe dersini ilk kez alan lisans düzeyindeki öğrencilerin tamamına yakın kısmı, muhasebenin temel kavramlarından biri olan “ihtiyatlılık” kelimesini daha önce hiç duymadıklarını ifade etmektedirler. Türkçe metinler için geliştirilen Ateşman ve Çetinkaya-Uzun okunabilirlik formülleriyle ulaşılan okunabilirlik düzeyleri arasında önemli sayılabilecek farklılıklar tespit edilmiştir. Buna göre, Türkçe metinlerin okunabilirlik düzeyinin ölçülmesine ilişkin formüllerin gözden geçirilmesi ve güncellenmesi gerektiği ifade edilebilir. İncelenen Genel Muhasebe ders kitaplarının çoğunun lisans düzeyindeki hedef okuyucular için uygun okunabilirlik düzeyinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmanın yazarları, muhasebe metinlerinin okunabilirliği üzerine Türkiye’de yapılmış bir çalışmaya rastlamamıştır. Bu çalışmanın, bu alanda gerek bir farkındalık sağlanması gerekse Türkçe metinler üzerine yeni okunabilirlik formüllerinin uyarlanması için küçük bir adım oluşturması yazarlarının temel dileğidir.

KAYNAKÇA

Adelberg, A. H. ve J. R. Razek, 1984. “The Cloze Procedure: A Methodology for Determining the Understandability of Accounting Textbooks”, The Accounting Review, 59 (1).

Al-Ajlan A. A., S. A. Hend ve S. A. AbdulMalik, 2008. "Towards the Development of an Automatic Readability Measurements for Arabic Language", 3rd International Conference on Digital Information Management (ICDIM).

Ateşman E. 1997. "Türkçede Okunabilirliğin Ölçülmesi", A.Ü. TÖMER Dil Dergisi, 58.

Bezirci B. ve A. E. Yılmaz, 2010. "Metinlerin Okunabilirliğinin Ölçülmesi Üzerine Bir Yazılım Kütüphanesi ve Türkçe İçin Yeni Bir Okunabilirlik Ölçütü", Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 12 (3), Ekim.

Çetinkaya, G. 2010. Türkçe Metinlerin Okunabilirlik Düzeylerinin Tanımlanması ve Sınıflandırılması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Ankara, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Chall, J. S. 1958. "Readability: An Appraisal of Research and Application", Columbus, Ohio State University Press.

Çiftçi, Ö., M. A. Çeçen, ve D. Melanlıoğlu, 2007. "Altıncı Sınıf Ders Kitaplarındaki Metinlerin Okunabilirlik Açısından Değerlendirilmesi", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (22).

Davidson, R. A. 2005. "Analysis of the Complexity of Writing Used in Accounting Textbooks Over the Past 100 Years", Accounting Education: An International Journal, 14 (1).

Delibaş, A. 2008. Doğal Dil İşleme ile Türkçe Yazım Hatalarının Denetlenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

DuBay W. H. 2004. The Principles of Readability, Impact Information, Costa Mesa, CA.

DuBay, W. H. 2007. Smart Language, Impact Information, Costa Mesa, CA.

Flesch, R. 1948. "A New Readability Yardstick", Journal of Applied Psychology 32.

Flory, S. M., T. J. Phillips Jr. ve M. F. Tassin, 1992. "Measuring Readability: A Comparison of Accounting Textbooks", Journal of Accounting Education.

Güneş, F. 2000. Çocuk Kitaplarında Okunabilirlik İlkeleri, Yaşadıkça Eğitim, 67.

Klare, G. R. 1963. The Measurement of Readability, Iowa State University Press, Iowa.

Klare, G. R. 1968. The Role of Word Frequency in Readability, Elementary English, 45.

Peterson, E. A. 1982. A Study of the Relationship of Academic Achievement in Accounting Course To the Readability of Required Textbooks and the Reading Ability of Two-Year Accounting Students, Doktora tezi, Oregon State Üniversitesi.

Plucinski, K. J. 2010. "Readability of Intermediate Accounting Textbooks", Academy of Educational Leadership Journal, 14 (2).

- Plucinski, K. J., J. Olsavsky ve L. Hall, 2009. "Readability of Introductory Financial and Managerial Accounting Textbooks", *Academy of Educational Leadership Journal*, 13 (1).
- Razek, J. R., G. A. Hosch, ve D. Pearl, 1982. "Readability of Accounting Textbooks", *Journal of Business Education (Ekim)*.
- Şentürk, F. ve E. Adalı, 2010. "Yetkin Bul ve Değiştir", *Türkiye Bilişim Vakfı Bilgisayar Bilimleri ve Mühendisliği Dergisi*, (3).
- Şentürk, T. ve E. Adalı, 2011. "Türkçe Metin Seslendirme", *Türkiye Bilişim Vakfı Bilgisayar Bilimleri ve Mühendisliği Dergisi*, (4).
- Solmaz, E. 2009. İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Düzeylerindeki Türkçe Metinlerde Cümle Uzunluğu, Kelime Uzunluğu ve Kelime Hazinesinin Okunabilirlik Üzerine Etkisi, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sönmez, V. 2003. "Metinlerin Eğitselliğini Saptamada Matematiksel Bir Yaklaşım (Sönmez Modeli)", *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 10.
- Sullivan, M. C. ve R. L. Benke Jr. 1997. "Comparing Introductory Financial Accounting Textbooks", *Journal of Accounting Education*, 15 (2).
- Tantuğ, A. C. 2007. *Akraba ve Bitişken Diller Arasında Bilgisayarlı Çeviri İçin Karma Bir Model*, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*.
- Tekbıyık, A. 2006. "Lise Fizik I Ders Kitabının Okunabilirliği ve Hedef Yaş Düzeyine Uygunluğu" *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 14 (2).
- Temur, T. 2002. İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Bulunan Metinler ile Öğrenci Kompozisyonlarının Okunabilirlik Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Traugh, H. M., O. S. Powers ve A. J. Adedokun, 1987. "Readability of Accounting Principles Texts", *Journal of Education for Business*, 63 (1).
- Zakaluk, B. L. ve S. J. Samuels, 1988. *Readability – Its Past, Present, and Future*. International Reading Association, Newark, Delaware.
- Zorbaz, K. Z. 2007. "Türkçe Ders Kitaplarındaki Masalların Kelime – Cümle Uzunlukları ve Okunabilirlik.

ENTEĞRE RAPORLAMANNIN İŞLETME VE ÇEVRESİ AÇISINDAN ÖNEMİ: ULUSLARARASI ENTEĞRE RAPORLAMA KONSEYİ VERİ TABANINDAKİ ŞİRKETLERİN EKO-VERİMLİLİK İNCELEMESİ*

Arş. Gör. Aysun AKTAŞ MOZEİKÇİ**

Doç. Dr. Erkan ÖZTÜRK***

Araştırma Makalesi/ Research Article

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Aralık 2019; 21(4); 879-903

ÖZ

Entegre raporlama yaklaşımındaki temel felsefe ekonomik kaynakların yanı sıra çevresel ve sosyal kaynakların da finansal raporlar içerisinde yer alabilmesi ve böylelikle finansal ve finansal olmayan unsurların arasındaki ilişkilerin finansal bilgi kullanıcılarına şeffaf ve karşılaştırılabilir bir biçimde sunulabilmesidir. Bu çalışmanın amacı, entegre raporlama teorik çerçevesi de göz önünde bulundurularak işletmelerin ekonomik değer ve sürdürülebilir değer yaratan etkenleri çerçevesinde eko-verimlilik incelemesi yapmaktır. Bu doğrultuda, Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi'nin oluşturduğu entegre rapor uygulama örnekleri veritabanında imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin yayınladığı raporlardaki karbon emisyon verileri ile finansal verileri analiz edilerek eko-verimlilik performansları elde edilmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Entegre Raporlama, Ekonomik Değer, Sürdürülebilir Değer, Eko-Verimlilik

JEL Sınıflandırması: M40, Q56, M41

THE IMPORTANCE OF INTEGRATED REPORTING FOR ENTERPRISES AND THEIR ENVIRONMENT: ECO-EFFICIENCY ANALYSIS OF COMPANIES BASED ON INTERNATIONAL INTEGRATED REPORTING COUNCIL DATABASE

ABSTRACT

The basic philosophy of integrated reporting approach is that financial and environmental resources as well

* Makale gönderim tarihi: 12.04.2019, kabul tarihi: 02.12.2019.

Bu çalışma 2018 yılının Temmuz ayında tamamlanan “Entegre Raporlamanın İşletme ve Çevresi Açısından Önemi: Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi Veri Tabanındaki Şirketlerin Eko-Verimlilik İncelemesi” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, aysun.aktas@klu.edu.tr, orcid.org/0000-0001-9691-5253.

*** Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, erkan.ozturk@klu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-9356-1557.

Atıf: Aktaş Mozaikçi, A. ve Öztürk, E. (2019). Entegre raporlamanın işletme ve çevresi açısından önemi: uluslararası entegre raporlama konseyi veri tabanındaki şirketlerin eko-verimlilik incelemesi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21 (4), 879-903. <http://dx.doi.org/10.31460/mbdd.553004>.

as economic and social resources can be included in financial reports, so that the relationships between financial and non-financial elements can be presented transparently and comparably to financial information users. The aim of this study is to make eco-efficiency analysis in the framework of economic value and the factors that create sustainable value by considering the integrated reporting theoretical framework. In this respect, the eco-efficiency performances were obtained by analyzing the carbon emission data and financial data in the reports published by the enterprises operating in the manufacturing sector in the integrated report application examples database formed by the International Integrated Reporting Council.

Keywords: Integrated Reporting, Economic Value, Sustainable Value, Eco-Efficiency

JEL Classification: M40, Q56, M41

1.GİRİŞ

İşletmelerin odak noktası 1970’li yıllara kadar geçerliliğini koruyan kurumsal yönetim teorilerinden hissedar yaklaşımı teorisi kapsamında ürünlerini satma çabaları ve böylelikle karlarını maksimize etmek istemeleri olmuştur. İşletmeler, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyal sorumluluğu gündemlerine almaları ile birlikte müşterileri için değer yaratan, toplum ve çevre odaklı yeni bir yaklaşım olan paydaş teorisini benimsemişlerdir (Öztürk 2014, 45). Bu bağlamda, muhasebe birimleri de yalnızca işletme sahip ve yöneticilerine hitap eden finansal raporlar değil, tüm paydaşlara hitap eden raporlar hazırlama çabası içerisine girmiştir. Muhasebenin temel kavramlarından biri olan sosyal sorumluluk kavramının işletmelerin gündemine gelmesi ile birlikte, muhasebe birimleri tarafından üretilen finansal raporlar da yaşanan değişim ve gelişmeler ışığında evrime uğramış, gelecek nesillerin kaynaklarını tüketme endişesinin baş göstermesi ile birlikte finansal bilgilerin raporlanmasının yanı sıra çevre konulu raporların da yayımlanmaya başladığı görülmektedir. 20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise karar alıcıların işletmelerin finansal olmayan faaliyetleri ile ilgili bilgi ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik olarak işletmenin sosyal, çevresel ve ekonomik performans bilgilerini içeren üç boyutlu raporların yayımlandığı görülmektedir. Üçlü raporlama, işletmelerin finansal olmayan performansları hakkında bilgi veren sürdürülebilirlik raporlamasının temelini oluşturmaktadır. Sürdürülebilirlik raporlaması; bir işletmenin, çevresel, sosyal ve kurumsal performans bilgilerini içermektedir. Bu raporların yayımlanmasına öncülük etmek üzere 1997 yılında kurulmuş olan Küresel Raporlama Girişimi (GlobalReportingInitiative – GRI) gönüllü sürdürülebilirlik raporlama çerçevesini geliştirmiş ve böylelikle uluslararası düzeyde anlaşılabilir standart formda sürdürülebilirlik raporları 2000’li yıllardan itibaren düzenli olarak yılda bir veya iki defa ayrı ya da finansal rapor ile birlikte yayımlanmaya başlamıştır (Yükçü ve Kaplanoğlu 2016, 70; Eccles ve Saltzman 2011, 58; Noble 2014, 27-28; TripleBottomLine; www.globalreporting.org).

Günümüzde işletmelerin finansal raporlarda maddi olmayan varlıkların oranının maddi varlıklarına kıyasla katlanarak artması (Yükçü ve Kaplanoğlu 2016, 70) sonucunda yatırımcılar ve diğer paydaşlar

giderek artan ölçüde yatırım yapma, borçlanma ve diğer kararlarında finansal olmayan verileri dikkate almaktadırlar (Hughen, Lulseged ve Upton 2014, 57). İşletme ilgililerinin daha bütüncül, işletmenin stratejisi, odak noktası, iş modeli ve finansal ve finansal olmayan sermaye unsurları ile ilgili bilgilere ve bunlar arasındaki karşılıklı ilişkinin sunulmasını talep etmeleri ile birlikte “Entegre Raporlama” olarak isimlendirilen yeni bir raporlama yaklaşımı doğmuştur (Roth 2014, 64).

İşletmenin geçmiş dönem ve gelecek dönemi arasında bağlantı kurarak, finansal ve finansal olmayan sermaye unsurlarına yönelik strateji ve sonuçlarına odaklanan entegre raporlama (Yüksel 2017, 128), ilk olarak 2009 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti’nde Prof. Dr. Mervyn King tarafından Güney Afrika piyasalarının dünya genelinde kabul gören, daha güvenilir, şeffaf, eşitlik ve bilgi paylaşımını teşvik etmesi amacı ile geliştirilmiştir (Eccles ve Saltzman 2011, 57). Ardından 2010 yılında İngiltere’de Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC) kurulmuş ve konu ile ilgili tüm dünyanın entegre rapor yayınlarken rehber niteliğinde olan entegre rapor içerik, unsur, yapı ve kılavuz ilkelerinin yer aldığı kavramsal çerçeve yayımlanmıştır. Halen faaliyetlerini sürdürmekte olan bu konsey entegre raporlama ile ilgili en yeni ve en güncel bilgilerin takip edildiği bir platform olarak gün geçtikçe büyüyerek gelişmektedir. Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi tarafından entegre raporlama; *“bir kuruluş tarafından temeli entegre düşünmeye dayanan ve periyodik entegre raporlama ile sonuçlanan zamanla değer yaratma süreci”* olarak tanımlanmaktadır (ERTA 2016). Entegre rapor; bir kuruluşun kısa, orta ve uzun vadede değer yaratılmasına yardımcı olur ve dış çevre bağlamında organizasyonun stratejisi, yönetimi, performansı ve görünümüyle ilgili özlü bir iletişim aracı olarak görev görür (www.theiirc.org/the-iirc/about/).

Entegre raporu Johannesburg borsasında işlem gören şirketler için 1 Mart 2010 sonrası dönemler için zorunlu kılan ilk ülke Güney Afrika Cumhuriyeti olmakla birlikte birçok ülkede konu ile ilgili teşvik edici düzenlemeler getirilmiştir. Entegre raporlama ile ilgili Avrupa Birliği Komisyonu’nun da çalışmaları bulunmaktadır (Eccles, Schulschenk ve Serafeim 2012, 43-45). Avrupa Birliği’nde Entegre Raporlamaya doğru ilk adım 2013 yılının Şubat ayında Avrupa Komisyonu üyesi Michel Barnier öncülüğünde yayımlanan ve kurumsal sosyal sorumluluk ile ilgili açıklamaların yer aldığı “Corporate Social Responsibility: Promoting Society’s Interests and a Route to Sustainable and Inclusive Recovery (KSS: Toplum çıkarlarını gözetme ve sürdürülebilir ve kapsamlı iyileştirme için bir rota belirlenmesi)” isimli rapor ile atılmıştır (Holmes 2013, 31; Carini ve diğerleri 2018, 1; Yüksel 2017, 133). ABD’de ise 2011 yılında kurulan Sürdürülebilir Muhasebe Standartları Kurulu (SASB) (www.sasb.org) imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmelere yönelik olarak Form 10-K’da yapılması gereken açıklamalara ilişkin entegre rapor tanımına uygun standartlar belirlemiştir (Eccles ve Saltzman 2011, 58). İngiltere’de ise Finansal Raporlama Konseyi (Financial Reporting Council – FRC); *“2014 Haziran ayında Finansal Raporlama Konseyi Stratejik Raporlama Kılavuzu’na göre hazırlanan raporların Entegre Raporlama Çerçevesi ile uyumlu bir şekilde hazırlanması gerektiğini*

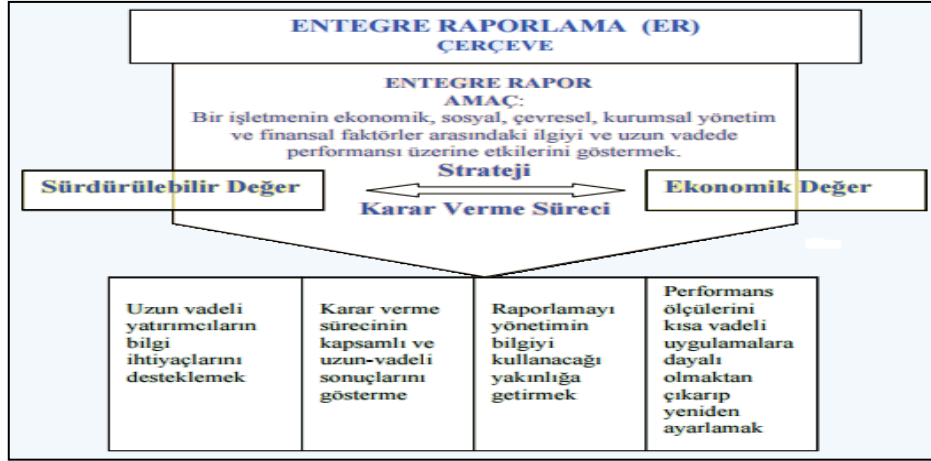
duyurmuştur”(Aras ve Sarıoğlu 2015, 76). Türkiye’de de entegre raporlama konusunda yasal bir zorunluluk bulunmamakla birlikte 2016 yılında Entegre Raporlama Tanıtım Ağı’nın (ERTA) oluşturulması bu alanda geleceğe yönelik atılmış önemli bir adımdır (www.entegreraporlamatr.org/tr/hakkimizda/biz-kimiz.aspx).

Bu çalışmanın amacı, entegre rapor yayımlayan işletmelerin ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliklerinin ne ölçüde uyumlu olduğunun tespit edilebilmesidir. Eko-verimlilik incelemesi olarak adlandırılan bu incelemede, işletmelerin ekonomik açıdan sürdürülebilir olmalarının yanı sıra çevresel açıdan da sürdürülebilir olmaları beklenmektedir. Bu doğrultuda Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi’nin oluşturduğu entegre rapor uygulama örnekleri veri tabanında imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin yayınladığı raporların doğal sermaye ögesi altında açıklanan karbon emisyon verileri ile finansal sermaye ögesi başlığı altında açıklanan finansal veriler incelenmiş ve eko-verimlilik performansları ölçülmüştür.

2. ENTEGRE RAPORLAMANNIN İŞLETME VE ÇEVRESİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Geleneksel kurumsal raporlama modelleri maddi olmayan varlıklardaki artışı açıklamada yetersiz kalmakta ve belirsiz bir ekonomiye uyum sağlamada başarısız olmaktadır. Dolayısıyla, işletmelerin yarattığı değeri ve ekonomik ilerlemenin ölçülmesinde geleneksel raporlama modelleri yetersiz kalmaktadır (EY 2013).Bu noktada entegre raporlama işletmeler açısından önem kazanmakta ve bu ihtiyacı gideren bir raporlama yaklaşımı sunmaktadır. İşletmeleri entegre raporlamaya yönelten en önemli etken ise işletme genelinde ve paydaşlar ile etkili iletişimi güçlendirmesidir(Oberholzer 2011, 48). Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi, Entegre Raporlama Çerçevesi ile işletme ilgililerine sunulan raporların daha tutarlı ve verimli olacağını, sermaye tahsisi konularında karar vericilerin daha iyi bilgilendirileceğini, hesap verebilirlik, yönetim ve entegre düşüncüyü geliştireceğini öne sürmektedir.

Entegre raporlama çerçevesi, Şekil 1’e göre entegre raporlamanın amacını ve hedeflerini belirleme noktasında işletmelere yön verici öğeler içermektedir. Bu öğeler, hem konuya ilgi duyan işletmelerin, hem de entegre raporlama konusunda çalışmalar gerçekleştiren organizasyonların odaklandıkları unsurları içermektedir. Bu çalışmada da çevresel farkındalık açısından bir karşılaştırılma yapılacak ve bu doğrultuda, çevresel faktörleri içeren sürdürülebilir değer yaratan etkenler ile sermaye verimliliği ile ilgili ekonomik değer yaratan etkenler dikkate alınarak, incelenen firmaların karbon emisyonu açısından eko verimlilik konumlandırmaları yapılacaktır. Böylelikle yöneticilere, sahip olunan sermaye verimliliğinin değer yaratan etkenleri dışında, sahip olunan çevresel kaynakların daha verimli kullanılarak sermaye verimliliğini arttırıp arttırmayacaklarını gösteren bir karar destek mekanizması aracı sağlanmış olacaktır (Figge ve Hahn 2013, 387-388).

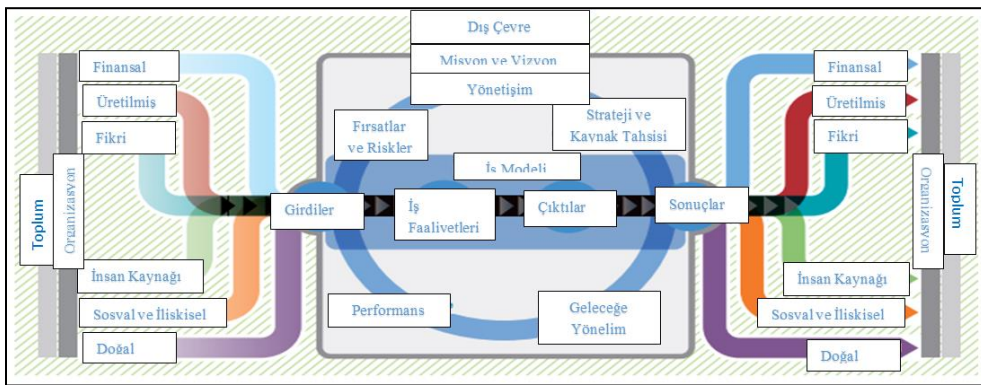

Şekil 1. Entegre Raporlama Çerçevesi

Kaynak: Karğın ve diğerleri 2013, 39.

Entegre raporlama çerçevesi hazırlanacak entegre rapor ile ilgili hazır bir şablon sunmamakla birlikte bir raporun entegre rapor sayılabilmesi için gerekli içerik unsurları ve kılavuz ilkeleri tanımlamaktadır (Aras ve Sarıoğlu 2015, 49-50). Raporlamanın geleceğine yön veren entegre raporlama çerçevesinde iş modeli, sermaye ögeleri ve değer yaratma esas kavramlardır (IIRC 2013^c, 1; Tilley 2013, 65). Temel kavramlar aşağıda belirtilen ögeler çevresinde toplanmaktadır (IIRC 2013^b, 6):

- Organizasyonun kullandığı ve etkilediği çeşitli sermaye ögeleri (finansal, üretilmiş, fikri, insan kaynakları, sosyal-ilişkisel ve doğal sermaye ögeleri),
- Organizasyonun iş modeli,
- Değer yaratma.

Şekil 2. Değer Yaratma Süreci

Kaynak: IIRC 2013^b, 11.

Şekil 2 içerik unsurları ile sermaye öğelerinin ve organizasyonun dış çevresinin etkileşimini göstererek organizasyonun değer yaratma sürecini bütünüyle resmetmektedir. Bir organizasyonun iş modeli onun değer yaratma sürecinde kullandığı araçtır. Bu değer kullandığı ve etkilediği sermaye öğeleri içinde somutlaşmaktadır. Organizasyonun kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma yeteneğini değerlendirmesi iş modeli ile geniş bir yelpazeden oluşan iç ve dış faktörler arasındaki bağlantıyı anlamasına bağlıdır. Bu faktörler hazırlanan çerçeve referans alınarak oluşturulan entegre rapor içinde açıklanmaktadır (IIRC 2013^b, 11). Değer, organizasyonun iş modeli çerçevesinde oluşturulur. Organizasyon; sermaye öğelerinden girdileri alır, iş faaliyetleri ve etkileşimler aracılığıyla onları dönüştürür ve kısa, orta ve uzun vadede yatırımcılar, toplum, çevre ve organizasyonun kendisi için değer yaratmak veya yok etmek üzere çıktı ve sonuçları üretir (IIRC 2013^c, 1). Sermaye öğeleri Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi tarafından; finansal sermaye, üretilmiş sermaye, fikri sermaye, insan kaynağı sermayesi, sosyal ve ilişkisel sermaye ve doğal sermaye olmak üzere altı kategoride gruplanmıştır. Hepsi bir arada organizasyonun değer yaratma temeli olan değer potansiyelini temsil etmektedir (IIRC 2013^a, 1).

Entegre raporlama işletmeler açısından Şekil 1 ve Şekil 2'den de anlaşılacağı üzere işletme iç ve dış paydaşları ile etkin bir şekilde iletişim yeteneğini arttırması açısından önemlidir. Böylece müşteri sadakati artacak ve yeni potansiyel finansman fırsatları doğacaktır. Yöneticiler açısından bakıldığında entegre raporlama; işletmenin geçmiş, mevcut ve geleceğe yönelik olarak zaman ufuklarını birleştirmesiyle işletme adına daha etkin ve verimli kararlar alınmasına aracılık etmektedir. Çalışanlar açısından ise entegre raporlama; çalışanlara verilen eğitim vb. katkıları insan kaynağı olarak raporlayarak, çalışanların organizasyona kattıkları değeri görmelerini sağlayarak örgüte olan bağlılıklarını arttırması açısından önem arz etmektedir (IIRC 2011, 24). Entegre raporlama operasyonel, çevresel, sosyal ve yönetim uygulamalarını da finansal performansa bağlayan daha bütüncül bir bakış açısı ile tüm paydaşlar ve hissedarlar için anlamlı, tutarlı ve güvenilir bilgiler üretmesi açısından önemlidir (Busco ve diğerleri 2013, 40).

Entegre raporlama ile açıklanan bilgilerin bir diğer kullanıcısı yasa koyucu ve düzenleyicilerdir. Entegre rapor, yasal düzenleyicilerin daha etkili eylemlerde bulunmalarını sağlayacak karar alımlarında yardımcı olmaktadır (IIRC 2011, 23).

Entegre raporu diğer rapor türlerinden farklı kılan özelliği; doğal, sosyal ve ekolojik çevre açısından şeffaf bilgiler sağlamasıdır. Sosyal çevre açısından entegre raporlama, sosyal ve ilişkisel sermaye öğesi kapsamında organizasyonun toplum ile ve diğer paydaşlar ile ilişkisini açıkça ortaya koyması açısından önemlidir. Örneğin, The Colorox Company 2013 yılındaki raporunda bir filtrenin 300 plastik şişenin yerini alabileceğini açıklamış ve böylelikle atık sayısının azaltılarak müşterilerinin de ayda \$45 tasarruf ettiğini açıklamıştır (<https://s21.q4cdn.com>). Ekolojik çevre açısından entegre

raporlamanın önemine bir örnek ile değinilecektir. Brezilya'nın Amazon yağmur ormanlarından And dağları üzerine taşınan buhar, Güney Amerika'nın kıyı kesimi boyunca yetiştirilen mahsullerin üzerine yağmur olarak yağmaktadır. Zaman içinde, Brezilya'daki ağaçların yok edilmesi ile birlikte Şilili veya Perulu şarap üreticileri daha fazla sulama yapmaya zorlanacaklardır. Fakat hiçbir bilanço tablosunda bununla ilgili bir değerlendirme yoktur (Lorinc 2012, 33). Uzun vadede işletme performansına ve doğaya etkileri göz önünde bulundurulduğunda ekolojik açıdan bu değerlendirmeye imkan veren entegre raporlamanın işletmenin gelecek performansını pozitif etkileyeceği kaçınılmazdır.

3. LİTERATÜR ÖZETİ

Figge ve Hahn (2004, 173) Sürdürülebilir Katma Değer olarak adlandırılan sürdürülebilirliğe kurumsal katkıları ölçmek üzere yeni bir yaklaşım önermektedir. Sürdürülebilir katma değer, güçlü bir sürdürülebilirlikten ilham aldığından, tüm çevresel ve sosyal etkilerin sabit kaldığından emin olurken aynı zamanda bir şirketin ek bir değer yaratıp yaratmadığının ölçümünü de sağlamaktadır. Bu nedenle, hem çevresel, hem de sosyal eko-verimliliğin yanı sıra çevresel ve sosyal kaynak tüketiminin mutlak düzeyini (eko- ve sosyal etkililik) de hesaba katar. Eko-verimlilik analizleri bir şirketin ekonomik faaliyetlerine göre çevresel kaynakları kullanma derecesini açıklar (Figge ve Hahn 2004, 175). Eko-verimlilik ile ilgili olarak Hahn, Figge, Liesen ve Barkemeyer 2010 yılında yaptıkları çalışmada eko-verimlilik analizine fırsat maliyeti kavramını uygulayarak eko-verimliliği yönetsel terimlere dönüştürmeyi hedeflemişlerdir ve bunu Alman şirketlerinin CO₂ karbon salınımlarını alarak verimlilik analizine uygulamışlardır. Cha, Lim ve Hur (2008, 274) ise çalışmasında Kyoto mekanizması projelerinin ekonomik ve ekolojik verimliliğinin ölçülmesine ve geliştirilmesine yönelik bir yaklaşım olarak ele almıştır. Bu çalışmada ise diğerlerinden farklı olarak DuPont formülü temeline dayanan, çevresel ve ekonomik kaynakların kullanımını üzerine odaklanmış bir analiz gerçekleştirilmektedir.

Entegre raporlarda hem ekonomik hem de sürdürülebilir değer yaratan etkenlerin; organizasyonun değer yaratma potansiyelini temsil eden sermaye öğeleri (finansal sermaye, doğal sermaye, üretilmiş sermaye, sosyal ve ilişkisel sermaye, fikri sermaye, insan kaynağı sermayesi) altında bütüncül bir bakış açısı ile sunulması eko-verimlilik incelemesinin yapılabilmesine olanak sağlamaktadır.

4. ULUSLARARASI ENTEGRE RAPORLAMA KONSEYİ VERİ TABANINDAKİ ŞİRKETLERİN EKO-VERİMLİLİK İNCELEMESİ

Bu çalışmada organizasyonların sürdürülebilir ve ekonomik değer yaratan etkenlerinin eko-verimlilik formülü ile konumlandırma analizi yapılmış ve yorumlanmıştır. Analizde kullanılan veriler, entegre raporlarda organizasyonun sermaye öğeleri içinde yer almakta ve organizasyonun iş modeli,

içerik unsurları ve bilgiler arası bağlantıyı ortaya koymaktadır. Çalışmanın motivasyonunu ise, entegre raporlardan elde edilen bilgiler ışığında yapılan eko-verimlilik analizinin yöneticiler için karar destek mekanizması aracı olarak kullanılabilir olması oluşturmaktadır.

4.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; “Entegre Rapor Uygulama Örnekleri Veri Tabanı”nda imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin ekonomik sermaye ve çevresel kaynaklarının kullanılması sonucu ortaya çıkan ekonomik değer ile sürdürülebilir değer etkenlerinin, eko-verimlilik analizi ile incelenerek karşılaştırmasının yapılmasıdır

4.2. Çalışmanın Örnekleme

Eko-verimlilik analizinin yapılabilmesi için tek bir sektörde faaliyet gösteren firmaların karbon emisyon verilerine ihtiyaç duyulmaktadır. İmalat sektörü de karbon salımı yüksek olan sektörler arasındadır. Bu nedenle çalışmaya, Entegre Raporlama Uygulama Örnekleri Veri Tabanı’nda (Integrated Reporting Examples Database) imalat sektöründe faaliyet gösteren 30 firmadan 21’i dâhil edilerek bunlar arasında çevresel farkındalık açısından bir karşılaştırılma yapılmak istenmiştir. Analize dâhil edilmeyen 9 firma; karbon ayak izini yüzde değişimi olarak vermesi veyahut negatif faaliyet karına sahip olması gibi nedenlerle analize dâhil edilememiştir. Bu doğrultuda; çevresel faktörleri içeren sürdürülebilir değer yaratan etkenler ile sermaye verimliliği ile ilgili ekonomik değer yaratan etkenler dikkate alınarak, incelenen firmaların satış kâr marjı, aktif devir hızı ve karbon emisyonu açısından eko-verimlilik konumlandırmaları yapılmıştır.

Çalışmanın örneklemini; Entegre Rapor Uygulama Örnekleri Veri Tabanı’nda, imalat sektöründe faaliyette bulunan ve Tablo 1’de yer alan firmalar oluşturmaktadır. Söz konusu firmaların 2014, 2015, 2016 ve 2017 yıllarına ait karbon emisyonu rakamları (ton) ile faaliyet kârı (ABD Doları), aktif toplamı (ABD Doları) ve net satışlardan (ABD Doları) oluşan veri seti, eko-verimlilik karşılaştırması yapılabilmesi amacıyla kullanılmıştır. Veriler, “examples.integratedreporting.org” web adresi ve firmaların kendi web sitelerinde yayımladıkları “yıllık entegre rapor” veya “entegre rapor” adıyla yayımladıkları raporlardan elde edilmiştir. İşletmelerin yerel para birimi ile yayımladıkları entegre raporlardaki para birimi, T.C. Merkez Bankası kur arşivinden (www.tcmb.gov.tr) elde edilen bilgiler ile yıl sonu (31 Aralık) tarihlerindeki kurlar ile ABD Doları’na çevrilmiştir. Kur arşivinde yer almayan para birimleri (Kore Wonu ve Brezilya Reali) de www.bloomberg.com internet adresinden elde edilen bilgiler ile ABD dolarına çevrilmiştir.

Tablo 1. Analiz Kapsamında Yer Alan Şirketler Listesi

Şirket	Alt Sektör	Bölge
Aggreko	Havalandırma - İklimlendirme	Avrupa
Air Traffic and Navigation Serv. Com.	Havacılık Hizmetleri	Afrika
ArcelorMittal	Ham Çelik Üretimi	Avrupa
ARM	İşlemci ve Yarı İletken Çip Üretimi	Avrupa
BAE Systems	Havacılık ve Savunma Sanayii	Avrupa
Barloworld Ltd.	Kiralama, Filo Yönetimi ve Lojistik	Afrika
Cemex	Çimento Sanayi	Kuzey Amerika
Denel SOC Limite	Savunma Ekipmanları Üretimi	Afrika
DIMO	Hidrolik Sistem ve Ekipmanları Üretimi	Asya
G4S	Güvenlik ve Destek Hizmet Tedariki	Avrupa
GS Engineering & Construction Corp.	Tesis, Konut İnşaat	Asya
Hulamin Ltd.	Alüminyum Haddeme, Yarı ürün imalatçısı, Ekstrüzyon	Afrika
Hyundai Engineering & Constructions	Tesis, Konut İnşaat	Asya
IDC	Endüstriyel Kalkınma Projeleri	Afrika
Interserve	Tesis, Konut İnşaat	Avrupa
Kier Group	Tesis, Konut İnşaat	Avrupa
Konica Minolta	Ofis Ekipmanları	Avrupa
Mondi	Ambalaj ve Kağıt	Avrupa
Nampak Limited	Ambalaj ve Kağıt	Afrika
Pretoria Portland Cement Comp.	Çimento Sanayi	Afrika
Votorantim	Çimento Sanayi	Güney Amerika

4.3. Değişkenlerin Tanımlanması

Finansal yönetimdeki değer esaslı yaklaşım anlayışına göre işletmeler, “Varlık Geri Kazanım Oranı”nın (ROC)sermaye maliyetini aştığı noktada değer yaratmaya bir başka ifadeyle ekonomik getiri elde etmeye başlar. Sürdürülebilir değer yaklaşımına göre ise işletmeler, ekonomik ve çevresel kaynakları kullanarak ekonomik getiri elde etmektedirler. Sürdürülebilir değer yaklaşımı, finansal piyasaların değer odaklı bakış açısını yalnızca ekonomik sermayeye değil aynı zamanda işletmelerde çevresel kaynakların kullanımına da olanak sağlayan bir fırsat maliyeti uygulayarak genişletir ki bu paydaş değeri yaklaşımını da kısıtlı olarak içerir. Ekonomik değer ve sürdürülebilir değer birlikte, firmanın kaynak verimliliği ile piyasanın ortalama kaynak verimliliğini kıyaslayarak değer yaratmaktadır. Bu bakış açısı ile firmalar kaynaklarını sektör ortalamasının üzerinde bir verimlilik ile kullanırlarsa değer yaratırlar(Figge ve Hahn 2013, 389). Dolayısı ile eko-verimlilik analizinin

ekonomik ve sürdürülebilir değer yaratan etkenleri bu mantığın hem ekonomik hem de çevresel yönlerini yansıtmaktadır. Çalışmada, firmaların CO₂ emisyonları çevresel kaynak olarak ele alınmıştır.

Eko-verimlilik analizinin finansal olan (ekonomik değer yaratan) ve finansal olmayan (sürdürülebilir değer yaratan) değişkenleri bulunmaktadır. Finansal değişkenler; net satışlar, faaliyet kârı, aktif toplamıdır. Finansal olmayan değişkenler ise; sürdürülebilirlik kaldırıcı formülünde resme dahil edilen firmaların CO₂ emisyon verileridir.

4.4. Çalışmada Kullanılan Yöntem

Araştırmada kullanılan analiz yöntemi, DuPont analizi temeline dayanmaktadır. DuPont analizi, işletmenin aktif üzerinden kârlılığını etkileyen unsurların analizini içermekle birlikte, işletmenin yatırımları üzerinden kârlılığının artırılabilmesi için gereken önlemlerin neler olabileceğini ortaya koymaktadır (Çabuk 2013, 74). DuPont formülü, üç bileşenden oluşmakta olup bu bileşenler aşağıdaki gibidir (Aydın 2012, 103):

$$\frac{\text{Net Kar}}{\text{Özsermaye}} = \frac{\text{Net Kar}}{\text{Net Satışlar}} \times \frac{\text{Net satışlar}}{\text{Toplam Varlıklar}} \times \frac{\text{Toplam Varlıklar}}{\text{Özsermaye}} \quad (1)$$

1 no'lu formüle göre, özsermaye kârlılığı faaliyet kârlılığına, varlıkların kullanım etkinliğine ve finansal kaldıracıya göre değişim gösteriyorken; formül üzerinde yapılabilecek bazı değişiklikler yardımı ile çevresel ve ekonomik kaynakların kullanımı üzerine odaklanmış bir analiz gerçekleştirilebilmektedir. Buna göre, eko-verimlilik olarak adlandırılan analiz formülü aşağıdaki gibi yazılabilmektedir (Figge ve Hahn 2013, 390):

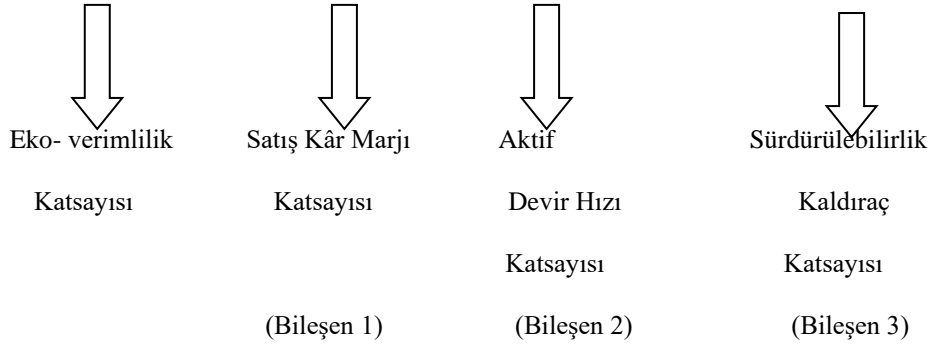
$$\frac{\text{Faaliyet Karı}}{\text{Çevresel Kaynak Tüketimi}} = \frac{\text{Faaliyet Karı}}{\text{Net Satışlar}} \times \frac{\text{Net satışlar}}{\text{Ekonomik Sermaye}} \times \frac{\text{Ekonomik Sermaye}}{\text{Çevresel Kaynak Tüketimi}} \quad (2)$$

Yukarıda yeniden düzenlenmiş olarak sunulan eko-verimlilik formülüne (2) göre; çevresel kaynakların tüketimi sonucunda elde edilen kâr faaliyet kârlılığına, ekonomik kaynakların tüketimine ve çevresel kaynakların tüketimine göre değişkenlik göstermektedir. Yukarıda sunulan formülün yapılan bu araştırmada kullanılabilen formu ise aşağıdaki gibi düzenlenmiştir.

Düzenlenen formülde yer alan $\frac{\text{Ekonomik Sermaye}}{\text{Çevresel Kaynaklar}}$ oranı “**çevresel kaynak kullanımı kaldırıcı**” veya “**sürdürülebilirlik kaldırıcı katsayısı**” olarak ifade ediliyorken; $\frac{\text{Faaliyet Karı}}{\text{Net Satışlar}} \times \frac{\text{Net Satışlar}}{\text{Ekonomik Sermaye}}$ çarpımı sonucu elde edilen $\frac{\text{Faaliyet Karı}}{\text{Ekonomik Sermaye}}$ oranı “**sermaye getirisi kaldırıcı**” olarak ifade edilmektedir. Çevresel kaynak kullanım kaldırıcı ve sermaye getiri kaldırıcının karşılaştırması ise aşağıda yer alan grafik üzerinde gerçekleştirilmektedir.

Var olan kaynakların kullanımından doğan getiri alternatif kaynak kullanımının (fırsat maliyeti) getirisini aştığı noktada Sürdürülebilir değer yaratılır. Performans kıyası olarak (benchmark) genellikle sektör ortalaması alınır ve bu “benchmark” yukarıda bahsi geçen fırsat maliyetlerini tanımlamaktadır. Bu çalışmada sektör ortalaması örnekleme dâhil edilen firmaların satış kâr marjı ortalaması, aktif devir hızı ortalaması, çevresel kaynak kullanım kaldıraç ortalaması, ROC ortalaması ve CO₂ Verimlilik katsayısı ortalamalarından oluşmaktadır. Bu amaçla eko-verimlilik formülünün üç değişkeni performans kıyası olan sektörün eko-verimlilik bileşenleri ile ayrı ayrı aşağıda gösterildiği gibidir (Figge ve Hahn 2013, 391):

$$\frac{\text{Eko-verimlilik (Firma)}}{\text{Eko-verimlilik (Benchmark)}} = \frac{\frac{\text{Faaliyet Karı}}{\text{NetSatışlar}} \times \frac{\text{Netsatışlar}}{\text{EkonomikSermaye}} \times \frac{\text{EkonomikSermaye}}{\text{ÇevreselKaynakTüketimi}}}{\frac{\text{Faaliyet Karı}}{\text{NetSatışlar}} \times \frac{\text{Netsatışlar}}{\text{EkonomikSermaye}} \times \frac{\text{EkonomikSermaye}}{\text{ÇevreselKaynakTüketimi}}}$$

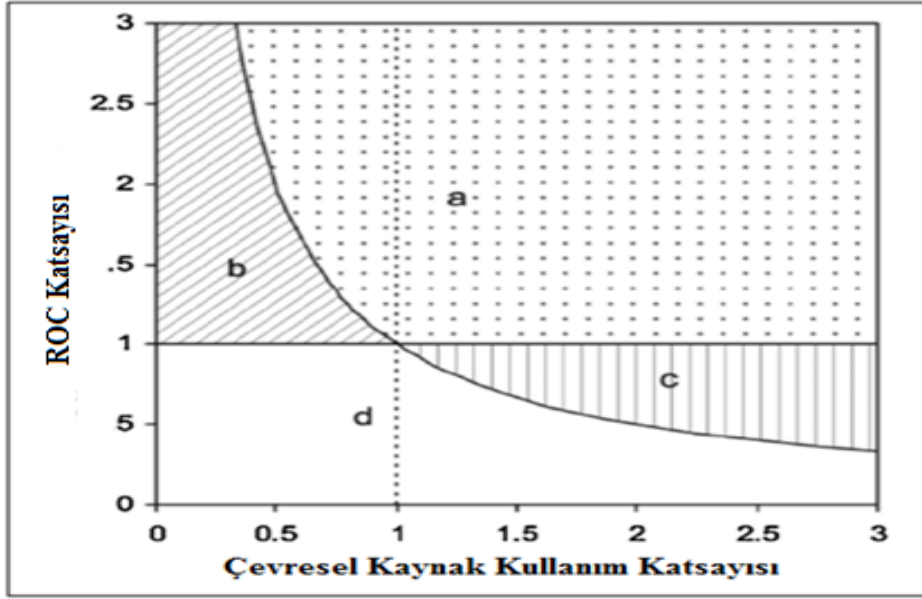

- Bileşen (1): Satış kâr marjı katsayısı; firmanın satışı başına düşen faaliyet kârının, performans kıyası olan satış kâr marjı sektör ortalamasını aşp aşmadığını göstermektedir.
- Bileşen (2): Aktif devir hızı katsayısı, firmanın birim sermaye düşen satış miktarının sektör aktif devir hızı ortalamasını aştığı kısmını göstermektedir.
- Bileşen (3): Sürdürülebilirlik kaldıraç katsayısı, firma tarafından kullanılan ekonomik sermaye ve çevresel kaynak kullanımının birbirine oranının sektör ortalamasının üzerinde veya altında kalan kısmını gösterir.

Bileşen (1) ve bileşen (2)'nin birbiri ile çarpılması sonucunda da “Varlık Geri Kazanım Oranı Katsayısı” oluşur. Bu katsayı, piyasanın sermaye getirisi bağlamında firmanın performansının üstün olup olmadığını gösterir. Üç bileşenin çarpımı ise, firmanın eko-verimlilik performans derecesinin sektörün ortalama eko-verimlilik performansının altında veya üzerinde olduğunu gösterir.

Çevresel kaynak kullanım katsayısı (Sürdürülebilirlik Kaldıraç Katsayısı) ve varlık geri kazanım (ROC) katsayısı karşılaştırması ise Şekil 3 üzerinde gerçekleştirilmektedir. Kurumsal eko-verimlilik formülünün ekonomik unsuru olan ROC y eksenini, sürdürülebilirlik kaldıraç katsayısı (CO₂ katsayısı) ise x eksenini temsil etmektedir. Eko-verimlilik katsayısı üç bileşenin çarpımından oluşur ve 3'deki

dışbükey çizgi tarafından temsil edilmektedir. Bu çizgide iki eksenin kesiştiği noktada ROC Katsayısı = Çevresel Kaynak Kullanım Katsayısı=1'dir. Bu firmanın eko-verimliliğinin de 1'e eşit olduğu yani firma ile piyasanın eko-verimliliğinin birbirine eşit olduğu anlamına gelmektedir. Bu sonuç, bir şirketin hem sermaye getirisi açısından hem de Şekil 3'deki yatay ve dikey çizginin kesişiminde sürdürülebilirlik kaldırıcı açısından (her ikisi de 1'e eşit) kıyaslama kriterlerinin performansı ile eşleştiğinde ortaya çıkar.

Şekil 3. Ekonomik ve Çevresel Kaynak Tüketimi Karşılaştırması

Kaynak: Figge ve Hahn 2013, 391.

Şekilde yer alan ve a, b, c ve d olarak adlandırılan bölgeler için yapılacak yorumlar aşağıdaki gibidir:

- **“a” bölgesi yorumu:** Bu alanda yer alan işletmeler, sektör ortalamasının üzerinde bir eko-verimliliğe sahiptir. Dolayısıyla bu bölgede yer alan firmalar, piyasada eko-verimlilik açısından daha iyi bir performans gösterecek ve ‘Sürdürülebilir Değer’ yaratacaktır. Yalnızca bu bölgedeki işletmeler hem ekonomik sermaye hem de çevresel kaynak kullanımı açısından fırsat maliyetini aşmaktadır. Böylelikle, eko-verimlilik piyasa ortalamasının üzerinde seyretmekte ve ekonomik değer yaratılabilmesi ile birlikte çevresel kaynakların sürdürülebilirliği de sağlanmış olur. “a” bölgesinde noktalı referans çizgisinin solunda kalan firmalar; ortalamanın altında kalan sürdürülebilirlik kaldırıcı katsayısını ve eko-verimlilik katsayısını piyasa ortalamasının üzerine taşıyabilmek amacıyla güçlü bir ekonomik performans kullanmaktadırlar. Bu bölgede, $x=1$ düzey ekseninin solunda yer alan işletmeler için eko verimlilik sektör ortalamasının altında

kalyorken, sağında yer alan işletmelerde eko verimlilik sektör ortalamasının üzerinde yer almaktadır.

- **“b” bölgesi yorumu:**Bu alanda yer alan işletmeler, ekonomik kaynakların verimli kullanımı açısından sektör ortalamasının üzerinde yer almasına karşın, çevresel kaynakların verimli kullanımı açısından sektör ortalamasının altında yer almaktadır. Dolayısıyla; bu alanda yer alan herhangi bir işletme için çevresel kaynakların verimli kullanımı ile ilgili çalışmalar öncelikli konu olacaktır.

- **“c” bölgesi yorumu:** Bu alanda yer alan işletmeler, çevresel kaynakların verimli kullanımı açısından sektör ortalamasının üzerinde yer almasına karşın, ekonomik kaynakların verimli kullanımı açısından sektör ortalamasının altında yer almaktadır. Dolayısıyla; bu alanda yer alan herhangi bir işletme için ekonomik kaynakların verimli kullanımı ile ilgili çalışmalar öncelikli konu olacaktır.

- **“d” bölgesi yorumu:** Bu alanda yer alan işletmeler, değer yaratma konusunda ekonomik ve çevresel kaynaklarını etkili bir biçimde kullanamamaktadır. Dolayısıyla, bu bölgede yer alan herhangi bir işletme için hem ekonomik hem de çevresel kaynak kullanım verimliliği sektör ortalamasının altında kalmaktadır.

4.5. Ampirik Bulgular

Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi Uygulama Örnekleri veritabanı içinden imalat sektörü için hesaplanan satış kâr marjı katsayısı (Bileşen I), aktif devir hızı (Bileşen II) ve CO₂ kaldıraç oranlarının (Bileşen III) sektör ortalamasının altında veya üzerinde olup olmadığını gösteren 2014, 2016 ve 2017 yılına ait veriler sunulmaktadır konumlandırma analizleri yapılmıştır.

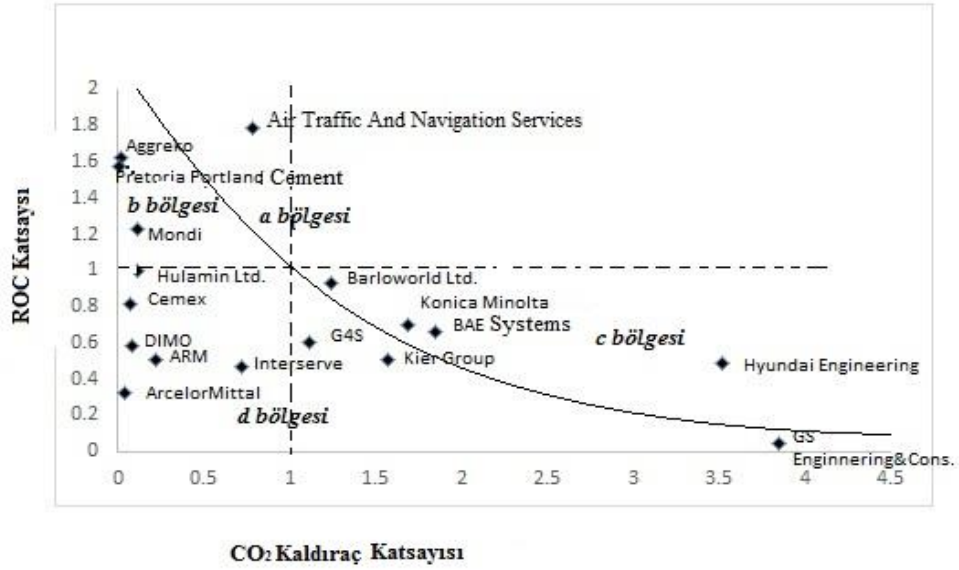
Tablo 2. Yıllar İtibariyle IIRC Uygulama Örnekleri Veri Tabanı İmalat Sektörü Ortalamaları

Bileşenler	Sektör Ortalamaları			
	2014	2015	2016	2017
Satış Kâr Marjı	%9.37	8,98%	9,25%	8,88%
Aktif Devir Hızı (%)	99%	96,29%	95%	82%
CO ₂ Kaldıraç (Ton başına)	\$12.480	\$11.238	\$11.074	\$5.363
Varlık Geri Kazanım Oranı (ROC) (%)	7,61%	7,05%	7,28%	6,51%
CO ₂ -Verimlilik (Ton başına)	\$ 628	\$ 567	\$ 603	\$ 353

Analiz kurumsal eko-verimliliği piyasanın eko-verimliliği ile başka bir deyişle sektör ortalamaları ile karşılaştırarak üç değer bileşenini tanımlamaktadır. Tablo2, imalat sektöründe yer alan şirketlerin CO₂ verimlilik bileşenlerini – Satış Kâr Marjı(Satış başına düşen faaliyet kârı), Aktif Devir Hızı (Varlık başına düşen net satış) ve CO₂ Kaldıraç (CO₂ emisyon başına düşen toplam varlık) bileşenleri ile Varlık Geri Kazanım Oranı (ROC-Toplam Varlık başına düşen faaliyet kârı) ve CO₂

Verimlilik(CO₂ emisyon başına düşen faaliyet kârı) ait sektör ortalamalarını göstermektedir.ROC değeri, satış kâr marjı ve aktif devir hızının çarpımı sonucu elde edilmekte ve toplam varlık başına düşen faaliyet kârını göstermektedir. CO₂ Verimlilik değeri ise ROC değerinin CO₂ Kaldıraç değeri ile çarpılması sonucu elde edilir ve CO₂ Emisyonu başına düşen toplam varlığı temsil etmektedir. Her bir şirketin CO₂ Verimlilik değer bileşenlerini elde edebilmek amacıyla firmanın performans göstergeleri Tablo 2 de gösterilen sektör ortalamalarına bölünerek Tablo 3 de değerleri verilen satış kâr marjı Katsayısı, Aktif Devir Hızı Katsayısı ve CO₂ Kaldıraç Katsayısı elde edilmiştir. I ve II no'lu bileşenlerin çarpımı sonucu ROC Katsayısı, I, II ve III bileşenlerinin çarpımı sonucu da CO₂ Verimlilik Katsayısı elde edilmektedir. ROC Katsayısı ve CO₂ Verimlilik Katsayısı birlikte kurumsal ekonomik performansı analiz etmeye ve açıklamaya imkân tanımaktadır.

Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi Uygulama Örnekleri veritabanı içinden imalat sektörü için hesaplanan satış kâr marjı katsayısı (Bileşen I), aktif devir hızı (Bileşen II) ve CO₂ kaldıraç oranlarının (Bileşen III) sektör ortalamasının altında veya üzerinde olup olmadığını gösteren 2014 yılına ait eko-verimlilik karşılaştırması Grafik 1'deki gibidir.

Grafik 1. 2014 Yılı İmalat Sektöründeki Şirketlerin Ekonomik ve Çevresel Kaynak Tüketimi Karşılaştırması

Tablo 3. Yıllar İtibariyle İmalat Sektöründeki CO₂ - Verimlilik Değer Bileşenleri

Firmalar	Değer Bileşenleri																			
	Satış Kâr Marjı Katsayısı				Aktif Devir Hızı Katsayısı				CO ₂ Kaldıraç Katsayısı				ROC Katsayısı				CO ₂ Verimlilik Katsayısı			
	(I)				(II)				(III)				(I)*(II)				(I) * (II) * (III)			
	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Aggreko	2,1	2,16	2,17	1,49	0,77	0,8	0,66	0,82	0,01	0,02	0,02	0,04	1,62	1,72	1,43	1,22	0,02	0,03	0,02	0,04
Air Traffic and Navigation Services	2,57	2,93	2,59	1,7	0,7	0,68	0,67	0,69	0,79	0,7	0,68	1,76	1,79	1,98	1,75	1,18	1,41	1,39	1,19	2,07
ArcelorMittal	0,41		0,97		0,8		0,82		0,04		0,04		0,33		0,8		0,01		0,03	
ARM	1,79	1,38	1,85	1,05	0,28	0,29	0,25	0,31	0,22	0,22	0,28	0,38	0,51	0,4	0,47	0,32	0,11	0,09	0,13	0,12
BAE Systems	0,84	1,02	1,23	0,84	0,78	0,87	0,84	0,99	1,85	2,06	2,13	4,7	0,66	0,89	1,04	0,83	1,22	1,83	2,21	3,91
Barloworld Ltd.	0,66	0,78	0,87	0,74	1,42	1,36	1,47	1,62	1,24	0,85	0,88	1,81	0,93	1,06	1,28	1,2	1,15	0,9	1,13	2,19
Cemex	1,9	2,32	2,73	2,12	0,43	0,46	0,5	0,57	0,07	0,07	0,07	0,14	0,82	1,06	1,37	1,22	0,06	0,08	0,09	0,17
Denel SOC Limited		0,7	0,81	0,66		0,63	0,69	0,78		0,06	0,08	0,17		0,44	0,56	0,52		0,02	0,05	0,09
DIMO	0,45	0,51	0,57	0,42	1,3	1,63	2,02	2,44	0,08	0,06	0,08	0,17	0,58	0,84	1,16	1,02	0,05	0,05	0,1	0,17
G4S	0,42	0,33	0,7	0,72	1,42	1,52	1,47	1,75	1,11	1,25	1,31	2,72	0,6	0,5	1,03	1,26	0,67	0,62	1,36	3,43
GS Engineering & Construction Corporation	0,06	0,14	0,17		0,73	0,85	0,9		3,85	3,68	3,8		0,04	0,12	0,15		0,16	0,44	0,59	
Hulamin Ltd	0,78	0,43	0,82	0,6	1,29	1,32	1,58	1,7	0,12	0,11	0,13	0,3	1	0,57	1,29	1,02	0,12	0,06	0,17	0,31
IDC				0,4				0,16				1,64				0,06				0,11
Hyundai Engineering & Constructions	0,51	0,69	0,82		0,95	1,04	1,03		3,52	3,59	3,97		0,49	0,72	0,84		1,71	2,59	3,34	
Interserve	0,27	0,37			1,74	1,85			0,72	0,91			0,47	0,68			0,34	0,62		
Kier Group	0,32	0,39	0,47		1,59	1,25	1,75		1,57	2,94	2,43		0,51	0,48	0,82		0,8	1,42	1,99	
Konica Minolta	0,7	0,71	0,69		1	1,11	1,04		1,68	1,91	2,17		0,7	0,79	0,72		1,18	1,51	1,56	
Mondi	1,21	1,62	1,88	1,52	1,01	1,1	0,99	1,19	0,11	0,12	0,1	0,22	1,23	1,78	1,86	1,81	0,14	0,21	0,18	0,39
Nampak Limited		1,19	1,5	0,58		0,74	0,86	0,91		0,36	0,28	0,68		0,88	1,3	0,52		0,32	0,37	0,36
Pretoria Portland Cement Company	2,01	2,15		1,2	0,78	0,63		0,65	0,01	0,06		0,12	1,58	1,36		0,78	0,01	0,08		0,1
Votorantim				0,97				0,4				0,15				0,39				0,06

Grafik 1 incelendiğinde yalnızca Air Traffic and Navigation Services şirketinin “a” bölgesinde olduğu, bir kaç şirketin “b” bölgesinde olduğu diğer şirketlerin ise “c” ve “d” bölgelerine eşit dağıldığı görülmektedir. Bu durumda araştırma kapsamına dâhil edilen şirketlerden yalnızca bir tanesinin sektör ortalamasının üzerinde bir eko-verimliliğe sahip olduğu görülmektedir. Böylelikle ekonomik değer yaratılabilirliği ile birlikte çevresel kaynakların sürdürülebilirliği de sağlanmış olmaktadır. “b” bölgesinde yer alan şirketler ekonomik değer yaratmakla birlikte CO₂ verimliliği açısından sektör ortalamasının altında kalmıştır. “c” bölgesinde yer alan şirketler ise tam tersi bir durumu temsil etmektedirler. Bu bölgede yer alan şirketlerin varlık geri kazanım oranı katsayısı sektör ortalamasının altında yer alırken, CO₂ verimlilik açısından sektör ortalamasının üzerinde bir performans göstermektedirler. “d” bölgesinde yer alan şirketler ise hem ROC hem de CO₂ Verimlilik açısından sektör ortalamalarının altında kalmıştır.

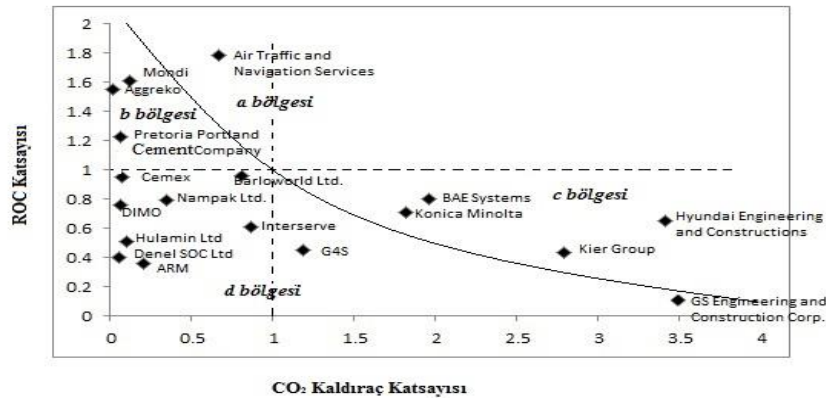
“a” bölgesinde yer alan şirketler: AirTrafficandNavigation Services.

“b” bölgesinde yer alan şirketler: Aggreko, Mondi, PretoriaPortlandCementCompany.

“c” bölgesinde yer alan şirketler: BarloworldLtd, KonicaMinolta, Hyundai Engineering, BAE Systems.

“d” bölgesinde yer alan şirketler: Hulamin Ltd., Cemex, DIMO, Interserve, ARM, ArcelorMittal, G4S, KierGroup, GS Engineering and Constructions.

2015 yılı için analize dâhil edilen şirketlerin eko-verimlilik karşılaştırması Grafik2’de sunulmaktadır.

Grafik 2. 2015 Yılı İmalat Sektöründeki Şirketlerin Ekonomik ve Çevresel Kaynak Tüketimi Karşılaştırması

Grafik 2 incelendiğinde 2015 yılı için hem ekonomik hem de sürdürülebilir değer yaratan ve “a” bölgesinde yer alan bir şirket olduğu görülmektedir. “b” bölgesinde yer alan şirketler ekonomik değer yaratmakla birlikte CO₂ verimlilik açısından sektör ortalamasının altında kalmıştır. Dolayısı ile bu alanda yer alan şirketler için çevresel kaynakların verimli kullanımı ile ilgili çalışmalar öncelikli olacaktır. “c” bölgesinde yer alan şirketlerin eko-verimlilik açısından istenilen performansı gösterebilmesi için ise ekonomik kaynakların verimli kullanımı ile ilgili çalışmalar öncelikli olmalıdır. Çoğunluğu “d” bölgesinde yer alan şirketler ise, değer yaratma konusunda ekonomik ve çevresel kaynaklarını etkili bir biçimde kullanamamaktadır. Dolayısıyla, bu bölgede yer alan herhangi bir işletme için hem ekonomik kaynak hem de çevresel kaynak kullanım verimliliği sektör ortalamasının altında kalmaktadır.

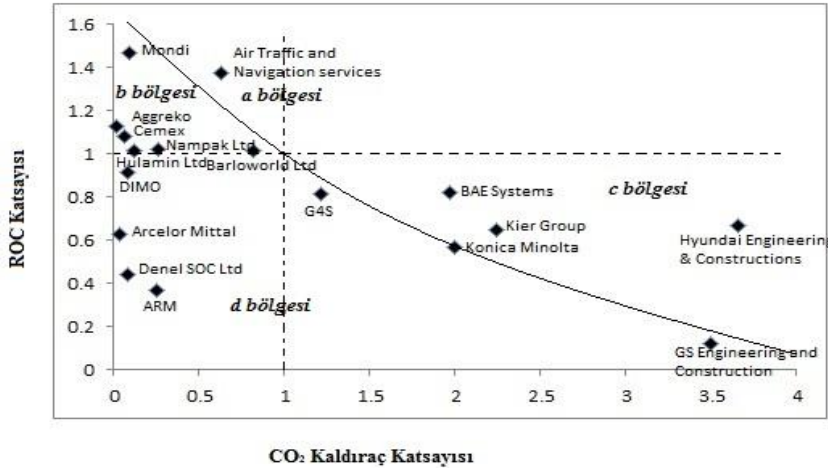
“a” bölgesinde yer alan şirketler: Air Traffic and Navigation Services.

“b” bölgesinde yer alan şirketler: Aggreko, Mondi, Pretoria Portland Cement Company.

“c” bölgesinde yer alan şirketler: Hyundai Engineering and Constructions, Kier Group, BAE Systems, Konica Minolta,

“d” bölgesinde yer alan şirketler: Hulamın Ltd., Cemex, DIMO, Interserve, ARM, Nampak Ltd., Denel SOC Ltd., Barloworld Ltd., GS Engineering and Constructions, G4S.

2016 yılı için analize dâhil edilen şirketlerin eko-verimlilik karşılaştırması Grafik 3’de sunulmaktadır.

Grafik 3. 2016 Yılı İmalat Sektöründeki Şirketlerin Ekonomik ve Çevresel Kaynak Tüketimi Karşılaştırması

Grafik 3 incelendiğinde 2016 yılı için “a” bölgesinde bir şirket olduğu görülmektedir. Buna karşın çoğunluğun “b” bölgesinde toplandığı yani bu bölgede yer alan şirketlerin ekonomik değer yarattığı

fakat çevresel kaynakların verimliliği konusunda sektör ortalamasının altında kaldıkları görülmektedir. Hulamin Ltd.,Barloworld Ltd. ve Nampak Ltd. birbirine yakın ekonomik değer yaratmakla birlikte çevresel kaynak kullanımı açısından Barloworld Ltd. “a” bölgesi performansına daha yakın bir derecede konumlanmaktadır. “c” bölgesindeki sayıca dağılım ise “b” bölgesindeki şirket sayısına yakın olmakla birlikte, bu bölgede şirketlerin performanslarını “a” bölgesine taşıyabilmeleri için daha güçlü bir ekonomik performans göstermeleri gerektiği söylenebilir. “d” bölgesinde 2016 yılı için diğer yıllara kıyasla daha az firmanın konumlandığı görülmektedir. Bu da bu bölgede yer alan firmaların hem ekonomik hem de çevresel kaynak kullanımı konusunda daha verimli çalışmalar yürüttüğü anlamına gelmektedir.

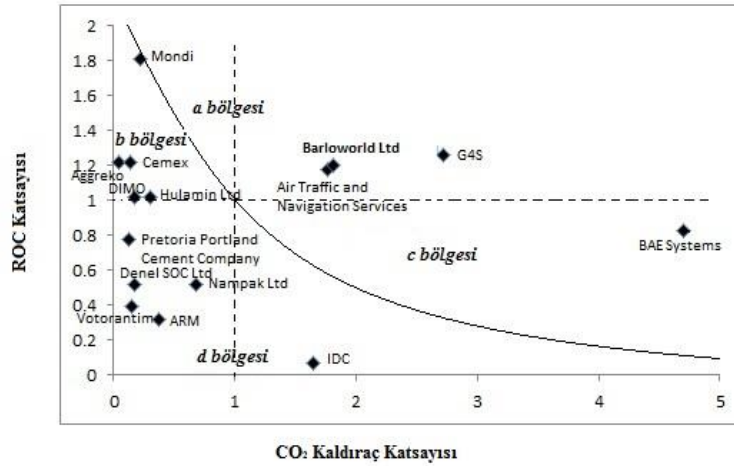
“a” bölgesinde yer alan şirketler: Air Traffic and Navigation Services.

“b” bölgesinde yer alan şirketler: Aggreko, Mondi, Cemex, Nampak Ltd.,Hulamin Ltd., Barloworld Ltd.

“c” bölgesinde yer alan şirketler: Hyundai Engineering and Constructions, KierGroup, BAE Systems, Konica Minolta.

“d” bölgesinde yer alan şirketler: DIMO, ArcelorMittal, ARM, Denel SOC Ltd.,GS Engineering and Constructions,G4S.

2017 yılı için analize dâhil edilen şirketlerin eko-verimlilik karşılaştırması Grafik4’de gösterilmektedir.

Grafik 4. 2017 Yılı İmalat Sektöründeki Şirketlerin Ekonomik ve Çevresel Kaynak Tüketimi Karşılaştırması

2017 yılı için Grafik4 incelendiğinde, “a” bölgesinde Air Traffic and Navigation Services şirketinin mevcut konumunu koruyarak sürdürülebilir değer yaratmakla birlikte ekonomik performansta

gerilediği söylenebilir. Ayrıca Barloworld Ltd. ve G4S şirketleri ekonomik hem ekonomik hem de çevresel kaynak kullanımı açısından sektör ortalamalarının üzerine çıkarak sürdürülebilir değer yaratmayı başaran şirketler arasındadır. “b” bölgesinde yer alan şirketler arasında olan Mondi şirketi çevresel kaynak kullanımı açısından sektör ortalamasının altında kalmasına rağmen eko-verimlilik açısından sektör ortalaması ile hemen hemen eş değer bir performans sergilemektedir. Hulamin Ltd. ve DIMO şirketleri ise ekonomik performans açısından sektör ortalamasının az üzerinde bir değere sahip olmasına karşın çevresel kaynak kullanımı açısından zayıf bir performans göstererek “d” bölgesi sınırında yer almaktadırlar. “c” bölgesinde ise yalnızca BAE Systems şirketinin olduğu görülmektedir. BAE Systems çevresel kaynak kullanımı açısından sektör ortalamasının üzerinde bir performans gösterirken ekonomik performansı sektör ortalamasının altında seyretmektedir. Dolayısı ile bu şirket için ekonomik kaynaklarını daha verimli kullanması gerektiği söylenebilir.

“a” bölgesinde yer alan şirketler: Air Traffic and Navigation Services, G4S, Barloworld Ltd.

“b” bölgesinde yer alan şirketler: Aggreko, Mondi, Cemex, Hulamin Ltd., DIMO.

“c” bölgesinde yer alan şirketler: BAE Systems.

“d” bölgesinde yer alan şirketler: Pretoria Portland Cement Company, ARM, Denel SOC Ltd., IDC, Nampak Ltd., Votorantim

5. SONUÇ

Entegre raporlama son dönemde yeni bir raporlama yaklaşımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu raporlama yaklaşımındaki temel felsefe ekonomik kaynakların yanı sıra çevresel ve sosyal kaynakların da finansal raporlar içerisinde yer alabilmesi ve böylelikle finansal ve finansal olmayan unsurların arasındaki ilişkilerin finansal bilgi kullanıcılarına şeffaf, karşılaştırılabilir sunulmasıdır. Bu çalışmada, entegre rapor uygulama örnekleri veri tabanında imalat sektöründe faaliyet gösteren firmaların, ekonomik ve çevresel kaynak tüketimi ile bu tüketimler sonucunda ortaya çıkan değerlerin karşılaştırmasının yapılabilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda DuPont formülü temeline dayanan eko-verimlilik analizi ile işletmenin aktif üzerinden kârlılığını etkileyen unsurların, diğer bir deyişle ekonomik değer yaratan etkenleri ile formülün üçüncü bileşeni olan ve çevresel kaynakların verimli kullanılıp kullanılmadığını ortaya koyan sürdürülebilir değerlerin karşılaştırılması yapılarak, analize dâhil edilen şirketlerin eko-verimlilik performansları incelenmiştir. Eko-verimlilik analizleri, işletmelerin ürettiği ürün ve süreçlerin ekonomik ve çevresel yönlerini değerlendirmek üzere kullanılan bir yöntemdir. Ürünleri kârlılık ve çevresel uyum açısından karşılaştırmaya imkân veren bu yöntem ile yöneticiler işletmenin sahip olduğu çevresel kaynakların daha verimli kullanarak sermaye

verimliliğini arttırıp arttırmayacakları konusunda kendilerine yardımcı olan bir karar destek mekanizması sağlamış olurlar.

Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi'nin oluşturduğu "Entegre Raporlama" çerçevesi bir entegre raporun yapısı ve unsurları ile ilgili rehber niteliğindedir. Amaç, işletmenin ekonomik, sosyal, çevresel, kurumsal yönetim ve finansal faktörler arasındaki ilgiyi başka bir deyişle ekonomik değer ile sürdürülebilir değer yaratan etkenler arasındaki bağlantıyı ortaya koyarak, bu değerlerin uzun vadede işletme performansı üzerine etkilerini göstermektir. Bu etkiyi ölçümlemek üzere çalışmada entegre raporlama uygulama örnekleri veritabanında 2014, 2015 2016 ve 2017 yılları için imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmeler eko-verimlilik analizine tabi tutulmuş ve ortaya çıkan ekonomik değer ve sürdürülebilir değer ile ilgili olarak dört bölgeden oluşan bir konumlandırma analizi yapılmıştır. "a", "b", "c" ve "d" bölgelerinden oluşan bu analizde işletmelerin eko-verimlilik performanslarının yüksek olduğu diğer bir ifadeyle hem ekonomik hem de sürdürülebilir değer yaratıldığı alan "a" bölgesidir. "b" bölgesi işletmelerin ekonomik performanslarının daha güçlü olduğu ve çevresel kaynaklarının verimli kullanılmadığı alanı temsil etmektedir. Bu durumun tam tersini temsil eden "c" bölgesi ise işletmelerin sürdürülebilir değer yaratabildiği ancak ekonomik performanslarının zayıf kaldığı bölgedir. "d" bölgesi ise işletmenin her iki değer etmeni ile eko-verimlilik performans kriterinin altında kaldığı alanı temsil etmektedir. Böylece, entegre raporlamanın amaçlarından biri olan finansal ve finansal olmayan bilgi arasındaki entegrasyon ölçülerek çeşitli değerlendirmelerin yapılması mümkün olabilmektedir.

Muhasebe birimleri tarafından işlenen bilgiler kurumsal yönetim teorilerinden paydaş yaklaşımı teorisi esas alınarak, tüm paydaşlara hitap eden raporlar olarak işletme ilgililerine sunulmaktadır. Entegre raporlama bu çevrede hazırlanan bir rapor olmasına karşın işletme yöneticilerinin eko-verimlilik analizlerinde ilk olarak ekonomik kaynakların verimli kullanımına öncelik verdikleri görülmektedir. Buradan yola çıkarak, güncel raporlama trendi olan entegre raporlama niyetinin öncelikle işletme sahip ve yöneticilerinin çıkarlarını gözetererek ekonomik kaynak verimliliğini ön planda tuttıkları ve çevresel kaynakların verimli kullanımını ikinci plana aldıkları söylenebilir Bu durumda raporlamanın asıl niyetinin, kurumsal yönetim teorilerinden hissedar yaklaşımı teorisi olduğu diğer bir ifade ile işletme sahip ve yöneticilerinin çıkarlarının ön planda tutulduğu sonucuna varılabilir.

Sonuçlar incelendiğinde işletmelerin; kaynakların hem ekonomik hem de çevresel açıdan verimli kullanıldığı, böylelikle işletmenin hem ekonomik hem de sürdürülebilir değer yaratabildiği "a" bölgesinde olması beklenmektedir. Ancak bu beklentiyi karşılayan yalnızca bir şirket (Air Traffic and Navigaton Services) bulunmaktadır. 2017 yılına gelindiğinde ise "a" bölgesinde üç firmanın yer aldığı görülmektedir. Bu noktada performansları diğer bölgelerde yer alan işletme yöneticileri, gerek

ekonomik gerekse çevresel kaynakların verimli kullanımına öncelik vererek şirketin eko-verimlilik performansını “a” bölgesine taşımaya çalışmalıdır. Örneğin, The Clorox Company 2013 yılındaki raporunda bir filtrenin 300 plastik şişenin yerini alabileceğini açıklayarak atık sayısını azaltmış ve müşterilerinin de bu sayede ayda \$45 tasarruf ettiklerini açıklamıştır. Bu şekilde işletme atık sayısını azaltarak hem çevresel kaynağını verimli kullanmış olmakta, hem de müşterilerinin tasarruf etmesini sağlayarak sosyal ve ilişkisel sermayesini arttırmaktadır. Southwest Airlines şirketi de uçaklarının çelik frenlerini yeni, daha hafif karbon frenler ile yenilemiş ve bu durum daha az yakıt tüketimi ve daha az sera gazı salımı ile sonuçlanmıştır. Şirketin bu kararı çevresel faydalar sunmakla birlikte işletmenin kârını da artırmıştır. Böylelikle firma hem ekonomik hem de çevresel kaynağını verimli kullanmış olmaktadır. Brezilya'nın Amazon yağmur ormanlarında ağaçların kesilmesi, Şili ve Peru'daki şarap üreticilerini daha fazla sulama yapmaya zorlamakta ve bu durum bölgedeki şarap üreticilerine maliyet unsuru olarak yansımaktadır. Bu ormanların kesilmesi önlenip, yutak alan oluşturulsa diğer bir deyişle ağaçlandırma yapılsa atmosferdeki CO₂ karbon salımı azalacak, bölgedeki şarap üreticileri de daha fazla sulama yapmaya zorlanmayacak ve böylelikle hem ekonomik hemde çevresel kaynaklarının verimli kullanımını gerçekleştirmiş olacaklardır.

Sonuç olarak yapılan eko-verimlilik analizleri, ekonomik sermaye ve çevresel kaynak kullanımı konusunda yöneticilerin düştüğü ikilemlerin üstesinden gelmelerine ve doğru kararlar almalarına yardımcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aras, G. ve G. U. Sarıoğlu. 2015. Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama, TÜSİAD, Yayın No: T/2015, 10-567, http://tusiad.org/tr/tum/item/download/7381_960dc857f8796db59b4a587673951daa (Erişim Tarihi: 04. 05. 2016).
- Aydın, N. 2012. “Finansal Yönetim-I”, Güven Sevil ve Mehmet Başar (Ed.), “Finansal Analiz” içinde (84-113), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Busco, C., M. L. Frigo., P. Quattrone and A. Riccaboni. 2013. “Redefining Corporate Accountability Through Integrated Reporting (Coverstory)”, *Strategic Finance*, 95 (8).
- Carini, C., L. Rocca, M. Veneziani and C. Teodori. 2018. “Ex-Ante Impact Assessment of Sustainability Information—The Directive 2014/95”, *Sustainability*, 10 (2).
- Cha, K., S. Lim. ve T. Hur. 2008. “Eco-efficiency Approach For Global Warming In The Context Of Kyoto Mechanism”, *Ecological Economics*, (67).

- Çabuk, A. 2013. "Finansal Tablolar Analizi." Saim Önce (Ed.), "Finansal Analiz Teknikleri" içinde (46-79), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Eccles, R. G., J. Schulschenk and G. Serafeim. 2012. "Capturing The Link Between Non-Financial And Financial Performance in One Space" In Making Investment Grade: The Future of Corporate Reporting, Edited by Cornisvan der Lugtand Daniel Malan, United Nations Environment Programme.
- Eccles, R. G. ve M. P. Krzus. 2010. "One Report – Integrated Reporting for A Sustainable Strategy", John Wiley and Sons Inc., New Jersey.
- Eccles, R. ve D. Saltzman. 2011. "Achieving Sustainability Through Integrated Reporting", Stanford Social Innovation Review, http://www.people.hbs.edu/reccles/2011su_features_ecclessaltzman.pdf, (Erişim Tarihi: 13. 05. 2015).
- Eccles, R. ve G. Serafeim. 2011. "The Role of the Board in Accelerating the Adoption of Integrated Reporting", Director Notes (The Conference Board).
- ERTA. 2016. "Entegre Raporlama Nedir?", <http://www.entegreraporlamatr.org/tr/entegre-raporlama/entegre-raporlama-nedir.aspx> (Erişim Tarihi: 01. 08. 2017).
- ERTA. 2017. "Entegre Raporlama Türkiye Ağı «ERTA» Tanıtım Sunumu", http://www.entegreraporlamatr.org/tr/images/pdf/ERTA_Tanitim_Sunumu.pdf, (Erişim Tarihi: 06. 06. 2018).
- EY. 2013. "The Concept of "Capital" in Integrated Reporting", [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-Integrated-reporting/\\$FILE/EY-Integrated-reporting.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-Integrated-reporting/$FILE/EY-Integrated-reporting.pdf) (Erişim Tarihi: 04. 04. 2018).
- FEE. 2000. "Towards A Generally Accepted Framework for Environmental Reporting", https://www.accountancyeurope.eu/wp-content/uploads/Paper_Towards_a_Generally_Accepted_Framework_for_Environmental_Reportin_g173200561425.pdfss. 1- 30, (Erişim Tarihi: 05. 10. 2017).
- Figge, F. ve F. Hahn. 2013. "Value Drivers of Corporate Eco-Efficiency: Management Accounting Information for the Efficient Use of Environmental Resources", Management Accounting Research, (24).
- FRC. 2013. "Accounting and Reporting Policy Staff Guidance Note: The Companies Act 2006 (Strategic Report and Directors' Report) Regulations 2013 – Key Facts" <https://www.frc.org.uk/getattachment/4ed9ae52-64aa-4bf3-9990-7f8d2b4d109b/FRC-Staff-Guidance-Note-%E2%80%93-Strategic-Report-Regulations.pdf> (Erişim Tarihi: 05. 06. 2018).

GRI. 2012. “Integrated Reporting October to December 2011 Monthly Report”, <https://www.globalreporting.org/SiteCollectionDocuments/Integrated-reporting-monthly-report-October-to-December-2011.pdf> (Erişim Tarihi: 11. 08. 2017).

Holmes, L. 2013. “The Whole Story (So Far)”, *Financial Management*, 42 (6).

<http://examples.integratedreporting.org/home> (Erişim Tarihi: 21. 05. 2018).

<http://www.entegreraporlamatr.org/tr/hakkimizda/biz-kimiz.aspx>, (Erişim Tarihi: 06. 06. 2018).

<http://www.theiirc.org/the-iirc/about/>, (Erişim Tarihi: 15. 12. 2014).

https://s21.q4cdn.com/507168367/files/doc_financials/annuals/2013/ar13_Executive_Summary_english.pdf (Erişim Tarihi: 22. 06. 2017).

<https://www.globalreporting.org/Information/about-gri/Pages/default.aspx> (Erişim Tarihi: 21. 06. 2016).

<https://www.sasb.org/> (Erişim Tarihi: 31. 05. 2018).

Hughen, L.; A. Lulseged. ve D. R. Upton. 2014. “Improving Stakeholder Value Through Sustainability and Integrated Reporting”, *CPA Journal*.

IIRC. 2011. “Towards Integrated Reporting – Communicating Value in the 21st Century” http://theiirc.org/wp-content/uploads/2011/09/IR-Discussion-Paper-2011_spreads.pdf, (Erişim Tarihi: 11. 12. 2014).

IIRC. 2013a. “Capitals Background Paper for <IR>”, <http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/03/IR-Background-Paper-Capitals.pdf>. (Erişim Tarihi: 10. 05. 2016).

IIRC. 2013b. “Consultation Draft of The International <IR> Framework”, <http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/03/Consultation-Draft-of-the-InternationalIRFramework.pdf> (Erişim Tarihi: 10. 05. 2016).

IIRC. 2013c. “Value Creation Background Paper”, <http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/08/Background-Paper-Value-Creation.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2016).

IIRC. 2013d. “Uluslararası <ER> Çerçevesi”, <http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2015/03/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-Turkish.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2016).

INTOSAI. 2013. “Sustainability Reporting: Concepts, Frameworks and the Role of Supreme Audit Institutions”, https://www.environmental-auditing.org/media/2935/2013_wgea_sustainability-reporting.pdf (Erişim Tarihi: 04. 07. 2018).

- IRRCI. 2013. “Integrated Financial and Sustainability Reporting in the United States”, http://irrcinstitute.org/wp-content/uploads/2015/09/FINAL_Integrated_Financial_Sustain_Reporting_April_20131.pdf (Erişim Tarihi: 31.05.2018).
- Karğın, S., H. Aracı ve H. Aktaş. 2013. “Entegre Raporlama: Yeni Bir Raporlama Perspektifi”, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 6 (1).
- Kaya, H. P. 2015. “Entegre Raporlama Sisteminin Ortaya Çıkış Sebepleri Ve Şirketlere Sağlayacağı Faydalar”, *Muhasebe Ve Denetime Bakış*, 15 (45).
- Krzus, M. P. 2011. “Integrated Reporting: If not now, when?”, *IRZ*, Heft 6.
- Monterio, B. J. 2013. “Integrated Reporting and the Potential Role of XBRL”, *Strategic Finance Magazine*, June.
- Moratis, L. T. ve T. Cochiuș. 2011. “ISO 26000: The Business Guide to the New Standard on Social Responsibility”, *Greenleaf Publishing*, United Kingdom.
- Mustata, R. V., D. Mătiș and C. G. Bonaci. 2012. “Integrated Financial Reporting: From International Experiences To Perspectives At National Level”, *Review of Business Research*, 12 (2).
- Noble, R. 2014. “Taking it to the Next Level”, *Training Journal*.
- Oberholzer, A. 2011. “Integrated Reporting: Why Should You Care?”, *Communication World*, 28 (5).
- Oceantomo. 2010. “Intangible Asset Market Value Study”, <http://www.oceantomo.com/intangible-asset-market-value-study/> (Erişim Tarihi: 15. 08. 2017).
- Ong, A. 2018. “Financial Reporting and Corporate Governance Bridging the Divide”, *Journal of Management Research*, 18 (1).
- Öztürk, E. 2014. “Durağanlık Analizi Yöntemiyle Şirket Kârlarının Sürdürülebilirlik Durumunun İncelenmesi: BIST Uygulaması”, *Doktora Tezi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Roth, H. P. 2014. “Is Integrated Reporting in the Future?”, *CPA Journal*.
- Sheridan, B. 2014. “Integrated Reporting”, *Accountancy Ireland*, 46 (1).
- Steffee, S. 2013. “Integrated Reporting Making Strides”, *Internal Auditor*, 70 (3).
- Tilley, C. 2013. “I Hope the Paper Will Broaden Interest In The Concept of Integrated Reporting”, *Financial Management*, 42 (5).
- Tocan, M. 2016. “Analysis Of The ISO 14001 Environmental Management System Diffusion”, *Internal Auditing & Risk Management*, 11 (3).

Topçu, M. K. ve G. Korkmaz. 2015. “Entegre Raporlama: Kavramsal Bir İnceleme”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 30 (1).

TripleBottomLine, <http://www.economist.com/node/14301663>, (Erişim Tarihi: 13. 05. 2015).

Uluslan, H. 2009. “Çevresel Raporlama Rehberleri ve İşletme Çevresel Raporlarında Açıklanması Gereken Bilgiler”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14 (2).

Wheeler, D. ve R. Davies. 2008. “İtibar Kazanmak: Kurumsal Yönetim İçin Paydaş Yaklaşımları Geliştirmek”, Çev. Duygu Yalçın, Sosyal Bilimler Dergisi, (1).

Yükçü, S. ve E. Kaplanoğlu. 2016. “Sürdürülebilir Kalkınmada Finansal Olmayan Raporlamannın Önemi”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 18 (Özel Sayı -1).

Yüksel, F. 2017. “Entegre Raporlama Finansal ve Finansal Olmayan Bilgilerin Entegrasyonu”, Ekin Yayınevi, Bursa.

KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLARI VE GÜVENCE DENETİMİ: TÜRKİYE’DE GRI REHBERİNE GÖRE RAPORLAMA YAPAN FİRMALAR ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA*

Dr. Öğretim Üyesi Esra ATABAY**

Araştırma Makalesi/ Research Article

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Aralık 2019; 21(4); 904-922

ÖZ

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de, şirketlerin kurumsal sürdürülebilirlik raporlarını ne oranda güvence denetimine tabi tuttuklarını ortaya koyarak bu konudaki farkındalık hakkında bir görüş ortaya koyabilmektir. Bu amaçlar doğrultusunda, Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative-GRI) indeksinde yer alan, Türkiye’de faaliyet gösteren firmalardan 2015-2019 yılları arasında kurumsal sürdürülebilirlik raporu yayımlayan 101 firmaya ait 203 adet rapor, güvence raporuna sahip olup olmamaları bakımından incelenmiştir. Yapılan frekans analizi sonucunda çok az sayıda sürdürülebilirlik raporunun güvence denetimine tabi tutulduğu; bağımsız denetçilerin, şirketlerin kurumsal sürdürülebilirlik raporlarında beyan ettikleri bilgilerin doğruluğunu denetlerken büyük oranda ISAE 3000-International Standard on Assurance Engagements standardını (GDS 3000- *Tarihi Finansal Bilgilerin Bağımsız Denetimi ve Sınırlı Bağımsız Denetimi Dışındaki Güvence Denetimleri Standardı*) dayanak olarak kabul ettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Sürdürülebilirlik, Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporu, Güvence Denetimi, Küresel Raporlama Girişimi Endeksi

JEL Sınıflandırması: Q01, M42, M48

**CORPORATE SUSTAINABILITY REPORTS AND ASSURANCE ENGAGEMENTS: A STUDY
ON COMPANIES REPORTING IN TURKEY ACCORDING TO THE GRI GUIDELINE**

ABSTRACT

The main aim of this study, in Turkey, they keep putting out companies subject to corporate sustainability assurance audit reports to reveal what percentage of an opinion on the awareness on this issue. In the light of

*Makale gönderim tarihi:08.05.2019; kabul tarihi: 15.11.2019.

Bu çalışma, 25-26 Nisan 2019 tarihlerinde Edirne’de düzenlenen “10th International Conference on Governance Fraud Ethics and Corporate Social Responsibility” adlı konferansta sunulmuş ve öneriler doğrultusunda tam metin haline dönüştürülmüştür.

**Trabzon Üniversitesi, Vakfıkebir Meslek Yüksekokulu Muhasebe ve Vergi Bölümü, atabay@trabzon.edu.tr, orcid no: 0000-0002-6855-7521.

Atıf: Atabay, E. (2019). Kurumsal sürdürülebilirlik raporları ve güvence denetimi: Türkiye’de GRI rehberine göre raporlama yapan firmalar üzerinde bir araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21 (4), 904-922. <http://dx.doi.org/10.31460/mbdd.561765>.

these aims, 203 corporate sustainability reports issued by 101 companies that were operating in Turkey and were included in Global Reporting Initiative (GRI) from 2015 to 2019 were reviewed regarding availability of assurance audit. The frequency analysis demonstrated that only a very few sustainability reports was subjected to the assurance audit and the independent auditors based the audit on ISAE 3000-International Standard on Assurance Engagements while the data stated by companies in corporate sustainability report is audited.

Keywords: Corporate Sustainability, Corporate Sustainability Report, Assurance Auditing, Global Reporting Initiative Index

JEL Classification: Q01, M42, M48

1. GİRİŞ

Piyasada faaliyet gösteren şirketler, faaliyetlerinin yanı sıra sosyal sorumluluk projelerine ve çevreye verdikleri önem sayesinde de rakiplerine karşı üstünlük sağlayabilmektedirler. Çevresel, sosyal ve ekonomik faaliyetlere karşı duyarlı olma, işletmelerin sürdürülebilirliğine olanak tanımaktadır. İşletmeler çevresel, sosyal ve ekonomik sorumluluklarıyla ilgili plan ve projelerini, gerçekleştirdikleri faaliyetleri bir rapor aracılığıyla kullanıcılarına duyururlar. Kurumsal sürdürülebilirlik raporları olarak adlandırılan bu raporlar, bu bağlamda şirketlerin paydaşlarıyla olan iletişiminde aracılık görevi görmektedir.

Kurumsal sürdürülebilirlik, şirketlerde uzun vadeli değer yaratmak amacıyla, ekonomik, çevresel ve sosyal faktörlerin kurumsal yönetim ilkeleri ile birlikte şirket faaliyetlerine ve karar mekanizmalarına uyarlanması ve bu konulardan kaynaklanabilecek risklerin yönetilmesidir (Borsa İstanbul, Şirketler için Sürdürülebilirlik Rehberi, 5).

Kurumsal sürdürülebilirlik raporları, şirketlerin sürdürülebilir gelişim hedefi doğrultusunda ilerlerken kendilerini, iç ve dış kullanıcılara karşı hesap verebilir ve güvenilir kılan bir araç olarak tanımlanabilir. Şirketlerin kurumsal yönetim ilkeleri çerçevesinde, ekonomik getirileri ile sosyal ve çevresel etkilerini nasıl dengelediklerini ve risklerle fırsatları sürdürülebilirlik bakış açısıyla nasıl ele aldıklarını şeffaf bir şekilde paylaşma amacını gütmektedir (Coşkun 2017). Henüz ülkemizde kurumsal sürdürülebilirlik raporunun hazırlanmasına yönelik yasal bir zorunluluk bulunmamasına rağmen, özellikle uluslararası alanda faaliyet gösteren şirketler açısından fark yaratan bir rapor niteliğindedir. Ülkemizde 4 Kasım 2014 tarihi itibarıyla BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'nin yayımlanmaya başlaması, kurumsal sürdürülebilirliğe gösterilen önemin giderek artmış olduğunun bir kanıtıdır.

Kurumsal sürdürülebilirlik raporlarının hazırlanmasında şirketler için rehber konumda bulunan dünya çapında öne çıkan raporlama çerçeveleri bulunmaktadır. Bu çerçeveler genellikle, Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative, GRI) tarafından sunulan G4, UNGC uyarınca

hazırlanan İlerleme Bildirimi Raporlaması (Communication on Progress, COP), Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (International Integrated Reporting Council, IIRC) tarafından hazırlanan Entegre Raporlama (Integrated Reporting, IR) ve Karbon Saydamlık Projesi (Carbon Disclosure Project, CDP) çerçevesinde hazırlanan CDP Raporlarıdır (Borsa İstanbul, Sürdürülebilirlik Rehberi 35).

Küresel Raporlama Girişimi (GRI) işletmelere, yönetimlere ve diğer kurum ve kuruluşlara, iklim değişikliği, insan hakları, yolsuzlukla mücadele gibi önemli sürdürülebilirlik konularında rehberlik eden uluslararası bağımsız bir kuruluştur. Firmaların ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerinin değerlendirildiği ve sürdürülebilirliklerinin ölçülebildiği bu sürdürülebilirlik raporlamaları GRI tarafından onaylanarak uluslararası kapsamda yayınlanmaktadır.

Sürdürülebilirlik raporu hazırlayan şirketlerin bir kısmı, hazırladıkları bu raporlara yönelik dış güvence talep edebilmektedirler. Güvence denetimi adı verilen bu denetimde, finansal olmayan veriler kullanılarak raporlarda sunulan bilgilerin doğruluğu, yapılan hesaplamaların maddi hata içerip içermediği vb. konularda bağımsız denetçiler tarafından güvence sunulması sağlanır.

Bu çalışmada, Türkiye’de, şirketlerin yayımladıkları sürdürülebilirlik raporlarının ne oranda güvence denetimine tabi tutulduğunu ortaya koymak ve bu bağlamda güvence denetimine yönelik işletmelerin farkındalıklarını değerlendirmek amaçlanmıştır. Amaca ulaşabilmek üzere, 2015-2019 yılları arasında sürdürülebilirlik raporu yayımlayan ve GRI indeksinde yer alan Türkiye firmalarının hazırladıkları sürdürülebilirlik raporları incelenmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Çalışma konusuyla ilgili yapılan literatür taraması sonucunda kurumsal sürdürülebilirlik raporları ve güvence denetimi ile ilgili birçok çalışmanın var olduğu tespit edilmiştir. Genellikle çalışmaların yurtdışı nitelikteki çalışmalar olduğu, yerel literatürde bu konuyla alakalı çalışma sayısının kısıtlı olduğu dikkat çekmektedir. Yerel literatürde genel kavram olarak “kurumsal sürdürülebilirlik raporları” konusunda çalışmaların var olduğu, güvence denetimi ile ilişkilendirilmiş çalışma sayısının oldukça az olduğu görülmüştür.

Canning ve diğerleri (2019), sürdürülebilirlik güvencesinde denetlenebilirlik sürecini, önemlilik olgusu ile açıklamayı hedeflemişlerdir. Çalışmalarında, önemlilik gibi finansal denetim bazlı kavramların finansal olmayan denetim alanlarına nasıl adapte edildiğini incelemişlerdir.

Farooq ve Villiers (2019), sürdürülebilirlik raporlarının kimler tarafından denetlenebileceği ve bu güvence sağlayıcıların neler yapması gerektiğine dair bir kitap bölümü hazırlamışlardır. Bölüm kapsamında, piyasada faaliyet gösteren güvence sağlayıcıların çeşitlerine değinilmektedir. Bölümde,

güvence sağlayıcıların, finansal ve finansal olmayan muhasebe verilerine ilişkin sürdürülebilirlik raporlarına güvence sunan tedarikçilerin iki kategoride ele alınabileceği vurgulanmıştır. İki tür arasındaki benzerlik ve farklılıklar tartışılmıştır. Bölüm, sürdürülebilirlik güvence sözleşmelerine rehberlik sağlaması açısından uygulayıcıların yaklaşımlarındaki farklılıkları incelemektedir. Özellikle, güvence sağlayıcılar ile güvence arayanların yüz yüze kaldıkları zorlukların altı çizilmiştir.

Braam ve Peeters (2018) tarafından kurumsal sürdürülebilirlik performansı ve sürdürülebilirlik raporlarına ilişkin güvence konusu ele alınmıştır. Çalışmalarında, kurumsal sürdürülebilirlik performansı ile sürdürülebilirlik raporuna yönelik tercihler arasındaki ilişki incelenmiştir. 2009-2014 yılları arasında, Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerindeki 4686 firma üzerinde panel veri seti kullanılarak araştırma yapılmış ve araştırma sonuçları, yüksek sürdürülebilirlik performansına sahip firmaların, düşük sürdürülebilirlik performansına sahip firmalara kıyasla sürdürülebilirlik raporlarını bağımsız taraflarca güvence denetimine tabi tutma olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Feijoo ve diğerleri (2018), çalışmalarında henüz gelişmeyen güvence piyasasını, gelişmiş denetim piyasasıyla ilişkisini ve dört büyük denetim firmasının rollerini araştırmışlardır. Elde ettikleri bulguları genelleyebilmek amacıyla 2011-2013 yılları arasında 18 ülkedeki firmalar tarafından GRI'ya yüklenen verileri kullanmışlardır. Araştırma sonucunda finansal denetçinin dört büyük denetim firmasından seçilmesi durumunda, sürdürülebilirlik raporlarının kredibilitésinin arttığı ve beyan düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Feijoo ve diğerleri (2016), sürdürülebilirlik raporlarının güvence piyasasını araştırmışlar ve muhasebe firmalarının ne yaptıklarını sorgulamışlardır. Çalışmalarında dört büyük denetim firmasının her birinin sürdürülebilirlik raporlarına yönelik güvence piyasasında ne tür roller oynadıklarını ortaya koymayı hedeflemişlerdir.

Heenetigala ve diğerleri (2015), Avustralya'da madencilik sektöründeki firmaların sürdürülebilirlik raporlarının kapsamını ve firmaların güvence faaliyetlerini araştırmışlardır. 2013-2014 yıllarında Avustralya'da madencilik sektöründe borsaya kayıtlı ilk 100 firma incelenmiş ve bu firmaların %18'inin sürdürülebilirlik raporuna sahip oldukları, %44 oranında ise sürdürülebilirlik raporlarının muhasebeciler veya bağımsız güvence tedarikçileri tarafından denetlendikleri tespit edilmiştir. Çalışma ile Avustralya'da güvence denetimi uygulamalarının değişkenlik gösterdiği ortaya konulmuştur. Ayrıca, çeşitli güvence denetim standartları kullandıkları ve temel olarak da emisyonları raporladıkları beyan edilmiştir.

Junior ve diğerleri (2014), sürdürülebilirlik raporları, güvence denetimi ve güvence sağlayıcıların türlerine ilişkin bilgilendirmeyi amaçlayan bir çalışma yapmışlardır. Amaç doğrultusunda literatür

incelemesi gerçekleştirilmiş ve 2010 Fortune Global 500’de yer alan işletmeleri kapsayan bir analiz yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar, analize dahil edilen tüm işletmelerin, kendi resmi internet sitelerinde sosyal ve çevresel performanslarıyla ilişkili bir takım bilgilere yer verildiğini ortaya koymuştur. Son birkaç yılda sürdürülebilirlik raporu yayımlayan işletme sayısında artış olduğu, buna karşılık sürdürülebilirlik raporlarına ilişkin güvence talep eden işletme oranında hiç gelişme olmadığı gözlenmiştir.

2013 yılında GRI (Global Reporting Initiative) Ar-Ge birimi tarafından sürdürülebilirlik raporlarının bağımsız güvence denetiminin ne olduğuna, niçin güvence denetimine ihtiyaç duyulduğuna, kimler tarafından denetimin gerçekleştirileceğine, nasıl ve hangi standartlar gereğince sürdürülebilirlik raporlarının denetleneceğine ilişkin bilgi amaçlı bir çalışma hazırlanmış ve rapor hazırlayan ve okuyanlara rehberlik etmesi ve bu konuda bilgi sahibi olunması amaçlanmıştır.

Benzer bir çalışma 2012 yılında CPA Avustralya tarafından hazırlanmış olup bu çalışma küçük ve orta ölçekli işletmelerin sürdürülebilirlik raporlarına ilişkin güvence denetimi konusunda bir rehber niteliği taşımaktadır. Bu çalışmada da, sürdürülebilirlik raporunun tanımlanmasına, müşteriler için önemine, kapsamına, güvence denetimi ve aşamalarına, finansal denetim ile sürdürülebilirlik raporlarına ilişkin güvence denetimi kıyaslamasına yer verilmiştir.

Perego (2009), işletmelerin sürdürülebilirlik raporlarını doğrulayacak bağımsız güvence sağlayıcı seçimlerinde farklı tercihlerde bulunmalarının nedenlerini ve sonuçlarını araştırmışlardır. Yaptıkları lojistik regresyon analizi ile güvence sağlayıcı olarak dört büyük denetim firmasını seçme olasılığının zayıf hükümet sistemine sahip ülkelerde kurulan firmalarda daha yüksek olduğunu kanıtlamışlardır. Ayrıca, çalışmalarında sürdürülebilirlik güvence raporlarının kalitesi ile güvence sağlayıcılar arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. İncelemeleri sonucunda, dört büyük denetim firmasının raporlama biçimi ve güvence süreci bakımından, buna karşılık denetim firması dışındaki güvence sağlayıcıların, sürdürülebilirlik güvence beyanındaki görüş ve düşüncelerinin kalitesi bakımından daha olumlu etki yarattıklarını tespit etmişlerdir.

Manetti ve Becatti (2008), sürdürülebilirlik raporlarının denetiminde kullanılan standartları ve deneysel kanıtları incelemişlerdir. Çalışmalarında, uluslararası denetim standartlarına uygun güvence hizmetlerinin temel bileşenlerinin etkin uygulanmasını analiz etmeyi ve uluslararası standartlarca hazırlananlar dışında güvence tedarikçileri tarafından kullanılan ilave bileşenler bulmayı amaçlamışlardır. İngilizce dilinde ve GRI endeksine göre hazırlanmış 34 adet sürdürülebilirlik raporunu inceleyerek elde ettikleri verilerin analizi sonucunda güvence tedarikçilerinin sürdürülebilirlik güvencesi konusunda temel bileşeninin uluslararası denetim standartları olması gerektiği ve yerel sürdürülebilirlik düzenlemelerine ilişkin tavsiyelerin her zaman ISAE 3000 tarafından ele alınmayan yenilikçi unsurlar getirdiği sonucuna ulaşmışlardır.

Yabancı literatürde benzer nitelikte birçok çalışma bulunmakta olup bu çalışma yukarıda özetlendiği şekilde sınırlandırılmıştır. Ülkemizde ise kurumsal sürdürülebilirlik raporlaması ile ilgili çalışma sayısı oldukça fazla olmasına rağmen gerek güvence denetimini gerekse sürdürülebilirlik ile güvence denetimini bağdaştıran çalışma sayısı oldukça azdır. Bu durumun, güvence denetim uygulamalarının ülkemize son iki sene içerisinde adapte edilmiş olmalarından kaynaklanabileceği tahmin edilmektedir. Kurumsal sürdürülebilirlik raporlaması ile güvence denetimini bağdaştıran az sayıdaki mevcut çalışmaya ilişkin özet bilgiler aşağıda yer almaktadır:

Sultankhanova ve diğerleri (2019) tarafından sürdürülebilirlik raporlarına ilişkin güvence beyanları incelenmiş ve güvence denetimi gerçekleştiren uzman şirketler ile denetim şirketlerinin sunduğu güvence beyanlarındaki farklılıkların ortaya konulması amaçlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, uygulanan güvence denetim standartlarının, denetim prosedürlerinin ve sürdürülebilirlik raporunda güvence altına alınan seçili bilgilerin, güvence denetimi sunan taraflar açısından farklılıklar gösterdiği saptanmıştır. Uzman şirketler tarafından verilen güvence raporlarında sadece çevresel bilgilerin güvence altına alındığı, denetim şirketlerince verilen güvence raporlarında ise hem ekonomik, hem sosyal hem de çevresel bilgilere güvence sunulduğu tespit edilmiştir.

Celayir (2019) çalışmasında sürdürülebilirlik, sürdürülebilirlik raporlaması ve güvence kavramlarına açıklama getirerek, bu raporlarda şeffaflığın sağlanması açısından sürdürülebilirlik raporlarının bağımsız/dış güvencesi üzerinde durmuştur. Raporların güvencesiyle ilgili Türkiye'deki durumu incelemiş ve bu kapsamda, BIST Sürdürülebilirlik Endeksinde yer alan şirketler üzerinde bir araştırma yapmıştır. Araştırma kapsamında yer alan 50 şirketin sadece 13'ünün sürdürülebilirlik raporunun bütünü için dış güvence talebinde bulunduğunu; bu şirketlerden 10'unun güvence hizmetini dört büyük denetim firmasından diğer 3 şirketin ise doğrulama firmasından aldığı tespit edilmiştir. Çalışmada elde edilen diğer bir sonuç, güvence raporlarının sınırlı güvence sunmasıdır. Ayrıca, şirketlerin büyük çoğunluğunun karbon saydamlık projesi kapsamında raporlama yaptıkları dikkat çekmiştir.

Kardeş Selimoğlu ve Özsözgün Çalışkan (2016a), küresel ısınma ve sürdürülebilirliğe ilişkin kavramsal çerçeve ve uluslararası – ulusal boyuttaki yasal düzenlemelere teorik bazda değinmişlerdir.

Kardeş Selimoğlu ve Özsözgün Çalışkan (2016b), gönüllü karbon piyasalarındaki muhasebeleştirilmenin, raporlamanın ve güvence denetiminin yapılışında kılavuz olarak kullanılacak uluslararası muhasebe ve güvence denetimi standartları ile uygulamalarına ilişkin hem akademisyenlere hem de uygulamacılara yeni bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemişlerdir. Çalışmalarında GDS 3410 sera gazı beyanlarına ilişkin güvence denetimi standardının kavramsal ve uygulama boyutunu detaylı olarak açıklamışlardır. Ayrıca, GDS 3410 bağlamında karbon

muhasebesi uygulamalarında kullanılacak standartlara da genel çerçevede değinilmiştir.

Özbirecikli (2006), dış denetim mesleğinin sosyal boyutlu denetim faaliyetlerinin gelişim süreci, özellikle gelişmiş ülkelerde kurulan sosyal amaçlı kuruluşların faaliyetleri, muhasebe dalındaki örgütlerin düzenlemeleri ve dış denetim piyasasının önde gelen firmalarının denetim ve müşavirlik faaliyetleri çerçevesinde incelemiştir. Yaptığı çalışma neticesinde, Türkiye’de çevresel denetimle ilgili bazı düzenlemelerin yapılması ve işletmelerin etik ve sosyal denetim konusunda teşvik edilmeleri gerektiğine vurgu yapmıştır.

Yerli literatürde yapılan çalışmalarda genellikle sera gazı emisyon raporlarına ilişkin beyanların doğruluğu hususunda güvence denetimlerine değinildiği dikkat çekmekte olup bu çalışmaların da oldukça sınırlı olduğu gözlenmiştir. Çokmutlu ve Ok (2019) tarafından sera gazı beyanlarına ilişkin güvence denetimi ISAE 3410 bağlamında ele alınmış ve bu standarda yönelik farkındalıkları araştırılmıştır. Yapılan içerik analizi sonucunda elde edilen bilgiler frekans analizine tabi tutulmuş ve işletmelerin sera gazı beyanlarına ilişkin açıklamalarının sürdürülebilirlik raporları kapsamında yüksek olduğu ve ISAE 3410 standardına ilişkin farkındalıklarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışma, sürdürülebilirlik raporlarındaki bilgilerin güvence denetimlerini ele almakta olup, Türkiye’deki GRI rehberine göre raporlama yapan firmaların 2015-2019 yılları arasındaki raporlarının güvence denetimine tabi tutulup tutulmadığını ve bu bağlamda ülkemizin güvence denetimine olan yaklaşımını ortaya koymasından literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

3.KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLARINA İLİŞKİN GÜVENCE DENETİMİ

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu GDS 3000 kapsamında, güvence denetimini, “Sorumlu taraf dışındaki hedef kullanıcıların, denetime konu bilgiye (diğer bir ifadeyle dayanak denetim konusunun kıstaslar uygulanmak suretiyle ölçümünün veya değerlendirilmesinin bir çıktısına) ilişkin güven seviyesini artıracak şekilde tasarlanmış bir sonuç bildirmek üzere, denetçinin yeterli ve uygun kanıt elde etmeyi amaçladığı denetimdir” şeklinde tanımlamaktadır (GDS 3000, Tanımlar (i)). Güvence denetiminin makul ve sınırlı güvence olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. AA1000AS’a göre ise güvence sözleşmeleri, “bir güvence sağlayıcısının, hedef kitlelere yönelik bilgilerin güvenilirliğini arttırmak için, kuruluşun kamuoyu ile ilgili performansının yanı sıra, temel sistemler, veri ve süreçleri uygun kriterler ve standartlara göre değerlendirdiği bir anlaşma” olarak tanımlanmaktadır (AccountAbility 2008, 23).

Sürdürülebilir yönetim süreci ve beyan edilen açıklamaların doğruluğunun değerlendirilmesinde bağımsız dış gözlemcilerin kullanımı beyan edilen bilgilerin sağlıklı, kesin ve güvenilirliğini

arttırmaktadır. Bu süreci tanımlamada, genellikle güvence, dış denetim, doğrulama ve sertifikasyon vb. terimler kullanılmaktadır. Bir güvence sözleşme süreci, veri kalitesine, toplanacak verilerin belirlenmesini sağlayan süreçlere veya her ikisine de odaklanabilir. Her durumda temel amaç, nihai açıklamaların kalitesini iyileştirmektir (GRI, Ar-Ge Series 2013, 6).

3. 1 . Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlarının Denetlenme Nedeni

İşletmeler, çeşitli nedenlerle güvence arayışına girerler. Daha çok, hükümet, yönetim ve paydaşlarla olan ilişkilerde güven oluşturmak amacı üzere güvencenin bazı iç ve dış faydaları bulunmaktadır. GRI, Ar-Ge birimi tarafından hazırlanan raporda, farklı yayınlarda tanımlanan güvenceye ilişkin faydalar sıralanmış olup, bunlar; işletmenin tanınırlığının ve güvenilirliğinin artırılması, riskin azaltılması ve değer artışı, iç raporlama ve yönetim sistemlerinin güçlendirilmesi ile paydaş iletişiminin iyileştirilmesidir (GRI, Ar-Ge Series 2013, 7).

Bir güvence raporu sürdürülebilirlik raporunun güvenilirliğini onaylamakta ve paydaş güvenini arttırmaktadır. Bu sadece iş ortakları ve hissedarlar için değil, aynı zamanda yatırımcılar ve derecelendirme kuruluşlarının karar vermesinde de önemli etkiye sahiptir (CFS 2016, 3).

3. 2. Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlarının Güvence Sağlayıcıları

İşletme, kurumsal sürdürülebilirlik raporlarına ilişkin güvence denetçisini seçerken, denetçinin, sürdürülebilirlik yönetim süreç ve açıklamalarıyla ilgili uzmanlığını ve yetkinliğini göz önünde bulundurmalıdır. Dış güvence sağlayıcıların, kuruluştan bağımsız olması, konuyla ilgili uzmanlık ve yetkinliğe sahip olması, nesnel ve tarafsız bir görüş veya sonuca ulaşım yayımlayabilmesi, güvence sözleşmelerinde kalite kontrol prosedürlerini uygulayabilecek yeterlilikte olması gerekir (GRI, Ar-Ge Series 2013, 10).

Global Reporting Initiative tarafından yapılan “Sürdürülebilirlik raporlarının dış güvencesi” başlıklı araştırmaya göre, kurumsal sürdürülebilirlik raporlarını denetleyen güvence sağlayıcılar; denetim firmaları, mühendislik firmaları ve sürdürülebilirlik hizmeti sunan firmalar olarak üç grupta ele alınmıştır. Denetim firmaları, finansal ve finansal olmayan raporlama konusunda uzmanlığa sahip olup kendi sistemleri, kontrolleri ve denetim /güvence prosedürleri bulunmaktadır. Bu grupta yer alan denetçiler, muhasebe ve denetim alanında uzman kişiler olup, teknik konularda güvence talep edilmesi halinde alanında uzman kişilere başvurmakta ve bu sayede konuyla ilgili üçüncü taraf güvencesi sunmaktadırlar. Mühendislik firmaları, genellikle teknik alanlarda sertifikalar ve mühendislik uzmanlığı sunarlar; karmaşık süreçleri anlarlar ve risk bazlı analizler kullanırlar; disiplinler arası bir yaklaşım uygularlar (GRI, Ar-Ge Series 2013, 10). Sürdürülebilirlik hizmeti sunan firmalar ise, sürdürülebilirlik konusunda uzman olan, sürdürülebilirlik raporlarının hazırlanmasında rehberlik ve danışmanlık veren firmalar olmaları ve genellikle paydaşlarla olan

deneyimleri nedeniyle yerel anlamda tanınırlığa sahip firmalardır. 2012 yılında GRI rehberine göre raporlama yapan firmalardan raporlarını dış güvence denetimine tabi tutan firmaların güvence sağlayıcıları arasında %64 oranında “denetim firmalarının”, %23 oranında “sürdürülebilirlik hizmeti sunan firmaların” ve %13 oranında “mühendislik firmalarının” yer aldığı görülmektedir (GRI, Ar-Ge Series 2013, 10).

3. 3. Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlarına İlişkin Güvence Denetiminde Kullanılan Standartlar

Dünya genelinde, güvence sağlayıcılar tarafından en çok kullanılan iki güvence çerçevesi, AccountAbility tarafından Mart 2003’te yayımlanan *AA1000 Güvence standardı* ile Türkiye’de KGK tarafından, 6 Kasım 2015 tarihinde ilk kez yayımlanan ve Uluslararası Denetim Güvence Standartları Kurulu (IASB) tarafından hazırlanıp yürürlüğe giren Uluslararası Güvence Sözleşmeleri Standardına dayanan *GDS 3000 Tarihi Finansal Bilgilerin Bağımsız Denetimi ve Sınırlı Bağımsız Denetimi Dışındaki Güvence Denetimleri Standardıdır*.

GDS 3000, tarihi finansal bilgilerin bağımsız denetimleri veya sınırlı bağımsız denetimleri dışında kalan güvence denetimlerini düzenler. Denetçi, denetimi sonucunda makul veya sınırlı güvence sunar. Makul güvence denetimi; denetçinin, denetimin yapıldığı şartlarda, varacağı sonuca dayanak olarak güvence denetim riskini kabul edilebilir düşük bir seviyeye indirdiği güvence denetimini; sınırlı güvence denetimi ise, uygulanan prosedürlere ve elde edilen kanıtlara dayanarak denetçinin, denetime konu bilginin önemli yanlışlık içerdiği kanaatine varmasına sebep olan herhangi bir konunun dikkatini çekip çekmediğini aktaracak biçimde bir sonuç bildirdiği güvence denetimini ifade eder (GDS 3000, Tanımlar (ia),(ib)). Bir başka ifadeyle, makul güvence ile mutlak olmayan fakat yüksek düzeyde güvence sunulabilen güvence denetimi anlaşılmaktadır. Güvence denetimlerini yürüten denetim firmalarının kalite kontrol sistemlerinin oluşturulmuş olması, denetçilerin bağımsızlık ilkesine ve diğer mesleki etik ilkelere riayet etmeleri zorunludur.

GDS 3000’e uygun yürütülen bir denetimde denetçi; denetime konu bilginin önemli yanlışlık içerip içermediği hakkında içinde bulunulan şartlara uygun olarak makul veya sınırlı güvence elde etmeyi ve elde ettiği bu görüşü yazılı bir rapor aracılığıyla ilgililere bildirmeyi amaçlar (GDS, Amaçlar (10a,b,c)). Amaca ulaşmak üzere, denetçi doğrulama sürecinde, kontrol testleri ile maddilik testlerini kullanır. Denetimi planlarken mutlaka güvence riskine, önemliliğe yer verir. Bu bağlamda, finansal tablo denetiminden farkı bulunmamaktadır. Elde ettiği görüş doğrultusunda makul veya sınırlı güvence sunar (Manetti ve Becatti 2009, 292).

Bu güvence denetim standardı, genellikle mesleki etik kurallara uymakla yükümlü bulunan profesyonel denetçiler tarafından tercih edilmekte olup, denetçi olmayan güvence sağlayıcılar

tarafından bu standart dışındaki AA1000 AS standardı tek başına veya bu standartla birlikte kullanılmaktadır (GRI, Ar-Ge Series 2013, 12; Deegan ve diğerleri 2006; Frost ve Martinov- Bennie 2010; Mock ve diğerleri 2007; Moroney ve diğerleri 2011; Perego 2009).

AA1000 Güvence Standardı (AS), AA1000 APS ilkelerinin uygulanmasını sağlayan dış güvence denetimi için, danışmanlık hizmeti veren bir kuruluş olan AccountAbility tarafından geliştirilmiştir.

AA1000 Güvence Standardının (2008) amacı, bilgi güvenilirliğinden daha fazla güvence sağlamaktır. Amaç aynı zamanda bir kuruluşun Hesap Verilebilirlik İlkelerine bağlı kalmasının niteliğini ve kapsamını değerlendirmektir. AA1000 Güvence standardının iki türü (2008) olup amaçlar doğrultusunda kullanılmaktadır. Standardın çıkış noktası, kamu beyanıdır. Şeffaflık, hesap verebilir bir kuruluşun temel unsurudur. Bununla birlikte, AA1000 Güvence standardına uygun bir güvence denetimi, sürdürülebilirlik raporlarının ötesine geçerek, onun altında yatan sistem ve süreçleri de incelemelidir (AA 1000 AS 2009, 4).

AA1000 Güvence Standardı (2008), sera gazı emisyonları, çevre yönetim sistemleri, sürdürülebilir orman yönetimi gibi belirli sürdürülebilirlik boyutlarını ele alan çok çeşitli doğrulama ve belgelendirme şemalarını kapsamına almak ve yerleştirmek için bir araç sunmaktadır (AA1000 AS 2008, 6).

AA1000 Güvence standardı (2008), sürdürülebilirlik raporlarını değerlendirerek, AA1000 Hesap Verilebilirlik İlkelerine bağlılığın niteliğine, kapsamına ve gerekli olduğu takdirde Sürdürülebilirlik performansı hakkında kamuya açıklanmış bilgilerin kalitesine ilişkin sonuçlar bildirir (AA1000 AS 2008, 8).

Bu standarda uygun sürdürülebilirlik güvence anlaşmalarının iki türü bulunmaktadır. Bunlar, Tip 1 olarak nitelendirilen “Hesap verebilirlik İlkeleri” ve Tip 2 olarak adlandırılan “Hesap verebilirlik ilkeleri ve performans bilgisidir”. Tip 1 kapsamındaki güvence, paydaşlara bir kuruluşun sürdürülebilirlik performansını yönetme şeklini ve bunun nasıl yönetileceğini, raporlanan bilgilerin güvenilirliğini doğrulamaksızın güvence altına almak için tasarlanmıştır. Tip 1 güvencesi için performans bilgisinin değerlendirilmesi, güvence sağlayıcısının performans bilgisinin güvenilirliği ile ilgili sonuçlar vermesini gerektirmez. Aksine, performans hakkındaki bilgileri, ilkelere bağlılığı değerlendirirken bir kanıt kaynağı olarak kullanır. Bir güvence sağlayıcısı, kanıt olarak gördüğü bilgi türleriyle sınırlı değildir (AA1000 AS 2008, 9). Güvence sağlayıcısı, kuruluşun ilkelere bağlılığının niteliği ve kapsamına ilişkin bulgular ve sonuçlar sunar. Tip 2 güvencesinde, güvence sağlayıcı, sürdürülebilirlik raporuyla ilgili özellikle belirtilen sürdürülebilirlik performansı ile ilgili güvenilirliğini de değerlendirir. Belirtilen sürdürülebilirlik performansı bilgisinin güvenilirliğinin değerlendirilmesi, sürdürülebilirlik performansı hakkındaki yönetim iddialarına dayanır ve bunların

tamlık ve doğruluğunun gözden geçirilmesini içerir. Güvence sağlayıcısı, elde ettiği bulgu ve sonuçları sunar.

AA1000 Güvence standardına (2008) uygun yürütülen bir güvence denetimi sonucunda güvence sağlayıcısı, yüksek düzeyde veya orta düzeyde bir güvence sunabilir.

4. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

4.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de, şirketlerin kurumsal sürdürülebilirlik raporlarının ne oranda güvence denetimine tabi tutulduğunu ortaya koymak ve bu bağlamda şirketlerin güvence denetimi konusundaki farkındalıklarına ilişkin değerlendirme yapmaktır. Çalışmada temel amacın yanı sıra belirlenmiş yan amaçlar da bulunmaktadır. Gerek faaliyet konularına göre, gerek yıl bakımından gerekse işletme büyüklüğü açısından talep edilen güvence denetimi sayısında anlamlı farklılık bulunup bulunmadığı çalışmada ortaya konulması hedeflenen yan amaçlardan biridir. Diğer bir yan amaç ise, bağımsız denetçilerin kurumsal sürdürülebilirlik raporlarını hangi dayanaklara göre güvence denetimine tabi tuttuklarının belirlenmesidir. Amaçlar doğrultusunda, sürdürülebilirlik raporlarının hazırlanmasında dünyaca kabul görmüş standartlar olan Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative-GRI) indeksinde yer alan, 2015-2019 yılları arasında rapor yayımlayan ve Türkiye’de faaliyet gösteren firmaların 202 adet raporu¹ güvence denetimine tabi tutulup tutulmama açısından incelenmiştir. Araştırma kapsamındaki firmaların belirlenmesinde sadece rapor yılı kriteri seçilmiştir. Araştırmanın başlangıç yılı 2015 kabul edilmiş olup bunun nedeni, ülkemizde sürdürülebilirlik konusundaki anlayış, bilgi ve uygulamaların artmasına yönelik yayımlanan BIST Sürdürülebilirlik endeksinin ilk kez 4 Kasım 2014 tarihinden itibaren fiyat ve getiri olarak hesaplanmaya başlanmış olması ve endeks için Kasım-Ekim olmak üzere yılda bir (1) endeks döneminin bulunmasıdır.

4.2. Araştırmada Veri Toplama ve Analiz Yöntemleri

Araştırma kapsamına alınacak firmaların belirlenmesinde GRI’nın resmi internet sitesinden yararlanılmıştır. GRI indeksine göre raporlama yapan ve Türkiye’de faaliyet gösteren firmalar tespit edilmiş ve firmaların gerek kendi web siteleri gerekse GRI kapsamında yer alan sürdürülebilirlik raporları tek tek incelenmek suretiyle güvence denetim raporuna sahip olup olmadıkları belirlenmiştir. Veriler, Microsoft Excel programı kullanılarak, sektör, işletme büyüklüğü, rapor yılı, güvence denetim raporuna sahip olma kriterlerine göre özetlenmiş ve tablo haline dönüştürülmüştür (Ek1).

¹ <https://database.globalreporting.org/search/> internet adresinden “rapor yılı” ve “ülke” kriteri seçilerek firmalar ve raporlar tespit edilmiştir.

Elde edilen veriler, SPSS istatistik paket programı kullanılarak frekans analizi ile One-Way ANOVA analizine tabi tutulmuştur.

4.3. Araştırma Soruları

Türkiye’de, şirketlerin yayımladıkları sürdürülebilirlik raporlarının ne oranda güvence denetimine tabi tutulduğunu ortaya koymak ve bu bağlamda güvence talep edecek şirketlerin güvence denetimine yönelik farkındalıklarını değerlendirmeyi amaçlayan araştırmanın temel sorusu: “GRI indeksinde yer alan ve Türkiye’de faaliyet gösteren firmalar tarafından 2015-2019 yılları arasında yayımlanan kurumsal sürdürülebilirlik raporları (CSR) ne oranda güvence denetimine tabi tutulmuştur?” şeklinde oluşturulmuştur. Araştırmanın temel amacı doğrultusunda belirlenen yan amaçlarına ilişkin alt araştırma soruları şöyledir:

Y.A.S.1: Güvence denetimi (rapor sayısı) şirketlerin faaliyet konuları, büyüklükleri ve raporun yayımlandığı yıl bakımından anlamlı farklılık göstermekte midir?

Y.A.S.2: Güvence sağlayıcıların güvence denetiminde temel aldıkları dayanaklar nelerdir?

Y.A.S.3: Tercih edilen güvence denetim dayanağı şirketlerin faaliyet konularına, büyüklüklerine ve yıllara göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

5. BULGULAR

5.1. Araştırmayla İlgili Genel Bilgilere ve Temel Amaca İlişkin Bulgular

Çalışmada ele alınan 203 kurumsal sürdürülebilirlik raporuna ve bu raporları yayımlayan şirketlere ilişkin bilgiler Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Araştırmadaki CSR’lere ve Şirketlere İlişkin Genel Bilgiler

CSR'lere İlişkin Genel Bilgiler			CSR'leri Yayımlayan Şirketlere İlişkin Genel Bilgiler		
Yayın Yılı	N	%	Faaliyet Alanı	N	%
2015	61	30,00	Ticaret	24	11,80
2016	78	38,40	Hizmet	65	32,00
2017	42	20,70	Üretim	65	32,00
2018	21	10,30	Diğer	23	11,30
2019	1	0,50	Şirk. Grubu	26	12,80
GD	N	%	İşletme Büyüklüğü	N	%
Var	30	14,80	MNE	44	21,70
Yok	173	85,20	Büyük	135	66,50
Dayanak	N	%	SME	24	11,80
ISAE 3000	10	33,34			
ISAE 3000/ ISAE 3410	3	10,00			
AA1000 AS	1	3,33			
ISAE3000/AA1000ASISO	313	10,00 43,33			

Tablo 1, GRI indeksinde yer alan 2015-2019 yılları arasında kurumsal sürdürülebilirlik raporu yayımlayan Türkiye firmalarının kurumsal sürdürülebilirlik raporlarına ilişkin genel bilgileri özetlemektedir. Tabloya göre, 2016 yılı, GRI kriterlerine uygun olarak en fazla raporun yayımlandığı yıl olmuştur (n:78, %38,40). 2015 yılında 61 (%30,00), 2017 yılında 42 (%20,70), 2018 yılında 21 (%10,30) ve 2019 yılı için henüz 1 adet kurumsal sürdürülebilirlik raporu yayımlandığı görülmektedir. Yayımlanan raporların sadece %14,80’i (n:30) bağımsız denetçiler tarafından güvence denetimine tabi tutulmuştur. Bağımsız denetçiler tarafından kurumsal sürdürülebilirlik raporunda beyan edilen bilgilerin doğruluğuna ilişkin güvence denetiminde çoğunlukla Uluslararası Güvence Sözleşmeleri Standartlarının (ISAE 3000) kullanıldığı gözlenmektedir. ISAE 3000 (GDS 3000) numaralı güvence sözleşmeleri standardı, güvence denetiminde genel çerçeve olup, kurumsal sürdürülebilirlik raporlarının bir bütün olarak doğruluğuna ilişkin güvence sunulmasına olanak tanımaktadır. Raporların 3 tanesinde (%10,00) şirketlerin beyan ettikleri sera gazı emisyonlarına ilişkin bilgilerin doğruluğuna ilişkin güvence beyanında ISAE 3410 nolu standardın bu standart ile birlikte kullanıldığı görülmektedir. Yapılan rapor incelemelerinde bağımsız denetçilerce veya kuruluşlarca, kurumsal sürdürülebilirlik raporlarında beyan edilen sera gazı emisyonlarına yönelik bilgilerin doğruluğuna ilişkin güvence denetiminde ISAE 3410 ile ISO standartlarının birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda tablo değerlendirildiğinde, çoğunlukla ISO’lar bazında sera gazı emisyonlarına ilişkin bilgilerin doğruluğunun denetlendiği, buna karşılık ISAE 3410 nolu standardın henüz yaygın şekilde kullanılmadığı görülmüştür. Bunun nedeni, ISAE 3410 nolu standardın ülkemizde standart düzenleyici kuruluş olan Kamu Gözetim Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından henüz yayınlanmamış olması nedeniyle standart ile ilgili farkındalığın oluşmamasına ve dolayısıyla kullanılabilirliğin sınırlı kalmasına yol açması olabilir. Kurumsal sürdürülebilirlik raporlarını yayımlayan şirketlere göre değerlendirme yapıldığında, faaliyet alanları açısından en çok hizmet ve üretim işletmelerinin (%32, n:65), büyüklükleri açısından ise büyük ölçekli şirketlerin (%66,5) kurumsal sürdürülebilirlik raporu yayımladıkları görülmektedir.

Araştırmanın temel amacı doğrultusunda güvence denetiminden geçirilmiş kurumsal sürdürülebilirlik raporlarının sayısı ile güvence denetiminde kullanılan dayanakların değişkenler açısından dağılımları incelenmiş ve Tablo 2 ve 3’te özetlenmiştir.

Tablo 2. Denetlenmiş CSR’lerin Değişkenler Açısından Dağılımları

Yıllara Göre	GD’ye Tabi Tutulmuş CSR Sayısı	İşletme Büyüklüğüne Göre	GD’ye Tabi Tutulmuş CSR Sayısı	Faaliyet Koluna Göre	GD’ye Tabi Tutulmuş CSR Sayısı
2015	8	MNE (Çok Uluslu)	13	Ticaret	3
2016	12	Büyük	16	Hizmet	11
2017	7	SME	1	Üretim	13
2018	3			Şirk. Grubu	3
Toplam	30	Toplam	30	Toplam	30

Tablo 2'ye göre kurumsal sürdürülebilirlik raporlarının en fazla 2016 yılında güvence denetimine tabi tutulduğu gözlenmektedir. Bu bulgunun ortaya çıkmasında, ülkemizde ilk kez 2015 yılı sonu itibariyle güvence denetim standartlarının yürürlüğe girmiş olması nedeniyle talebin artmış olabileceği, 2017 yılından itibaren entegre raporlamanın devreye girmiş olması dolayısıyla sürdürülebilirlik rapor sayısının azalmasına bağlı olarak denetimin de azaldığı, raporlamanın bilgi ve yatırım gerektirmesi vb. nedenler öne sürülebilir. Büyük ve çok uluslu şirketlerin kurumsal sürdürülebilirlik raporlarına ilişkin bağımsız güvence talebinde bulunmaları, söz konusu denetimin yüksek maliyetli olması nedeniyle ancak bu nitelikteki işletmelerin maliyete katlanabileceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Kurumsal sürdürülebilirlik raporu, genellikle işletmelerin çevre dostu olduklarını, sosyal sorumluluk projelerine önem verdiklerini göstermek üzere hazırlanan raporlar olmaları dolayısıyla daha çok faaliyetleri esnasında çevreye zarar verebileceği düşünülen işletmelerce tercih edilmektedir. Bir başka ifadeyle üretim işletmeleri faaliyetleri esnasında çevreye karşı duyarlılıklarını paydaşlarına bildirmek üzere sürdürülebilirlik raporu hazırlayıp bu raporların üçüncü kişilerce denetlenmesini talep ederek güvence sunulmasını sağlamaktadırlar. Bu bağlamda düşünüldüğünde, üretim işletmelerinin CSR'lerine ilişkin en fazla güvence talebinde bulunan işletme türü olmaları doğal bir sonuçtur. İkinci sırada üretim işletmelerini hizmet işletmeleri takip etmektedir (n:11, %36,67). Hizmet işletmeleri kapsamında, sağlık, ticari hizmetler, iletişim ve lojistik alanındaki firmalar ile bankalar yer almaktadır.

Tablo 3. CSR'lerin Denetiminde Kullanılan Dayanakların Değişkenler Açısından Dağılımlarına İlişkin Bulgular

İşletme Büyüklüğü					
Dayanaklar	MNE	Büyük ölçekli	SME	Toplam	
ISAE 3000	4	6	0	10	
ISAE 3000/ISAE3410	2	1	0	3	
AA1000 AS	1	0	0	1	
ISAE3000/AA1000 AS	2	1	0	3	
ISO	4	8	1	13	
Faaliyet Kolu					
Dayanaklar	Ticaret	Üretim	Hizmet	Şirketler Grubu	Toplam
ISAE 3000	1	4	3	2	10
ISAE 3000/ISAE3410	0	1	2	0	3
AA1000 AS	0	0	1	0	1
ISAE3000/AA1000 AS	0	0	3	0	3
ISO	2	6	4	1	13
Yıllar					
Dayanaklar	2015	2016	2017	2018	Toplam
ISAE 3000	2	5	3	0	10
ISAE 3000/ISAE3410	1	2	0	0	3
AA1000 AS	1	0	0	0	1
ISAE3000/AA1000 AS	0	1	1	1	3
ISO	4	5	2	2	13

Tablo 3, kurumsal sürdürülebilirlik raporlarının denetiminde kullanılan dayanakların değişkenler açısından dağılımlarını göstermektedir. İşletme büyüklüğü değişkeni açısından tablo değerlendirildiğinde, gerek çok uluslu şirketlerin (MNE) gerekse büyük ölçekli işletmelerin daha çok ISAE (Ülkemizde GDS)’lere göre güvence denetimi talep ettikleri görülmektedir. Hizmet sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin ISO’lara kıyasla iki kat farkla ISAE’leri temel aldıkları, buna karşılık ticaret ve üretim işletmelerinin ise küçük farklarla ISO’lara göre denetim yaptıkları dikkat çekmektedir. 2016 yılında güvence denetiminin yürütülmesinde kullanılan temel dayanaklar içerisinde ISAE’lerin daha fazla olması Tablo 2’nin değerlendirilmesi esnasında ileri sürülen gerekçeyi destekler niteliktedir. Güvence denetiminde, AA1000 Güvence Standardının ise yıllar itibariyle önemini kaybettiği görülmektedir.

5.1. Araştırmanın Yan Amaçlarına İlişkin Bulgular

Bu başlık altında araştırmada tespit edilmesi hedeflenen yan amaçlara ilişkin bulgulara yer verilmiştir. İki adet yan amacın bulunduğu araştırmada elde edilen bulgular Tablo 4’de özetlenmiştir.

Tablo 4. Araştırmanın Yan Amaçlarına İlişkin Bulgular

	Değişkenler	Sig.(p)	Açıklama
Güvence Denetimi (Güvence Rapor Sayısı)	Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporunun Yayım Yılı Bakımından	0,815	İstatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir
	Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporu yayımlayan <i>şirketin büyüklüğü</i> bakımından	0,004	İstatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir.
	Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporu yayımlayan şirketin faaliyet alanı bakımından	0,368	İstatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir
Güvence Denetim Dayanağı	Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporunun Yayım Yılı Bakımından	0,915	İstatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir
	Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporu yayımlayan şirketin büyüklüğü bakımından	0,698	İstatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir
	Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporu yayımlayan şirketin faaliyet alanı bakımından	0,081	İstatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir

* p<0,01 değerinde anlamlı

Tablo 4, güvence denetiminin (güvence raporu sayısı) ve güvence denetim dayanağının kurumsal sürdürülebilirlik raporunun yayım yılı, raporu yayımlayan şirketlerin büyüklükleri ve faaliyet konuları bakımından değişkenlik gösterip göstermediğini özetlemektedir. Yapılan One-Way ANOVA testi neticesinde söz konusu değişkenlere göre kurumsal sürdürülebilirlik raporlarının güvence denetimine tabi tutulması sadece *raporu yayımlayan şirketin büyüklüğüne* göre değişkenlik göstermektedir ($F(2,200)=5,555$, $p<,01$). Geriye kalan değişkenler açısından ne güvence rapor sayısı ne de güvence denetiminin dayanağı değişkenlik göstermemektedir. Tablo 5, rapor yayımlayan şirketlerin

büyüklikleri bakımından güvence denetimi gerçekleştirilmiş rapor sayısını göstermektedir.

Tablo 5. Şirketlerin Büyüklüklerine Göre Güvence Denetiminden Geçirilmiş Rapor Sayıları

Şirket Büyüklüğü	Güvence Denetiminden Geçirilmiş Rapor Sayıları
MNE	13
Büyük	16
SME	1
Toplam	30

Tablo 4'ten elde edilen sonuca bağlı olarak yapılan post hoc testinde, çok uluslu şirketler ile küçük ve orta ölçekli şirketler arasında güvence denetiminden geçirilmiş rapor sayıları bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu bulguyu desteklemek üzere yapılan çapraz analiz sonucunda Tablo 5 elde edilmiştir. Buna göre, en fazla, büyük ölçekli işletmeler sürdürülebilirlik raporlarını güvence denetimine tabi tutarken; küçük ve orta ölçekli işletmelerin kurumsal sürdürülebilirlik raporlarını güvence denetimine tabi tutmadıkları gözlenmektedir. Büyük ölçekli işletmeler ile çok uluslu işletmelerin denetimden geçirilmiş rapor sayıları birbirine yakın olduğundan aralarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemize güvence denetimi kavramı, ilk kez 12 Kasım 2014 tarihinde “GDS 3400 İleriye Yönelik Finansal Bilgilerin İncelenmesi Standardının” yayımlanmasıyla girmiştir. Yaklaşık beş yıllık bir geçmişe sahip olmasına rağmen, konuyla ilgili yapılan literatür taramasından da anlaşılacağı üzere, ülkemizde güvence denetiminin gerek uygulama yaygınlığının gerekse teorik anlamda yapılan çalışmaların pek de fazla olmadığı dikkat çekmektedir.

Güvence denetim standartları, pek çok alanda uygulanabilecek standartlar olmakla birlikte bu denetimin finansal tablo denetimi kadar yaygın olmadığı aşikârdır. Altıntaş (2011) tarafından tüm güvence hizmetlerine ilişkin ve Atabay (2018) tarafından GDS 3402'ye yönelik hazırlanan doktora tezlerinde de kaleme alındığı üzere güvence denetiminin ülkemizde yaygın olmamasının nedenleri, meslek mensuplarının bu hizmetlerin konusu hakkında yeterince bilgiye sahip olmamaları, ulusal düzenlemelerin olmaması, uluslararası standartlarla ilgili bilgi eksikliği, güvence denetiminin yasal olarak zorunluluğunun olmaması, hizmet maliyetlerinin yüksekliği ve güvence sağlayıcıların mesleki uğraşlarının yoğunluğu nedeniyle farklı denetimlere yönelik farkındalığın oluşmaması gibi faktörlerdir. Ayrıca, konuyla ilgili yeterli bilgiye sahip olunmaması, güvence talep edecek tarafların, sürdürülebilirlik raporlarını kendi yönetsel politikalarına göre iç denetime tabi tutmalarından dolayı, dış denetimin çok da gerekli olmadığı algısına sahip olmalarına yol açmaktadır.

Kurumsal sürdürülebilirlik raporlaması son yıllarda yadsınamayacak kadar önemli bir yere sahip iken, bu raporların güvenilirliklerinin artırılmasını ve işletmelerin artı değer elde etmelerini

sağlayacak güvence denetimine uzak oldukları tespit edilmiştir. Sürdürülebilirlik raporu hazırlayan işletmelerin sadece çok küçük bir yüzdesinin raporlarını güvence denetiminden geçirmiş olmaları, konuyla ilgili farkındalık düzeyinin hala çok düşük olduğunu göstermektedir. Bu anlamda gerek mesleki kuruluşlar gerekse güvence sağlayıcılar güvence denetiminin işletmeye faydalarına yönelik farkındalık seminerleri düzenleyerek işletmelerin bu konuda aydınlanmalarını sağlamalıdır.

Bu çalışma, kurumsal sürdürülebilirlik raporlarının işletmelerce dış güvence denetimine tabi tutulma oranının oldukça az olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu çalışmaya benzer nitelikte, sektör, işletme büyüklüğü ve yıl bazında veya işletmelerin sürdürülebilirlik raporlarını hazırlarken dikkate aldıkları rehber (bu çalışmada GRI Rehberi alınmıştır) farklılaştırılmak suretiyle çalışmalar hazırlanabilir. Ayrıca bu çalışmada GRI Rehberine göre raporlama yapan Türkiye firmaları ele alınmış olup, araştırmanın kapsamı farklı ülkeler kullanılarak genişletilebilir.

KAYNAKÇA

- AccountAbility. 2008. AA1000 Assurance Standard 2008, London.
- AccountAbility. 2009. Guidance for AA1000AS (2008) Assurance Providers, London.
- Altıntaş, N. N. 2011. Bağımsız Denetim ve Vergi Denetimi Dışındaki Güvence Hizmetleri: Türkiye’deki Uygulamalar Hakkında Bir Araştırma, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Atabay, E. 2018. Destek Hizmet Kuruluşlarındaki Kontrollere Yönelik Güvence Hizmetleri (GDS3402) Türkiye’de Finansal Sektördeki Farkındalığın Ölçümlemesi, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 324, İstanbul.
- Borsa İstanbul. 2014. Şirketler için Sürdürülebilirlik Rehberi, İstanbul.
- Braam, G. ve R. Peeters. 2018. “Corporate Sustainability Performance and Assurance on Sustainability Reports: Diffusion of Accounting Practices in the Realm of Sustainable Development”, Corporate Social Responsibility and Environmental Management, 25.
- Celayir, D. 2019. “Kurumsal Yönetim Açısından Sürdürülebilirlik Raporlarının Güvencesi ve Borsa İstanbul (BIST) Sürdürülebilirlik Endeksi Üzerinde Bir İnceleme”, V. European Congress on Economic Issues, 25-27 Nisan, Bakü.
- DQS Competence for Sustainability (CFS), 2016. Sustainability Reporting: Third-Party Assurance, <https://dqs-cfs.com/wp-content/uploads/2016/03/DQS-GRI-eng.pdf> (Erişim Tarihi: 14.04.2019).
- Coşkun, İ. L. 2017. Sürdürülebilirlik Modeli, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/neden-surdurulebilirlik-raporu/385146> (Erişim Tarihi: 07.05.2019).

- CPA Avustralia. 2012. A Guide For Assurance on SME Sustainability Reports.
- Çokmutlu, M. E. ve Ş. Ok. 2019. “Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksi İşletmelerinin Sera Gazı Beyanlarına Yönelik Güvence Denetimleri: ISAE 3410 Güvence Denetim Standardına İlişkin Bir Araştırma”, IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, 5.
- Deegan, C. M., B. J. Cooper ve M. Shelly. 2006. “An investigation of TBL report assurance statements: UK and European evidence”, *Managerial Auditing Journal*, 21 (4).
- Farooq, M.B. ve C. De Villiers. 2019. Sustainability Assurance: Who Are the Assurance Providers and What Do They Do? In S. Arvidsson (Ed.), *Challenges in Managing Sustainable Business: Reporting, Taxation, Ethics and Governance*. Palgrave Macmillan.
- Fernandez-Feijoo, B., S. Romero ve S. Ruiz. 2018. “Financial Auditor and Sustainability Reporting: Does it matter?”, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 25.
- Fernandez-Feijoo, B., S. Romero ve S. Ruiz. 2016. “The Assurance Market of Sustainability Reports: What do Accounting Firms do?”, *Journal of Cleaner Production*, 139.
- Frost, G., ve N. Martinov-Bennie. 2010. *Sustainability Reporting Assurance: Market Trends and Information Content*. Southbank, VIC: CPA Australia.
- Global Reporting Initiative. 2013. *The External Assurance of Sustainability Reporting, Research and Development Publications*, Hollanda.
- Junior, R. M., P. J. Best J. ve Cotter. 2014. “Sustainability Reporting and Assurance: A Historical Analysis on a World-Wide Phenomenon”, *J Bus Ethics*, 120.
- Kardeş Selimoğlu, S. ve A. Özsözgün Çalışkan. 2016a. “Sürdürülebilirlik Bağlamında: Uluslararası Güvence Denetim Standardı GDS (ISAE) 3410 – Sera Gazı Beyanları – I”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 47.
- Kardeş Selimoğlu, S. ve A. Özsözgün Çalışkan. 2016b. “Sürdürülebilirlik Bağlamında: Uluslararası Güvence Denetim Standardı GDS (ISAE) 3410 – Sera Gazı Beyanları – II”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 48.
- Lokuwaduge, C. S., A. Armstrong ve A. Ediriweera. 2015. “Independent Assurance of Sustainability Reports of Mining Sector Companies in Australia”, 12th International Conference on Business Management, University of Sri Jayewardenepura, 7-8 Aralık, Sri Lanka.
- Manetti, G. ve L. Becatti, L.2009. “Assurance Services for Sustainability Reports: Standards and Empirical Evidence”, *Journal of Business Ethics*, 87.
- Mock, T. J., C. Strohm ve K. M. Swartz. 2007. “An Examination of Worldwide Assured

Sustainability Reporting”, Australian Accounting Review, 17 (41).

Moroney, R., C. Windsor ve Y. T. Aw. 2012. “Evidence of Assurance Enhancing the Quality of Voluntary Environmental Disclosures: An Empirical Analysis”, Accounting & Finance, 52 (3).

Özbirecikli, M. 2006. “Çevresel Etik ve Sosyal Denetim: Küresel Girişimler ve Türkiye’deki Uygulamalar Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme”, Muhasebe ve Finansman Dergisi (MUFAD), 31.

Panning, M., B. O’dwyer ve G. Georgakopoulos. 2019. “Processes of Auditability in Sustainability Assurance – the Case of Materiality Construction”, Accounting and Business Research, 49 (1).

Perego, P. 2009. “Causes and Consequences of Choosing Different Assurance Providers: An International Study of Sustainability Reporting”, International Journal of Management, 26 (3).

Sultankhanova, G., S. S. Yanık ve Y. Ayanoglu. .2019. “Sürdürülebilirlik Raporlarına Verilen Güvence Beyanlarının İçerik Analizi”, Muhasebe ve Denetime Bakış, (58).

MUHASEBE DENETİMİNDE BİLGİ TEKNOLOJİLERİNİN KULLANIMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Doç. Dr. Semra AKSOYLU**

Arş. Gör. Onur TOK***

Araştırma Makalesi/ Research Article

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Aralık 2019; 21(4); 923-943

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, denetim faaliyetlerinde bilgi teknolojileri kullanım düzeyini ve bu araçların kullanımının denetim süreçleri ve faaliyetlerindeki rolünün tespit edilmesidir. Bu bağlamda Kayseri ilinde bulunan denetçilere anket uygulanarak toplanan veriler üzerinde Bağımsız Örneklem T-Testi ve Eşleşmiş Örneklem T-Testi kullanılarak çeşitli karşılaştırmalar yapılmıştır. Çalışma sonucunda nispeten bilgi teknolojilerine yakın olduğu düşünülen denetçiler ile uzak olduğu düşünülen denetçilerin, bilgi teknolojilerinin muhasebe denetimindeki rolü konusundaki algılarında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bununla birlikte bilgi teknolojilerinin, denetim faaliyetleri ile ilgili belirlenen amaçlara ulaşılmasına etkisinin denetim sürecine etkisinden fazla olduğu algısı yönünde bulgular elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Teknolojileri, Muhasebe Denetimi

JEL Sınıflandırması: C12, M42

A RESEARCH ON THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN AUDIT

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the level of use of information technologies in the audit activities and the role of the use of these tools in audit processes and activities. In this context, various comparisons were made using Independent Sample T-Test and Paired Sample T-Test on the data collected by applying a questionnaire to the auditors in Kayseri. As a result of the study, no significant difference was found in the perceptions about the role of information technologies in audit between the auditors thought to be relatively close to information technologies or the auditors thought to be distant. However, the findings of the perception that the effect of

* Makale gönderim tarihi: 24.07.2019, kabul tarihi:27.08.2019.

Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde “Muhasebe Denetiminde Bilgi Teknolojilerinin Kullanımı Üzerine Bir Araştırma” ismiyle sunulan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Kayseri Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi, aksoylu@kayseri.edu.tr, orcid.org/0000-0002-5837-1600.

*** Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, onurtok@erciyes.edu.tr, orcid.org/0000-0003-1385-2483.

Atf: Aksoylu, S. ve Tok, O. (2019). Muhasebe denetiminde bilgi teknolojilerinin kullanımı üzerine bir araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21 (4), 923-943.<http://dx.doi.org/10.31460/mbdd.596195>

information technologies on the achievement of the determined objectives related to the audit activities are more than the effect on the audit process were obtained.

Keywords: Information Technologies, External Audit

JEL Classification: C12, M42

1. GİRİŞ

Gelişen rekabet ortamı ve küreselleşme, her alanda olduğu gibi iş dünyasında da çeşitli iyileştirmeleri gerekli kılmıştır. Bu sürekli değişen ve gelişen ortama paralel olarak başarı sağlamak isteyen işletmeler, uzun zaman alan, maliyetli, zahmetli ve hata/hile barındırabilen iş süreçlerini güne uyarlayarak avantaj sağlama eğilimindedirler. Özellikle son yıllarda bilgi teknolojilerindeki gelişme hızı, işletmelere bu avantajları sağlamada oldukça yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte, bu gelişmeler kimi zaman işletmelerin de yakalayamayacağı bir hıza ulaşmaktadır.

Bilgi teknolojileri içerisinde özellikle bilgisayar sistemleri iş hayatının her köşesine tesir etmiştir. Eskiden el ile (manuel) yürütülen birçok iş süreci yerini bilgisayar sistemlerine bırakmıştır. Çoğu zaman kâğıt, kalem gibi sarf malzemeleri kullanılarak uygulanan, zahmetli ve uzun zaman alan işlemler, birkaç tuşa basarak ve hata ihtimalini de indirgeyerek yapılabilmektedir. Hatta günümüzde otomasyon ile kendi kendini işleten, denetleyen, insan müdahalesini gerektirmeyen, öğrenebilen ve öğrendiğini uygulayabilen bilgisayar sistemleri iş süreçlerine uygulanmaktadır.

İşletme fonksiyonlarından biri olan muhasebede, bilgi teknolojileri oldukça önemli bir uygulama alanı bulmuştur. Bir bilgi sistemi olan muhasebe, günümüzde bilgi üretiminin en önemli araçları olan bilgisayar sistemleri ile çok daha etkin ve verimli hale gelmiştir. Muhasebe kayıtları bilgisayarlar ile tutulmakta, bu bilgilere çok daha kolay şekilde ulaşılmakta ve finansal tablolar hazırlanarak ilgililerine ulaştırılmaktadır. Aynı şekilde, finansal analizler yine bilgisayar sistemleriyle yapılarak işletme yönetimine güvenilir sonuçlar hızlı bir şekilde sağlanmaktadır.

Muhasebe bilgi sistemlerinde bilgisayar teknolojilerinin yoğun şekilde kullanılması, üretilen bilgilerin denetlenmesinde de yine bilgisayarların kullanılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu gibi sistemlerin ilk denetim uygulamalarında, sadece bilgisayar girdileri ve çıktıları incelenmekteydi. Bilgisayar çevresinden denetim olarak adlandırılan bu yaklaşımda bilgi işleme süreçleri göz ardı edilmekteydi. Bu durum, bilgi işleme sürecinde ortaya çıkabilecek hata ve hilelerin tespit edilmesini olanaksız kılmaktadır. Günümüzde ise bilgisayar içinden ve bilgisayara dayalı denetim yaklaşımları benimsenmekte ve denetim teknikleri de bilgisayar destekli hale getirilmiştir. Bu yaklaşımlar ile bilgisayarların bilgi işleme sürecinde meydana gelebilecek olası hatalar/hileler tespit edilebilmektedir.

Bilgi işleyen ve saklayan bilgi teknolojilerindeki hatalar ve zayıflıklar, işletme için hayati öneme sahip bilgilerde hata ve hilelerin oluşmasına neden olabilir. Aynı şekilde, bu kritik bilgilerin kötü niyetli kişiler tarafından elde edilmesi geri dönüşü olmayan sonuçlara yol açabilir. Bu tür “Bilgi Teknolojileri (BT)” kaynaklı riskler için gerekli kontrollerin oluşturulması ve var olan kontrollerin etkin çalışıp çalışmadığının incelenmesi gerekir. Söz konusu durum ise bilgi teknolojilerinin denetimi ile mümkündür.

Çalışmada, bilgi teknolojilerinin günümüz denetim faaliyetlerinde kullanımı, denetim sürecinde ve denetim faaliyetleri ile ilgili belirlenen amaçlara ulaşılmasında bu araçların ne düzeyde rol aldığı, denetçilerin gözünden yansıtılmak istenmiştir. Ayrıca, konuya ilişkin literatür incelemesi, BT ve muhasebe denetimi hakkında teorik bilgiler verilmiş ve son olarak Kayseri ilinde faaliyet gösteren bağımsız denetçilere uygulanan anket ile elde edilen veriler ve bulgular ışığında sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Rezaee ve Reinstein (1998), denetçi kararının oluşturulması için gereken yeterli kanıtın toplanması, bu kanıtların nerede aranacağı, hangi kontrol prosedürlerinin dikkate alınacağı ve bu prosedürlerin nasıl değerlendirileceğini açıklamak için ve yeterli kanıt toplayabilmesi için denetçilere rehberlik sunan SAS (Statements of Auditing Standards) No.80’i anlamak amacıyla çalışmalarını ortaya koymuşlardır. Çalışma sonucunda, muhasebe işlemlerinin daha çok elektronik ortamda yapılması gerekliliği, elektronik ticaretin yaygınlaşması mali işlemlerin işlenme şeklini ve buna bağlı olarak denetimlerin niteliğinin de değiştiği, teknolojinin hızına yetişilemese bile mümkün olduğunca denetçilerin takibi elden bırakmamaları gerekliliği vurgulanmıştır.

Bierstaker ve diğerleri (2001), teknolojinin denetim süreci üzerindeki mevcut etkisini değerlendirmek ve denetim mesleğine yönelik teknolojik eğilimlerin gelecekteki etkilerini tartışmak amacıyla büyük ölçekli üç uluslararası muhasebe firmasıyla görüşme metoduyla veri toplamışlardır. Çalışma ile, denetim müşterileri verimliliği artırmak üzere elektronik veri depolamasına devam ettikçe muhasebe firmalarının bilgisayar çevresinden denetim yapmaya devam edemeyecekleri, yeni teknolojiden yararlanan denetçilerin etkinlik ve verimlilik konularında muazzam kazanımlarla ödüllendirileceği sonuçları elde edilmiştir.

Ay (2007) çalışmasında, Türkiye’de faaliyet gösteren ve SPK’nın denetim yapmaya yetkili kıldığı firmaların bilişim teknolojilerini ne düzeyde kullandıklarını ve bilişim teknolojilerinin muhasebe denetimine olumlu etkisi olup olmadığını araştırmıştır. Araştırma sonucunda “Bilgisayar Destekli Denetim Teknikleri”nin (BDDT) kullanımının genel olarak denetim firmalarına maliyetleri azaltıcı,

kaliteyi, verimliliği, etkinliği, güvenilirliği, koordinasyonu ve iş hızını artırıcı etkileri olduğu tespit edilmiştir.

Ertaş ve Güven (2008) çalışmasında, SPK tarafından yetkilendirilmiş denetim firmalarına uyguladıkları anket ile, planlama, kontrol ve kayıt süreçlerine ilişkin denetim görevlerinde otomasyon düzeyini, yeni teknolojilerin fayda ve maliyet düzeylerini ve bunların uygulanması sonucu karşılaşılan problemler ile bilgi teknolojileri kullanmanın denetim sürecine etkilerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma sonuçlarına göre, teknolojik araç kullanımının kontrol faaliyetlerine kıyasla kayıtlama ve planlama faaliyetlerinde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak karşılaşılan problemlerin düzeyi çok fazla olmamakla birlikte, bilgi teknolojilerinin fayda/maliyetini ölçmek, denetim çalışanlarının ilgisinin yetersizliği ve yazılımların gerçek durumlara uygulanması gibi konular en çok problem oluşturan alanlar olarak tespit edilmiştir.

Önce ve İşgüden (2012a), bilgi teknolojileri uygulamalarının iç denetim faaliyeti ile ilişkisini incelemiş ve iç denetim birimlerinin bu ilişkileri değerlendirmesi adına İMKB-100 işletmelerinde bir araştırma yapmışlardır. Çalışma sonucunda, BT kullanılan işletmelerde iç denetim birimlerinde çalışan kişilerin sayıca yeterli olması özellikle internet ve elektronik veri işlemeye dayalı BT uygulamalarının kullanılarak veri ve bilgi alış verişinin hızlanması, finansal tabloların hazırlanması sürecinde son teknolojinin kullanılarak tabloların internet ortamında yayınlanması, internetin kullanımının iç kontrol mekanizması oluşturulurken tanımlanması ve gerekli kontrollerin oluşturulması gibi konularda çalışabilecek ve uzmanlaşacak personelin bulunmasına yardımcı olunabileceği belirtilmiştir. Bununla birlikte, işletmelerdeki BT kaynaklarını denetlemeye yönelik gerçekleştirilen BT denetimlerinde ise bu denetimin uygulandığı süre arttıkça elektronik veri işleme sayesinde gerçekleştirilen işlemlerdeki hataların da azalacağı belirtilmiştir.

Önce ve İşgüden (2012b), bilgi teknolojilerindeki değişimlerin ön plana çıkardığı sürekli denetim yaklaşımının ve iç denetimin iki önemli işlevi haline gelen güvence ve danışmanlık hizmetlerinin değerlendirilmesi amacıyla İMKB-100 işletmelerinde bir araştırma yapmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre, değişimle öne çıkan güvence ve danışmanlık işlevlerinin iç denetim birimlerinde yerine getirilmesine ve sürekli denetimin benimsenmesine başlandığı yönünde bulgular elde edilmiştir. Bununla birlikte, bu işlevler ve sürekli denetim uygulamalarında XBRL (Extensible Business Reporting Language) kullanımı konusunda eksikliklerin olduğu hususu da sonuçlar arasında yer almaktadır.

Ahmi ve Kent (2013) çalışmasında, İngiltere'deki küçük ve orta ölçekli denetim firmalarında GAS (Genelleştirilmiş Denetim Yazılımları) kullanımını araştırmak üzere anket uygulaması yapmışlardır. Araştırma ile, GAS kullanımının denetim firmaları arasında alışılmadık derecede düşük olduğu

yönünde bulgular elde edilmiştir. Dış denetçilerin yaklaşık % 73'ü, küçük ölçekli müşterilerinin denetiminde yeterince yarar sağlamayacağı algısı nedeniyle GAS kullanmadığını belirtmişlerdir.

Abou-El-Sood ve diğerleri (2015) çalışmasında, Mısır denetim pazarında denetim teknolojilerinin kullanımı ve önemi konusundaki denetçilerin algılarını, uluslararası firmalara odaklanarak incelemeyi amaçlamışlardır. Bu amaçla dört büyüklerin de içinde yer aldığı denetim firmalarında çalışan denetçilerden görüşme ve anket yoluyla veri toplamışlardır. Çalışma sonucunda, dört büyüklerde çalışan, BT uzmanı olarak çalışma süresi yüksek, eğitim düzeyi daha yüksek, yöneticilik pozisyonu daha yüksek olan ve daha az denetçilik deneyimi olan denetçilerde denetim teknolojilerinin kullanımı ve önemi algısının arttığı bulguları elde edilmiştir.

Tektüfekçi (2018) çalışmasında, “Acaba Türkiye’de yaşanan e-Dönüşüm sürecindeki elektronik muhasebe ve denetim uygulamalarının teorik ve felsefi boyutu açısından hangi aşamadayız?”, “Türkiye’de e-Uygulamalarla e-Dönüşüme hazır mıyız?” sorularına cevap aramıştır. Bu amaçla, web tabanlı araştırmanın yanı sıra nitel araştırma yöntemlerinden biri olan odak grup görüşmesinden yararlanılarak uygulamacıların görüşlerine de yer verilmiştir. Çalışma sonucunda, ontolojinin ışığında dijital paradigma olarak e-dönüşümün ütopya olmadığı açıkça ortaya çıkmıştır.

3. BİLGİ TEKNOLOJİLERİ VE MUHASEBE DENETİMİ

Günümüzde muhasebe faaliyetlerinin bilgisayar ortamlarında gerçekleştirilmesiyle, bu işlemlerin denetiminin de aynı ortamlarda yapılması zorunlu hale gelmiştir. Bu yeni durum “kağıtsız muhasebe (paperless accounting)”, “kağıtsız denetim (paperless auditing)” kavramlarını da beraberinde getirmiştir (Kamhi 1999, 1).

Muhasebe faaliyetlerinin bilgi teknolojileri ortamında gerçekleştirilmesi, muhasebenin amaçlarını değiştirmedeği gibi denetim faaliyetlerinin bu ortamlarda yürütülmesi de denetim amaçlarını değiştirmez. Ancak bilgi teknolojileri; denetim kanıtı, denetim izi ve kontrol ortamının değişmesine, hata ve hile için yeni alanlar ve fırsatlar oluşmasına ve denetimde yeni prosedürler oluşturulmasına sebep olmuştur (Özkul 2002, 20).

Teknolojik yapılarda bu denli değişimlere denetçilerin uyum sağlaması ve elektronik bilgi ortamlarının denetim süreçlerini nasıl etkilendiğinin dikkate alınması zorunlu hale gelmektedir. Denetlenen kurumlarda yoğun bir şekilde kullanılan bilgi teknolojilerini, denetçilerin de yoğun kullanması gerekmektedir. Bu teknolojilerle beraber gelen riskleri makul seviyeye düşürmek için kontrol mekanizmalarının kurulması gerekmektedir. Ayrıca, bu kontrol mekanizmalarının kurulup kurulmadığı belirli standartlar ekseninde denetlenmelidir (Böcek 2014, 84-85).

Teknolojik gelişmelerin iki açıdan denetimi etkilediğini belirtmek mümkündür:

- Yapılan denetimlerde BDDT'nin kullanılması
- Bilgi teknolojilerinin yoğun kullanılmasının bu ortamlarda yeni risk alanları oluşturması

Yukarıda açıklandığı üzere, bilgi teknolojilerinin yoğun kullanılması, bu ortamlara has denetim tekniklerinin kullanılması ve bu ortamlarla ilgili oluşan çeşitli risklere cevap verilmesi gerekliliğini doğurmaktadır. Aşağıda bu etkiler ile izlenecek denetim süreci açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1. BDDT'nin Denetimde Kullanılması

İşletmelere ait verilerin bilgisayar ortamlarında saklanması ile, bu verilerin daha etkili ve hızlı bir şekilde kontrol edilerek doğrulanması mümkün hale gelmiştir. Denetçilerin, uzun süren ve zahmetli denetim çalışmalarının hızlı ve etken bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla bilgisayar destekli denetim teknikleri ve araçları geliştirilmiştir. Bu teknikler ve araçlar sayesinde, zamanla birlikte maliyet tasarrufu da sağlanmaktadır (Tuan 2014, 41).

BDDT dört ana kategoride sınıflandırılabilir (Sayana 2003, 1):

- Veri Analizi Yazılımları
- Ağ Güvenliği Değerlendirme Yazılımları
- İşletim Sistemi ve Veri Tabanı Yönetim Sistemi Güvenliği Değerlendirme Yazılımları
- Yazılım ve Kod Test Araçları

Veri analizi yazılımı, dördünün en popüler olanıdır ve genelde kısaca “denetim yazılımı” şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca, genelleştirilmiş denetim yazılımı (Generalized Audit Software-GAS) veya genel amaçlı denetim yazılımı (General Purpose Audit Software) olarak da adlandırılmaktadır. Bu yazılım, yaygın olarak kullanılan dosya formatlarından ve çoğu veri tabanı sisteminin tablolarından veri elde etme yeteneğine sahiptir. Bu yüzden, bu sistemler hemen hemen her bir teknoloji platformundaki her bir uygulamanın denetimi sırasında kullanılabilir. Denetim yazılımı, veriler üzerinde çeşitli sorgular ve analizler gerçekleştirebilir. Bazı özellikler; veri sorgulama, veri tabakalandırma, örneklem çıkarma, eksik dizi saptama, istatistiksel analiz ve hesaplamalar şeklinde sıralanabilir. Bu yazılımların her sürümü ile barındırdığı özellikler listesine yenileri eklenir.

BT denetim metodolojisi, “Neler yanlış gidebilir?” sorusuna cevap arayan risk analizi ile başlar. Bir sonraki adımda, “Bunu kontrol eden ne?” sorusuyla birlikte riskleri azaltmak için durumla ilgili kontroller değerlendirilir. Kontrollerin değerlendirilmesinde sadece kontrollerin tasarımları değil, fiili işleyişleri ve uyumları da dikkate alınmaktadır. Çoğu gözlem, görüşme, inceleme ve uygunluk testi; kontrollerin var olup olmadığını, iyi tasarlanıp tasarlanmadığını, anlaşılıp anlaşılmadığını, etkin bir şekilde çalışıp çalışmadığını ve çalışan personel tarafından uyulup uyulmadığını tespit etmek için

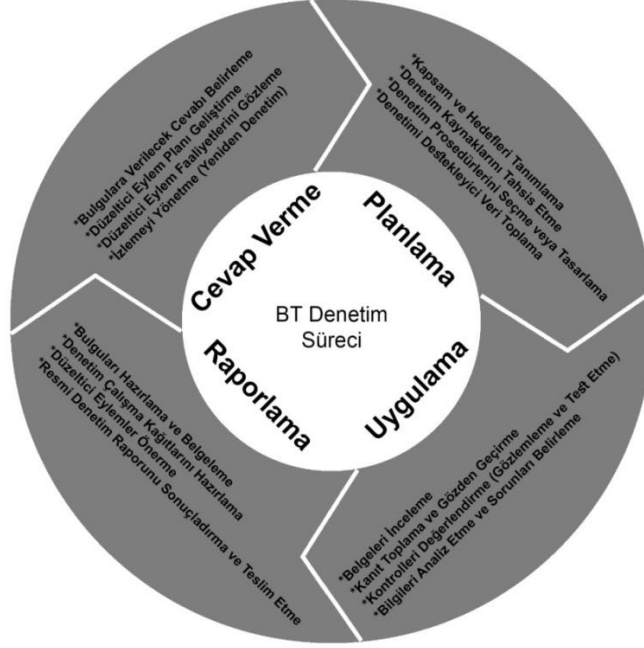
uygulanır. Bu aşamanın sonunda BT denetçisi, var olan ve tatmin edici şekilde işleyen bazı kontroller veya var olmayan, kötü tasarlanmış, uygun olmayan kontrolleri gözlemleyebilir.

Bordro incelemesi gerçekleştiren bir BT denetçisi örneği üzerinden durum açıklanmaya çalışılacaktır. Bu inceleme yapılırken BT denetçisi; maaş yelpazesi, kabul edilebilir ödenekler ve ikramiyeler ile ilgili gerekli doğrulamaların birçoğunun uygulama yazılımında yerleşik olmadığını gözlemlemiş ve kurallara uymayan değerlerin işlenmiş olabileceği sonucuna varmıştır. Uygunluk testi yapılırken denetçi, düzeltme kayıtlarının ve istisna raporlarının bordro görevlisi tarafından düzenli olarak kontrol edilmediğini de gözlemlemiştir. Yazılım iki yıldan fazla bir süredir organizasyonda kullanılıyordur. Gözlemlerin not edilmesi ve doğrulamaları da içerecek şekilde yazılım derhal ıslah edilmiştir. Buna rağmen, “Herhangi bir hata veya hile gerçekleşti mi? Varlık kaybı söz konusu mu? Bordro ile ilgili vergi boyutunda bir yanlışlık yapıldı mı? ” gibi sorularla yönetim endişelerini ifade edecektir. BT denetçisinin görevi, bu sorular cevaplanana kadar tamamlanmamıştır. BT denetçisinin görevi yalnızca sistem ile alakalı endişeleri ve ikazları bildirmek değil, aynı zamanda düzeltici eylem önermek ve mümkün olduğunca somut güvenceler ve hataların kanıtlanmasını sağlamaktır. BT denetçisi, belki de binlerce çalışan ile ilgili iki yıllık bordroyu teyit etmek gibi göz korkutucu bir görevle karşı karşıyadır. Bunu manuel olarak yapmak, haftalarca sürececek ve birçok denetim görevlisi gerektirecektir. Çalışma kapsamı hakkında da hiçbir garanti verilemeyecektir. Doğrulama ve kontrollerin yetersiz olduğu tüm şüpheli durumları kapsayacak şekilde iki yıllık tüm bordroların tam olarak doğrulanması denetim yazılımları ile mümkündür. Ayrıca bu işlem, minimum zaman ve çaba ile doğruluğu garanti edilmiş şekilde gerçekleştirilir. Denetçilerden yönetim tarafından bu tür güvencelerin ve cevapların arandığı durumların sayısı sadece bordroyla sınırlı değildir. BT anlayışında ilerici yönetim ekipleri ve kurullar, bu soruları birçok durumda iyi yönetişime etkili bir yardımcı olarak soracaklardır. Tam güvence sağlamak veya hata ve hilelerin net bir şekilde belirlenmesini sağlayacak maddi doğruluk testlerinin denetim yazılımları ile yapılması, denetim fonksiyonunun sağladığı güvenilirliği ve değeri büyük ölçüde artırmaktadır (Sayana 2003, 1-2).

3.2. BT Denetim Süreçleri

Kuruluşlar, BT denetim ihtiyaçlarını belirlemek, denetim programlarını oluşturmak, denetçileri seçmek ve denetim faaliyetlerine öncelik vermek için önemli ölçüde zaman ve kaynak yatırımı yapmaktadır. Tüm bu çabalar, BT denetimlerini yürütme sürecine yol açmaktadır. Organizasyonlar, farklı denetim türleri için farklı süreçlerin takip edilmesi gereken iç veya dış denetimlerin yürütülmesinde çeşitli denetim metodolojileri, çerçeveler ve standartlar kullanırlar. Mevcut pek çok rehberine rağmen, BT denetiminde gerçekleştirilen temel süreç adımları ve faaliyetler genel olarak oldukça benzerdir. Bu süreç genelde; denetim planlanması, denetim performansı veya yürütülmesi, bulguların raporlanması ve düzeltici işlemlerle sonuçların düzeltilmesi aşamalarını içerir. Bu adımları

farklı metodolojilerde tanımlamak için kullanılan isimlerden bağımsız olarak, gerçekleştirilen faaliyetlerin niteliği ve amaçlanan sonuçları açısından “Deming Döngüsü”ne [PDCA: Plan-Do-Check-Act (Planla-Uygula-Kontrol et-Önlem al)] dayandırmak uygun olacaktır. Şekil 1’de denetim sürecinin bu adımları için uygun denetime özel etiketler kullanılarak kavramsal bir sunumu gösterilmiştir (Gantz 2014, 149):

Şekil 1. BT Denetim Süreci

Kaynak: Gantz 2014, 150.

BT denetim süreçlerinin başarıyla uygulanması, büyük ölçüde örgütsel taahhütlere ve denetim faaliyetlerini destekleyen bir kuruluşun varlığına bağlıdır. Dış denetimler için söz konusu taahhütlere; dış denetçilerle ilgili yürütme kararları, gerekli mali kaynakların tahsis edilmesi ve denetim bulgularının elde edilip uygun şekilde cevap verilmesinden oluşur. İç denetime gelince, bir kurumun iç denetim programı denetimin yürütülmesindeki temel yapıyı ve yönü sağlar. İç denetim programı, kurumun denetim stratejisini oluşturur ve iç denetçiler tarafından gerçekleştirilecek her bir BT denetimi türü için denetim planları geliştirir. Program düzeyinde geliştirilen denetim planları, her bir denetim türü için kapsamı, önceliği, sıklığı ve beklenen kaynak gereksinimlerini tanımlar. Aynı zamanda iç denetçilerin kullanacağı denetim protokolleri ve denetim kriterleri kaynaklarını önerir veya belirtir. Programda yer alan bilgiler başlangıç noktası olarak oluşturulur. Ancak, kuruluşun gerçekleştirdiği her tür BT denetimine özgü gereksinimler ve kısıtlamaları karşılamak üzere daraltılabilir, genişletilebilir veya uyarlanabilir (Gantz 2014, 150).

Konuya ilişkin açıklamaların bir özetinin yapılması gerekirse, hangi enstrümanlar ya da hangi yöntemlerle yapılırsa yapılsın, denetimin amaçları ve genel süreci değişmemektedir. Ancak, denetim

faaliyetlerinin yürütülmesi sırasında kullanılan her aracın, avantaj veya dezavantaj oluşturacak çeşitli etkileri olduğu da görülmektedir. Bu durumda, BT etkisi dahil denetim faaliyet ve süreçlerinde ortaya çıkan her türlü etkiyi en iyi şekilde anlamak, getirdiği riskleri değerlendirmek ve söz konusu araçlardan en iyi şekilde faydalanmak önem arz etmektedir.

4. ARAŞTIRMA

Çalışmanın bu bölümünde, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından yetkilendirilen Kayseri'deki bağımsız denetçiler üzerinde yapılan araştırma ile ilgili amaç, kapsam, sınırlar, hipotezler, yöntemler ve elde edilen bulgulardan bahsedilmiştir.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Günümüz denetim faaliyetlerinde bilgi teknolojilerinden yoğun şekilde yararlanılmaktadır. Denetim firmalarının büyük çoğunluğu İstanbul ve Ankara merkezli olmakla birlikte, denetim çalışmalarının birçoğunu da dört büyükler (big 4) şeklinde adlandırılan dört denetim şirketi üstlenmektedir. Bu ortamda, denetim çalışmalarının yerelleşmesi için öncelikle durum tespiti yapmak önem kazanmaktadır.

Bu çalışma, önemli bir ticaret/sanayi merkezi olan Kayseri'de bulunan, KGK yetkili bağımsız denetçilere uygulanmıştır. Bununla, muhasebe denetimine belki de en çok etkisi olan bilgi teknolojileri kullanımının yerel bazda ne durumda olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

4.2. Araştırmanın Hipotezleri

Çalışmada belirlenen alternatif hipotezler aşağıda belirtilmiştir. Çalışmanın sonraki alt başlıklarında hipotezlerin ret veya kabul edilme durumları, ilgili analizler ile birlikte açıklanacaktır.

Hipotez 1: Herhangi bir denetim programı kullanabilen ve kullanamayan denetçiler arasında, bilgi teknolojileri kullanımının muhasebe denetim sürecinde ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark vardır.

Hipotez 2: Herhangi bir denetim programı kullanabilen ve kullanamayan denetçiler arasında, bilgi teknolojilerinin muhasebe denetiminde kullanım amaçlarının ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark vardır.

Hipotez 3: Herhangi bir denetim firmasında çalışan ve çalışmayan denetçiler arasında, bilgi teknolojileri kullanımının muhasebe denetim sürecinde ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark vardır.

Hipotez 4: Herhangi bir denetim firmasında çalışan ve çalışmayan denetçiler arasında, bilgi teknolojilerinin muhasebe denetiminde kullanım amaçlarının ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark vardır.

Hipotez 5: Çalıştığı denetim firmasında bir BT uzmanı istihdam edilen ve edilmeyen denetçiler arasında, bilgi teknolojileri kullanımının muhasebe denetim sürecinde ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark vardır.

Hipotez 6: Çalıştığı denetim firmasında bir BT uzmanı istihdam edilen ve edilmeyen denetçiler arasında, bilgi teknolojilerinin muhasebe denetiminde kullanım amaçlarının ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark vardır.

Hipotez 7: Denetçilerin, bilgi teknolojileri kullanımının muhasebe denetim sürecinde ne kadar etkili olduğu algısı ve bilgi teknolojilerinin muhasebe denetiminde kullanım amaçlarının ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark vardır.

4.3. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırma evrenini, KGK tarafından bağımsız denetçi olarak yetkilendirilmiş, Kayseri iline kayıtlı denetçiler oluşturmaktadır. KGK'nın sitesinden 2019 yılında alınan bilgilere göre, Kayseri iline kayıtlı 270 faal denetçi bulunmaktadır. Bunların 53'ü farklı 11 denetim firmasına bağlı çalışmaktadır. Denetçilerin çoğunun aktif denetim faaliyetlerinde yer almadığı ve bu kişilerle iletişimin güç olduğu düşünüldüğünde, anketlerin uygulanması safhasında özellikle denetim firmasında çalışan denetçilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu noktadan hareketle, 84 denetçiye e-posta ile ulaşılmış ve 16 geri dönüş alınmıştır. Bununla birlikte adresi tespit edilebilen 28 denetçinin 20'sinden geri dönüş alınmıştır. Dolayısıyla, örneklem sayısı toplamda 36 kişi olarak belirlenmiştir.

4.4. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemleri

Araştırmada birincil verilerin elde edilmesinde anket yöntemine başvurulmuştur. Araştırma evrenin dar olduğu ve buna bağlı olarak toplanacak veriyi mümkün olduğunca artırmak gerektiği göz önüne alındığında bu yöntemin en uygun yöntem olduğu kanısına varılmıştır. Verilerin yaklaşık yarısı internet ortamında oluşturulan anket formuyla toplanmış, çoğu kısmı ise yüz yüze görüşülerek toplanmıştır. İkincil verilerin toplanmasında ise özellikle internetten, çeşitli süreli ve süresiz yayınlar ve veri tabanlarından yararlanılmıştır.

4.5. Araştırma Anketinin Hazırlanması

Anket sorularının hazırlanmasında Altunışık ve diğerleri (2012) tarafından belirtilen ölçütlere uyumluluk dikkate alınmıştır. Ankette yer alan sorular; denetçiye ilişkin genel bilgiler, bilgi teknolojilerinin denetim sürecinde kullanımı ve bilgi teknolojilerinin denetimde kullanım amaçları

olmak üzere üç bölümde gruplandırılmıştır. Birinci bölümde kolay cevaplanabilecek ve araştırma amaçlarına en uygun sorular tercih edilmiştir. İkinci ve üçüncü bölümler ise, Ay (2007) çalışmasında yer alan ölçeklerde çeşitli sadeleştirmeler, birleştirmeler yapılarak oluşturulmuştur.

4.6. Araştırma Bulguları ve Sonuçları

Araştırmada anket ile elde edilen veriler kodlanarak “SPSS (Statistical Package For Social Sciences)” paket programının 20. Sürümü ile analize tabi tutulmuştur. Çalışmada, veriler normal dağılım göstermekte ve varyanslar homojen özelliktedir. Bu sebeple çalışmada, parametrik analizler yapılmıştır. Uygulanan ölçeklerin güvenilirlik testleri, oldukça yaygın olarak kullanılan bir yöntem olan “Cronbach’s Alpha” değeri ile sağlanmıştır.

4.6.1. Araştırmaya Katılan Denetçiler Hakkında Genel Bilgiler

Araştırma bulgularının değerlendirilmesinde öncelikle, araştırmaya katılan denetçiler hakkında genel bilgilere yer verilecektir.

Anketi cevaplayan deneticilere ilişkin betimsel istatistikler Tablo 1’de sunulmuştur. Tablo detaylı şekilde incelendiğinde, katılımcıların çok büyük çoğunluğunun (31 kişi - %86,1) erkek olduğu, çoğunun (19 kişi - %52,8) – özellikle 41 ile 50 yaş aralığında olmak üzere – orta yaşlarda olduğu, çoğunlukla (27 kişi - %75) lisans mezunu olduğu ve çoğunlukla (13 kişi - %36,1) 1 ile 5 yıl aralığında bir süredir denetçilik yaptıkları saptanmıştır. Tablonun devamında denetçilerin denetim programı kullanımına ilişkin istatistikleri yer almaktadır. Bu bağlamda, denetçilerin çoğunun (27 kişi - %75) denetim programı kullanmadığı, denetim programı kullananların çoğunun (7 kişi - %19) CAP programını kullanabildikleri, kullananların çoğunun (6 kişi - %16,7) kendi çabaları ile kullanmayı öğrendikleri saptanmıştır. Tablodaki denetim firmasında çalışma durumuna ilişkin istatistiklerde, katılımcıların çoğunun (19 kişi - %52,8) bir denetim firmasında çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu aşamadan sonra verilen istatistiklerde, katılımcıların herhangi bir denetim firmasında çalışan 19 kişilik grubun içerisindeki yüzdelerinin değerlendirilmesi daha anlamlı bulunmuş ve denetim firmasında çalışmayan 17 kişilik grup kapsam dışı bırakılmıştır. Bu bağlamda, bu 19 kişinin çoğunlukla (7 kişi - %36,8) 6 ila 10 yıl aralığında bir süredir bir firmada çalıştığı, bu 19 kişiden çoğunun (10 kişi - %52,6) denetçi unvanına sahip olduğu, bu 19 kişilik grubun çoğunun (11 kişi - %57,9) çalıştığı firmada bir BT uzmanının istihdam edilmediği tespit edilmiştir.

Tablo 1. Denetçiler Hakkındaki Demografik Bilgiler

CİNSİYET		FREKANS	YÜZDE
	Erkek	31	86,1
	Kadın	5	13,9
	Toplam	36	100,0
YAŞ		FREKANS	YÜZDE
	21-30	1	2,8
	31-40	10	27,8

	41-50	19	52,8
	51-60	3	8,3
	61 ve üzeri	3	8,3
	Toplam	36	100,0
EĞİTİM DURUMU		FREKANS	YÜZDE
	Lisans	27	75,0
	Yüksek lisans	8	22,2
	Doktora	1	2,8
	Toplam	36	100,0
DENETÇİ OLARAK ÇALIŞMA SÜRESİ		FREKANS	YÜZDE
	1 yıldan az	5	13,9
	1-5 yıl	13	36,1
	6-10 yıl	4	11,1
	11-15 yıl	6	16,7
	16-20 yıl	4	11,1
	21 yıl ve üzeri	4	11,1
	Toplam	36	100,0
DENETİM PROGRAMI KULLANMA DURUMU		FREKANS	YÜZDE
	Kullanan	9	25,0
	Kullanmayan	27	75,0
	Toplam	36	100,0
PROGRAM TÜRÜ BAZINDA KULLANIM DURUMU		FREKANS	YÜZDE
	IDEA	1	2,8
	CAP	7	19,0
	LUCA	1	2,8
	FAS	1	2,8
PROGRAM KULLANANLARIN EĞİTİMİ NEREDEN ALDIKLARI		FREKANS	YÜZDE
	Kendi çabaları ile	6	16,7
	Kurum içi eğitimler ile	5	13,9
	Program satıcısının eğitimi ile	2	5,6
DENETİM FİRMASINDA ÇALIŞMA DURUMU		FREKANS	YÜZDE
	Çalışan	19	52,8
	Çalışmayan	17	47,2
	Toplam	36	100,0
DENETİM FİRMASINDA ÇALIŞMA SÜRESİ		FREKANS	YÜZDE
Firmada Çalışan	1 yıldan az	3	8,3
	1-5 yıl	4	11,1
	6-10 yıl	7	19,4
	11-15 yıl	4	11,1
	21 yıl ve üzeri	1	2,8
	Toplam	19	52,8
Firmada Çalışmayan	Toplam	17	47,2
DENETİM FİRMASINDAKİ UNVAN		FREKANS	YÜZDE
Firmada Çalışan	Sorumlu Ortak Başdenetçi	2	5,6
	Kıdemli Denetçi	6	16,7
	Denetçi	10	27,8
	Denetçi Yardımcısı	1	2,8
	Toplam	19	52,8
Firmada Çalışmayan	Toplam	17	47,2
DENETİM FİRMASINDA BT UZMANI İSTİHDAMI DURUMU		FREKANS	YÜZDE
Firmada Çalışan	İstihdam ediliyor	8	22,2
	İstihdam edilmiyor	11	30,6
	Toplam	19	52,8
Firmada Çalışmayan	Toplam	17	47,2

Bütün bu frekanslar ve oranlar göz önünde bulundurulduğunda, araştırmanın nispeten tecrübesi yüksek, fiili olarak denetim faaliyetlerinden uzak olmayan denetçiler üzerinde yapıldığı söylenebilir.

4.6.2. Muhasebe Denetiminde Bilgi Teknolojileri Kullanımı

Araştırmanın bu başlığı altında, bilgi teknolojilerinin muhasebe denetiminde kullanım düzeyi ve denetimle ilgili amaçlara etki düzeyi değerlendirilecek ve bu amaçla araştırmanın hipotezleri test edilecektir.

Araştırma anketinde yer alan birinci ölçek ile denetim sürecinin; müşteri kabulü, analitik inceleme, önemlilik düzeyinin belirlenmesi, iç kontrol yapısının incelenmesi, denetim riski seviyesinin belirlenmesi, denetim amaçlarının oluşturulması, denetim programının hazırlanması, denetim süresinin planlanması, denetim personelinin planlanması, denetim çalışmalarının yürütülmesi ve denetim raporunun hazırlanması aşamalarında bilgi teknolojilerinin kullanımının etkisi sorulmuştur.

Ankette yer alan ikinci ölçek ile muhasebe denetiminde; verilerdeki hata/hileleri tespit etmek, hizmet maliyetini azaltmak, işgücünden tasarruf sağlamak, bilgiye hızlı ve ucuz ulaşmak, hızlı ve güvenilir veri alışverişi sağlamak, denetimin süresini kısaltmak, denetimin güvenilirliğini artırmak, denetimin etkinliğini artırmak, çalışanların bilgi ve verimliliğini artırmak ve denetimde rakiplere üstünlük sağlamak gibi amaçlar için bilgi teknolojilerinin kullanımının etkisi sorulmuştur.

Araştırmanın iki ölçeği güvenilirlik analizine tabi tutulmuş; birinci ölçekte Cronbach's Alpha değeri 0,926 olarak, ikinci ölçekte ise 0,924 olarak ölçülmüştür. Bu katsayılara göre her iki ölçeğin güvenilirliğinin oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Analiz sonucunda elde edilen değerler Tablo 2 ve Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 2. Anketteki Birinci Ölçeğe Ait Güvenilirlik Analizi Sonucu

Güvenilirlik Analizi	
Cronbach's Alpha	N
,926	11

Tablo 3. Anketteki İkinci Ölçeğe Ait Güvenilirlik Analizi Sonucu

Güvenilirlik Analizi	
Cronbach's Alpha	N
,924	10

Araştırma sorusuna cevap vermek için hangi istatistiksel tekniğin kullanılacağına karar vermek amacıyla, verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini ve varyansların homojenlik gösterip göstermediğini saptamak gerekmektedir. Normal dağılımı anlamak amacı ile tek örneklem Kolmogorov-Smirnov Testi, varyansların homojenliğini anlamak için One-Way Anova Testi söz konusu hipotezler için ayrı ayrı uygulanmıştır.

Çalışmanın önemli bir bölümünü oluşturan birinci ölçek ortalamalarının normal dağılım gösterdiği (K-S(Z)=1,065;p>0,05) Tablo 4’te, ikinci ölçek ortalamalarının normal dağılım gösterdiği (K-S(Z)=1,020;p>0,05) Tablo 5’te gösterilmiştir. Çalışmanın bu aşamasından sonra, diğer değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediği rakamlarla sunulmuş, ayrıca tablo ile gösterilmemiştir.

Tablo 4. Anketteki İlk Ölçeğin Normal Dağılımı ile İlgili Analiz

Tek Örneklem Kolmogorov-Smirnov Testi		
		skor_olcek1
N		36
Normal Parametreler	Ortalama	3,5126
	Std. Sapma	,74083
En Uç Farklılıklar	Mutlak	,177
	Pozitif	,116
	Negatif	-,177
Kolmogorov-Smirnov Z		1,065
Asimptotik Anlamlılık (2-yönlü)		,207

Tablo 5. Anketteki İkinci Ölçeğin Normal Dağılımı ile İlgili Analiz

Tek Örneklem Kolmogorov-Smirnov Testi		
		skor_olcek2
N		36
Normal Parametreler	Ortalama	4,1306
	Std. Sapma	,64711
En Uç Farklılıklar	Mutlak	,170
	Pozitif	,123
	Negatif	-,170
Kolmogorov-Smirnov Z		1,020
Asimptotik Anlamlılık (2-yönlü)		,249

Bu noktada, araştırmanın “herhangi bir denetim programı kullanabilen ve kullanamayan denetçiler arasında, bilgi teknolojileri kullanımının muhasebe denetim sürecinde ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark vardır” şeklindeki 1. hipotezinin ne tür bir analize tabi tutulması gerektiğinin tespit edilmesi için, öncelikle One Way Anova testi uygulanmış ve ölçek ortalamasının denetim programı kullanım durumuna göre homojen olduğu (p=0,629>0,05) anlaşılmış ve Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Denetim Programı Kullanımına Göre Birinci Ölçeğin Homojenlik Testi

Varyansların Homojenlik Testi			
			skor_olcek1
Levene İstatistik	df1	df2	Anlamlılık
.238	1	34	.629

Yapılan Bağımsız Örneklem T Testi sonucunda denetim programının kullanılma durumuna göre birinci ölçek ortalamalarında istatistiksel olarak 0,05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir fark bulunamamıştır (p=0,586>0,05). Bir başka ifade ile, herhangi bir denetim programı kullanabilen ve kullanamayan denetçiler arasında, bilgi teknolojileri kullanımının muhasebe denetim sürecinde ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark olmadığı yargısına ulaşılmıştır.

Araştırmanın “herhangi bir denetim programı kullanabilen ve kullanamayan denetçiler arasında, bilgi teknolojilerinin muhasebe denetiminde kullanım amaçlarının ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark vardır” şeklindeki 2. hipotezinin ne tür bir analize tabi tutulması gerektiğinin tespit edilmesi için, öncelikle One Way Anova testi uygulanmış ve ölçek ortalamasının denetim programı kullanım durumuna göre homojen olduğu ($p=0,754>0,05$) anlaşılmış ve Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Denetim Programı Kullanımına Göre İkinci Ölçeğin Homojenlik Testi

Varyansların Homojenlik Testi			
skor_olcek2			
Levene İstatistik	df1	df2	Anlamlılık
.100	1	34	.754

Yapılan Bağımsız Örneklem T Testi sonucunda denetim programının kullanılma durumuna göre ikinci ölçek ortalamalarında istatistiksel olarak 0,05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p=0,631>0,05$). Bir başka ifade ile, herhangi bir denetim programı kullanabilen ve kullanamayan denetçiler arasında, bilgi teknolojilerinin muhasebe denetiminde kullanım amaçlarının ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark olmadığı yargısına ulaşılmıştır.

Araştırmanın “herhangi bir denetim firmasında çalışan ve çalışmayan denetçiler arasında, bilgi teknolojileri kullanımının muhasebe denetim sürecinde ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark vardır” şeklindeki 3. hipotezinin ne tür bir analize tabi tutulması gerektiğinin tespit edilmesi için, öncelikle One Way Anova testi uygulanmış ve ölçek ortalamasının bir denetim firmasında çalışma durumuna göre homojen olduğu ($p=0,732>0,05$) anlaşılmış ve Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Denetim Firmasında Çalışma Durumuna Göre Birinci Ölçeğin Homojenlik Testi

Varyansların Homojenlik Testi			
skor_olcek1			
Levene İstatistik	df1	df2	Anlamlılık
.119	1	34	.732

Yapılan Bağımsız Örneklem T Testi sonucunda denetim firmasında çalışma durumuna göre ikinci ölçek ortalamalarında istatistiksel olarak 0,05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p=0,684>0,05$). Bir başka ifade ile, herhangi bir denetim firmasında çalışan ve çalışmayan denetçiler arasında, bilgi teknolojileri kullanımının muhasebe denetim sürecinde ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark olmadığı yargısına ulaşılmıştır.

Araştırmanın “herhangi bir denetim firmasında çalışan ve çalışmayan denetçiler arasında, bilgi teknolojilerinin muhasebe denetiminde kullanım amaçlarının ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark vardır” şeklindeki 4. hipotezinin ne tür bir analize tabi tutulması gerektiğinin tespit edilmesi için, öncelikle One Way Anova testi uygulanmış ve ölçek ortalamasının bir denetim

firmasında çalışma durumuna göre homojen olduğu ($p=0,316>0,05$) anlaşılmış ve Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Denetim Firmasında Çalışma Durumuna Göre İkinci Ölçeğin Homojenlik Testi

Varyansların Homojenlik Testi			
skor_olcek2			
Levene İstatistik	df1	df2	Anlamlılık
1,036	1	34	,316

Yapılan Bağımsız Örneklem T Testi sonucunda denetim firmasında çalışma durumuna göre ikinci ölçek ortalamalarında istatistiksel olarak 0,05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p=0,180>0,05$). Bir başka ifade ile, herhangi bir denetim firmasında çalışan ve çalışmayan denetçiler arasında, bilgi teknolojilerinin muhasebe denetiminde kullanım amaçlarının ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark olmadığı yargısına ulaşılmıştır.

Araştırmanın “*çalıştığı denetim firmasında bir BT uzmanı istihdam edilen ve edilmeyen denetçiler arasında, bilgi teknolojileri kullanımının muhasebe denetim sürecinde ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark vardır*” şeklindeki 5. hipotezinin ne tür bir analize tabi tutulması gerektiğinin tespit edilmesi için, öncelikle One Way Anova testi uygulanmış ve ölçek ortalamasının BT uzmanı istihdamı durumuna göre homojen olduğu ($p=0,345>0,05$) anlaşılmış ve Tablo 10’da gösterilmiştir. Ayrıca, 36 kişilik anket katılımcılarından çalıştığı firmanın BT uzmanı istihdam ettiğini ifade eden kişi sayısı 19’dur. Söz konusu kişilerin cevaplarının tekrar Kolmogorov Smirnov testine tabi tutulmasıyla normal dağılım gösterdiği ($p=0,084>0,05$) anlaşılmıştır.

Tablo 10. Çalışılan Denetim Firmasında BT Uzmanı İstihdamına Göre Birinci Ölçeğin Homojenlik Testi

Varyansların Homojenlik Testi			
skor_olcek1			
Levene İstatistik	df1	df2	Anlamlılık
,944	1	17	,345

Yapılan Bağımsız Örneklem T Testi sonucunda, çalışılan denetim firmasında BT uzmanı istihdamına göre ikinci ölçek ortalamalarında istatistiksel olarak 0,05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p=0,608>0,05$). Bir başka ifade ile, çalıştığı denetim firmasında bir BT uzmanı istihdam edilen ve edilmeyen denetçiler arasında, bilgi teknolojileri kullanımının muhasebe denetim sürecinde ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark olmadığı yargısına ulaşılmıştır.

Araştırmanın “*çalıştığı denetim firmasında bir BT uzmanı istihdam edilen ve edilmeyen denetçiler arasında, bilgi teknolojilerinin muhasebe denetiminde kullanım amaçlarının ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark vardır*” şeklindeki 6. hipotezinin ne tür bir analize tabi tutulması gerektiğinin tespit edilmesi için, öncelikle One Way Anova testi uygulanmış ve ölçek ortalamasının BT uzmanı istihdamı durumuna göre homojen olduğu ($p=0,316>0,05$) anlaşılmış ve Tablo 11’de

gösterilmiştir. Diğer bir taraftan, 36 kişilik anket katılımcılarından çalıştığı firmanın BT uzmanı istihdam ettiğini ifade eden kişi sayısı 19'dur. Söz konusu kişilerin cevaplarının tekrar Kolmogorov Smirnov testine tabi tutulmasıyla normal dağılım gösterdiği ($p=0,200>0,05$) anlaşılmıştır.

Tablo 11. Çalışılan Denetim Firmasında BT Uzmanı İstihdamına Göre İkinci Ölçeğin Homojenlik Testi

Varyansların Homojenlik Testi			
skor_olcek2			
Levene İstatistik	df1	df2	Anlamlılık
1.036	1	34	.316

Yapılan Bağımsız Örneklem T Testi sonucunda denetim firmasında çalışma durumuna göre ikinci ölçek ortalamalarında istatistiksel olarak 0,05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p=0,711>0,05$). Bir başka ifade ile, çalıştığı denetim firmasında bir BT uzmanı istihdam edilen ve edilmeyen denetçiler arasında, bilgi teknolojilerinin muhasebe denetiminde kullanım amaçlarının ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark olmadığı yargısına ulaşılmıştır.

Son olarak araştırmanın “denetçilerin, bilgi teknolojileri kullanımının muhasebe denetim sürecinde ne kadar etkili olduğu algısı ve bilgi teknolojilerinin muhasebe denetiminde kullanım amaçlarının ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark vardır” şeklindeki 7. hipotezinin test edilmesi için Eşleştirilmiş Örneklem T Testi'nin kullanılması uygun görülmüştür. Bu analiz yöntemi, genelde tek örneklemin deney öncesi ve sonrasının karşılaştırılması için kullanılsa bile, tek örneklemin farklı konulardaki görüşlerinin karşılaştırılması için de kullanılabilir (Kalaycı 2005, 77-79 ; Eymen 2007, 113).

Yapılan Eşleştirilmiş Örneklem T Testi sonucunda iki ayrı ölçek ortalamaları arasında istatistiksel olarak 0,05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir ($p=0,000<0,05$). Bir başka ifade ile denetçilerin, bilgi teknolojileri kullanımının muhasebe denetim sürecinde ne kadar etkili olduğu algısı ve bilgi teknolojilerinin muhasebe denetiminde kullanım amaçlarının ne kadar etkili olduğu algısı konusunda anlamlı bir fark olduğu yargısına ulaşılmıştır. Söz konusu testin detayları Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12. Denetçilerin Bilgi Teknolojilerinin Denetim Süreci ve Denetimde Kullanım Amaçları Üzerine Algılarının Karşılaştırılması Testi

Eşleştirilmiş Örneklem Testi									
		Eşleştirilmiş Farklılıklar					t	df	Anl..(2yönlü)
		Ort.	Std. Sapma	Std. Hata Ort.	Farklılığın 95% Güven Aralığı				
					En Düşük	En Yüksek			
Eşl. 1	skor_olcek1 skor_olcek2	-.61793	.52354	.08726	-.79507	-.44079	-7.082	35	.000

Test sonucunda ayrıca anket katılımcılarının ortalamalarına bakıldığında, bilgi teknolojilerinin muhasebe denetiminde kullanım amaçlarının ne kadar etkili olduğu hususundaki denetçi algılarının (4,13 ortalama ile), bilgi teknolojilerinin muhasebe denetim sürecinde kullanımının ne kadar etkili olduğu hususundaki denetçi algılarından (3,51 ortalama ile) yüksek olduğu anlaşılmış ve Tablo 13'te ayrıntılar sunulmuştur.

Tablo 13. Hipotez 7 ile İlgili Eşleştirilmiş Örneklem Testinin İstatistikleri

Eşleştirilmiş Örneklem İstatistikleri					
		Ortalama	N	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
Eşl. 1	skor_olcek1	3.5126	36	.74083	.12347
	skor_olcek2	4.1306	36	.64711	.10785

Araştırma hakkında bir özet yapmak gerekirse, denetim faaliyetlerinde BT kullanan veya BT kullanımının kaçınılmaz olduğu denetim ortamlarında bulunan denetçiler ile BT kullanımından uzak olan denetçilerin konunun önemi hakkında görüşlerinde genel olarak farklılık bulunduğu söylenememektedir. Denetim faaliyetlerinde BT kullanımının artırılması ve bu açıdan çağın nimetlerinden faydalanılması hususunda gelişimi sağlayacak itici gücün, bu araçlardan faydalanan kesimler olduğu açıktır. Bu sebeple, gerçekleştirilen araştırma benzeri çalışmalar ile BT kullanan denetçilerin, bu alanın eksikleri ve artıları üzerinde düşünmesini sağlayacağı ve bu sayede alanın gelişimine katkı sağlanacağı öngörülmektedir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Günümüzde işletmelerin finansal ve finansal olmayan bilgileri, bilgi sistemleri kullanılarak elde edilmekte ve saklanmaktadır. Bu seviyede önemli bir araç olması sebebiyle bu sistemlerin hata ve hilelere mahal vermeyecek şekilde işlenmesi için gerekli iç kontrollerin oluşturulması gerekir. İşletmeler için hayati öneme sahip olan bu bilgilerin güvenilirliği, doğruluğu ve bütünlüğünün sağlanması için bu durum kaçınılmazdır. Bağımsız denetimin bu hususla birlikte, finansal tabloların finansal raporlama standartları ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluğu hususunda makul güvence sağladığı düşünüldüğünde bilgi teknolojilerinden yararlanılmaması olanaksız hale gelmiştir. Bu nedenle, bağımsız denetçilerin denetlenen kuruluşa ait bilgi sistemlerindeki iç kontrol prosedürlerinin olası hataları/hileleri ortaya çıkarmakta ne kadar yeterli olduğunu değerlendirmesi gerekir. Yani kuruluşun kullandığı bilgi teknolojilerinin kontrol riskini belirlemelidirler. Bu nedenle, bilgi teknolojileri denetimi bağımsız denetimin önemli bir parçası haline gelmiştir.

BT denetimleri, kontrol testleri ile elde edilen sonuçlar sayesinde finansal tablo denetimine önemli düzeyde katkı sağlamaktadırlar. Bu testler ile, bilgi teknolojileri ortamlarında oluşturulmuş kontrollerin etkin çalışıp çalışmadığı konusunda güvence sağlanır. Kontrollerin test edilmesi denetime aşağıdaki katkıları sağlar:

- Denetimde etkinlik ve verimlilik artar (yüzde yüz test yapılması, emek kullanımında tasarruf gibi),
- Genel kontrollerin etkinliği konusunda yeterli güvence sağlanmış olur,
- Risk odaklı denetim standartlarına göre finansal raporlama sürecindeki BT kontrollerinin doğru tasarlanması ve uygulanması gerektiğinden, standarda uyum araştırılmış olur.

BT denetiminin bağımsız denetime diğer bir katkısı, bilgisayar destekli denetim teknikleri (BDDT) kullanımı ile çok kısa bir sürede doğru ve güvenilir sonuçların elde edilmesidir. Kısa sürede yapılan denetim işlemlerinin yanında yüzde yüz doğrulama sağlanması ise BT denetiminin diğer bir katkısıdır.

İşletme paydaşlarının ihtiyaç duyduğu doğru ve güvenilir bilgileri elde etmesi, bilgi teknolojileri denetimi ve bağımsız denetimin birlikte yürütülmesi ile mümkün hale gelmiştir. Bu sayede, ticari hayat daha güvenilir hale gelecek ve şirketlere olan güven artacaktır. BT denetimi, genellikle mühendislik alanları konusu olarak algılsa da, bahsedilen sebeplerden dolayı hızla muhasebe ve raporlama alanlarını daha çok ilgilendirmeye başlamıştır. Zaman içerisinde de bu alanlara çok daha fazla yakınlaşması beklenmektedir.

Çalışmanın araştırma bölümünden elde edilen sonuçlara göre; gerek nicel verilerin analizi ile elde edilen bulgular, gerekse anketlerin uygulanması sırasında katılımcılar ile gerçekleştirilen görüşmeler ile elde edilen verilerden, bağımsız denetimde BT kullanımının henüz istenilen düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda, denetim faaliyetlerinde BT araçlarını nispeten daha fazla kullanan denetçiler ile daha az kullanan veya hiç kullanmayanlar arasında, BT kullanımının etkisi üzerine tutumlarının farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. Söz konusu durum, BT araçlarının bilinçli olarak kullanılmadığı konusunda ipucu sağladığı yorumu yapılabilir.

Denetçiler ile yapılan görüşmelerden çıkarılabilecek diğer bir sonuç ise, denetim faaliyetlerine özel üretilmiş BT araçlarındansa, hesap tabloları gibi genel amaçlı BT araçlarının daha sık kullanıldığıdır. Bu durumun sebebi ise, denetçilerin çoğunlukla denetim firmalarında çalışmaması ve kurum içi eğitimlerden yararlanamamalarına bağlanabilir.

Sonuç olarak; BT'nin bağımsız denetimde kullanımının artırılması, BT denetiminin kademe kademe tabana doğru şirketlerde zorunlu hale getirilmesi ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılması önemli görülmektedir. Bu sayede, bilgi kullanıcıları şirketlerle ilgili daha güvenilir ve doğru finansal ve finansal olmayan bilgiler edinebilecek, daha şeffaf finansal tablolar elde edilecek, şirketlere olan güven artacak, ve daha güvenilir bağımsız denetim raporları elde edilecektir.

KAYNAKÇA

- Abou-El-Sood, H., Kotb, A. ve A. Allam. 2015. "Exploring Auditors' Perceptions of the Usage and Importance of Audit Information Technology", *International Journal of Auditing*, 19 (3).
- Ahmi A. ve S. Kent. 2013. "The Utilisation of Generalized Audit Software (GAS) by External Auditors", *Managerial Auditing Journal*, 28 (2).
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve E. Yıldırım. 2012. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 7. Baskı, Sakarya Kitabevi, İstanbul.
- Ay, M. 2007. "Bilişim Teknolojilerinin Muhasebe Denetiminde Kullanılması ve Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bağımsız Denetim Firmalarında Bilişim Teknolojilerinin Kullanım Düzeyi", *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7 (14).
- Bierstaker, J. L., Burnaby, P. ve J. Thibodeau. 2001. "The Impact of Information Technology on the Audit Process: an Assessment of the State of the Art and Implications for the Future", *Managerial Auditing Journal*, 16 (3).
- Böcek, B. 2014. *Bilgi Teknolojileri Denetiminin İçeriği ve Mali Denetimde Karşılıdığı Riskler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ertaş, F. C. ve P. Güven. 2008. "Bilgi Teknolojilerinin Denetim Sürecine Etkileri", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 37.
- Eymen, U. E. 2007. *SPSS 15.0 Veri Analiz Yöntemleri*, İstatistik Merkezi.
- Gantz, S. D. 2014. *The Basics of IT Audit*, Elsevier Inc., Waltham.
- Kalaycı, Ş. 2005. *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın, Ankara.
- Kamhi, J. 1999. "Bilgisayar Ortamında Muhasebe Uygulamalarındaki Gelişmeler", 4. Uluslararası Muhasebe Sempozyumu, İstanbul.
- Önce, S. ve B. İşgüden. 2012a. "İç Denetim Faaliyetinin Gelişen ve Değişen Bilgi Teknolojileri Ortamı Açısından Değerlendirilmesi: İMKB-100 Örneği", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 10 (17).
- Önce, S. ve B. İşgüden. 2012b. "Bilgi Teknolojilerindeki Değişimlerin Ön Plana Çıkardığı Sürekli Denetim Yaklaşımının ve Güvence ve Danışmanlık Hizmetlerinin Değerlendirilmesi: İMKB-100 İşletmelerinde Bir Araştırma", *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 5 (1).
- Özkul, D. 2002. "Bilişim Sistemleri Kavramı ve Bilişim Sistemlerinin Denetimi", *Sayıştay Dergisi*, 44-45.

Rezaee, Z. ve A. Reinstein. 1998, "The Impact of Emerging Information Technology on Auditing",
Managerial Auditing Journal, 13 (8).

Sayana, S. A. 2003. "Using CAATs to Support IS Audit", Information Systems Control Journal, 1.

Tektüfekçi, F. 2018. "Muhasebe ve Denetim Ontolojisinde e-Dönüşüm Süreci Kapsamındaki Dijital
Paradigmalara Teorik ve Felsefi Açıdan Pragmatik Yaklaşım", Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi,
20.

Tuan, K. 2014. Bilgisayar Destekli Bağımsız Muhasebe Denetiminde Güvenilirliği Etkileyen
Faktörler: Türkiye'deki Bağımsız Denetçiler Üzerine Bir Araştırma, Yayımlanmamış Doktora
Tezi, ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

XV. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE YÖNETİM MUHASEBESİNİN TARİHİ GELİŞİMİ*

Dr. Öğr. Üyesi Ümmügülsüm ZOR**

Derleme/Review

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Aralık 2019; 21(4); 944-955

ÖZ

İşletmelerde, yöneticilerin karar alma sürecinde ihtiyaç duydukları bilgilerin büyük bir bölümü; işletme içi verinin işlenmesi suretiyle bilgiye dönüştürüldüğü bir sistem olan yönetim muhasebesi tarafından sağlanmaktadır. Bu bakımdan; işletmelerin ve dolayısıyla yöneticilerin ihtiyaç duydukları bilgilerin, tarih boyunca nasıl bir değişime uğradığı; yönetim muhasebesinin evrimini de açıklamaktadır. Günümüzde sofistike yazılımlar aracılığı ile kullandığımız süreç ve yöntemlerin tamamı, geçmişte; uygulandıkları dönemin yönetim gereksinimlerini karşılayan daha dar kapsamlı çözümler olarak yaşamlarına başlamışlardır. Tarihte dönüm noktaları sayılabilecek ve işletmeleri etkileyen her türlü politik, teknolojik değişim ve gelişim, yönetim muhasebesi uygulamalarına da etki etmiştir. Bu çalışmanın amacı, yönetim muhasebesinin tarih içindeki yolculuğunu, dönemler boyunca yaşanan ekonomik, politik ve teknolojik değişimlerin etkisi altında, ne şekilde geliştiğinin literatür incelemesi yolu ile açıklamaktır. Her bir yeni yöntem ve uygulamanın dönemin ihtiyaçları doğrultusunda ne şekilde doğduğu ve geliştiği kronolojik bir sıra ile sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yönetim Muhasebesi, Kronolojik Gelişim, Muhasebe Tarihi, İşletme Tarihi

JEL Sınıflandırması: M41, M10, B10

DEVELOPMENT OF MANAGEMENT ACCOUNTING SINCE THE 15th CENTURY

ABSTRACT

Management accounting is used as an accounting system in which all the data needed in the management processes of the enterprises are processed and transformed into information. Hence, how the needs for information in history has changed also explains the evolution of management accounting. All the processes and methods we use through sophisticated software in today's world have started their lives within narrower scope to meet management requirements of the period in which they were implemented. All the political, technological change and development affecting the enterprises and that can be considered as milestones in history and have also affected the management accounting applications. It is aimed to explain how each new method and

* Makale gönderim tarihi: 10.05.2019, kabul tarihi: 29.11.2019.

** Altınbaş Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Ummugulsum.zor@altinbas.edu.tr, orcid.org/0000-0001-5590-8292.

Atıf: Zor, Ü. (2019). XV. Yüzyıldan günümüze yönetim muhasebesinin tarihi gelişimi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21 (4), 944-955. <http://dx.doi.org/10.31460/mbdd.562766>.

application in management accounting was emerged and developed according to the needs of the period that has been reviewed.

Keywords: Management Accounting, Chronological Development, Accounting History, Business History

JEL Classification : M41, M10, B10

1. GİRİŞ

Dünyada hemen her yenilik insan ihtiyacının bir sonucu olarak doğmuştur. Yerleşik yaşam düzenine geçen ve tarımı öğrenen insanoğlu ihtiyacından fazla ürünlerini takas yapmaya başladığı günden beri ticaret hayatı sürekli değişen ve gelişen bir evrimin içerisinde. Ürünlerin ortaya çıkması için gerekli malzeme, alet gibi “sermaye” kalemlerinin ortaya çıkması, ticari faaliyetlerin çeşitlenmesi zaman içinde daha detaylı hesaplamalar yapmayı zorunlu kılmıştır. İnsan hafızası geçicidir ve asıl olan “kayıttır”. Muhasebenin ilk fonksiyonu olan “kayıt altına alma” ticari faaliyetlerin tarihi kadar geriye dayanmaktadır (Nwanyanwu 2006, 145). Milat kabul edilen çift taraflı kayıt sistemi ile bir sistematige dayanan muhasebe bilimi değişen dünya ile birlikte değişmiş, farklı kollara ayrılmış ve kapsam olarak genişlemiştir.

Yönetim muhasebesi kapsamı bakımından çift taraflı kayıt sistemine dayalı olmadığı için yöneticilerin bilgi ihtiyaçlarını karşılayacak çeşitli bilgilerin işlendiği ve ihtiyaca uygun kümülatif bilgiye dönüştüğü bir alt dal olarak yine insanın bilgi ihtiyacındaki farklılaşmaya uygun olarak şekillenmiştir. Genel olarak muhasebe tarihçileri finansal muhasebeye ilişkin konuların tarihi gelişimi üzerinde durmuştur. Bu nedenle, yöneticilerin zaman içinde değişen bilgi ihtiyacı çerçevesinde şekillenen yönetim muhasebesinin gelişimi literatürde yeterli ilgiyi görmemiştir. Konu edilen az sayıda çalışmada ise evreler itibari ile gelişim açıklanmış, hangi dönem hangi ihtiyacın karşılığı olarak bu uygulamaların geliştiği açıklanmamıştır. Öte yandan yönetim muhasebesi, muhasebe bilgisinin yönetim amaçlarına uygun olarak işlenmesini ve raporlanmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla yönetim amaçları değiştikçe, ihtiyaç duyulan muhasebe bilgisi de değişmiştir. Buna bağlı olarak yönetim muhasebesi günümüzdeki kapsamlı yapısına kavuşana dek; her dönemde savaşlar, teknoloji, coğrafi dağılım, şirket yapılarındaki değişimler gibi pek çok faktörden etkilendiği evrimine başlamıştır.

Bu makalenin amacı; muhasebe için milat kabul edilen XV. Yüzyıldan itibaren çeşitli zaman dilimlerinde işletme yapılarının ve yöneticilerin ihtiyaç duydukları bilgilerin ne şekilde değiştiğine ışık tutmak ve yönetim muhasebesi yöntem ve uygulamalarının kronolojik sıra ise her dönemde yaşanan bu değişim evreleri ışığında incelemek ve açıklamaktır.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Bu çalışmada EBSCO ve Science Direct veri tabanları üzerinden “accounting history” (muhasabe tarihi), “ ‘history’ ‘management’ ‘accounting’ “ (‘tarih’ ‘yönetim’ ‘muhasabe’) ve “ ‘develop*’ ‘manage*’ ‘accouting’” (‘geliş*’ ‘yönet*’ ‘muhasabe’) anahtar kelimeleri ile tarama yapılmıştır. Taramada kullanılan anahtar kelimeler, konu başlığı, özet ve/veya anahtar kelimelerde aranmıştır. Herhangi bir tarih kısıtlamasına yer verilmemiştir. Asteriks (*) ifadesinin bazı anahtar kelimelerde kullanılması ile örneğin, İngilizce yönetim anlamına gelen ‘management’ ve yönetsel anlamına gelen ‘managerial’ kelimelerinden herhangi birini içeren benzer anlamlara gelen kelimelerin tamamına erişim sağlanması hedeflenmiştir. Yapılan tarama sonucu listelenen makaleler ile bu makalelerde atıfta bulunulan kaynaklar incelenmek suretiyle literatür incelemesi yapılmıştır. Literatür taraması neticesinde, listelenen yayınlar ön inceleme yapılarak sonuçlar ticari, ekonomik ve politik yaşamda değişen koşulların kronolojik sırasına göre incelenmiş ve her döneme denk gelen yönetim muhasebesi uygulamaları o dönemin şartları çerçevesinde ele alınmıştır.

2.1. XV. –XVII. Yüzyıl: Çift Taraflı Kayıt Sistemi ve Basit Maliyet Hesapları

Muhasebe, tüm diğer bilim dalları gibi sosyal ve ekonomik gelişmelerden etkilenerek şekillenmiş ve mevcut yapısına kavuşmuştur (Bryer 2006, 25). Muhasebe biliminin sistematik bir yapı sunması XV. yüzyılda bir din adamı ve matematikçi olan Luca Pacioli’nin günümüz muhasabe sistemlerinin de temelini oluşturan çift taraflı kayıt yöntemini geliştirmesi ile mümkün olmuştur. Bu bakımından XV. yüzyıl muhasabe tarihi bakımından dönüm noktası kabul edilmektedir (Fischer 2000, 300; Taylor 1935, 168). Çift taraflı muhasabe kayıt sisteminin; varlık yapısını kaynaklarıyla birlikte göstermesi; sermaye sahiplerinin yatırımlarının ne şekilde değerlendirildiği göstermesine olanak tanımıştır (Chiapello 2007, 267; Edwards, Dean ve Clarke 2009, 554; Bryer 2000, 131).

Çift taraflı kayıt sistemi, genel olarak muhasabenin miladı kabul edilmekle birlikte, yönetim muhasabesinin başlangıç noktası olan maliyet muhasabenin ilk uygulamalarının; çift taraflı kayıt sisteminin bulunmasından daha önce kullanılmaya başlandığını öne süren muhasabe tarihçileri mevcuttur (Abs 1954, 487; Garner 1947, 286; Edler 1937, 228-230). Abs’e (1954) göre 1400’lü yıllara ait olduğu öne sürülen ve İtalya’da bulunan yün işletmesi kayıtları sipariş maliyetlemenin ilk örneğidir. Garner (1947, 230) ise maliyet muhasabesine ilişkin ilk profesyonel uygulamalarının İngiltere’de Kral VII. Henry döneminde (1485-1509) gerçekleştiğini savunmaktadır. Buna göre, o dönemde faaliyet gösteren yün üreticileri lonca kısıtlamalarına maruz kalmamak için küçük köylere taşınmışlar, kitle satışlar yerine daha bireysel bir şekilde farklı satış kanallarına yönelmişlerdir. Rekabet arttıkça düşük fiyatlarla avantaj elde etmek isteyen bu üreticiler, düşük fiyatla ürün sunabilmek için maliyetleri düşürmeye odaklanmak zorunda kalmışlardır. XVI. yüzyıl kayıtlarında ise Christopher Plantin adlı Fransız bir yayıncının işçilik, mamul maliyeti gibi maliyet unsurlarını yayın

bazında hesaplayarak kayıt tuttuğu görülmektedir (Edler 1937, 235 Garner 1947, 385-387). Bu uygulama da teorik olan yüz yıllar sonra kavamsallaşan iş maliyetleme “job costing” örneği olarak kabul edilebilir. Görüldüğü gibi yönetim muhasebesinin köklerini aldığı temel maliyet yöntemlerinin tarihi oldukça gerilere gitmektedir. Öte yandan, literatürde “yönetim muhasebesi” ifadesi ancak XVIII.yüzyıl sonlarında başlayan Sanayi Devrimi ve dünya savaşları döneminde değişen çevresel koşullar, ticari ihtiyaçlar, gelişen endüstri ve kısıtlı kaynaklarla maksimum faydayı sağlama zorunluluğu gibi faktörlerin etkisi ile kavramsallaşmış ve gelişmeye başlamıştır.

2.2. Sanayi Devrimi ve Dünya Savaşları: Artan Teknoloji, Seri Üretim ve Kıt Kaynaklar

Tarih itibari ile aynı dönemlere denk gelen dünya savaşları ve Sanayi Devriminin gerçekleştiği yıllar yönetim muhasebesinin başlangıcı olarak kabul edilebilir (Kaplan 1984, 391). Sanayi devrimi ile gelen makineleşmenin, emek yoğun üretimden sermaye yoğun üretime doğru giden süreçte bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Böylece ürün maliyetleri basitçe hesaplanan hammadde ve işçilik giderlerinin toplamı olmaktan daha karmaşık bir hale gelmiştir. Çünkü üretim faktörleri için yapılan sermaye yatırımları da ürün maliyetlerinin bir unsuru haline gelmiştir. Sanayi devriminin getirdiği çok sayıda farklı kalemin maliyet bünyesine katılması ve kontrolünün zorlaşması yöneticilerin karar vermek için daha fazla bilgiye ihtiyaç duymasına yol açmıştır (Edwards ve Nawell 1991, 38-40; Johnson ve Kaplan 1987, 174; Johnson 1983) . Böylece bu döneme kadar en basit haliyle birkaç kalemden oluşan toplam maliyete bir kar marjı eklenmesiyle elde edilen fiyat, artık daha rekabetçi bir ortamda; daha fazla bilginin referansında oluşmaya başlamıştır (Loft 1994, 120). Dolayısıyla, sadece fiyatlandırma için dahi; hem rekabet gibi işletme dışı koşullar hem de kimi sabit kimi değişken olan; kimi sermaye yatırımına dayalı kimi ise basitçe hammadde kullanımından gelen birbirinden çok farklı maliyet kalemlerini de etkin bir şekilde yönetme ihtiyacı gün geçtikçe artmıştır. Araştırmacı J. Maurice Clark, yönetim karar alma süreci için sabit maliyetlerle değişken maliyetler arasında ayırım yapmanın önemine vurgu yapan ilk akademisyendir (Johnson ve Kaplan 1987, 154;). Clark “farklı kararlar için farklı maliyetler” yaklaşımını getirmiş ve maliyet bilgisinin- finansal muhasebe bilgisinin aksine- herhangi bir standarda ya da prosedüre tabi olmadan işletme karar alma sürecinde ihtiyaç duyulduğu haliyle kullanılması gerektiği savunmuştur (Johnson ve Kaplan 1987, 155). Clark’ın 1923’te yayınladığı "The Economics of Overhead Costs (Genel Üretim Giderleri Ekonomisi) teorik olarak da sabit ve değişken maliyet ayırımının kavramsal bir çerçeveye oturmasında öncülük etmiş eserlerdendir (Frank 1990, 157).

Birinci ve ikinci dünya savaşları boyunca savaşta ihtiyaç duyulan her türlü ürünün piyasada çok hızlı tükenmesi ve arzın talebi karşılayamaması nedeniyle artan fiyatlar serbest piyasa şartlarına kabul edilebilir bir durum olsa da; savaş koşullarında elbette kabul görmemiştir. Bu nedenle, ürün fiyatlarını düşük tutmaya zorlanan üreticiler, maliyetleri düşürme çabası içine girmişlerdir (Loft 1994, 122-130).

Böylece, bu döneme kadar çok az sayıda profesyonel muhasebecinin üzerinde durduğu maliyet muhasebesi daha yoğun bir şekilde gündeme gelmeye başlamıştır (Loft 1994, 120). İkinci Dünya Savaşından (1939-1945) itibaren ise yalnızca maliyet değil; planlama, kontrol gibi kavramların da eklenmesiyle günümüzde kullandığımız yönetim muhasebesi uygulamaları gündeme gelmeye başlamıştır (Johnson 1983, 140; Boyns ve Edward 1997, 22).

Sanayi devrimi ile öne çıkan en temel iki endüstri, demir yolları ve tekstil olmuştur. Yönetim muhasebesi alanındaki ilk profesyonel uygulamalar da bu alanlarda gelişmiştir. Tekstil üretiminde hammaddenin nihai ürüne dönüşmesi sürecinin yönetilmesi; demiryollarında ise insan ve yük taşımacılığının geçmişe kıyasla daha geniş coğrafi alanlara yayılması; bu işletmelerin bilgi ihtiyacını arttırmıştır (Kaplan 1984, 391). Demiryolunun icadı ulaşımı; telgrafın icadı ise iletişimi kolaylaştırmış, böylece hammadde temin etmek ve satış yapmak için daha uzak mesafelerdeki pazarlara erişim mümkün hale gelmiştir. Nispeten daha geniş bir coğrafi alana yayılan; işletme sayısının fazla olduğu pazarlarda ise rekabet artmıştır. Aynı dönemde, teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak makineleşme artmaya devam etmiş ve ürünler çeşitlenmiştir. İşletmeler artan sermaye yatırımları ile hem yatay hem de dikey şekilde büyümeye başlamıştır. İşletme yapılarındaki bu değişim, yönetim kademelerinin ve işletme içi bilgi talebinin arttırmasına yol açmıştır (Kaplan 1984 587). Yaşanan tüm bu gelişmelerin sonucu olarak; çift taraflı kayıt sisteminin sağlayamayacağı kadar çok katmanlı ve detaylı, farklı varsayımlara dayanan, basit maliyet hesaplamalarından çok daha sofistike yöntemleri gerekli kılan bir muhasebe yapısı ihtiyacı doğmuştur. Muhasebe, bu dönemden itibaren yalnızca vergi ve basit maliyet hesaplarından ibaret olmaktan çıkmaya ve işletmelerde stratejik karar veren pozisyonlarda yer alan yöneticilere bilgi sağlayan bir yapı haline gelmeye başlamıştır (Johnson ve Kaplan 1987, 8). Seri üretim süreçlerinin başlaması, üretim süreçlerinin çeşitlenmesi gibi etkenler nedeniyle maliyet hesaplamalarında sistematik bir yapının kullanılması zorunlu hale gelmeye başlamıştır (Garner 1947, 385). Gerek maliyet yapılarının gerekse örgüt yapılarının değişmesi ile işletmeler çok katmanlı yapılara bürünmüştür. Bu durum yöneticilerin işletmeye yönelik kararları alırken çok sayıda farklı birim ve konuda kapsamlı bilgiye ihtiyaç duymasına yol açmıştır (Johnson 1972, 470; Edwards ve Nawell 1991, 41-44; Boyns ve Edward 1997, 38-40; Shotter 1999, 221). Muhasebenin, finansal muhasebe ve yönetim muhasebe şeklinde iki alt kola ayrılmasının kavramsal olmasa da pratik olarak bu döneme denk geldiğini söylemek mümkündür.

2.3. XIX. Yüzyıl: Şirket Yapıları Değişiyor

Demiryolu şirketlerinin geniş coğrafi alanlara yaygın ağırları yönetebilmek için kullandıkları yönetsel sistemler, XIX. yüzyıl itibari ile seri üretim ve dağıtım yapan işletmeler tarafından da kendi yapılarına göre yeniden kurgulanmak suretiyle benimsenmeye başlamıştır (Kaplan 1984, 612). Yaşanan değişimin bu denli hızlı olması sebebiyle; mikro yapılara sahip “patron” şirketleri yönetim

sürecinde yetersiz kalmaya başlamıştır. Oysaki bu döneme kadar tek yetki mercii olan işletme sahibi; aldığından daha yüksek bir fiyata ürünleri sattığı sürece kar elde edebilmekteydi (Johnson ve Kaplan,1987, 6). XIX. yüzyıl sonları “patron” şirketlerinin “profesyonel” yöneticilere geçtiği dönem olarak kabul edilebilir.

XIX. yüzyılda artan seri üretim, ölçek ekonomisinden faydalanmanın önünü açmıştır. Seri üretim için gerekli sermaye yatırımları; birden fazla kişi ya da ailenin bir araya gelerek şirketleşmesi ve rekabetçi ortamda karlılığı korumak için profesyonellerin istihdamını zorunlu hale getirmiştir (Johnson ve Kaplan 1987, 7). Böylece günümüzdeki hiyerarşik örgüt yapılarının ilk örnekleri oluşmaya başlamıştır. Yapılan işlerin doğası gereği ihtiyaç duyulan büyüme sebebiyle demiryolları, demir çelik ve tekstil alanlarında faaliyet gösteren şirketler hiyerarşik bir düzene sahip olan organizasyon türünün ilk başarılı örneklerini oluşturmaktadır. XIX. yüzyılda ABD ve İngiltere’de kurulan tekstil üretim şirketleri, faaliyetlerin işleyişini koordine etmek ve kontrol altında tutmak ve şirket yönetiminde kararlara esas oluşturacak bilgilerin sağlanması bakımından muhasebe sisteminde üretilen bilginin kullanıldığı öncü işletmelerdir. Bu şirketlere ait üretim tesislerinde çok sayıda üretim safhası yer almaktadır. Makineleşme sebebiyle sermayenin büyük bölümü sabit varlık yatırımları için kullanılmaktadır. Sabit varlıklara sermaye aktarımı sebebiyle ürün maliyetlerini yalnızca işçilik ve hammadde maliyet bilgisi ile açıklayamayan bu şirketlere maliyet anahtarları kullanmak suretiyle sabit yatırım maliyetlerini de ürünlere dağıtmak zorunluluğu doğmuştur. Bu tip bilgi gereksinimleri ise bir disiplin olan yönetim muhasebesinin kapsamını giderek geliştirmiştir (Johnson 1981 513; Johnson, 1983 140-143).

XIX. yüzyılın öne çıkan bir diğer faaliyet sahası olan demiryolları 1860’lar itibari ile parasal olarak en fazla işlem hacmine sahip olan iş koludur. Geniş bir coğrafi alanda farklı bölgelerde yürütülen insan ve yük taşımacılığı; bu sektörde nakit varlıkların nasıl dağıtılacağına karar vermek için yeni yöntemlerin geliştirilmesine öncülük etmiştir (Johnson ve Kaplan 1987, 8; Kaplan 1984, 585). İşçilik maliyeti, hammadde maliyeti, maliyetin gelire oranı, farklı iş birimlerinin performansı, yolcu maliyeti gibi günümüzde maliyet ve yönetim muhasebesi alanında kullanılan pek çok hesaplama ve analizin ortaya çıkışı demiryolu taşımacılık sektörünün bu deneyimlerine dayanmaktadır (Johnson ve Kaplan 1987, 8). Ulaştırma ve haberleşme alanlarında yaşanan yenilik ve gelişmeler Marshall Field, Sears ve Woolworth gibi perakende zincirlerinin doğmasında etkili olmuştur. Zincir mağazacılık sektöründe aynı alanda faaliyet gösteren, coğrafi olarak birbirinden bağımsız birimlere sermayenin ne şekilde dağıtılacağına belirlenmesi amacıyla bu birimlerin performansının değerlendirilmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu anlamda zincir mağazacılık işletme içi performansın değerlendirilmesinde muhasebe bilgisinin kullanıldığı ilk örnekler olarak değerlendirilebilir (Johnson ve Kaplan 1987, 8). Bu döneme kadar, maliyet odaklı olarak şekillenen ve gelişen yönetim muhasebesinin kapsamı; bir işletme çatısı altındaki farklı birimler arasındaki bilgi akışını ve performans değerlendirmesini de içine alacak

şekilde gelişmiştir (Johnson ve Kaplan 1987, 7). Elbette, Sanayi devrimi ile hızlanan bu gelişim ve değişim süreci yalnızca muhasebe ile sınırlı kalmamıştır. İşletme bilimi de aynı hızla ve benzer sebeplerle gelişimine devam etmiştir. Frederick Taylor adlı makine mühendisi 1890'larda üretim etkinliği üzerine çalışmalar yapmıştır (Johnson ve Kaplan 1987, s.50). Görev analizi veya görev ve görev yönetimi adını verdiği bu çalışmalar daha sonra bilimsel yönetim olarak anılmaya başlanmıştır. Taylor, etkinlik çalışmaları sonucunda standart maliyet kavramını geliştirmiştir. Bu kavramı ise kapasite, etkinlik ve kaynak kullanımı ile işletme performansının artırılması için kullanmıştır (Kulesza, Weaver, ve Friedman, 2011, 110). Kaynak tüketimi ve işletme etkinliği üzerine yaptığı, alanının ilk başarılı örnekleri olan çalışmalar sebebiyle Taylor yönetim biliminin kurucusu olarak kabul edilmektedir (Locke 1982, 18-20). Frederick Taylor ve benzeri çalışmalar yürüten mühendislerin temel hedefi hammadde ve işçilik gibi en temel kaynak tüketimlerinin etkin bir şekilde yönetilmesini sağlamaktır (Johnson ve Kaplan 1987, 10). Yönetim muhasebesi uygulamalarının günümüz sofistike yapılara kavuşmasında bu etkinlik çalışmalarının büyük katkısı olmuştur (Fleischman 2008, 345-347). XIX. yüzyılda teknolojinin hız kesmeden ilerlemesi, çok uluslu şirket sayısındaki artış ve işletme yapılarının giderek daha büyük ve karmaşık hale gelmesi ile yönetim muhasebesi uygulamaları gelişmeye devam etmiştir (Garner 1947, 386).

XX. yüzyıl başlarında hammadde, işçilik, makine saati gibi kaynak tüketimlerinin bilimsel bir şekilde hesaplanabilmesi için belirli standartlar ortaya konuşmuş ve üretim maliyetlerinin kontrolünü sağlayacak bilimsel yöntemler geliştirilmeye başlanılmışlardır. Böylece günümüzde halen yaygın bir şekilde kullanılan standart maliyetleme yöntemi ile gerçekleşen üretim sonuçlarının standart maliyetlerle karşılaştırması mümkün olmuştur (Caplan 2006, 11-15; Johnson 1983, 141-143). Bahsi geçen bu uygulamalar sapma analizlerinin ilk örnekleri olarak kabul edilebilir.

XIX. yüzyılda coğrafi olarak daha fazla lokasyona dağılan ve hiyerarşik olarak gelişen şirket yapılarına ek olarak; XX. yüzyıl başlarından itibaren farklı alanlarda faaliyet gösteren işletmelerin tek şirket çatısı altında toplanması ile günümüz holding işletmelerinin ilk örnekleri ortaya çıkmaya başlamıştır. 1903 yılında kurulan Dupont şirketi, Bağımsız alanlarda faaliyet gösteren çatı şirket türünün ilk örneği olmuştur (Johnson ve Kaplan 1987, 10; Johnson 1983, 142). Dupont şirketi, çeşitli alanlarda faaliyetlerini sürdürürken sermaye dağılımında bu alanlardan hangisini önceliklendireceği sorusu ile karşılaşmıştır. Faaliyetlerin sermayeden alacağı payı belirlemek için bu faaliyetlerin getirisini hesaplama ihtiyacı doğmuştur. Woolworth, Field, Marshall ve Sear gibi zincir işletmelerde aynı alanda faaliyet gösteren coğrafi olarak ayrılmış birimlerin performans değerlendirmesinde örneğin; basit bir yüzde analizi yöntemi ile yapılabilirken; farklı alanlardaki bağımsız birimlerin performans değerlendirmesinde hem sermaye yapısının hem de karlılık dengesinin değerlendirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Hem bilanço hem de gelir tablosu kalemlerinin bir arada, aynı formül içinde değerlendirildiği günümüzün yaygın araçlarından olan yatırım getiri oranı (return on investment) bu

soruna bir çözüm olarak geliştirilmiştir (Johnson ve Kaplan 1987, 11). General Motors (GM) şirketi, 1912 yılında kurulmuştur ve başarılı yönetim muhasebe uygulamaları ile Dupont şirketinden sonra anılmaktadır (Johnson ve Kaplan 1987, 101; Kaplan 2006, 13). Dupont Şirketinin de kurucusu olan Pierre Dupont GM'nin büyük hissedarı ve başkanı olarak görev yapmıştır (Kaplan 1984, 398). Bu şirkette faaliyet merkezlerinin her biri, diğerlerinden bağımsız bir üretim hattı kullanarak otomobilin çeşitli parçalarını üretmektedir. Yönetim fonksiyonları açısından bu merkezlerin her biri satın alma, üretim, pazarlama gibi destek faaliyetleri kendi içinde yürütmektedir. Şirket üst yönetimi bu faaliyet merkezlerinin her biri için gelir projeksiyonu yapmakta, bu projeksiyonları faaliyet merkezleriyle paylaşmaktadır. Dönem sonunda ise esas reel faaliyet sonuçları ile projeksiyon karşılaştırması yapmak suretiyle performans değerlendirmesi gerçekleştirilmektedir (Johnson ve Kaplan 1987, 101).

2.4. XX. Yüz Yıl: Yeni Kavramlar ve Yöntemler

1965-1985 yılları arasında tüm dünya ekonomisi üzerinde etkili olan büyük buhran işletmeleri kaynaklarını etkin bir biçimde kullanmaya zorlamıştır. Bu dönemde yavaş yavaş yaygınlaşmaya başlayan bilgisayarlarda teknoloji kullanımını ve dolayısıyla sofistike sistemlerin kullanımı yaygınlaştırmıştır. Bu dönemden itibaren hız kesmeden gelişen teknoloji işletme süreçlerini etkilemeye devam etmiştir. Yaşanan bu sürekli değişim yöneticilerin bilgi ihtiyacını ve dolayısıyla muhasebe sistemlerinden beklenen verinin kapsamını da genişletmiştir. Yeni gelen her bilgi ihtiyacı yeni bir hesaplama, yöntem, kavram veya sistemin gelişmesinde öncülük etmiş ve yönetim muhasebesi de bir disiplin olarak gelişimini sürdürmüştür (Abdel-Kader ve Luther 2006, 230). Literatürde yönetim muhasebesi özellikle 1980'li yıllardan sonra öne çıkmaya başlamıştır (Kaplan 1984, 390). Bunun nedeni olarak artan rekabet ile stratejik yönetimin öne çıkması ve yönetim muhasebesi uygulamalarının stratejik yönetim çerçevesinde şekillenmesi gösterilebilir. 1987 yılında H. Thomas Johnson ve Robert S. Kaplan'ın yayınladığı *Relevance Lost: The Rise and Fall of Management Accounting* (Kayıp Uyum: Yönetim Muhasebesinin Yükselişi ve Düşüşü) adlı kitap bu alanda oldukça ses getirmiştir (Ashton, Hopper ve Scrapens 1992, 3; Wanderley & Cullen 2013, 295). Johnson ve Kaplan (1987, 12) kitapta yönetim muhasebesinin ekonomik değişimlere yeterince uyum sağlayamadığı ya da XIX. yüzyılda çok hızlı gelişen bu sahanın özellikle profesyonel şirket yapılarındaki yönetim muhasebesi uygulamalarının da etkisiyle yeniliğe bir süre doymuş olabileceğini öne sürmüşlerdir. (Johnson ve Kaplan 1987, 12). Bu tartışma birçok yeni öneriyi de beraberinde getirmiştir. 1990'larda faaliyet tabanlı maliyet, hayat evresi temelli maliyet, stratejik yönetim muhasebesi, ekonomik katma değer (EVA), dengeli kurumsal karne (balanced scorecard) ve tedarik zinciri yönetimi gibi uygulamaların gelişmeye başlamasıyla literatürde konuya ilişkin çalışmalar da çeşitlenmeye başlamıştır (Wanderley ve Cullen 2013, 397). Artan teknoloji kullanımı ile pek çoğu manuel gerçekleştirilen işlemler için profesyonel yazılımlar kurgulanmış ve böylece veri depolarından üretilen bilgiler de çeşitlenmiştir (Grandlund ve Malmi 2002, 303).

Dünyada mevcut her bir ürün gamında üretim yapan işletmelerin sayısı arttıkça ve bu işletmeler uluslararası arenada faaliyet göstermeye başladıkça rekabet tüm dünyada artmaya başlamıştır. Bu durum özellikle üretim yapan işletmeleri etkinliklerini arttırmak suretiyle rekabet etmeye itmiştir (Drury 2011, 11). İşletmelerin tarih boyunca karşılaştıkları teknolojik gelişmeler, siyasi değişiklikler gibi her türlü etken; sınırlı kaynaklarla maksimum çıktının sağlanması için maliyetlerin düşürülmesi suretiyle rekabet avantajı sağlamayı zorunlu kılmıştır. Böylece yöneticiler, aldıkları kararlarda daha maliyet odaklı olmaya başlamıştır. Yönetim muhasebesi bir disiplin olarak yaşanan tüm bu değişim ve gelişime paralel bir biçimde gelişmiş ve böylece işletme etkinliğinin artırılması amacıyla geliştirilen yönetim teknikleri de değişen rekabet ortamında işletmelerin ayakta kalmasında giderek daha önemli bir yer kazanmıştır (Bhimani 2003, 206). Günümüzde de yönetim muhasebesi uygulamaları bir yönetim aracı olmaktan öteye geçmiş ve işletmelerin stratejik yönetimlerinin bir parçası haline gelmeye başlamıştır (Ittner ve Larcker 2001, 356-361).

3. SONUÇ

Muhasebe, işletme bilimi içinde özellikle XV. yüzyılda çift taraflı kayıt sisteminin bulunmasından itibaren ayrı bir bilim olarak değer görmeye başlamıştır. Yönetim muhasebesi ise bilinen ilk dönemlerinde basit maliyet hesaplamaları ile ticaret yaşamında kendine isimsiz bir başlangıç yapmıştır. Sanayi devrimi yönetim muhasebesinin muhasebenin farklı bir kolu olarak kabul edilmesinde milat kabul edilmektedir. İşletmeler, buldukları çağın ekonomik, sosyal, politik ve teknolojik gelişimine uygun bir şekilde faaliyetlerini sürdürürler. Bir yönetim kontrol aracı olarak yönetim muhasebesi, işletmelerin tarih içindeki değişimlerine paralel olarak değişmiş; her yeni yönetim ihtiyacında yeni bir çözümle geniş kapsamlı bir yapıya kavuşmuştur.

Sanayi devrimi ile üretimin makineleşmesi, işletmelerin hem satış için hem de hammadde temini için yeni pazarlar bulması, bu pazarlara ulaşımın gelişen demiryolları ile daha kolay hale gelmesi yöneticilerin daha karmaşık bir düzende etkinlik sağlamasını gerekli kılmıştır. Dünya savaşları ise yine bu döneme denk gelmiş, kısıtlı kaynaklarla sağlanabilecek maksimum etkinlik işletmelerin yönetiminde bir koşul haline gelmiştir. Ürün ve hizmetlerin gerçek maliyetine çok daha fazla sayıda birbirinden farklı yapılarda maliyet kalemleri eklenmiş ve bu dönemden önce kullanılan basit maliyet yöntemleri artık geçerliliğini yitirmiştir.

Zaman içinde gelişen, değişen dünya da şirket yapıları değişmeye başlamıştır. Şirketler büyümeye, zincir mağazacılık popülerlik kazanmaya ve ilk holding yapıları ortaya çıkmaya başladığında ise hem farklı alanlarda faaliyet gösteren şirket gruplarının, hem de aynı alanda faaliyet gösteren zincir şirketlerin performans değerlendirmesi zorunlu hale gelmiştir. Sınırlı sermayenin en uygun dengede dağıtılması planlama ve kontrol süreçlerinin gelişmesinde etkili olmuştur. Tüm bu süreçte teknolojinin

hız kesmeden ilerleyişi ile hayatımıza bilgisayarlar, çok geniş kapsamlı uygulamalara erişebildiğimiz sofistike yazılımlar girmiştir. Günümüzde artık her türlü plan, bütçe, kontrol ve performans değerlendirme süreci bu yazılımlar aracılığı ile hızla yapılabilir hale gelmiştir.

Yönetim muhasebesi uygulamalarındaki değişim ve gelişim literatüre de yansımıştır. İlk uygulamaları maliyet muhasebesi olarak başlamış, kapsamı genişledikçe yönetim muhasebesi ifadesi kullanılır hale gelmiştir. Günümüzde İngilizce literatürde yönetim muhasebesi ifadesi yerine yönetim kontrolü (management control) sistemleri ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Bunun nedeni yönetim muhasebesinin kapsamının halen genişlenmeye devam etmesidir.

Bu çalışmada yönetim muhasebesinin doğuşu ve tarih içindeki değişimi her bir dönemde yaşanan politik, ekonomik, ticari ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde kronolojik bir sıra ile ele alınmıştır. Literatürde sıklıkla finansal muhasebenin gelişimine yer verilmiş, yönetim muhasebesi ise yeterli ilgiyi görmemiştir. Öte yandan, işletme yönetimlerinin etkinliğinin artırılmasında ihtiyaç duyulan her türlü bilginin elde edildiği bir sistemin geçmişten bu yana gelişimi; gelecek projeksiyonlarına göre ihtiyaç duyulacak yeni tür bilgilere çözüm üretmek için bir referans kaynağı olarak kullanılabilir. Bu çalışmada XV. yüzyıldan günümüze tarihte ticari yaşamı etkileyen en temel olaylar ele alınmıştır. Daha spesifik bir yaklaşımla yalnızca her bir olayın incelenmesi, geçmişteki gelişime, konu bazında ışık tutmada faydalı olacaktır. Türkçe literatürde bu konuda yapılmış çok az sayıda çalışma olması, akademik olarak yönetim muhasebesinin dünyadaki gelişimini takip etmede ve dolayısıyla uygulamaya yansıtma gecikmelere neden olabilir. Bu durum ise global dünyada rekabet eden Türk firmalarının yenilikçi uygulamalardan haberdar olmadan eşit olmayan şartlarda bu rekabete girişmesine yol açacaktır. Bu sebeple, işletme yönetimlerinin etkinliğinin artırılmasında dünya literatürünü takip etmek ve Türkçe literatürü ilgili alanlarda zenginleştirmek gerek literatür gerekse uygulama açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Abdel-Kader, M. ve R.Luther. 2006. "IFAC's Conception of the Evolution of Management Accounting", *Advances in Management Accounting*, 15 (1).

Abs, G., C. Grimstad, R. Hay, W. A. Howe, W., La Place, F. J. McGurr ve W. Serraino. 1954. "Historical Dates in Accounting", *The Accounting Review*, 29 (3).

Anthony, R. N. 1965. "Planning and Control Systems: A Framework for Analysis", *Division of Research, Graduate School of Business Administration, Harvard University*.

Ashton, D. J., T. Hopper ve R.W. Scrapens. 1992. "Changing Nature of Issues in Management Accounting". *Issues in Management Accounting*, Prentice Hall.

- Bhimani, A., C. T. Horngren, S. M.. Datar ve M. Rajan. 2015. "Management and Cost Accounting", (6. Basım). Harlow.Pearson Eduation.
- Bhimani, A. 2003. "Management Accounting in the Digital Econom"y. New York. Oxford University.
- Boyns, T. ve J. R. Edwards. 1997. "Cost and Management Accounting in Early Victorian Britain: A Chandleresque Analysis?", *Management Accounting Research*, 8 (1).
- Bryer, R. A. 2005. "A Marxist Accounting History of the British Industrial Revolution: A Review of Evidence and Suggestions for Research", *Accounting, Organizations and Society*, 30 (1).
- Bryer, R. A. 2000. "The History of Accounting and the Transition to Capitalism in England. Part One: Theory", *Accounting, Organizations and Society*, 25 (2).
- Caplan, D. 2006. "Management Accounting Concepts and Techniques" Scholar Books. State University of New York.
- Chiapello, E. 2007. "Accounting and The Birth of the Notion of Capitalism", *Critical Perspectives on Accounting*, 18 (3).
- Drury, C. 2011. "Cost and Management Accounting: An Introduction", Cengage Learning EMEA.
- Edler, F. 1937. "Cost Accounting in the Sixteenth Century: The Books of Account of Christopher Plantin, Antwerp, Printer and Publisher", *The Accounting Review*, 12 (3).
- Edwards, J. R. ve E. Newel. 1991. "The Development of Industrial Cost and Management Accounting Before 1850: A Survey of The Evidence", *Business History*, 33 (1).
- Fischer, M. J. 2000. "Luca Pacioli on Business Profits", *Journal of Business Ethics*, 25 (4).
- Fleischman, R. K., T. Boyns ve T. N. Tyson. 2008. "The Search for Standard Costing in the United States and Britain", *Abacus*, 44 (4).
- Frank, W. G. 1990. "Back to The Future": A Retrospective View of J. Maurice Clark's Studies in The Economics of Overhead Costs", *Journal of Management Accounting Research*, 2 (Fall).
- Garner, S. P. 1947. "Historical Development of Cost Accounting", *The Accounting Review*, 22 (4).
- Granlund, M. ve T. Malmi, T. 2002. "Moderate Impact of ERPS on Management Accounting: A Lag or Permanent Outcome?", *Management Accounting Research*, 13 (3).
- IFAC. 1998. "International Management Accounting Practice Statement. Management Accounting Concept", International Federation of Accountants. New York.
- Ittner, C. D. ve D. F. Larcker. 2001. "Assessing Empirical Research in Managerial Accounting: A Value-based Management Perspective", *Journal of Accounting and Economics*, 32 (1).

- Johnson, H. T. 1972. "Early Cost Accounting for Internal Management Control: Lyman Mills in The 1850's". *Business History Review*, 46 (04).
- Johnson, H. T. 1983. "The Search for Gain in Markets and Firms: A Review of the Historical Emergence of Management Accounting Systems", *Accounting, Organizations and Society*, 8 (2).
- Johnson, H. T. ve R. S. Kaplan. 1987. "Relevance Lost: The Rise and Fall of Management Accounting". Boston. Harvard Business Press.
- Johnson, H. T. 1981. "Toward a New Understanding of Nineteenth-Century Cost Accounting", *Accounting Review*, 81 (3).
- Johnson, H. T. 1983. "The Search for Gain in Markets and Firms: A Review of The Historical Emergence of Management Accounting Systems", *Accounting, Organizations and Society*, 8(2).
- Kaplan, R. S. 1984. "The Evolution of Management Accounting", In: Emmanuel C., Otley D., Merchant K. (eds) *Readings in Accounting for Management Control*. Springer, Boston, MA.
- Kulesza, M. G. , P. G. Weaver ve S. Friedman. 2011. "Frederick W. Taylor's Presence in 21st Century Management Accounting Systems and Work Process Theories", *Journal of Business and Management* , 17 (1).
- Locke, E. A. 1982. "The Ideas of Frederick W. Taylor: An Evaluation". *Academy of Management Review*, 7 (1).
- Loft, A. 1994. "Accountancy and The First World War", In AG. Hopwood ve P. Miller (Eds.), *Accounting as Social and Economic Practice*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Nwanyanwu, L. A. 2006. "History of Accounting: Some Perspectives on The Nigerian Situation", *Knowledge Review*, 12 (2).
- Otley, D. 1995. "Management Control, Organisational Design and Accounting Information Systems", In: Ashton, D., Hopper, T., Scapens, R. (Eds.), *Issues in Management Accounting*. Prentice-Hall, London.
- Shotter, M. 1999. "The Origin and Development of Management Accounting", *Meditari Accountancy Research*, 7 (1).
- Taylor, R. E. 1935." Pacioli", *Accounting Review*, June.
- Wanderley, C. ve J. Cullen. 2013. "Management Accounting Change: A Review" *BASE-Revista de Administração e Contabilidade da Unisinos*, 10 (4).

KURUMSAL YÖNETİM ENDEKSİNDE YER ALMANIN BANKALARIN PERFORMANSINA ETKİSİ: BORSA İSTANBUL'DA BİR ARAŞTIRMA*

Burcu GERGİN**

Doç. Dr. İlker KIYMETLİ ŞEN***

Araştırma Makalesi/ Research Article

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Aralık 2019; 21(4); 956-978

ÖZ

Kurumsal yönetim bir şirketin beşeri ve finansal sermayeyi elde etmesine, daha yüksek performans göstermesine ve bu sayede uzun vadede hem topluma hem de paydaşlarına ekonomik değer yaratmasına olanak sağlayan kanun, yönetmelik, kod ve uygulamalar bütünüdür. Bu çalışmanın amacı, 2012-2017 yılları arasında hisse senetleri Borsa İstanbul'da işlem gören 9 bankanın kurumsal yönetim endeksinde yer almalarının finansal performanslarına etkisini ölçmektir. Bu amaçla 2017 yılı sonu itibariyle BİST'de işlem gören ve 3'ü kurumsal yönetim endeksinde yer alan toplam 9 bankanın finansal tablolarından toplanan veriler kullanılarak panel veri analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Borsa İstanbul, Panel Veri Analizi, XKURY, Banka Performansı

JEL Sınıflandırması: M40, M41

IMPACT OF LISTING IN CORPORATE GOVERNANCE INDEX UPON THE PERFORMANCE OF THE BANKS: A RESEARCH IN BORSA ISTANBUL

ABSTRACT

Corporate governance is a set of laws, regulations, codes and practices that enable a company to achieve human and financial capital, to show higher performance and thus to create economic value for the society and its stakeholders in the long term. The aim of this study is to measure the effect of the participation of 9 banks listed in Borsa İstanbul on the corporate governance index between 2012 and 2017 on their financial performance. For this purpose, panel data analysis was performed by using the data collected from the financial

Makale gönderim tarihi: 09.05.2019; kabul tarihi: 13.09.2019.

Bu çalışma "XKURY'de Yer Almanın Bankaların Performansına Etkisi: Borsa İstanbul'da Bir Araştırma" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

**İstanbul Ticaret Üniversitesi, Finans Enstitüsü, Sermaye Piyasası Yüksek Lisans Programı burcu.gergin@istanbulticaret.edu.tr, orcid.org/0000-0001-5264-3006.

*** İstanbul Ticaret Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Muhasebe ve Denetim Bölümü, ilksen@ticaret.edu.tr, orcid.org/0000-0001-6175-3397.

Atıf: Gergin, B. ve Kıymetli Şen, İ. (2019). Kurumsal yönetim endeksinde yer almanın bankaların performansına etkisi: Borsa İstanbul'da bir araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21 (4), 956-978. <http://dx.doi.org/10.31460/mbdd.562606>.

statements of 9 banks that are traded on the BIST as of the end of 2017 and 3 of them are included in the corporate governance index.

Keywords: Borsa İstanbul, Panel Data Analysis, Corporate Governance Index, Bank Performance

JEL Classification: M40, M41

1. GİRİŞ

Kurumsal yönetim son yıllarda birçok kurum tarafından önem verilen bir konu haline gelmiştir. Finans dünyasında açığa çıkan gelişmeler ile kurumsal yönetim yaklaşımı önem verilmesi gereken konular arasına girmiştir. Finans sektörünün temel yapısını oluşturan bankalar, ülke ekonomisini etkileyecek büyüklüklere sahip olan kurumlardır. Bankalar açısından ele alındığında kurumsal yönetim, bankanın tüm menfaat ve pay sahiplerinin çıkarlarını gözetmeyi hedef edinen bir sistem olarak ifade edilebilmektedir. Kurumsal yönetim anlayışının güçlü olması durumda menfaat sahiplerine bilgi akışı sağlıklı bir şekilde sağlanmaktadır. Böylece, kurumlarda şeffaf bir yönetim yapısı kurulmuş olur ve açığa çıkabilecek suiistimaller önlenir.

Kurumsal yönetim herkes tarafından kabul gören dört temel ilkeye dayanmaktadır. Bu ilkeler; şeffaflık, adillik, sorumluluk ve hesap verilebilirliktir. Türkiye’de kurumsal yönetim ile ilgili yapılan düzenlemeler Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından oluşturulmaktadır. Bunun yanında farklı kurum ve kuruluşlar tarafından da çeşitli düzenlemeler yapılmaktadır.

Çalışmanın amacı, hisse senetleri Borsa İstanbul’da (BIST) işlem gören 9 bankanın Kurumsal Yönetim Endeksinde (XKURY) yer almalarının finansal performanslarına etkisini analiz etmektedir. Çalışmada, 2012-2017 yılları arasında BIST’de yer alan dokuz bankanın çeyrek dönemlik finansal tablolarından elde edilen verilerle XKURY’de yer almanın bankaların finansal performansına etkisi araştırılmıştır.

2. KURUMSAL YÖNETİM KAVRAMI

Birçok farklı şekilde tanımlanabilecek kurumsal yönetim (corporate governance), en geniş anlamda modern yaşamda insanların bir amaca ulaşmak için oluşturduğu herhangi bir kurumun yönetiminin düzenlenmesidir. Daha dar anlamda ise, bir kurumun beşeri ve finansal sermayeyi çekmesine, etkin çalışmasına ve böylece ait olduğu toplumun değerlerine saygı gösterirken uzun dönemde ortaklarına ekonomik değer yaratmasına imkân tanıyan her türlü kanun, yönetmelik, kod ve uygulamaları ifade etmektedir (TUSİAD 2002, 9).

Kurumsal yönetimin uygulanmasındaki en temel amaç, şirket yöneticilerinin sahip oldukları yetkilerin keyfi olarak kullanılmasına engel olarak yatırımcıların haklarının korunmasıdır. Şirket hissedarlarına adil ve eşit bir şekilde yaklaşılması gerekmektedir. Kurumsal yönetim ile bunun sağlanması amaçlanmaktadır. Şirket ile doğrudan ilişki içerisinde olan menfaat sahiplerinin haklarını korumak ve güvence altına almak, kurumsal yönetimin bir diğer önemli amacıdır. Menfaat sahipleri şirket ile ilgili işlemlerden doğrudan etkileneceğinden, menfaat sahiplerinin haklarını güvence altına almak önemlidir. Kurumsal yönetim anlayışının bir diğer amacı, şeffaflığı sağlamaktır. Şirketin faaliyetleri ve finansal durumu menfaat sahiplerini yakından ilgilendirdiğinden, bunların kamuya duyurulması gerekmektedir. Kurumsal yönetim ile şirket yönetiminin karar ve eylemlerinden dolayı hissedarlara ve paydaşlara hesap vermesinin sağlanması amaçlanmaktadır. Böylelikle keyfi uygulamaların önüne geçilebilmektedir. Kurumsal yönetim anlayışı ile yönetim kurulunun sorumluluklarının net bir şekilde belirlenmesi amaçlanmaktadır. Tüm bunlar sağlandığında, kurumsal yönetimin nihai amacı olan kurumsal yatırımcıların güveni kazanılır ve yatırımcılardan fon sağlanarak sermaye maliyetleri düşmüş olacaktır. Şirketlerin hisse ihraç ederek finansman kaynaklarına daha kolay ulaşma imkânlarının artırılması sağlanabilir (Aktan 2006, 10).

Kurumsal yönetimin uluslararası alanda kabul edilen dört temel ilkesi; kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, hesap verilebilirlik, sorumluluk ve adilliktir.

Şeffaflık, şirketle ilgili finansal ve finansal olmayan bilgilerin kamuya duyurulması yaklaşımıdır. Hissedarların yatırım kararlarını doğru şekilde alabilmeleri için şirketle ilgili bilgilere doğru zamanda ve tam olarak ulaşabilmelidir. Bilgiler herkes tarafından kolaylıkla anlaşılabilir ve yorumlanabilir açıklıkta olmalıdır. Hissedarların söz konusu bilgilere istedikleri anda ulaşabilmeleri gerekmektedir. Şirketler için ticari sır niteliğinde olan ve henüz kamuya açıklanmamış bilgiler bu kapsam dışında değerlendirilmektedir (Pamukçu 2011, 136).

Hesap verilebilirlik ilkesi, şirketi yöneten kişilerin yaptıkları işlemler dolayısıyla hesap verme sorumluluğunu ifade etmektedir. Yönetim kurulu üyeleri esas itibarıyla anonim şirket tüzel kişiliğine karşı sorumluluk taşımaktadır. Yani, şirketin pay sahiplerine karşı hesap verme yükümlülüğü bulunmaktadır. Şirket yönetimi yaptıkları her türlü iş ve işlem dolayısıyla pay sahiplerine karşı sorumludur. Şeffaflık ilkesinin aksine, hesap verebilirlik ilkesi yalnızca faaliyet sonrası dönemi kapsamaktadır (Pamukçu 2011, 136).

Sorumluluk ilkesi, şirketlerin faaliyetlerinde tüm çevrelere karşı sorumluluk taşımalarını ifade etmektedir. Şirketler hissedarları için değer yaratacak faaliyetlerde bulunmalıdır. Bununla birlikte sorumluluk ilkesi, toplumsal değerlere, kanun ve düzenlemelere uygun şekilde hareket edilmesini gerektirmektedir (TKYD 2011, 16).

Adillik ilkesi, hissedarlar arasında ayırım yapılmadan davranılması yaklaşımıdır. Bu çerçevede, tüm hissedarlar eşit oy hakkına sahip olmalı, bu haklarda bir değişiklik olması durumunda hissedarlar bundan haberdar olmalıdır. Yatırımcıların kararlarını etkileyecek her türlü bilginin hissedarlarla paylaşılması gerekmektedir (Aktan 2006, 15).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde XKURY’de yer almanın firmaların performansına etkisini araştıran birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların bazılarında XKURY’de yer almanın firmaların finansal performansını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılrken, bazı çalışmalarda olumlu bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Çarıkcı ve diğerleri (2009) İMKB100’de işlem gören şirketler ile XKURY’de işlem gören şirketlerin getiri ve volatilitelerini karşılaştırmışlardır. Çalışmada ARCH-GARCH modelleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, kurumsal yönetim ilkelerine uyum sağlamanın şirket performansı üzerinde bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Karamustafa ve diğerleri (2009) kurumsal yönetim ile şirket performansı arasındaki bağlantıyı incelemiştir. Araştırmada XKURY’de yer alan 12 şirketten 8 şirketin verilerine ulaşılarak analizler yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre; şirketlerin öz sermaye karlılığı, aktif karlılığı, aktif devir hızı performans göstergelerinde endekse girmeden önce ve endekse girdikten sonra anlamlı farklılıkların olduğu görülmüştür.

Karayel ve Gök (2009) şirket performansının kurumsal yönetim uygulamalarından ne ölçüde etkilendiğini ölçmüşlerdir. Analizlerin sonucunda finansal performans ile kurumsal yönetim uygulamaları arasında bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Dağlı ve diğerleri (2010) XKURY dahil olmak üzere endekslerdeki bütün şirketleri Eylül 2007 - Kasım 2009 döneminde risk getirileri açısından değerlendirmişlerdir. Söz konusu çalışmada, portföy performans değerlendirmesinde yaygın olarak kullanılan “Sharpe, Treynor ve Jensen” performans endekslerine yer verilmiştir. Çalışmanın sonucunda, XKURY de dahil, endeksler kapsamında yer alan işletmelerin yatırımcılarına ek getiri sağlamadığı görülmüştür.

Okereke ve diğerleri (2011) Nijerya’daki 24 mevduat bankasının finansal performansı ile kurumsal yönetim uygulamaları arasındaki ilişkiyi regresyon analiziyle incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, bankacılık sisteminde şeffaflık ve etkili iç kontrol bulunduğu ve mevduat bankalarının performansı ile kurumsal yönetim arasında olumlu ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Çonkar ve diğerleri (2011) XKURY'de işlem gören büyük ölçekli şirketlerle ilgili TOPSİS yöntemi ile araştırma yapmışlardır. Söz konusu şirketlerin inceleme dönemindeki finansal performansları analiz edilerek kurumsal yönetim derecelendirme notları ile karşılaştırılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda, derecelendirme notları yüksek olan şirketlerin finansal performanslarının yüksek olmadığı tespit edilmiştir.

Dalğar ve Çelik (2011) XKURY kapsamında yer alan imalat sektörü şirketlerini incelemişlerdir. Çalışmada şirketlerin endekse dahil olmadan önce (2006) ve dahil olduktan sonra (2009) finansal oranlarını, buldukları sektörün ortalamaları ile karşılaştırmışlardır. Yapılan analizlere göre, işletmelerin faaliyet ve karlılık oranları açısından endekse girdikten sonra sektör ortalamalarına göre daha iyi performans gösterdikleri gözlemlenmiştir.

Ersoy ve diğerleri (2011) İMKB100 endeksi kapsamındaki 51 şirket için şirket performansı ve kurumsal yönetim arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yöntem olarak Panel Veri Lojistik Regresyon Modeli kullanılmıştır. Yapılan analizlerin sonucunda, Tobin Q değerinin CEO görevindeki kişinin yönetim kurulu üyesi veya yönetim kurulu başkanı olmaması durumundan olumlu etkilendiği gözlemlenmiştir.

Kılıç (2011) XKURY'ye girmenin hisse senedi fiyatlarını hangi yönde etkilediğini analiz etmiştir. Yapılan çalışmanın sonucunda, endekste yer alan şirketlerin sadece %60'ının ilk birkaç gün içinde yatırımcısına pozitif getiri sağladığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, söz konusu hisse senetlerinden 2 tanesi hariç getirilerin önemli düzeyde olmadığı görülmüştür.

Sakarya (2011) 2009 yılında XKURY'ye girmiş olan 11 şirketi incelemiştir. Çalışmanın amacı, hisse senedi getirileri ve derecelendirme notu ilanı arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Bu amaçla, olay çalışması yöntemi uygulanmıştır. Çalışma sonucunda, hisse senedi getirisi ile kurumsal yönetim derecelendirme notunun ilanı arasında olumlu bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Şengür ve Püskül (2011) endeks kapsamında bulunan 24 şirketin finansal performansları ile yönetim kurulu yapısı arasındaki ilişkiyi t testiyle incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, özkaynak getiri oranı ve varlık getiri oranının yönetim kurulunda bağımsız yönetim kurulu üyesi bulunduran şirketlerde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Doğru (2011) bankacılığa ait farklı değişkenlerin bankaların karlılığına etkisini araştırmıştır. Çalışmada, bağımsız değişken olarak kullanılan mevduat büyüklüğünün bağımlı değişken olarak belirlenen aktif karlılık üzerinde olumlu etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Mevduat büyüklüğü ile özkaynak karlılığı arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Krediler/aktifler oranı ile özkaynak karlılığı ve aktif karlılık arasında negatif ilişki tespit edilmiştir. Çalışmaya göre kredilerdeki büyüme, karlılığın ana belirleyicilerinden biri değildir.

Gökçen ve diğerleri (2012) 2010 yılında XKURY’de bulunan 24 şirket ile İMKB50’de yer alan 29 şirketin verileri karşılaştırmıştır. Yapılan çalışma sonucunda XKURY’de bulunmanın piyasa değeri artışıyla anlamlı ilişkisinin olduğu görülmüştür.

Adeusi ve diğerleri (2013) bankaların finansal performansları ile kurumsal yönetim düzenlemeleri arasındaki bağlantıyı incelemişlerdir. Analizler sonucunda, yönetim kurulu büyüklüğünün bankanın performansını olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Diğer yandan, yönetim kurulu üyelerinin bağımsızlığı arttıkça banka performansının olumlu yönde etkileneceği sonucuna ulaşılmıştır.

Aggarwal (2013) “S&P CNX Nifty 50” endeksinde yer alan firmaları ele almıştır. Çalışmada, kurumsal yönetim uygulamalarının firmaların finansal performansını hangi yönde etkilediği regresyon analizi ile araştırılmıştır. Yapılan analizlerin sonucunda firmaların kurumsal yönetim notları ile finansal performansları arasında ilişki tespit edilmiştir.

Acar ve diğerleri (2013) XKURY’de yer alan 40 şirketi ele almıştır. Şirketlerin endekse girmeleriyle hisse senetlerinde anormal getiri elde edilip edilmediğini olay çalışması yöntemiyle incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda, XKURY kapsamına giren şirketlerin hisse senedi getirilerinde normalin üstünde getirilerin olmadığı belirlenmiştir.

Ege ve diğerleri (2013) şirketlerin derecelendirme notları ile finansal performansları arasındaki ilişkiyi TOPSİS yöntemiyle incelemişlerdir. Yapılan analizlerin sonucunda, şirketlerin finansal performansları ile kurumsal yönetim derecelendirme notlarının ile paralel hareket etmediği gözlemlenmiştir.

Kula ve Baykut (2013) XKURY’de yer almanın etkisini bankalar düzeyinde incelemişlerdir. Yapılan araştırmanın amacı, bankaların XKURY’de yer alması ile piyasa değeri arasında ilişki bulunup bulunmadığını tespit etmektir. Çalışmada panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, piyasa değeri ile XKURY’de bulunmak arasında herhangi anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Yenice ve Dölen (2013) XKURY’de yer alan şirketlerin derecelendirme notları ile borsa değerlerini analiz etmişlerdir. Yapılan çalışma neticesinde, şirketlerin borsa değerleri ile derecelendirme notu arasında anlamlı ilişkinin varlığı gözlemlenmiştir.

Samson ve Tarila (2014) Nijerya’da 2012 yılında geliştirilen kurumsal yönetim uygulama kodunun bankaların performansına etkisini araştırmışlardır. Çalışmada, 15 banka ele alınmıştır ve regresyon analizi yöntemi kullanılmıştır. Analizlerin sonucunda, yönetim kurulu büyüklüğünün hem aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı ile pozitif olarak ilişkisinin olduğu görülmüştür. Bir diğer değişken olan yönetim kurulu yapısı ile aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir.

Kula ve Baykut (2014) piyasa değeri ve kurumsal yönetim derecelendirme notu arasındaki bağlantıyı analiz etmişlerdir. Yatay kesit regresyon yöntemi ile yapılan araştırmanın neticesinde, şirketin piyasa değerinin karlılık, sektörel ayırım ve derecelendirme notlarından olumlu etkilendiği gözlemlenmiştir.

Samırkaş ve diğerleri (2014) bankaların karlılığını etkileyen içsel ve dışsal faktörleri analiz etmişlerdir. Özsermaye/aktifler ile aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı arasında pozitif yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre özsermaye ile finanse edilen ya da borçlanma eğilimi düşük bankaların daha kârlı olduklarını söylenebilir.

Islam ve diğerleri (2015) Bangladeş'te banka performansı ile kurumsal yönetim arasındaki bağlantıyı araştırmışlardır. Wilcoxon Signed-Ranks Test yöntemi kullanılarak analizler yapılmıştır. Analizlerin sonucunda, Bangladeş'deki bankaların kurumsal yönetim uygulamalarının Kurumsal Yönetim İlkelerinin tanıtılmasından sonra önemli ölçüde iyileştiği tespit edilmiştir.

Acaravcı ve diğerleri (2015) 2005-2011 yılları arasında şirketlerin finansal performansları ile kurumsal yönetimleri arasındaki bağlantıyı analiz etmişlerdir. Çalışmada, borsada işlem gören imalat sanayi şirketleri ele alınmıştır. Panel veri analizi yönetimi ile yapılan çalışma neticesinde, yönetim kurulu büyüklüğü ve işletme büyüklüğünün aktif karlılığını olumlu etkilediği gözlemlenmiştir. Diğer yandan, halka açıklık oranının, kurumsal yatırımcı sahipliğinin ve genel müdürün yönetim kurulu üyeliğinin aktif karlılığını olumsuz etkilediği analiz edilmiştir. Yönetim kurulu sahiplik oranları, en büyük hisse sahibinin sermaye tutarı, en büyük üç hisse sahibinin sermaye tutarı ile aktif karlılığı arasında ilişki gözlemlenmemiştir. Kurumsal yönetim göstergeleri ile Tobin Q arasında hiçbir ilişki bulunamamıştır. En büyük hisse sahibinin sermaye tutarı, yönetim kurulu sahiplik oranı ve en büyük üç hisse sahibinin sermaye tutarının özsermaye karlılığını olumsuz etkilediği analiz edilmiştir.

Aksu ve AYTEKİN (2015) kurumsal yönetim ilkelerine uyum notu ile hisse senedi getirileri arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Araştırma sonucunda, 2009 yılında kurumsal yönetim uyum notlarının hisse senedi getirilerini olumlu yönde etkilediği gözlemlenmiştir. Diğer yandan, 2014 yılında notların açıklanması öncesi ve sonrasında oluşan getiriler arasındaki fark istatistiki olarak anlamlıdır fakat söz konusu farkın kurumsal yönetim ilkelerine uyum notlarından kaynaklanmadığı, bu yılda endekste anormal getiriler elde edilemediği belirlenmiştir.

Kara ve diğerleri (2015) 2006-2012 yılları arasında XKURY'de yer alan şirketlerin kurumsal yönetim düzeyleri ile finansal performansı arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Panel veri analizi uygulanan araştırmada, Tobin Q oranı, kaldıraç oranı, özsermaye karlılığı, net kar marjı, aktif karlılığı finansal performans ölçütü olarak kullanılmıştır. Analizlerin sonucunda, yalnızca kaldıraç ve Tobin Q oranı ile kurumsal yönetim arasında olumlu ilişkinin varlığı gözlemlenmiştir.

Yavuz ve diğerleri (2015) olay çalışması yöntemi ile endeks kapsamına giren 11 şirketi incelemişlerdir. Çalışmada, endekse alınma tarihi baz alınarak bu tarihten 10 gün önce ve 10 gün sonraki normal üstü getiriler hesaplanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, olay tarihten 10 gün önce ve 10 gün sonra oluşan anormal getirilerin karışık bir seyir izlediği tespit edilmiştir. Bazı günler pozitif anormal getiriler elde edilirken, bazı günler ise negatif anormal getiriler meydana gelmiştir.

Güneş (2015) bankacılık sektöründeki değişkenlerin bankaların aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı üzerine etkisini incelemiştir. Özsermaye/aktifler oranının hem aktif karlılığı hem de özsermaye karlılığı üzerine pozitif yönde etkisinin olduğu, takipteki krediler/toplam krediler değişkeni ile aktif karlılığı arasında negatif ilişki tespit edilmiştir.

Pašić ve diğerleri (2016) kurumsal yönetimin Polonya ve Slovenya'daki bankaların performansına etkisini incelemişlerdir. Slovenya'daki kurumsal yönetim şeffaflığıyla ilgili değişkenlerin ve göstergelerin Polonya'dan daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Yapılan regresyon analizlerinin sonucunda, kurumsal yönetimin banka performansına etkisinin olduğu analiz edilmiştir.

Erdoğan ve Öztürk (2016) BİST'de işlem gören ve XKURY'de yer alan işletmeleri, işletme performansları ile kurumsal yönetim endeks puanı ve finansal oranları arasındaki ilişki düzeyini panel veri analiziyle tespit etmişlerdir. Analiz sonucuna göre, XKURY'de yer alan işletmelerin finansal performansı üzerine kurumsal yönetim endeks puanının ve aktif karlılığı ile özsermaye karlılığının pozitif etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte cari oran, aktif devir hızı, borç oranı ve işletme büyüklüğünün işletme performansı üzerine etkisi olmadığı görülmektedir.

Esendemirli ve Erdener Acar (2016) kurumsal yönetim uygulamalarının şirketlerin finansal performanslarını hangi yönde etkilediğini araştırmışlardır. Analizde, TOPSİS Çok Kriterli Karar Verme Tekniği kullanılmış ve 2013-2014 yılları ele alınmıştır. Yapılan analizler neticesinde, söz konusu yıllarda şirketlerin kurumsal yönetim notlarının puanları ile finansal performanslarının paralel gitmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Soba ve diğerleri (2016) Türkiye'de faaliyet gösteren halka açık mevduat bankalarındaki kurumsal yönetim uygulamaları ile etkinlik arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Bankaların etkinlik skorlarını belirlemede Veri Zarflama Analizi (VZA) yönteminden yararlanılmış, etkinlik ile kurumsal yönetim arasındaki ilişkinin belirlenmesinde ise panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, halka açıklık oranı ve bağımsız yönetim kurulu üye sayısının bankaların etkinliği üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu gösterirken; en büyük hissedarın sermaye payı, komite sayısı ve yönetim kurulu büyüklüğü değişkenlerinin etkinlik üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Kurumsal yönetim değişkenlerinden kurumsal sermaye sahipliğinin banka etkinliği üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı sonucu elde edilmiştir.

Reis ve diğerleri (2016) bankaların karlılıklarını etkileyen içsel ve dışsal faktörleri analiz etmişlerdir. Değişken olarak belirlenen krediler/mevduat oranı kredilerin mevduata dönüşüm oranını ifade etmektedir. Kredi/mevduat oranı ile aktif karlılığı arasında negatif ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kredilerin mevduata dönüşüm oranı arttıkça karlılık bundan olumsuz etkilenmektedir. Bu durum yetersiz mevduat bulundurmanın bir sonucu olarak değerlendirilmektedir.

Saldanlı ve Aydın (2016) mevduat bankalarının karlılığını etkileyen faktörleri araştırmışlardır. Bağımsız değişken olarak faiz gelirleri/faiz giderleri oranını kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, faiz geliri/faiz gideri oranı ile aktif karlılığı arasında pozitif ilişki tespit edilmiş, özkaynak karlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Sarıtaş ve diğerleri (2016) bankaların karlılıklarını etkileyen içsel ve dışsal faktörleri analiz etmişlerdir. Bankaya özgü içsel değişken olarak kullanılan takipteki krediler/toplam krediler değişkeni ile özkaynak karlılığı arasında negatif ilişki tespit edilmiştir.

Wahyudin ve Solikhah (2017) Endonezya Kurumsal Yönetim Enstitüsü (IICG) tarafından yürütülen kurumsal yönetim uygulama notunun seçilen şirketlerin finansal performansları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmada, 2008-2012 yılları arasında Kurumsal Yönetim Algılama Endeksi (CGPI) Ödülleri'ne katılan şirketler panel veri analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Yapılan analizlerin sonucunda, kurumsal yönetim derecelendirmesinin varlık kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve hisse başına kazanç gibi muhasebe tabanlı finansal performansa etkisinin olduğu görülmüştür.

Tükenmez ve diğerleri (2017) XKURY'de bulunan finans sektörü dışında bulunan şirketlerin kurumsal yönetim ilkelerine uyum dereceleri ile finansal performansları arasındaki ilişkinin varlığını panel veri analiziyle araştırmışlardır. Araştırma neticesinde, şirketlerin aktif karlılığı ile şeffaflık puanları arasında negatif ilişki gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, pay sahipleri, menfaat sahipleri ve yönetim kurulu puanları ile şirketlerin aktif karlılığı üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir.

Ünlü ve diğerleri (2017) XKURY'de bulunan ve bulunmayan firmaların performanslarını karşılaştırmak amacıyla TOPSİS yöntemiyle çalışma yapmışlardır. Çalışmanın sonucunda, BİST 30 firmalarının XKURY'de yer alma durumlarının, finansal performans ve hissedar değeri yaratma bakımından bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

4. KURUMSAL YÖNETİM ENDEKSİNDE YER ALMANIN BANKA PERFORMANSINA ETKİSİNİN BİST'TE ARAŞTIRILMASI

4.1. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Çalışmada temel olarak, BİST kapsamında işlem gören bankaların BİST Kurumsal Yönetim Endeksi'ne dahil olmalarının finansal performanslarını ne yönde etkilediği analiz edilecektir. Bu

çalışmanın kapsamını, hisse senetleri BİST’de işlem gören bankalar oluşturmaktadır. Borsada işlem gören dokuz bankanın 2012-2017 yılları çeyrek dönemlik verileri kullanılarak panel veri analizi yapılacaktır. Çalışmada ele alınan bankalardan üç tanesi kurumsal yönetim endeksinde yer almaktadır; diğer altı banka ise kurumsal yönetim endeksinde yer almamaktadır.

Ampirik çalışmalarda kullanılan veri türleri; zaman serileri (time series), yatay kesit serileri (cross-section) ve panel veriler olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Zaman serileri verilerinde, bir ya da daha fazla değişkenin belirli bir zaman dilimindeki değerleri gözlemlenmektedir. Yatay kesit serilerinde, aynı zaman diliminde birkaç örneklem biriminin bir ya da daha fazla değişken için değerleri ele alınmaktadır. Panel veriler ise aynı yatay kesit birimlerinin zaman içerisindeki değişimini analiz ederken ve ayrıca hem zaman hem mekan içeren analizlerde kullanılmaktadır (Gujarati 2004, 636). Bu çalışmada hem zaman hem mekan verileri analiz edildiği için panel veri analizi yönetimi kullanılmıştır.

4.2. Çalışmanın Veri Seti

Çalışmada, 2012-2017 yılları arasında BİST bünyesinde işlem gören ve Kurumsal Yönetim Endeksi’nde üç ve endeks dışında bulunan altı olmak üzere toplam dokuz bankanın finansal performansı panel veri regresyon yöntemi ile incelenmiştir. 2017 yılı sonu itibariyle BİST bünyesinde işlem gören 13 banka bulunmakla birlikte, bunlardan 6 tanesi BİST Kurumsal Yönetim Endeksi’nde yer almaktadır. Çalışmada yalnızca mevduat bankaları ele alınmış, Kalkınma ve Yatırım Bankaları ile Katılım Bankaları yapısal farklılıklarından dolayı kapsam dışında bırakılmıştır. Garanti Bankası A.Ş. ise Kurumsal Yönetim Endeksine 2014 yılında girdiğinden kapsam dışı bırakılmıştır. Tablo 1’de araştırmaya dahil olan, endekste yer alan ve almayan bankalar gösterilmiştir.

Tablo 1. Analize Konu Olan Bankaların Listesi

XKURY’de Yer Alan Bankalar		XKURY’de Yer Almayan Bankalar	
Kod	Banka Adı	Kod	Banka Adı
YKBNK	Yapı ve Kredi Bankası	AKBNK	Akbank
SKBNK	Şekerbank	DENIZ	Denizbank
HALKB	Türkiye Halk Bankası	QNBFB	QNB Finansbank
		ICBCT	ICBC Turkey Bank
		ISCTR	Türkiye İş Bankası
		VAKBN	Türkiye Vakıflar Bankası

Çalışma kapsamında yer alan bankaların finansal verilerine ait bilgiler bankaların resmi internet sitelerinden edinilmiştir. Kurumsal yönetim derecelendirme notları ise Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği’nin www.tkyd.org adresinden temin edilmiştir. BİST Kurumsal Yönetim Endeksi’nde yer alan bankaların 2012-2017 yılı derecelendirme notları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. 2012-2017 Yılları Arasında Bankalara Ait Derecelendirme Notları

Bankalar	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Şekerbank	88,21	90,95	90,74	91,10	91,70	91,90
Türkiye Halk Bankası	87,73	92,05	91,93	92,63	92,97	93,76
Yapı ve Kredi Bankası	88,08	93,22	92,51	93,35	93,42	94,29

Kaynak: TKYD, Kurumsal Yönetim Endeksi-Tüm Firmalar, (Çevrimiçi), <http://www.tkyd.org.tr/kyd-kurumsal-yonetim-komisyonlar-calisma-gruplari-sermaye-piyasasi-calisma-grubu-ve-bist-kurumsal-yonetim-endeksi-kurumsal-yonetim-endeksi-tum-firmalar.html>, (Erişim Tarihi: 16. 04. 2018).

2017 sonu itibariyle endekste olan üç banka ile endekste bulunmayan altı bankanın verilerinin kullanıldığı çalışmada bankaların aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı bağımlı değişken olarak seçilmiştir. Çalışmada endekste olma, kukla değişken olarak belirlenmiştir. (“0” endekste yer almamayı, “1” ise endekste yer almayı temsil etmektedir).

Panel veri analizinde kullanılacak iki adet bağımlı değişken ve yedi adet bağımsız değişken belirlenmiştir. Belirlenen bağımsız ve bağımlı değişkenlere ait değişkenler Tablo 3’te belirtilmiştir:

Tablo 3. Araştırmada Kullanılan Değişkenler

Değişken	Açıklama	Simge
Aktif Karlılık%	Bankaların elde etmiş oldukları net karın, toplam aktif tutarına oranlanması ile hesaplanmıştır.	ROA
Özkaynak Karlılığı%	Bankaların elde etmiş oldukları net karın, özkaynak tutarına oranlanması ile hesaplanmıştır.	ROE
Değişken	Açıklama	Simge
Endekste Olma	Bankaların endekste olup olmadıklarını ayırmak için 0-1 değerleri kullanılmıştır. (0 endekste olmamayı 1 endekste olmayı temsil etmektedir)	EO
Mevduat Büyüklüğü/ Aktifler	Bankaların topladıkları mevduat tutarının toplam aktiflere oranlanması ile hesaplanmıştır.	MA
Özsermaye/Aktifler	Bankaların sahip olduğu özkaynakların toplam aktif tutarına oranlanması ile hesaplanmıştır.	OA
Takipteki Krediler/ Toplam Krediler	Takipteki krediler toplamının toplam kredilere oranlanması ile hesaplanmıştır.	TKPTK
Krediler/Aktifler	Bankaların toplam kredi tutarlarının toplam aktif tutarına oranlanması ile hesaplanmıştır.	KA
Kredi/Mevduat	Bankaların toplam kredi tutarlarının mevduat toplamına oranlanması ile hesaplanmıştır.	KM
Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri	Bankaların elde ettikleri faiz gelirlerinin faiz giderlerine oranlanması ile hesaplanmıştır	FA

Bağımlı değişken olarak belirlenen aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı daha önce yapılan çalışmaların önemli bir kısmında (Okeke ve Diğerleri, 2011; Samson ve Taril, 2014; Islam ve Diğerleri, 2015; Wahyudin ve Solikhah, 2017; Karamustafa ve Diğerleri, 2009; Karayel ve Gök, 2009; Sengür ve Püskül, 2011; Kula ve Baykut, 2013; Acaravcı ve Diğerleri, 2015; Kara ve Diğerleri, 2015;

Erdoğan ve Öztürk, 2016; Tükenmez ve Diğerleri, 2017; Ünlü ve Diğerleri, 2017) değişken olarak kullanılmıştır.

4.3. Araştırma Modelleri

Araştırma amaçları doğrultusunda oluşturulan iktisadi modeller aşağıdaki gibidir:

İktisadi Model 1: Aktif Karlılık = Endekste Olma \pm Mevduat Büyüklüğü/Aktifler \pm Özsermaye/Aktifler \pm Takipteki Krediler/Toplam Krediler \pm Krediler/Aktifler \pm Kredi/Mevduat Oranı \pm Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri

İktisadi Model 2: Özkaynak Karlılığı = Endekste Olma \pm Mevduat Büyüklüğü/ Aktifler \pm Özsermaye/Aktifler \pm Takipteki Krediler/ Toplam Krediler \pm Krediler/Aktifler \pm Kredi/Mevduat \pm Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri

İktisadi araştırma modelleri ekonometrik sınama amacıyla ekonometrik panel model denklemlerine çevrilmiştir. Ekonometrik modeller aşağıdaki gibidir:

$$\text{Model 1: ROA}_{it} = \beta_{0it} \pm \beta_{1it} (\text{EO}) \pm \beta_{2it} (\text{MA}) \pm \beta_{3it} (\text{OA}) \pm \beta_{4it} (\text{TKPTK}) \pm \beta_{5it} (\text{KA}) \pm \beta_{6it} (\text{KM}) \pm \beta_{7it} (\text{FA}) \pm \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$$\text{Model 2: ROE}_{it} = \beta_{0it} \pm \beta_{1it} (\text{EO}) \pm \beta_{2it} (\text{MA}) \pm \beta_{3it} (\text{OA}) \pm \beta_{4it} (\text{TKPTK}) \pm \beta_{5it} (\text{KA}) \pm \beta_{6it} (\text{KM}) \pm \beta_{7it} (\text{FA}) \pm \varepsilon_{it} \quad (2)$$

* β = Tahmin edilecek parametre, t=panel zaman boyutu, i=panel birim(banka) boyutunu, ε = hata terimlerini ifade eder.

Çalışma Stata 14.2 paket programı ile yapılmıştır. Toplanan veriler önce betimsel istatistikler ve zaman seyir grafikleri ile incelenmiş, ardından bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağıntı problemine yol açabilecek derecede korelasyon ilişkileri incelenmiştir. Mevduat Büyüklüğü/Aktifler (MA) ile Kredi/Mevduat Oranı (KM) değişkenleri arasında 0.8'in üzerinde katsayı ile hesaplanan korelasyon nedeniyle Kredi/Mevduat Oranı (KM) değişkeni modellerin dışında bırakılarak modeller revize edilmiştir.

Rastsal etkiler modeli ile tahmin edilen araştırma modelleri için sabit varyans varsayımını denetlemek için Levene-Brown ve Forsythe (1974) testi yapılmıştır. Rastsal etki modellerinde otokorelasyonun saptanması için Baltagi-WU LBI (1999) testi uygulanmıştır.

Revize edilen modeller için doğru tahmin tekniğinin belirlenmesi adına ilk önce Breusch Pagan (1980) testi uygulanmış, Breusch Pagan testi sonucunda her iki modelin de havuzlanmış en küçük kareler ile tahmin edilmesinin uygun olmadığı görüldüğünden, sabit etki ve rastsal etki modelleri arasında tercih yapabilmek için Hausman (1978) testi uygulanmıştır. Hausman testi sonucunda ise her iki modelin de rastsal etkiler modeli ile tahminlenmesine karar verilmiştir.

Modeller tahmin edildikten sonra R^2 ve F istatistiği olasılık değerleri incelenmiş her iki modelin de anlamlı ve yeterli açıklayıcılığa sahip modeller olduğu görüldüğünden, tahmin katsayıları yorumlanmıştır.

4.4. Değişken Betimsel İstatistikler

Araştırmada kullanılan değişkenlere ait betimsel istatistikler Tablo 4'deki gibidir:

Tablo 4. Değişken Betimsel İstatistikleri

Değişken	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
ROA	216	0.7789	0.4927	-0.5456	2.4236
ROE	216	7.4956	4.7021	-6.0740	22.9825
EO	216	0.3333	0.4725	0.0000	1.0000
MA	216	58.4070	8.4494	20.5882	76.8323
OA	216	10.6573	2.0538	6.7479	18.6635
TKPTK	216	3.9073	1.6006	1.1782	7.5437
KA	216	64.1567	4.1539	52.9296	77.7670
KM	216	112.5398	21.6515	77.48788	278.8375
FA	216	193.9447	19.22952	142.6612	251.3495

ROA değişkeni 0.7789 ortalama, 0.4927 standart sapma, -0.5456 minimum ve 2.4236 maksimum değerlerine sahiptir. ROE değişkeni 7.4956 ortalama, 4.7021 standart sapma, -6.0740 minimum ve 22.9825 maksimum değerlerine sahiptir. EO değişkeni 0.3333 ortalama, 0.4725 standart sapma, 0.0000 minimum ve 1.0000 maksimum değerlerine sahiptir. MA değişkeni 58.4070 ortalama, 8.4494 standart sapma, 20.5882 minimum ve 76.8323 maksimum değerlerine sahiptir. OA değişkeni 10.6573 ortalama, 2.0538 standart sapma, 6.7479 minimum ve 18.6635 maksimum değerlerine sahiptir. KA değişkeni 64.1567 ortalama, 4.1539 standart sapma, 52.9296 minimum ve 77.7670 maksimum değerlerine sahiptir. KM değişkeni 112.5398 ortalama, 21.6515 standart sapma, 77.48788 minimum ve 278.8375 maksimum değerlerine sahiptir. FA değişkeni 193.9447 ortalama, 19.22952 standart sapma, 142.6612 minimum ve 251.3495 maksimum değerlerine sahiptir.

4.5. Değişkenler Arası Korelasyon Matrisi

Bağımsız değişkenler arasındaki yüksek derecede korelasyon ilişkileri regresyon modellerin çoklu doğrusal bağıntıya sebep verebileceklerinden istenmeyen bir durumdur. Bu bağlamda bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayısının 0.8'in üzerinde olması durumunda söz konusu değişkenlerden birinin araştırma dışında bırakılması tercih edilmelidir. Değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisi Tablo 5'deki korelasyon matrisi ile incelenebilir.

Tablo 5. Değişkenler Arası Korelasyon Matrisi

	ROA	ROE	MA	EO	OA	TKP TK	KA	KM	FA
ROA	1.0000								
ROE	0.9567*	1.0000							
MA	0.1621	0.2112	1.0000						
EO	0.0233	0.0384	0.2651	1.0000					
OA	0.0139	-0.2069	0.0957	-0.1222	1.0000				
TKP TK	-0.2467	-0.2572	0.2653	0.1717	0.1747	1.0000			
KA	-0.2307	-0.1871	0.4850	0.0823	0.2208	0.6093	1.0000		
KM	-0.2763	-0.2892	,-0.8646*	-0.2212	-0.0813	-0.0954	-0.1331	1.0000	
FA	0.0900	0.0584	-0.638	-0.2534	0.1159	0.0390	-0.0407	0.1008	1.0000

* Yüksek derecede korelasyonu simgeler.

Tabloda görüldüğü üzere bağımsız değişkenler arasındaki tek yüksek korelasyon ilişkisi MA ve KM arasında negatif ve 0.8646 sayısı ile tahminlenmiştir. Söz konusu değişkenlerden birinin model dışında bırakılması model tanımlama hatalarından kaynaklı çoklu doğrusal bağıntı problemini önleyecektir. Bu bağlamda iki değişkenden KM değişkeni, modellerde kredi ile ilgili iki değişken daha olması sebebiyle araştırma dışında bırakılmasına karar verilmiştir. Söz konusu değişken, model dışında bırakıldıktan sonra eşitlik 1 ve eşitlik 2'deki tahminlenecek modeller eşitlik 3 ve 4'deki gibi revize edilmiştir:

$$\text{Model 3: } ROA_{it} = \beta 0_{it} \pm \beta 1_{it} (EO) \pm \beta 2_{it} (MA) \pm \beta 3_{it} (OA) \pm \beta 4_{it} (TKP) \pm \beta 5_{it} (KA) \pm \beta 6_{it} (FA) \pm \varepsilon_{it} \quad (3)$$

$$\text{Model 4: } ROE_{it} = \beta 0_{it} \pm \beta 1_{it} (EO) \pm \beta 2_{it} (MA) \pm \beta 3_{it} (OA) \pm \beta 4_{it} (TKP) \pm \beta 5_{it} (KA) \pm \beta 6_{it} (FA) \pm \varepsilon_{it} \quad (4)$$

* β = Tahmin edilecek parametre, t=panel zaman boyutu, i=panel birim(banka) boyutunu, ε = hata terimlerini ifade eder.

4.6. Model Tahminleri

Çalışmanın bu kısmı hata terimleri ile ilgili varsayımların denetlenmesi, araştırma modellerinin tahmin edilmesi amacıyla uygun tahmin modellerinin seçilmesi ve modellerin tahmin edilip istatistiklerinin sunulmasını içermektedir.

Rastsal etkiler modeli ile tahmin edilen araştırma modelleri için sabit varyans varsayımını denetlemek için Levene–Brown ve Forsythe (1974) testi yapılmıştır. Testin varsayımları şu şekildedir:

H_0 : Modelde değişen varyans problemi yoktur.

H_1 : Modelde değişen varyans problemi vardır.

Levene-Brown ve Forsythe test istatistikleri Tablo 6'daki gibidir:

Tablo 6. Sabit Varyans Varsayımı Levene-Brown ve Forsythe (1974) Testi

Model 1	W0=1.5616	P=0.1231
	W50=1.4939	P=0.1609
	W10=1.5212	P=0.1514
Model 2	W0=1.8040	P=0.0778
	W50=1.7623	P=0.0861
	W10=1.7614	P=0.0863

Tablo incelendiğinde her iki model için de sıfır hipotezi reddedilmemektedir. Yani sabit varyans varsayımının sağlandığı görülmektedir. Daha açık bir ifade ile modelde değişen varyans sorunu yoktur.

Rassal etki modellerinde otokorelasyonun saptanması için Baltagi-WU LBI (1999) testi uygulanmıştır. Testin sıfır hipotezi ve alternatif hipotezi şu şekildedir:

H_0 : Modeldeki hata terimleri otokorelasyonsuzdur.

H_1 : Modeldeki hata terimleri otokorelasyonludur.

Baltagi-Wu LBI testi istatistikleri Tablo 7'deki gibidir:

Tablo 7. Baltagi-Wu LBI Otokorelasyon Testi

Model	Baltagi-Wu LBI
Model 1	1.8272
Model 2	1.8342

Baltagi-WU LBI test istatistiği incelendiğinde 2'ye yakın olduğu, dolayısıyla sıfır hipotezi reddedilmemektedir. Uygulamada Baltagi-Wu LBI istatistiğinin 2'ye yakın olması rastsal etki modelleri ile tahminlenen panel veri modellerinde otokorelasyon sorununun olmadığını göstermektedir.

Panel veri için uygun tahmin tekniğinin belirlenmesi amacıyla önce havuzlanmış en küçük kareler yöntemi ile rassal etki (random effects) ve sabit etki (fixed effects) modeli arasında seçim yapmak amacıyla Breusch Pagan (1980) testinden faydalanılacaktır. Breusch Pagan (1980) testi yaklaşımına göre, panel veri modelinde birim etkilerinin varyansının sıfır olması durumunda, model havuzlanmış en küçük kareler yöntemi ile çözümlenebilir, aksi durumda rassal etki veya sabit etki modeli yapısında genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemlerine yönelmek gerekir.

Bu durumda Breusch Pagan (1980) testi için sıfır hipotezi ve alternatif bir hipotez aşağıdaki gibi kurulabilir:

H_0 : Birim etki varyansı sifira eşittir. (Model havuzlanmış en küçük kareler tekniği ile tahmin edilmelidir)

H_1 : Birim etki varyansı sıfırdan farklıdır. (Model için havuzlanmış en küçük kareler tekniği ile tahmin edilmemelidir)

Birinci model ve ikinci model için Breusch Pagan (1980) test istatistikleri Tablo 8’de sunulmuştur:

Tablo 8. Breusch Pagan (1980) Test İstatistikleri

Model	Ki-Kare	P
Model 1	9.02	0.0013*
Model 2	10.82	0.0005*

*%95 güven düzeyinde istatistiksel anlamlılığı simgeler.

Her iki model için de hesaplanan test istatistiği olasılık değeri ise 0.05’den küçüktür. Bu durumda %95 güven düzeyinde her iki model için de birim etki varyansın sıfır olduğunu öne süren sıfır hipotezi reddedilmelidir. Daha açık bir ifade ile modelde birim etki varyansı sıfırdan farklıdır ve model tahmini için rastsal ve sabit etki modelleri düşünülmalıdır.

Modellerin tahmini için sabit etki modeli ile rastsal etki modeli arasında karar vermek amacıyla Hausman (1978) testi uygulanabilir.

Sabit etkili modellerde bağımsız değişkenlerin hata terimi bileşenleri ile ilişkisiz olduğu varsayımı yokken, rastsal etkili modellerde hata terimi bileşenleri ile modeldeki bağımsız değişkenlerin ilişkisiz olduğunu varsayar. Hausman (1978) testi bu varsayımına dayanarak geliştirilmiştir. Rastsal etkili modelin hata teriminde yer alan bileşenler, bağımsız değişkenler ile ilişkiliyse sabit etkili modelin tahminçileri tutarlı olurken, rastsal etkili modelin tahminçileri tutarlı olmayacaktır. Rastsal etkili modelin hata teriminde yer alan bileşenler, bağımsız değişkenler ile ilişkisiz ise sabit ve rastsal etkili modellerin tahminçileri tutarlı olurken, rastsal etkili modelin tahminçileri asimtotik olarak etkin olacak ve rastsal etkili modelin kullanılması daha uygun olacaktır.

Hausman (1978) testi sıfır ve alternatif hipotezi şu şekilde kurulabilir:

H_0 : Hata terimi bileşenleri ile bağımsız değişkenler ilişkisizdir. ($E(uit \setminus X_{it}) = 0$) ve rastsal etkili model ile tahmin yapılmalıdır.

H_1 : Hata terimi bileşenleri ile bağımsız değişkenler ilişkilidir. ($E(uit \setminus X_{it}) \neq 0$) ve sabit etkili model ile tahmin yapılmalıdır.

İki model için hesaplanan Hausman (1978) test istatistikleri tablo 9’daki gibidir:

Tablo 9. Hausman (1978) Test İstatistikleri

Model	Ki-Kare	P
Model 1	8.98	0.1098
Model 2	5.43	0.3658

Tabloda görüleceği üzere test istatistiği olasılık değerler, 0.05'den büyüktür. Bu durumda %95 güven düzeyinde her iki model için de Hausman testi sıfır hipotezi reddedilemez. Daha açık bir ifade ile modeller rastsal etkili model ile tahminlenmelidir.

Her iki modele ait tahmin istatistikleri de Tablo 10'daki gibidir:

Tablo 10. Model Tahmin İstatistikleri

Bağımsız Değişkenler	Model 1 Bağımlı Değişken ROA				Model 2 Bağımlı Değişken ROE			
	β	Standart Sapma	Z	P	β	Standart Sapma	Z	P
EO	0.0599	0.1338	0.45	0.654	0.2934	1.3999	0.21	0.834
MA	0.0159	0.0058	2.74	0.006**	0.1767	0.0568	3.11	0.002**
ÖA	0.0287	0.0215	1.33	0.182	-2.2716	0.2109	-1.29	0.198
TKPTK	-0.0848	0.0378	-2.24	0.025*	-0.9168	0.3750	-2.44	0.015*
KA	-0.0160	0.0121	-1.33	0.185	-0.0441	0.1144	-0.39	0.700
FA	0.0033	0.0017	1.98	0.047*	0.0318	0.0159	1.99	0.046*
Sabit Terim	0.2276	0.7388	0.31	0.758	0.2101	6.9660	0.03	0.976
R ²	0.4486				0.5784			
F	23.85				18.76			
P	0.0006**				0.0046**			

* %95 güven düzeyinde, ** %99 güven düzeyinde istatistiksel anlamlılığı simgeler.

Tabloda birinci model bulguları incelendiğinde modelin bir bütün olarak anlamlılığını sınanan f istatistiği olasılık değerinin 0.05'den küçük olduğu görülür. Bu durumda birinci model için tahminlenen modelin bir bütün olarak %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir model olduğu söylenebilir. Diğer yandan R² değeri incelendiğinde 0.4486 olduğu görülür. Bu durumda modeldeki bağımsız değişkenler birlikte bağımlı değişkendeki değişiminin yaklaşık %45'ini açıklayabildiği söylenebilir. Anlamsız çıkan değişkenler, model dışında bırakıldıktan sonra modeller eşitlik 5 ve 6'daki gibi revize edilmiştir:

$$\text{Model 5: } ROA_{it} = \beta_{0it} \pm \beta_{1it}(MA) \pm \beta_{2it}(TKPTK) \pm \beta_{3it}(FA) \pm \varepsilon_{it}$$

(5)

$$\text{Model 6: } ROE_{it} = \beta_{0it} \pm \beta_{1it}(MA) \pm \beta_{2it}(TKPTK) \pm \beta_{3it}(FA) \pm \varepsilon_{it}$$

(6)

* β = Tahmin edilecek parametre, t =panel zaman boyutu, i =panel birim(banka) boyutunu, ε = hata terimlerini ifade eder.

Model parametreleri incelendiğinde ise;

MA değişkenin ROA üzerindeki etkisi %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitiftir. ($\beta = 0.0159$, sig.<0.05). Daha açık bir ifade ile 2012 ile 2017 dönemi arasında söz konusu 9 bankada MA'daki %1'lik bir artış ROA'da 0.0159 puanlık bir artışa sebep olmuştur.

TKPTK değişkenin ROA üzerindeki etkisi %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatiftir. ($\beta = -0.0848$, sig.<0.05). Yani 2012 ile 2017 dönemi arasında söz konusu 9 bankada TKPTK'daki %1'lik bir artış ROA'da 0.0848 puanlık bir azalışa sebep olmuştur.

FA değişkenin ROA üzerindeki etkisi %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitiftir. ($\beta = 0.0033$, sig.<0.05). Bir başka ifade ile 2012 ile 2017 dönemi arasında söz konusu 9 bankada FA'daki %1'lik artış ROA'da 0.0033 puanlık bir artışa sebep olmuştur.

İkinci model bulguları incelendiğinde modelin bir bütün olarak anlamlılığını sınavan f istatistiği olasılık değerinin 0.05'den küçük olduğu görülür. Bu durumda ikinci modelinde bütün olarak %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir model olduğu söylenebilir. Diğer yandan r kare değeri incelendiğinde 0.5784 olduğu görülür. Bu durumda modeldeki bağımsız değişkenler birlikte bağımlı değişkendeki değişiminin yaklaşık %58'ini açıklayabildiği söylenebilir.

Model parametreleri incelendiğinde ise;

MA değişkenin ROE üzerindeki etkisi %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitiftir. ($\beta = 0.1767$, sig.<0.05). Daha açık bir ifade ile 2012 ile 2017 dönemi arasında söz konusu 9 bankada MA'daki %1'lik bir artış ROE'de 0.1767 puanlık bir artışa sebep olmuştur.

TKPTK değişkenin ROE üzerindeki etkisi %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatiftir. ($\beta = -0.9168$, sig.<0.05). Daha açık bir ifade ile 2012 ile 2017 dönemi arasında söz konusu 9 bankada TKPTK'daki %1'lik bir artış ROE'de 0.9168 puanlık bir azalışa sebep olmuştur.

FA değişkenin ROE üzerindeki etkisi %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitiftir. ($\beta = 0.0318$, sig.<0.05). Yani 2012 ile 2017 dönemi arasında söz konusu 9 bankada FA'daki %1'lik artış ROE'de 0.0318 puanlık bir artışa sebep olmuştur.

EO, ÖA ve KA değişkenleri analize dahil edilmiştir ancak değişkenler anlamsız çıktığı için yorumlanacak model içerisine dahil edilmemiştir.

5. SONUÇ

Çalışmada, kurumsal yönetim endeksinde yer almanın bankaların finansal performanslarına ne yönde etkilediğinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, kurumsal yönetim derecelendirme notu olarak kurumsal yönetim endeksine girmiş olmanın banka performansı üzerindeki etkisi Borsa İstanbul'da araştırılmıştır. Çalışmada dokuz bankanın 2012-2017 yılları arasındaki verileri kullanılarak analiz yapılmıştır. Çalışmada hem zaman hem mekan boyutları bulunduğundan çalışma panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmada aktif karlılık (ROA) ve özkaynak karlılığı (ROE) olmak üzere iki bağımlı değişken kullanılmıştır. Endekste Olma (EO) bağımsız değişken olarak alınarak, bağımlı değişkenler ile arasındaki ilişkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Diğer bağımsız değişkenler bankaya özgü finansal rasyolar olan Mevduat/Aktifler (MA), Özsermaye/Aktifler (ÖA), Takipteki Krediler/Toplam Krediler (TKPTK), Krediler/Aktifler (KA), Kredi/Mevduat (KM), Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri (FA) olarak belirlenmiştir.

Yapılan analizler sonucunda, endekste olma değişkeninin aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu sonucuna varılmıştır. Yani bankaların kurumsal yönetim endeksinde olmalarının finansal performanslarına etkisi olmadığı gözlemlenmiştir. Daha önce yapılan çalışmalarda (Karamustafa ve Diğerleri, 2009; Sengür ve Püskül, 2011; Dalğar ve Çelik, 2011; Gökçen ve Diğerleri, 2012; Kara ve Diğerleri, 2016; Erdoğan ve Öztürk, 2016) bulunan sonuçlara ulaşamamıştır. Diğer yandan, literatürde yer alan bazı çalışmalarda (örneğin Çarıkçı ve diğerleri, 2009; Karayel ve Gök, 2009; Dağlı ve diğerleri, 2010; Acar ve diğerleri, 2013; Ege ve diğerleri, 2013; Kula ve Baykut, 2013; Aksu ve Aytekin, 2015) elde edilen sonuçlarla benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Bankaya özgü finansal ölçütler incelendiğinde, mevduat/aktif oranının aktif karlılığının ve özkaynak karlılığının üzerindeki etkisi pozitif yönde anlamlı olarak tespit edilmiştir. Yani mevduat/aktif oranında meydana gelen artış, aktif karlılığı ve özkaynak karlılığında artışa neden olmaktadır. Bu sonuç, daha önce yapılan çalışmalarda (Doğru, 2011) bulunan sonuç ile paralellik göstermektedir. Özsermaye/aktif oranının hem aktif karlılığı hem de özkaynak karlılığı üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde yer alan bazı çalışmalarda (Samırkaş, 2014; Güneş, 2015) bulunan pozitif ilişki bu çalışmada elde edilememiştir.

Takipteki kredi/toplam krediler oranının aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı üzerindeki etkisi anlamlı ve negatif olarak tespit edilmiştir. Yani, takipteki kredi/toplam kredi oranında meydana gelen artış, aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı üzerinde azalışa yol açmaktadır. Literatürde yer alan çalışmalarda (Güneş, 2015; Sarıtaş, 2016) bulunan negatif ilişki bu çalışmada da tespit edilmiştir.

Kredi/aktif oranının aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Daha önce yapılan çalışmalarda (Doğru, 2011) bulunan negatif

ilişki bu çalışmada tespit edilmemiştir. Faiz gelirleri/faiz giderleri oranının aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olarak elde edilmiştir. Yani, faiz gelirleri/faiz giderleri oranında meydana gelen artış aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı üzerinde artışa yol açmaktadır. Elde edilen sonuç, literatürde yer alan çalışmalarda (Saldanlı ve Aydın, 2016) faiz geliri/faiz gideri oranının aktif karlılığına etkisi üzerinde bulunan sonuç ile paralellik göstermektedir, bununla birlikte literatürde yer alan çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada faiz geliri/faiz gideri oranının özkaynak karlılığını da pozitif etkilediği tespit edilmiştir.

Analiz sonuçları incelendiğinde, bankaların kurumsal yönetim endeksinde olmasının bankaların finansal performansları üzerinde etkisi bulunmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte bankaya özgü değişkenlerden bazılarının bankaların finansal performansları üzerinde doğrudan etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bankaların mevduat büyüklüklerini artırması bankaların aktif ve özkaynak karlılığına pozitif etkide bulunacaktır. Bankalar için bir diğer önemli göstere kredilerdir. Kredilerin geri dönüşü bankaların karlılıkları için oldukça önemlidir. Bankaların takipteki kredi oranlarının artması bankaların aktif ve özkaynak karlılıklarını olumsuz etkileyecektir. Bankaların en önemli gelir ve gider kalemlerinden olan faiz geliri ve faiz gideri bankaların karlılıkları açısından önemli göstergelerdir. Bankaların faiz geliri arttıkça bankaların aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı olumlu yönde etkilenmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar M., H. Temiz ve M. B. Karan. 2013. "BİST (Borsa İstanbul) Kurumsal Yönetim Endeksinde (XKURY) Yer Alan Şirketlerin Getiri ve Performans Analizi: Olay Çalışması Örneği", 17. Finans Sempozyumu, Muğla, (23-26 Ekim).
- Acaravcı Kakilli, S., Y. S. Kandır ve A. Zelka. 2015. "Kurumsal Yönetimin BİST Şirketlerinin Performanslarına Etkisinin Araştırılması", Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8 (1).
- Adeusi O. S., I. N. Akeke ve O. F. Aribaba. 2013. "Corporate Governance and Firm Financial Performance: Do Ownership and Board Size Matter?", Academic Journal of Interdisciplinary Studies MCSER Publishing, 2-3 (November).
- Aggarwal P. 2013. "Impact of Corporate Governance on Corporate Financial Performance", IOSR Journal of Business and Management, 13-3 (September-October).
- Aksu M. ve S. Aytekin. 2015. "Kurumsal Yönetim İlkelerine Uyum Notu ile Hisse Senedi Getirisi İlişkisi: BİST Kurumsal Yönetim Endeksi (XKURY) Üzerine Bir Uygulama", Gümüşhane

Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, 13.

Aktan C. C. 2006. Kurumsal Şirket Yönetimi, İyi Şirket Yönetimi İçin Kurallar ve Kurumlar, Sermaye Piyasası Kurulu Kurumsal Araştırmalar Serisi, No: 4, Yayın No: 196, Ankara.

Çarıkçı H. İ, Ş. Kalaycı ve Y. İ. Gök. 2009. "Kurumsal Yönetim-Şirket Performansı İlişkisi: İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi Üzerine Ampirik Bir Çalışma", Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 1 (1).

Çonkar K., C. Elitaş ve G. Atar. 2011. "İMKB Kurumsal Yönetim Endeksindeki (XKURY) Firmaların Finansal Performanslarının Topsis Yöntemi İle Ölçümü ve Kurumsal Yönetim Notu İle Analizi", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 61 (1).

Dağlı H., H. Ayaydın ve K. Eyüboğlu. 2010. "Kurumsal Yönetim Endeksi Performans Değerlendirmesi: Türkiye Örneği", Muhasebe ve Finansman Dergisi, 48 (1).

Dalğar H. ve İ. Çelik. 2011. "Kurumsal Yönetimin İşletmelerin Finansal Yapılarına Etkileri: İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi Üzerine Bir İnceleme", Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar, 48 (557).

Doğru C. 2011. "Karlılığın Belirleyicileri Analizi: Teori ve Orta Ölçekli Bir Banka Uygulaması", Maliye ve Finans Yazıları, 1 (91).

Ege İ., E. E. Topaloğlu ve M. Özyamanoğlu. 2013. "Finansal Performans İle Kurumsal Yönetim Notları Arasındaki İlişki: BİST Üzerine Bir Uygulama", Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 5 (9).

Erdoğan M. ve S. M. Öztürk. 2016. "Kurumsal Yönetim Endeksinde Yer Alan İşletmelerin Performansına Etki Eden Oranların İncelenmesi", Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Özel Sayı (1).

Ersoy E., A. Bayraktaroğlu ve F. Şamiloğlu. 2011. "Türkiye'de Kurumsal Yönetim ve Firma Performansı (Tobin-Q ve Anormal Getiri) Arasındaki İlişkinin Analizi", Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar, 48 (554).

Esendemirli E. ve E. Acar Erdener. 2016. "Finansal Performans ve Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notları: Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi 2013-2014 Yılları Karşılaştırması", Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 18, Özel Sayı (1).

Gökçen Z., A. Sözüer ve C. C. Arslantaş. 2012. "Yönetim Kurulu Özellikleri ve Şirket Performansları: İMKB Kurumsal Yönetim ve İMKB 50 Endekslerindeki İşletmelerin Karşılaştırılması", Yönetim: İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi, 23 (72).

Gujarati N.D. 2004. Basic Econometrics, Fourt Edition, McGraw-Hill Education.

Güneş N. 2015. "Banka Karlılığının Belirleyicileri: 2002-2012 Dönemi Türk Mevduat Bankaları

Üzerine Bir İnceleme”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20 (3).

Islam J., M. Sathye ve H. Hu. 2015. “Examining the Relationship Between Corporate Governance and Bank Performance in Bangladesh”, South African Journal of Business Management, 46 (4).

Kara E., D. Erdur Acar ve L. Karabıyık. 2015. “Effects Of Corporate Governance Level On The Financial Performance Of Companies: A Research on BIST Corporate Governance Index (XKURY)”, Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review, 15 (2).

Karamustafa O., İ. Varıcı ve B. Er. 2009. “Kurumsal Yönetim ve Firma Performansı: İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi Kapsamındaki Firmalar Üzerinde Bir Uygulama”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (17).

Karayel M. ve İ. Y. Gök. 2009. “Kurumsal Yönetim-Performans İlişkisi: İMKB Kurumsal Yönetim Endeksine Kayıtlı Halka Açık Şirketlerde Bir Araştırma”, Akademik Fener Dergisi, 7 (12).

Kılıç S. 2011. “İMKB Kurumsal Yönetim Endeksine Dahil Olan Şirketlerin Getiri Performanslarının Ölçülmesi”, Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar, 48 (552).

Kula V. ve E. Baykut. 2014. “Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notu ile Piyasa Değeri Arasındaki İlişki: BIST Kurumsal Yönetim Endeksi Şirketleri Üzerine Bir Araştırma”, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (3).

Kula V. ve E. Baykut. 2013. “Kurumsal Yönetim Endeksinde Yer Almanın Mevduat Bankalarının Performansına Etkisi: BİST Örneği”, Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences, 15 (2).

Okereke J. E., S. Abu ve I. G. Anyanwu. 2011. “Impact of Corporate Governance on Performance of Nigerian Deposit Money Banks”, Indian Journal of Corporate Governance, 4-2 (July-December).

Pamukçu F. 2011. “Finansal Raporlama ile Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflıkta Kurumsal Yönetimin Önemi”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 50.

Pašić P., B. Bratina ve M. Festić. 2016. “Corporate Governance of Banks in Poland and Slovenia”. Our Economy (Nase Gospodarstvo), 62-3 (September).

Reis G. Ş., Y. Kılıç ve F. M. Buğan. 2016. “Banka Karlılığını Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 72.

Sakarya Ş. 2011. “BİST Kurumsal Yönetim Endeksi Kapsamındaki Şirketlerin Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notu ve Hisse Senedi Getirileri Arasındaki İlişkinin Olay Çalışması (Eventstudy) Yöntemi İle Analizi”, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (13).

Saldanlı A. ve M. Aydın. 2016. “Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Faktörlerin Panel Veri

Analizi ile İncelenmesi: Türkiye Örneği”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, 24.

Samırkaş C., M. S. Evcı ve B. Ergün. 2014. “Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri”, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 5 (8).

Samson O. ve B. Tarila. 2014. “Corporate Governance and Financial Performance of Banks: Evidence from Nigeria”, Acta Universitatis Danubius: Oeconomica, 10 (3).

Sarıtaş H., G. S. Uyar Kangallı ve A. Gökçe. 2016. “Banka Karlılığı ile Finansal Oranlar ve Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Sistem Dinamik Panel Veri Modeli ile Analizi: Türkiye Araştırması”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 11 (1).

Soba M., I. Erem ve F. Ceylan. 2016. “Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Banka Etkinliği Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (25).

Şengür D. E. ve A. S. Özbek Püskül. 2011. “İMKB Kurumsal Yönetim Endeksindeki Şirketlerin Yönetim Kurulu Yapısı ve İşletme Performansının Değerlendirilmesi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31.

Tükenmez M. N., G. A. Gençyürek ve İ. M. Karakelleoğlu. 2017. “Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notlarının Şirketlerin Finansal Performansı Üzerindeki Etkisi”, Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, 8 (1).

Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği. 2011. Ekonomi Gazeteciliği İçin Kurumsal Yönetim El Kitabı.

TÜSİAD. 2002. Kurumsal Yönetim En İyi Uygulama Kodu: Yönetim Kurulunun Yapısı ve İşleyişi, Yayın No: 336, Lebib Yalkın Yayınları, İstanbul.

Ünlü U., N. Yalçın ve İ. Yağlı. 2017. “Kurumsal Yönetim Ve Firma Performansı: TOPSIS Yöntemi İle BİST 30 Firmaları Üzerine Bir Uygulama”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19 (1).

Wahyudin A. ve B. Solikhah. 2017. “Corporate Governance Implementation Rating in Indonesia and Its Effects on Financial Performance”, The International Journal of Effective Board Performance, 17 (2).

Yavuz S., S. Yıldırım ve B. Elmas. 2015. “Kurumsal Yönetim Endeksi ile Şirket Hisse Senedi Getiri İlişkisi: BİST’de Bir Uygulama”, Erzincan Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (2).

Yenice S. ve T. Dölen. 2013. “İMKB’de İşlem Gören Firmaların Kurumsal Yönetim İlkelerine Uyumunun Firma Değeri Üzerine Etkisi”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 9 (19).

MUHASEBEDE FİRMA YAŞAM DÖNGÜSÜ KAVRAMI: LİTERATÜR İNCELEMESİ*

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk GÜLEÇ**

Derleme/Review

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Aralık 2019; 21(4); 979-1007

ÖZ

Firma yaşam döngüsü teorisi muhasebe alanında uzun yıllardır çalışılan ve işletmelerin daha homojen bir şekilde gruplandırılmasını sağlayan önemli bir analiz tekniğidir. Firma yaşam döngüsü, pazarlama ve mikroekonomi teorilerinden türetilen ve firmaların tıpkı canlı bir organizma gibi çeşitli yaşam döngüleri olduğunu ileri süren ve deterministik olmayan bir kavramdır. İşletmelerin yaşam döngüsü evresinin doğru ve güvenilir bir şekilde tespit edilmesi, alınacak finansal ve finansal olmayan kararlar üzerinde son derece etkilidir. Bu çalışmanın temel amacı, firma yaşam döngüsü teorisinin gelişim sürecini ele alarak literatürdeki çalışmalarını konularına göre incelemektir. Bu kapsamda, öncelikle temel firma yaşam döngüsü modelleri ve tanımlayıcı çalışmalara yer verilmiştir. Firma yaşam döngüsünün aracı rol üstlendiği değer ilişkisi, kazanç yönetimi, firma performansı, sermaye yapısı, temettü politikaları, risk ve diğer alanlardaki araştırmalar çalışmanın diğer konuları arasındadır. Firma yaşam döngüsünün birçok çalışmada önemli bir analiz tekniği olarak kullanılmasına rağmen Türkiye’de bu konuyla ilgili yeterince araştırmanın yapılmaması çalışmanın önemli bulguları arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Firma Yaşam Döngüsü (Eğrisi), Kurumsal Yaşam Eğrisi, Sınıflandırma

JEL Sınıflandırması: M40, M49

FIRM LIFE CYCLE CONCEPT IN ACCOUNTING: A LITERATURE REVIEW

ABSTRACT

Firm life cycle theory is a significant analysis technique that has been studied in the field of accounting for many years. Firm life cycle is a non-deterministic concept that is derived from the marketing and microeconomics theories and suggests that firms have various life cycles like a living organism. Accurate and reliable determination of the life cycle stages of firms is highly effective on financial and non-financial decisions. The main purpose of this study is to present the development process of the firm life cycle theory and

* Makale gönderim tarihi: 16.05.2019; kabul tarihi: 25.10.2019.

Bu çalışma “Muhasebe Performansı ile Firma Yaşam Eğrisi Kavramı Arasındaki İlişki: Borsa İstanbul Uygulaması” adlı doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

** Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, omerfarukgulec@klu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-8890-1140.

Atıf: Güleç, Ö. F. (2019). Muhasebede Firma Yaşam Döngüsü Kavramı: Literatür İncelemesi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21 (4), 979-1007.<http://dx.doi.org/10.31460/mbdd.566553>.

to examine the studies in the literature. First, descriptive studies and main firm life cycle models are discussed in the paper. The intermediary role of firm life cycle in the fields of value relevance, earnings management, firm performance, capital structure, dividend policies and risk are among the other subjects of the study. Although the firm life cycle analysis is a key technique in many studies, there are only few researches in Turkish literature according to the findings.

Keywords: Firm Life Cycle, Corporate Life Cycle, Classification

JEL Classification: M40, M49

1. GİRİŞ

Muhasebe ve finans literatüründe 1960'lerden beri çalışılmakta olan firma yaşam döngüsü kavramı, firmaların farklı yaşam evrelerinde birbirlerinden farklı muhasebe performansı göstermeleri ve farklı karakteristik özelliklere sahip olmaları açısından, yönetim, iktisat ve muhasebe alanlarının üzerinde yoğunlaştığı ve yatırımlarda sıklıkla kullanılan bir teoridir. Pazarlama alanındaki ürün yaşam eğrisi ve mikroekonomi teorilerinden geliştirilen ve akademik çalışmalarda sıklıkla kullanılan firma yaşam döngüsü, işletmeleri farklı bir perspektiften değerlendirme imkânı sağlaması açısından önemli bir analiz tekniği olarak nitelendirilebilir. Son zamanlarda birçok muhasebe, finans ve yatırım araştırmalarında, firmaları daha homojen bir şekilde gruplayabilmek ve tanımlayabilmek amacıyla firma yaşam eğrisi kavramı ön plana çıkmıştır. Bir firmanın hangi aşamada olduğunu, bu aşamaya nasıl geldiğini ve büyüme fırsatlarının tam anlamıyla tespiti durumunda, ilgili firmanın mevcut ve gelecek finansal ve yönetim ihtiyacı ve yeterliliği hakkında daha iyi bir değerlendirme yapmak mümkün olacaktır.

İşletmeler, stratejileri, finansal kaynakları veya yönetim alanındaki kapasitesi gibi içsel faktörler ile makroekonomik koşullar ve rekabetçi çevre gibi dışsal faktörler tarafından belirlenen bir süreçte sürekli gelişen ve değişen organizmalardır (Chen ve diğerleri 2010). Firma yaşam döngüsü ise belirtilen bu içsel ve dışsal faktörlere göre kararlar alan işletmenin içinde bulunduğu birbirinden ayırt edilebilir ve farklı evreler olgusudur.

Firmaların hem içsel kaynak ve kapasitelerine göre izledikleri strateji ve politikalar hem de dış çevrelerinde meydana gelen değişikliklere göre geliştirdiği pozisyonların farklı bir adlandırılması olan yaşam döngüsü analizi, işletmelerin daha dinamik ve sağlıklı değerlendirilebilmesi açısından hayati önem taşımaktadır. Yaşam döngüsü evreleri itibariyle farklılaşan firmaların, başarılı olabilmek adına yönetim biçimleri, finansman ihtiyaçları da farklılık gösterebilir. Bir firmanın hangi yaşam döngüsünde olduğunun doğru tespit edilebilmesi, firmanın mevcut durum analizini daha iyi yapabilmesine ve gelecekle ilgili planlamasını ve vizyonunu doğru tayin etmesine yardımcı olacaktır.

Yatırımcı perspektifinden değerlendirildiğinde, firmaların daha iyi tanınması ve incelenmesini sağlayarak potansiyel ortaklıkları geliştirebilmek amacıyla yaşam döngüsü evrelerinin önemi tartışılmazdır.

Bu çalışmada, özellikle son yıllarda muhasebe alanında birçok çalışmaya konu olan firma yaşam döngüsü kavramı tartışılarak, teorinin ortaya çıkışı, gelişimi incelenmiş ve konuyla ilgili literatürde yapılan çalışmalar içeriklerine göre derlenmiştir. Firma yaşam döngüsü kavramı uluslararası çalışmalarda sıklıkla kullanılan bir firma performans değerlendirme yöntemi olsa da ülkemizde çalışılma sıklığı açısından değerlendirildiğinde çok az sayıda araştırmaya rastlanılmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmanın temel motivasyonu Türkçe literatürde bu kavramın bilinirliğini artırmak ve bu konuda daha fazla çalışma gerçekleştirilmesini sağlamaya yardımcı olmaktır. Araştırmanın bu açıdan literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmada birinci bölümde, firma yaşam döngüsü kavramı çeşitli tanımlar ışığında ele alınmış ve gelişim süreci tartışılmıştır. Ayrıca firma yaşam döngüsü evreleri açıklanarak temel yaşam döngüsü modelleri ve sınıflandırma metodolojileri ele alınmıştır. 2. bölümde firma yaşam döngüsü ile ilgili ulusal ve uluslararası literatürdeki çalışmalar konularına göre derlenerek genel bir çerçeve sunulmuştur. Çalışmanın bulguları ve öneriler sonuç bölümünde tartışılmıştır.

2. FİRMA YAŞAM DÖNGÜSÜ KAVRAMI

Firma yaşam döngüsü kavramı işletmenin finansal kaynakları, uyguladığı strateji planı ve yönetim kabiliyetleri gibi içsel faktörlerle rekabetçi çevrenin varlığı ve makro ekonomik koşullar gibi dışsal faktörlerden ortaya çıkan birbirinden bağımsız ve tanımlanabilir dönemlerdir (Dickinson 2011). Birçok tanım firma yaşam döngüsünü, işletmelerin temettü profillerine göre farklı evrelerde yer alması ve firma olgunlaştıkça üretim kapasitesinin ve talepleri karşılama oranının artması şeklinde ele almıştır. Yaşam döngüsü teorisi, işletmelerin çeşitli evrelerde farklı karakterle sergileyeceği ve bu yüzden farklı evrelerde uygulanan stratejilerin ve performans ölçütlerinin farklı olacağı hipotezi üzerine kurulmuştur (Kallunki ve Silvola 2008).

Bu kavramın literatürdeki popülaritesi ve analizlerde sıklıkla kullanılmasına rağmen iki sorun teşkil ettiği görülmektedir. İlk temel problem, firma yaşam döngüsüne yönelik literatürde ortak ve üzerinde kesin bir şekilde uzlaşmış bir tanımının henüz yapılmamış olmasıdır. Firma yaşam döngüsü tespitinde hangi modellerin kullanılması gerektiği, yaşam döngüsü evrelerinin kaç evreden oluştuğu, üçlü, dörtlü veya beşli evreleri esas alan çalışmalardan hangilerinin daha geçerli ve güvenilir sonuçlar sağladığı konusunda literatürde görüş birliği bulunmaması temel eksikliklerden birisi olarak görülmektedir. İkinci problem ise, uygulanacak metodoloji ve değişkenlere yönelik belirsizlik

üzerindedir. İşletmelerin karar verme süreçlerine, stratejik tercihlerine, liderlik yapılarına, finansal veya finansal olmayan birçok belirleyici unsur üzerine çok fazla sayıda model geliştirildiği için firma yaşam döngüsü kavramının çok boyutlu bir yaklaşım sergilemesi bu karmaşıklığı artırmaktadır (Miller ve Friesen 1983, Adizes 1990).

Türkçe literatürde ise ilgili kavramın farklı şekillerde isimlendirilmesine yönelik bir karmaşa mevcuttur. Nitekim “Firm (Corporate) Life Cycle” ifadesinin Türkçeye tercümesinde bir görüş birliği bulunmamakla birlikte bazı çalışmalar firma yaşam eğrisi kavramını tercih ederken, bazı çalışmalarda firma yaşam döngüsü veya kurumsal yaşam eğrisi gibi ifadelerle yer verilmektedir. Buna ek olarak, “Life Cycle” ifadesinin alternatif tercümeleri arasında “Hayat Seyri” ifadesi de kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın temel motivasyonlarından birisi de Türkçe literatürde firma (kurumsal) yaşam döngüsü (eğrisi) ifadelerinin kullanım sıklığının artırılması ve ortak bir dil kullanımına katkı sağlanmasıdır. Bu nedenle çalışmada kullanımdaki tüm ifadelerle yer verilmiş ancak genellikle firma yaşam döngüsü ifadesi tercih edilmiştir.

2.1. Firma Yaşam Döngüsü Kavramının Gelişim Süreci

Firma yaşam döngüsü, iktisat ve pazarlama literatüründen türetilerek geliştirilmiş ve işletmelerin tıpkı canlı bir varlık gibi doğup, büyüyüp, olgunlaşarak ölümlerini esas alan bir yaklaşımdır. Firma yaşam döngüsü evreleri, pazarlama alanındaki ürün yaşam eğrisi kavramının genişletilmiş versiyonu şeklinde ele alınabilir (Rink ve Swan 1979). Bireysel bir ürünün bir eğri boyunca belirli evrelerden geçerek hayat seyrine devam etmesine benzer bir şekilde firmalarda uyguladıkları stratejilere, örgütsel yapılarına ve belli bir dönemde karşılaştıkları problemlere göre farklı hayat seyirleri takip ederler. İşletmelerin yaşam eğrisi evrelerini ortaya koyma süreci temel olarak, mikroekonomi ve pazarlama anabilim dallarındaki ürün yaşam eğrisi teorisinden türetilmiş ve genelleştirilmiş bir kavram olarak değerlendirilmektedir.

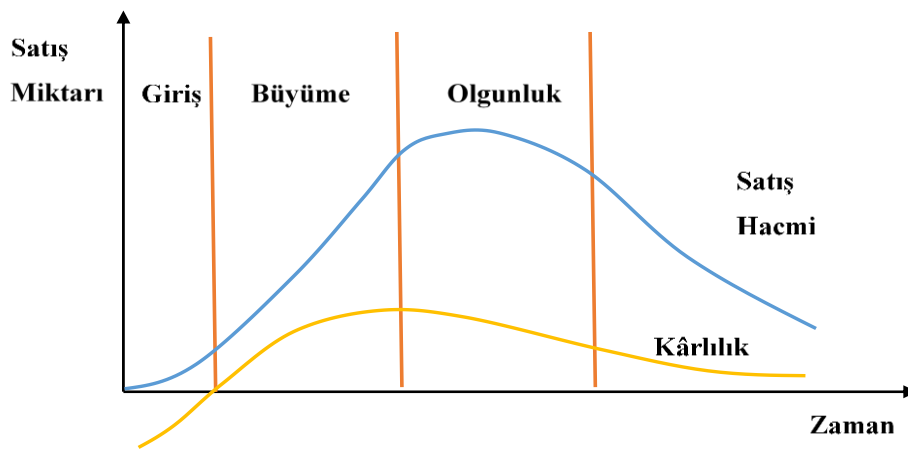
Ürünler (mallar ve hizmetler), dört temel evre boyunca ilerler ve bu evreler Giriş (başlangıç), büyüme, olgunluk ve düşüş şeklindedir. 1968 yılında Boston Danışma Grubu'nun (BCG) yönetim, iktisat ve özellikle de pazarlama alanları için stratejik öneriler içeren ürün yaşam eğrisi çalışmalarıyla birlikte bu analiz ciddi bir ilerleme kaydetmiştir. Tıpkı yaşam eğrisi üzerinde belirli eğrilerle sırayla hareket eden bireysel bir ürün gibi, bir firma da uygulamış olduğu stratejiler, örgütsel yapısı ve belirli bir dönem içerisinde karşılaşmış olduğu problemler ve süreçler açısından firma yaşam döngüsü kavramı ile incelenebilir.

Ürün yaşam eğrisi herhangi bir ürünün satışları ile zaman arasındaki fonksiyonel ilişkiyi gösteren bir modeldir (Kavak ve diğerleri 2016). Bu model, bir ürünün satış gelirleri ile zaman unsurunun beraber olarak değerlendirilip belirli karakteristik özelliklere göre aşamalara ayrılmasına dayanmaktadır (Mucuk 2004). Bu nedenle, ürün yaşam eğrisi bir ürünün piyasaya sürülerek zaman

itibariyle satışlarının yönünü ve eğilimini tayin eden bir gösterimdir. Bu eğri, yeni ürünün pazara tanıtılmasıyla başlayıp, teknoloji, moda etkisi, belirsizlik ortamında verilen stratejik karar hatalar gibi içsel veya dış faktörlere bağlı olarak ürünün düşüşü veya biyolojik bir tabirle ölümüyle sonuçlanır. Kısaca ürün yaşam eğrisinin bağımlı değişkenine firmanın satış miktarı denilebilir. Ancak miktar yerine değer (satış fiyatı) kullanılacaksa, fiyata özgü değişimlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Kavak ve diğerleri 2016). Ürün yaşam eğrisi modeline göre,

- Ürünlerin yaşamları sınırlıdır.
- Ürünlerin satışları yaşamları boyunca farklı eğilimler gösterir.
- Bahsedilen farklı eğilimlere bağlı olarak yaşamları çeşitli aşamalara ayrılabilir

Yaşamlarının farklı aşamalarında üründen elde edilecek satış ve gelir farklılık gösterir (Kavas 2007). Ürünler arasında da tıpkı insanlar gibi uzun bir ömre sahip olanlar, kısa bir yaşam süresine sahip olanlar ya da yine biyolojik bir tabirle prematüre olarak doğmuş yani geliştirme aşamasını yeterince tamamlayamamış ürünler olabilir (Torlak ve Altunışık 2009). Her işletme süreklilik temel kavramından hareketle pazarda uzun süre yer alacak ürün veya hizmetler geliştirmek istese de bir ürünün yaşam seyri sadece işletme kararlarına özgü bir durum olmayacaktır. Pazarda yer alan rakip firmaların ikame ürünleri, teknoloji etkisi, moda ve trend etkisi veya nihai tüketicilerin davranışlarındaki değişimler, ilgili ürünün yaşam seyrini belirleyen en önemli unsurlar olarak karşımıza çıkacaktır. Pazarlama literatüründe ürün yaşam eğrisine ek olarak, uluslararası ürün yaşam eğrisi ve teknoloji yaşam eğrisi gibi alternatif versiyonlar da yer almaktadır. Şekil 1’de klasik ürün yaşam eğrisinin şekli sunulmuştur.

Şekil 1. Klasik Ürün Yaşam Eğrisi

Kaynak: Kavak ve diğerleri 2016.

2.2. Firma Yaşam Döngüsü Evreleri

Artan rekabet ve verimlilik düzeyleri, yüksek oranda rekabet ve fiyat baskısı gibi unsurlar işletmelerin sürdürülebilir büyüme noktasında karşılaştığı en büyük potansiyel zorluklardır (Yazdanfar ve Salman 2012). Bu nedenle, özellikle yatırımcılar ve kredi sağlayan kuruluşlar açısından büyümenin açıklanabilmesi ve hangi faktörlerin işletmenin büyümesini etkilediği önemli bir unsurdur. Stokastik veya bir başka ifadeyle tahmini yaklaşımlara göre, bir firmanın büyümesi yaşına veya firma büyüklüğüne bağlı olmayan son derece rassal bir süreçtir. Öte yandan yaşam döngüsü işletmelerin büyüme olgusunu açıklarken, firmaya özgü durumların, firma büyüklüğünün, firmanın içinde yer aldığı evrenin, yaşının ve çeşitli diğer faktörlerin büyümeyi açıklayan önemli kriterler olduğunu ileri sürmektedir.

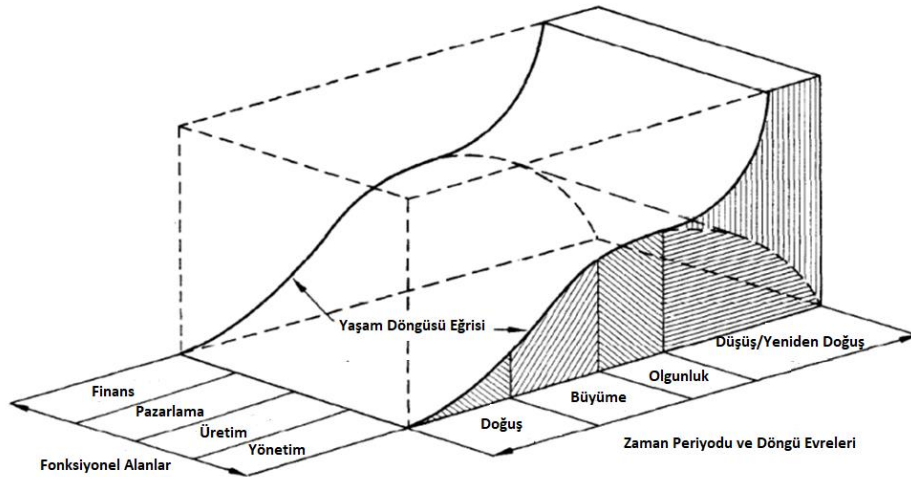
Firma yaşam döngüsü evre sayısı açısından ürün yaşam eğrisinden farklılık arz etmektedir. Nitekim optimal evre sayısı ile ilgili farklı görüş ve öneriler mevcut olup 3 ile 10 arasında değişiklik gösteren çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Summer (1985) üç yaşam evresini esas alırken, Anthony ve Ramesh (1992), Black (1998) dört, Miller ve Friesen (1984) ve Dickinson (2005) beş yaşam eğrisi evresi ile çalışmalarını sürdürmüştür. Adizes (1990) çalışmasındaki on yaşam evresi ise diğer bütün çalışmalar içerisinde yer alan üst sınır olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazdanfar ve Salman (2012) çalışmasında, bütün bu farklı görüş ve düşüncelere rağmen, yaşam eğrisi evrelerinin şekli ile ilgili bir fikir birliği olduğunu tespit etmiş ve bu şeklin U harfine benzer olduğunu ifade etmiştir. Büyümeye, kârlılığa veya üretkenliğe göre başlangıçta artan ancak firma yaşıyla birlikte zamanla azalan bir eğri şeklinde olduğu çalışmada ortaya konulmuştur.

Ürün yaşam eğrisi kavramından farklılaşan bir diğer nokta ise firma yaşam eğrisi evreleri her ne kadar öngörülebilir ve tutarlı bir düzeni takip ederek sırasıyla başlangıç (giriş), büyüme, olgunluk ve düşüş evrelerinden oluşsa da firmanın geçtiği evrelerin her zaman için belirli bir yön takip etmeyeceği şeklindedir. Bir başka ifadeyle, işletmeler karşılaştıkları problemler, stratejilerinde meydana gelen değişiklikler veya farklı yönetimsel ve finansal kararlar sonucu buldukları evrede uzun süre kalabilir, son dönemlerden ilk evrelere doğru geçişler yaşayabilir veya çok hızlı düşüşler yani ölümlere maruz kalabilir. Bu durum, işletmelerin gerek dinamik yapısının temsiliyetini yansıtabilmesi açısından gerekse gerçek hayata uygunluğu yönünden firma yaşam döngüsü kavramının bir avantajı olarak nitelendirilebilir.

Bununla birlikte, genel olarak firma yaşam döngüsü evrelerinin özelliklerinden bahsedilirse, başlangıç (giriş) evresinde yer alan işletmeler yenilikçi fikir ve düşüncelerin olduğu, düşük miktarda varlığa sahip ve satış düzeyleri ile kârlılıkları son derece düşük işletmelerdir. Faaliyetlerden kaynaklanan nakit akışları negatif olan bu işletmeler temettü ödemezler. Riskin ve belirsizliğin en yüksek olduğu bu evrede kazançların sürdürülebilirliği de bir başka risk faktörü olmakta ve kazançlar

ciddi boyutlarda oynaklık sergilemektedir. Büyüme evresi, yenilikçi anlayışın devam ettiği ve bugünkü değeri pozitif olan kârlı projelere yatırımın maksimum seviyeye ulaştığı dönem olarak nitelendirilebilir. Bu evrede satışlarla birlikte kârlılık rakamlarında da artışlar görülürken, faaliyet nakit akışlarındaki negatiflik düzeyi ilk evreye göre daha olumlu noktadadır. Risk ve belirsizlik göreceli olarak azalsa da finansman ihtiyacı işletmelerin hala en büyük sorunu olmaya devam eder (Mueller 1972).

Olgunluk evresi büyüme fırsatlarının azaldığı yani yeni yatırımların tatmin edici kâr düzeyini yakalayamadığı ancak işletmenin sahip olduğu varlık düzeyinin en yüksek olduğu evre olarak karşımıza çıkmaktadır (Jenkins ve diğerleri 2004). Olgunluk evresi yenilikçiliğin ve verimliliğin yerini lobicilik veya reklam faaliyetlerini artırma gibi destekleyici etkinliklerin aldığı aşamadır (Miller ve Friesen 1983). Faaliyet nakit akışları pozitif olup, kazançlar daha stabil düzeyde ve sürdürülebilir olduğundan finansman ihtiyacının büyük bir kısmı iç kaynaklardan temin edilmektedir. Son olarak işletmeler düşüş evresinde bir nevi tasfiye sürecinde olduklarından varlık satışı veya yeni yatırımlar arayışı ile önceki evrelere dönerek nakit girişi yaratmak isterler. Yenilikçiliğin ve büyümenin çok sınırlı olduğu bu evre işletmelerin piyasadan silinmesi veya dönüşüm gerçekleştirip hayatını sürdürmesi ile sonuçlanacak bir karar evresi olarak nitelendirilebilir (Black 1998). Şekil 2’de firma yaşam döngüsünün dinamik gösterimine yer verilmiştir.

Şekil 2. Firma Yaşam Döngüsü Evreleri

Kaynak: James 1999.

2.3. Temel Firma Yaşam Döngüsü Modelleri

Firma yaşam döngüsünün tespiti ve işletmelerin hangi firma yaşam eğrisi aşamasında olduğunun belirlenmesi için literatürde birçok model geliştirilmiştir. Bu modellerden Anthony ve Ramesh (1992), firma yaşam döngüsü kavramına ciddi anlamda ilk defa sistematik ve kantitatif bir anlayış getiren araştırma olması açısından önemlidir. Firma-yıl gözlemleri tek değişkenli ve çok değişkenli sıralama prosedürlerine göre yaşam döngüsü evrelerine sınıflandırmışlardır. Pazarlama literatüründen bilinen ürün yaşam eğrisi ile aynı çıkış noktasına sahip olsa da her bir firma-yıl gözleminin birbirinden bağımsız değerlendirilmesi gerektiği en önemli varsayımlardandır. Dört tane sınıflandırma değişkeni belirlenmiş olup, bunlar; yıllık temettü ödeme oranı, satışlardaki büyüme, sermaye harcaması ve firma yaşı şeklindedir. Literatürde Yonpae ve Chen (2006), Aharony ve diğerleri (2006), Liu (2006), Ivashkovskaya ve diğerleri (2013), Won ve Ryu (2015) ve Jaafar ve Halim (2016) çalışmaları ise benzer metodolojiyi kullanarak değişkenlerde revizyona gitmiş ve Anthony ve Ramesh (1992) modelini geliştirmeyi amaçlamışlardır.

Gup ve diğerleri (1993) ve Dickinson (2011) çalışmaları, firma yaşam eğrilerinin temsilcisi olarak nakit akışları örüntüsünü ve işaretlerini ele almışlardır. Bu çalışmalarda, nakit akış tablosunun üç kalemi, faaliyetler (CFO), yatırım (CFI) ve finansal (CFF) nakit akışlarının kombinasyonu ile firma yaşam döngüsü evreleri belirlenerek mevcut yöntemlere alternatif sunulmuştur. Nakit akışlarının karakteristiklerine bağlı olarak firma yaşam döngüsü belirlenmesi ile sübjektif ve keyfi bir sınıflandırma anlayışının minimize edileceği savunulmuştur. Yaşam eğrisi tespitini işletmelerin temettü politikaları üzerinden ele alan DeAngelo (2006) işletmenin dönemler itibarıyla elde ettiği kârlardan işletmede bırakılan miktara (Dağıtılmamış Kâr) göre bulunduğu evrenin tespit edilmesini amaçlamıştır. Tablo 1’de literatürde en çok tercih edilen firma yaşam döngüsü modellerine yer verilmiştir.

Tablo 1. Temel Sınıflandırma Metodolojileri

YAZARLAR	ESAS ALINAN ÇALIŞMA	SINIFLANDIRMA DEĞİŞKENLERİ	SINIFLANDIRMA ESASI	SKOR SİSTEMİ
1) Anthony ve Ramesh (1992)	Anthony ve Ramesh modeli dört sınıflandırma değişkeni	1) Temettü ödeme oranı 2) Satışlardaki büyüme 3) Sermaye harcamaları 4) Firma yaşı (Firmanın kuruluş yılı)	* Tek değişkenli sınıflandırma *Çok değişkenli sınıflandırma (Kompozit toplam skor oluşturma) Sermaye harcamaları dahil değil	3'lü skor sistemi (minimum 3, maksimum 9 puan) Büyüme evresi = 3-4 puan Büyüme-Olgunluk evresi = 5 puan Olgunluk evresi = 6 puan Olgunluk-Düşüş evresi = 7 puan Düşüş evresi = 8 - 9 puan
2) Ervin L. Black (1998)	Anthony ve Ramesh modeli dört sınıflandırma değişkeni	1) Temettü ödeme oranı 2) Satışlardaki büyüme 3) Sermaye harcamaları 4) Firma yaşı (Firmanın borsaya kote yılı)	*Çok değişkenli sınıflandırma (Kompozit toplam skor oluşturma) Sermaye harcamaları dahil değil	3'lü skor sistemi (minimum 3, maksimum 9 puan) Büyüme evresi = 3-4 puan Büyüme-Olgunluk evresi = 5 puan Olgunluk evresi = 6 puan Olgunluk-Düşüş evresi = 7 puan Düşüş evresi = 8-9 puan
3) Victoria Dickinson (2011)	Dickinson modeli Nakit akış değişkenleri örüntüsü	1) Esas faaliyetlerden nakit akışları 2) Yatırım faaliyetlerinden nakit akışları 3) Finansal faaliyetlerden nakit akışları	*Nakit akış bileşenleri işaret yönleri 8 muhtemel sonuç	Skor sistemi yok
4) DeAngelo ve diğerleri (2006)	DeAngelo modeli 2 temel değişken	1) Dağıtılmamış kârlar / toplam öz kaynaklar 2) Dağıtılmamış kârlar / toplam varlıklar	2 değişkene göre sınıflandırma esası	Belirtilen 2 değişkene göre gruplandırma ve 3 esas evre
5) Aharony ve diğerleri (2006)	Anthony ve Ramesh benzeri dört sınıflandırma değişkeni	1) Temettü ödeme oranı (Negatif temettüler dahil) 2) Satışlardaki büyüme (2 yıllık satış büyümesi) 3) Sermaye harcamaları (Araştırma geliştirme giderleri dahil) 4) Firma yaşı (Firmanın veri tabanında yer alma yılı)	*Çok değişkenli sınıflandırma (Kompozit toplam skor oluşturma)	3'lü skor sistemi Büyüme evresi = 1 puan Olgunluk evresi = 2 puan Düşüş evresi = 3 puan
6) Yonpae ve Chen (2006)	Anthony ve Ramesh modeli benzeri dört sınıflandırma değişkeni	1) Temettü ödeme oranı 2) Satışlardaki büyüme 3) Sermaye harcamaları 4) Firma yaşı (Firmanın borsaya kote yılı)	*Çok değişkenli sınıflandırma (Kompozit toplam skor oluşturma)	5'li skor sistemi (minimum 4, maksimum 20 puan) Büyüme evresi = 16-20 puan Olgunluk evresi = 9-15 puan Düşüş evresi = 4-8 puan

3. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Çalışmanın bu bölümünde firma yaşam döngüsü alanındaki temel çalışmalar incelenerek literatürdeki araştırmalar konularına göre derlenmiştir. Bu bölümde, firma yaşam döngüsünü tanımlayan normatif çalışmalara ve firma yaşam döngüsünün aracı değişken rolü üstlendiği muhasebe alanındaki diğer çalışmalara yer verilerek bu konunun geniş bir yelpazeden değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Değer ilişkisi, kazanç yönetimi, risk, firma performansı, temettü, sermaye yapısı vb. gibi birçok konuda firma yaşam döngüsü evrelerinin kullanımı ve önemi tartışılmıştır.

3.1. Firma Yaşam Döngüsü ve Değer İlişkisi ile İlgili Çalışmalar

Value relevance, bir başka ifadeyle değer ilişkisi (ilgililiği) kavramı, temel olarak muhasebe değişkenlerinin işletmelerin piyasa değerlerini açıklama gücü olarak tanımlanmaktadır. Literatürde değer ilişkisi ve firma yaşam döngüsü arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar, yaşam döngülerini esas alan analizlerde muhasebe değişkenlerinin işletmelerin hisse değerlerini açıklama gücünü artırdığını ileri sürmektedir. Bu çalışmalardan Anthony ve Ramesh (1992), yaşam eğrisi evreleri süresince muhasebe performans ölçümlerine, hisse senedi piyasalarının tepkisini test etmiştir. Çalışmanın temel bulgularına göre, satışlardaki büyüme ve sermaye harcamalarına hisse senedi piyasalarının tepkisi, yaşam eğrisi evrelerinin bir fonksiyonudur. Çalışmada genel olarak şu iki temel hipotez test edilmiştir.

1) Satışlardaki beklenmeyen pozitif büyüme durumunda, büyüme (düşüş) evresinde yer alan firmalar sermaye piyasaları ile daha yüksek (düşük) değer ilişkisine sahiptir.

2) Beklenmeyen pozitif sermaye harcamaları durumunda, büyüme (düşüş) evresinde yer alan firmalar sermaye piyasaları ile daha yüksek (düşük) değer ilişkisine sahiptir.

Güleç ve Karacaer (2018) çalışmasında da Türkiye örneklemini için benzer sonuçlar elde edilmiş ve buna ek olarak teknoloji ve ulaştırma sektörleri büyüme evresinde yer alırken, metal ana sanayi, çimento ve cam ürünleri sektörlerinin düşüş evresinde yer aldığı tespit edilmiştir.

Black (1998) yapmış olduğu çalışmayla, kazançların ve faaliyet, yatırım ve finansal nakit akışlarının 4 farklı yaşam eğrisindeki değer ilişkisini araştırmıştır. Çalışmada öz kaynak defter değeri, nakit akış değişkenleri ve kazanç değişkenleri her bir yaşam eğrisi evresinde, firmanın piyasa değeri ile regresyon analizine tabi tutulmuştur. Sonuçlar incelendiğinde, nakit akış tablosu bileşenlerinden en az birinin farklı yaşam evrelerinde hisse senedi getirilerini açıkladığı görülmektedir.

Kousenidis (2005) çalışmasında muhasebe kârı ile hisse senedi getirisi arasındaki ilişkiyi yaşam eğrisi kavramıyla birleştirerek incelemiştir. Çalışmanın çıkış noktası muhasebe kazançlarının muhasebe temelli değerlendirme modellerinin en önemli belirleyicilerinden birisi olduğu iddiasıdır. Çalışmanın sonuçlarına göre, firma büyüklüğü faktörü kazanç/getiri ilişkisini açıklamak için önemli

bir faktörken, farklı yaşam eğrisi evrelerinde kazanç/getiri arasında herhangi bir farklılaşma ve güçlü bir ilişki tespit edilememiştir.

Yonpae ve Chen (2006) çalışması değer ilişkisi, muhafazakâr muhasebe ve firma yaşam eğrisi evresi arasındaki bağlantıyı ortaya koymaya çalışan bir diğer önemli araştırmadır. Çalışmanın sonuçlarına göre, muhafazakâr muhasebenin, muhasebe bilgilerinin değer ilişkisi üzerinde yaşam eğrisi evreleri ile birlikte ortak etkisi olduğu ortaya koyulmuştur. Farklı yaşam eğrisi evrelerinde yer alan firmalar, üretim fonksiyonu ve yatırım fırsatlarında farklılık göstereceğinden, değer ilişkisi çalışmalarında bu durumunu dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Aharony ve diğerleri (2006) nakit akış tablosunda sunulan üç nakit akış bileşeni ile nakit akışlara karşılık gelen üç tahakkuk temelli bileşenin, farklı yaşam eğrisi evrelerinde göreceli değer ilişkilerini incelemiştir. Çalışmada bütün bir örneklem yaşam eğrisi evreleri dikkate alınmaksızın değerlendirildiğinde, nakit akış bileşenleri ile tahakkuk bileşenlerinin açıklama güçleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanamamıştır. Ancak üç farklı evre; büyüme, olgunluk ve düşüş yaşam eğrisi evrelerine göre yapılan bir sınıflandırma sonucunda, her üç yaşam eğrisi evresinin açıklama gücü, bütün bir örneklemin açıklama gücünden daha yüksek çıkmıştır.

3.2. Firma Yaşam Döngüsü ve Kazanç Yönetimi ile İlgili Çalışmalar

Kazanç yönetimi literatürde, yöneticilerin raporlanan muhasebe verilerine bağlı olan sözleşme sonuçlarını etkilemesi, yatırımcıları işletmelerin ekonomik performansı hakkında yanlış yönlendirmesi ve bunları sağlayacak düzeltme ve işlemlerin yapılması şeklinde ifade edilmiştir (Healy ve Wahlen 1999). Kazanç yönetimi konuları arasında yer alan kârın düzleştirilmesi, kâr kalitesi ve sürdürülebilirliği, muhafazakâr muhasebe uygulamaları ve tahakkuklar firma yaşam döngüsü açısından da birçok çalışmaya konu olmuştur. Kazanç yönetimi faaliyetleri ile firma yaşam döngüsü arasındaki ilişkiyi tahakkuklar üzerinden ele alan çalışmalardan Clyde ve Roman (2006) firma yaşam eğrisinin ilgili firmanın tahakkuk özellikleriyle ve yönetsel ve faaliyete yönelik kararlarıyla doğrudan ilişkili olduğunu belirtmiştir. Çalışmaya göre, satışlarını artırarak ya da maliyetlerini düşürerek kazançlarını artıran bir firma, pozitif tahakkuka sahip olacak ve bu durum faaliyetlerden kaynaklanan nakit akışının negatif olmasını sağlayacaktır. Tahakkukları inceleyen diğer çalışmalarda da tahakkuklarla faaliyet nakit akışları arasındaki negatif korelasyondan bahsedilmiştir. Öte yandan, faaliyetlerini azaltan ve düşük kazanç elde eden işletmelerde faaliyetlerden nakit akışları pozitif olabilecek çünkü ticari alacaklar tahsil edilerek satılan stokların yerine yenisi alınmayacaktır. Yeni ve büyümekte olan bir işletmenin ticari alacakları ve stokları artış gösterirken, düşüş evresinde yer alan bir işletmede tasfiye gibi nedenlerden dolayı daha düşük tutarlar beklenmektedir.

Liu (2006) çalışmasında tahakkukların işletmenin bulunduğu yaşam eğrisi evresine göre farklılık göstereceğini ifade etmiştir. Çalışmada kurulan hipotezlerden ilki çalışma sermayesi tahakkuklarının

her üç evrede yönlerinin belirlenmesine yöneliktir. Büyüme ile çalışma sermayesi tahakkukları pozitif ilişkili olduğundan, büyüme evresindeki tahakkukların diğer evrelere göre pozitif olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca düşüş evresinde yer alan bir firmanın küçülme, tasfiye veya yeniden yapılanma gibi politikalar izleyeceği düşünüldüğünde, çalışma sermayesi tahakkuklarının diğer evrelere göre negatif olacağı hipotezi kurulmuştur. Çalışmada kazanç yönetimi faaliyetlerinde yönetim etkisi vurgulanmıştır. Friedlan (1994) ve Teoh ve diğerleri (1998) çalışmalarında da belirtildiği üzere, özellikle halka ilk defa arz edilen hisse senetlerinin uzun dönemde başarısız performans sergilemesi ve kazanç yönetimi faaliyetleriyle uğraşılması yöneticilerin davranışlarıyla açıklanabilir. Halka açılma döneminde bilgi asimetrisinden de faydalanarak önemli düzeyde anormal tahakkuklarla, firmanın cazibesi artırılmaya çalışılmaktadır. Böylece yönetici veya çıkar sahiplerinin bonus, prim veya hisse senedi opsiyonlarından yüksek gelir elde etme potansiyeli ortaya çıkacaktır. Bütün bu nedenlerden dolayı büyüme evresi tahakkukların pozitif olduğu evre olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tahakkuk modellerinin temel amacı tahakkukları normal veya anormal (isteğe bağlı veya isteğe bağlı olmayan tahakkuklar) şeklinde ayırabilmektir. Chen ve diğerleri (2010) yılındaki çalışmasında tahakkuk modelleri ile yaşam eğrisi evrelerinin birleşiminin, modellerin açıklama gücünü artırıp artırmayacağını test etmiştir. Zhang (2007) çalışmasında tahakkukların çeşitli büyüme faktörlerinden etkilendiğini vurgulamış ve satışlarda büyüme, sermaye harcamalarında büyüme, çalışan sayısındaki veya yabancı kaynak kullanımındaki artışın tahakkukları değiştirdiğini iddia etmiştir. Chen ve diğerleri (2010) çalışması da bu anlayıştan hareketle mevcut tahakkuk modellerinin yaşam eğrisi analizi ile bütünleşmesi gerektiğini ve bu unsurun göz ardı edildiğini ifade etmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, başlangıç ve büyüme evrelerinde olgunluk evresine göre daha yüksek pozitif anormal tahakkuklar elde edilmiştir. Bu durumun sebebi olarak işletmelerin ilk evrelerde yabancı kaynak kullanımını tercih etmeleri ve gelecek kârlılığı değerlendirmede daha iyimser davranmaları gösterilebilir. Ayrıca yine düşüş evresinde olgunluk evresine kıyasla daha yüksek pozitif anormal tahakkuklar elde edilmiştir. Çalışmada düşüş evresi için, işletmelerin finansal açıdan daha sıkıntılı olacağı ve mevcut durumlarını daha iyi göstermek adına kazanç yönetimi içerisinde olacakları ifade edilmiştir.

Kazanç yönetimi ve firma yaşam döngüsü arasındaki ilişkiyi kâr kalitesi başlığı altında ele alan çalışmalardan Samadiyan ve Rezaei (2012), Hsu ve diğerleri (2013) Moshtagh ve diğerleri (2014) temel olarak kâr kalitesinin işletmenin farklı evrelerinde birbirinden istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmışlardır. Çalışmalarda kâr kalitesi muhasebe literatüründe olduğu gibi, kârın sürdürülebilirliği, tahakkuklardaki değişim ve kazançlar ile nakit akışları arasındaki değişimi içerecek şekilde ölçülmüştür. Elde edilen genel sonuçlara göre, büyüme evresinin en düşük kâr kalitesine sahip olduğu ve olgunluk evresinin en yüksek kâr kalitesi sergilediği tespit edilmiştir.

3.3. Firma Yaşam Döngüsü ve Firma Performansı ile İlgili Çalışmalar

Firma performansı başlığı altında işletmelerin farklı yaşam döngüsü evrelerinde kârlılık durumları ve sermaye yapılarının ele alındığı çalışmalara yer verilmiştir. Bu çalışmalardan, Grabowski ve Mueller (1975), yaşam eğrisi teorisi ile firmaların dağıtılmayan kârları yani oto finansman yoluyla yaptıkları yatırımların getirisi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yaşam eğrisi evrelerinin ilk aşamalarında işletmeler finansman ihtiyacının büyük bir kısmını dış kaynaklardan temin ederler. Ancak işletmeler olgunluk evresine geçtikçe, finansman araçlarının yapısı da değişiklik gösterecek ve yatırımların kârlılığı artacağı için oto finansman seçeneği gündeme gelecektir. Piyasa olgunlaştıkça rakipler ve müşterilerin sayısı da sabitlenecek ve işletmelerin normların üzerinde kâr edebilmesi ancak farklı ve yenilikçi ürün ve hizmetleri piyasaya sürmeleri ile mümkün olacaktır. Literatürde bazı çalışmalarda, firmaların büyüdükçe ve faaliyet alanlarını çeşitlendirdikçe iletişim ve bilgiye ulaşım noktasında daha az verimli olacağı ifade edilmiştir. Üst düzey yöneticiler ile orta kademedeki yöneticiler arasında bağın zayıflayacağı, orta kademedeki yöneticilerin daha az risk alan tavırları ve daha fazla personel kullanma isteği, yenilikçiliğin önüne geçecektir (Grabowski ve Mueller 1975). İşletmelerin olgunluk evresinde finansman ihtiyacı için daha çok iç kaynaklara yönelmesi, yöneticiler üzerinde baskıyı artıracak ve şirketin ele geçirilme tehlikesi en büyük sorunlardan birisi olacaktır. Çalışmada iç kaynaklar aracılığıyla finanse edilen yatırımların getirisi, piyasa getirisinden daha düşük olursa bu durumun firma değerine olumsuz yansıtacağı belirtilmiştir.

Gregory ve diğerleri (2005) yılında küçük ve orta ölçekli işletmeler için Berger ve Udell (1998)'in geliştirdiği büyüme eğrisi modelini uygulamıştır. Modele göre ilk evrelerde işletme melekleri finansman seçeneği tercih edilirken, firma büyüdükçe girişim sermayesi ile finansman ihtiyacı giderilecek, büyüme devam ettikçe daha çok tecrübe ve bilgi birikimiyle finansman tercihleri uzun vadeli borçlanma ve hisse senedi ihracına doğru evrilecektir. Büyüme modelinde sınıflandırma esası olarak satışlar, tam zamanlı çalışan sayısı, bilgi paylaşımında şeffaflık düzeyi kriterleri esas alınarak literatürde yer alan diğer modellere alternatif bir anlayış uygulanmıştır.

Shyu ve Chen (2009) firmaların çeşitlendirme stratejisinin kapsamı ile farklı yaşam eğrisi evrelerindeki performansları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çeşitlendirme bir firmanın yaşamını sürdürebilmesi için firma riskini düşürebilme ve büyüme fırsatları arayışı stratejisidir. Çalışmaya göre bir firmanın çeşitlendirme stratejisi firmaya özgü koşul ve karakteristiklere bağlı olup yaşam eğrisi evreleri bu durumun yansıtılmasında önemli rol oynamaktadır. Çalışmada ürün çeşitlendirmesini esas alan bağımlı değişken ve çeşitli sahiplik yapısı değişkenleri, firma riski, büyüme fırsatları ve temettü değişkenleri kullanılarak bir model oluşturulmuş ve sonuçlara göre, olgunluk evresinde çeşitlendirme stratejisi daha hayati rol üstlenmektedir.

Chiang ve diğerleri (2011) kurumsal yönetimin yenilikçi başarı üzerine etkisinde, yaşam eğrisi kavramının aracılık rolünü incelemiştir. Kurumsal yönetimin başarıyla uygulandığı işletmelerde kârlılık seviyesi yüksek, hisse senedi fiyat ve getirileri olumlu ve ayrıca kâr yönetimi faaliyetleri minimum seviyededir. Martinson (2012)'de kurumsal yönetimi başka bir açıdan ele almış ve işletmelerin yönetim kurulu başkanı profili ile yaşam eğrisi kavramı arasında bir analiz gerçekleştirmiştir. Amerika'da Forbes'un yayınladığı en çok kazanan yönetim kurulu başkanları bilgilerinden faydalanarak oluşturulan analizde şu sonuçlar elde edilmiştir. Olgunluk evresindeki işletmelerin başkanlarının eğitim seviyeleri ve eğitim kaliteleri, yaş ve tecrübeleri büyüme evresindeki işletmelerin başkanlarından daha yüksektir. Kısaca yüksek profilli yöneticiler aynı zamanda olgunluk evresinin de bir sonucudur. Aslında bu çalışmanın en yenilikçi yanı, yöneticilerin analizinin bir yaşam eğrisi belirleyicisi olarak değerlendirilebileceğidir.

Shayan (2013) çalışmasında finansal oranlar ile hisse senedi sahipleri için yaratılan değer ilişkisi, yaşam eğrisi evreleri perspektifinden araştırılmıştır. Hisse senedi sahipleri için yaratılan değer kavramı, hisse senedine sahip olan bütün ortakların refahlarını maksimize etmeyi amaçlayan bütün başarılı girişimler olarak tanımlanabilir. Bu ifadenin analizde ölçülebilmesi için öz kaynak getirisi, hisse başı kazanç, varlıkların kârlılığı, ekonomik katma değer ve toplam hisse senedi getirisi değişkenleri kullanılmıştır. En yüksek büyüme ve kârlılığa ulaşılan evrenin süresi ne kadar uzun olursa, yatırımcılar ve ortaklar açısından oluşan refah düzeyi de bundan pozitif etkilenecektir. Kurulan modelde yaşam eğrisi evreleri, finansal rasyolarla hissedar değeri arasında aracı değişken olarak kullanılmış ve firmaya özgü unsurları bünyesinde barındıran bir vekil değişken özelliği sergilemiştir. Finansal oranlar olarak likidite, faaliyet, sermaye yapısı oranları kullanılmıştır. Kullanılan birçok değişken açısından bütün evrelerde istatistiksel olarak anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır. Finansal oranların farklı yaşam döngüsü evrelerindeki durumunu ele alan çalışmalardan Güleç ve Karacaer (2017), 2006-2014 yılları için BİST İmalat sektörünü incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre, büyüme evresindeki işletmeler daha düşük kârlılık oranları ve yüksek finansal kaldıraç oranına sahipken olgunluk evresindeki işletmelerin kârlılık oranları ve hisse senedi getirileri en yüksektir. Buna ek olarak, en yüksek likidite oranları düşüş evresindeki işletmelerde tespit edilmiştir.

Warusawitharana (2014) çalışmasında, Birleşik Krallık 'ta yer alan özel ve kamu sektörüne ait işletmelerin ortalama kârlılıklarının yaşam eğrisi evreleri boyunca kambura benzer bir grafiğe sahip olduğunu ortaya koymuştur. Büyüme evresinde yer alan genç firmaların kârlılığı artarken olgunluk evresinde maksimum seviyeye ulaşarak düşüşe geçmektedir. İşletmenin kârlılığı ölçülürken varlıkların kârlılığı değişkeni kullanılmıştır.

Ghodrati ve Nazemi (2014), kurumsal yönetim konusu içerisinde kurumsal sahiplik yapısı ve firma performansı arasındaki bağlantıyı yaşam eğrisi perspektifinden değerlendirmiş ve şu sonuçlara

ulaşmışlardır. Büyüme evresinde kurumsal sahiplik yapısının artması ekonomik ve finansal performansı olumsuz etkilerken, olgunluk evresinde finansal performans üzerinde herhangi bir etkiye rastlanmamıştır.

Yatırımcılar, finansal analistler ve yöneticilerin doğru ve etkili karar verebilmeleri için hisse senedi getirilerinin doğru tahmin edilebilmesi hayati önem taşır. Yatırımlara ve risklere ilişkin doğru değerlendirmeler yapabilmeye imkân tanıyan yaşam eğrisi evresi bir firmanın özelliklerine göre bulunduğu konumu daha homojen olarak açıklamasından dolayı önemli bir analizdir. Bu amaçla Oskouei ve Zadeh (2015) çalışmasında nakit akış temelli yaşam eğrisi sınıflandırma kriterine göre belirlenmiş evreler ile işletmelerin gelecekteki hisse senedi getirileri arasındaki ilişkiyi regresyon analizi aracılığıyla incelemiştir. Kullanılan modelde hisse senedi getirisi bağımsız değişken, hisse başı kazanç, kazançlardaki değişim bağımlı değişken olarak belirlenmiştir. Ayrıca modele risk faktörünü tespit etmesi açısından firma büyüklüğü, beta, defter değeri / piyasa değeri ve zarar kontrol değişkenleri de dahil edilmiştir. 2002 – 2011 yılları arasında 1.123 firma – gözlem yılı ile gerçekleştirilen çalışma sonuçlarına göre, olgunluk evresinde en düşük defter değeri / piyasa değerinin gelecekteki hisse senedi getirileri üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı etkisi bulunmuştur. Buna ek olarak kazançlardaki değişimin etkisi pozitifken, hisse başı kazancın etkisi negatif olarak tespit edilmiştir.

Cantrell ve Dickinson (2015), stratejik yönetim literatüründe liderler ve takip edenler şeklinde ikiye ayrılan farklı özellikteki işletme türlerinden farklı yaşam eğrisi evrelerinde hangisinin görece olarak faaliyet ve piyasa performanslarının daha iyi olduğunu tespit etmeye yönelik bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Stratejik yönetim literatürüne göre liderler, (öncüler) ilk hareketi gerçekleştiren yüksek büyüme hızına ve rakiplerine göre yüksek pazar payına sahip işletmeler olarak tanımlanmıştır. Takip edenler ise liderlerin karşılaştığı yenilikçi olma maliyetlerine katlanmadan kaynaklarını mevcut yeniliği daha da geliştirme ve piyasayı domine etme yönünde kullanan işletmeler olarak tanımlanabilir. Çalışmada da hem sektör temelli bir yaşam eğrisi modeli hem de firmaya özgü koşulları içeren bir model geliştirilerek hangisinin gelecek kârlılığı ve hisse senedi getirilerini daha iyi açıkladığı ele alınmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, takip edenlerin net faaliyet varlık getirileri liderlere göre daha yüksek olarak tespit edilmiş ve takip edenlerin kendi sektör getirilerinin üzerinde bir performans sergilediği görülmüştür. Sektörel ve firma analizinde yaşam eğrisi evrelerinin yararlı bir sınıflandırma prosedürü olduğuna vurgu yapılmıştır.

Won ve Ryu (2015) veri zarflama analizi ile 2002 – 2012 yılları arasında Kore’de faaliyet gösteren şirketlerin farklı yaşam eğrisi evrelerindeki faaliyet etkinlik skorlarını incelemiş ve sırasıyla teknik skor, saf teknik skor ve ölçek etkinliği değerlerini elde etmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, hayat seyri boyunca işletmelerin etkinlik düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde artış göstermekte olup,

yalnızca düşüş evresinde ölçek etkinliğinin diğer evrelere göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında düşüş evresinde atıl kapasite sorunun olduğu çalışmanın bulguları arasındadır.

3.4. Firma Yaşam Döngüsü ve Sermaye Yapısı ile İlgili Çalışmalar

Sermaye yapısı çalışmaları işletmelerin finansman yapısı içerisinde borç/öz kaynak dağılımlarını ele almakta ve yaşam döngüsünün bu durumu nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmalardan, Kim ve Suh (2009), 1981 – 2006 yılları arasında Amerika’da sermaye yapısının önemli kalemlerinden birisi olan dağıtılmamış kârlar ile yaşam eğrisi evreleri arasındaki ilişkiyi tespit etmeye çalışmıştır. Çalışmaya göre, dağıtılmamış kârlar bir işletmenin finansal yaşam eğrisi için önemli bir temsilci olup, işletmenin sermaye yapısı kararlarının farklı yaşam evrelerine göre değişiklik arz edeceği çalışmanın esas konusunu teşkil etmektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre işletmeler dağıtılmamış kâr tutarlarına göre düşük, orta ve yüksek şeklinde üç alt gruba bölünmüştür. Düşük ve yüksek dağıtılmamış kâra sahip firmalarda, borçlanma oranı düşük düzeyde tespit edilmişken, orta düzeyde dağıtılmamış kâra sahip işletmelerde borçlanma oranı yüksek tespit edilmiştir. Çalışmanın diğer bir sonucu ise, işletmelerin varlıklarında büyüme hızı ve finansman yöntemlerinin dağıtılmamış kâr tutarlarına göre şekillendiğidir. Bir başka ifadeyle, düşük dağıtılmamış kâr tutarına sahip işletmeler göreceli olarak yavaş büyüme gösterirken ve finansman ihtiyaçlarını daha çok yeni hisse senedi ihracından karşılarken, yüksek dağıtılmamış kâr tutarına sahip işletmeler için tam tersi bir durum geçerlidir.

Zohrabi ve diğerleri (2013) büyüme ve olgunluk evrelerinde çalışma sermayesi stratejilerini ele almışlardır. Çalışma sermayesi işletmenin sahip olduğu cari, dönen varlıklarından oluşmakta, finansal kararların alınması ve işletmenin likiditesinin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Çalışma sermayesinin 3 temel hedefi vardır ki bunlar; yeterli ve uygun miktarda likiditeye sahip olma, risklerin minimize edilmesi ve ortakların refah düzeyinin artırılmasıdır. İşletmeler çalışma sermayesinin yönetimi ile ilgili 3 esas unsura göre strateji belirler. Bunlar nakit yönetimi karşısındaki tutumları, borçlanma oranı ile ilgili tutumları ve faaliyet nakit akışı ile ilgili tutumlarıdır. Belirtilen bu değişkenler esas alınarak oluşturulan analiz sonuçlarına göre, büyüme evresindeki işletmeler daha cesur ve atak bir çalışma sermayesi stratejisi izlerken, olgunluk evresindeki işletmeler daha muhafazakâr bir yapıya sahiptir.

Salehnejad ve Shahiazar (2014), sermaye yapısı modellerindeki hiyerarşi teorisi ile yaşam eğrisi evreleri arasında nasıl bir ilişki olduğunu araştırmışlardır. Hiyerarşi teorisine göre optimal bir sermaye yapısı olmayıp, işletmeler finansman ihtiyacının karşılanmasında önce dağıtılmamış kârları kullanırlar. Daha sonra fon ihtiyacına göre sırasıyla borçlanma ve hisse senedi ihracı seçenekleri gündeme gelir. Çalışmanın sonuçlarına göre, büyüme evresindeki firmalar sermaye yapısı kararlarında hiyerarşi

teorisini takip ederken, olgunluk ve düşüş evresinde yer alan firmalar ise hiyerarşi teorisine göre hareket etmemektedir.

Hasan ve diğerleri (2015), öz kaynak maliyeti ile firma yaşam eğrisi arasındaki ilişkiyi incelemiş ve çalışmada büyüme evresindeki işletmelerin daha az tanınmasının ve daha az analist tarafından takip edilmesinin bilgi asimetrisi sorunu yaratacağına dikkat çekilerek sermaye maliyetlerini artıracığı vurgulanmıştır. Ancak olgunluk evresinde yer alan işletmelerde daha az bilgi asimetrisi olduğundan, bu işletmelerin hisse senetleri yatırımcılar tarafından daha çok tercih edilecek ve öz kaynak maliyetleri göreceli olarak daha düşük olacaktır. Sermaye maliyetlerinin farklılaşmasında bir diğer önemli unsur büyüme evresinde yer alan genç işletmelerin teknolojik ve fiziki kaynakları, insan kaynakları, piyasa ünü henüz yeterli düzeyde olmadığından dolayı önemli bir risk faktörü olarak kabul edilmektedir. Drobotz ve diğerleri (2015), yaşam eğrisi kavramının nakit bulundurma stratejisi üzerinde önemli etkileri olduğu sonucuna ulaşmıştır. İşletmeler ilk evrelerinde daha fazla nakde sahipken bu tutar ilerleyen evrelerde giderek azalmaktadır. Bu değişim yaşam eğrisi kavramına ek olarak finansal hiyerarşi ve dengeleme kuramları ile de desteklenmektedir. Ayrıca vekalet problemi sebebiyle giriş ve büyüme evresinde sahip olunan nakdin değeri olgunluk evresine göre çok daha yüksektir.

3.5. Firma Yaşam Döngüsü ve Temettü Politikaları ile İlgili Çalışmalar

Firma yaşam eğrisi kavramının ortaya çıkışı ve gelişimi sürecinde işletmelerin temettü politikaları çok önemli ve belirleyici bir rol oynamıştır. Bu konuda yapılan çalışmaların hemen hemen hepsinde işletmelerin temettü stratejisinin yaşam eğrisi evrelerindeki durumu ile ilgili şu tespitler yapılmıştır. Büyüme fırsatları bekleyen genç firmalar düşük kârlılığa sahip oldukları için sıfır veya sıfıra yakın temettü ödemesinde bulunurlar. Olgunluk evresi daha çok nakit girişinin ve kârlılığın olduğu ancak büyüme fırsatlarının azaldığı dönem olduğu için temettü ödemesi en yüksektir (Fama ve French 2001). Ancak birçok çalışma düşüş evresi için net bir şekilde bir temettü politikası ön görememektedir.

Stepanyan (2011) zaman içerisinde temettü ödeme şekli ve miktarının ve temettü ödeyen işletme sayısındaki değişikliğin nedenlerini incelediği çalışmasında temettü ödeme şeklinin yaşam eğrisi evrelerinin bir fonksiyonu olduğunu ve bu evrelere göre temettü ödeme motivasyonlarının farklılaştığını belirtmiştir. Çalışmanın düzenlendiği tarih aralığı olan 1971 – 2005 yılları arasında temettü ödeyen firmaların sayısındaki düşüş %48 olarak tespit edilmişken, geri alım yöntemiyle yani bir nevi alternatif temettü ödemesi ile nakit çıkışı yaşayan işletmelerin sayısındaki artış %710 olarak gerçekleşmiştir. Üçüncü bir grup olan ve temettü ödeyen firmalarla geri alım yapan firmaların bileşiminden oluşan kategoride yer alan firmalardaki değişim ise %150 artış şeklindedir. Çalışmada, yaşam eğrisi evrelerinin ilk aşamalarında, yatırım fırsatları geniş, nakit akışları düşük olduğu için büyüme fırsatlarını elde edebilmek ve yeterli sermaye miktarını koruyabilmek adına nakit temettü dağıtılmaması optimal sonuç olarak tespit edilmiştir. İşletmeler başlangıç evresinden büyüme evresine

doğru ilerledikçe sektörde rekabet eden firma sayısı artacak ve bu durumda hisse senetlerinin geri alımı yoluyla ortaklara bir nevi temettü dağıtılması daha istenen bir strateji olarak ortaya çıkacaktır. Bunun sebepleri arasında işletmenin hisse senetlerinin piyasada değerinin altında işlem görmesi ve bunun diğer bir ifadeyle yöneticiler tarafından iyi bir yatırım stratejisi olarak değerlendirilmesi yer almaktadır. Buna ek olarak fazla nakit akışını doğru dağıtabilmek ve ele geçirilme riskini de minimize edebilmek diğer motivasyonlar olarak görülebilir (Billett ve Xue, 2007). Firma olgunlaştıkça ve büyüme fırsatları azalmaya başladığında, yöneticiler tekrardan büyüme fırsatlarını yakalayabilmek için fazla fonları kâr getirmeyen projelere tahsis edecek bir strateji izlerler. Burada hiç şüphesiz yöneticilerin bireysel refahını korunması çabası da söz konusudur. Bu evrede elde edilen kârların tekrar yatırıma dönüştürülmesi genellikle ortakların avantajına olmayan bir strateji olduğu için, işletmeler temettü ödemek durumunda kalırlar. Yatırımların marjinal faydasının dramatik bir şekilde düştüğü olgunluk evresinin son bölümlerinde işletmeler hem temettü ödeme hem de hisse senedi geri alım yönteminin beraber olduğu karışık bir temettü politikası takip ederler.

Wang ve diğerleri (2011), nakit temettü ve hisse senedi şeklinde temettü dağıtım tercihlerinin yaşam eğrisi kavramıyla ne derece ilintili olduğunu ele almıştır. Çalışmaya göre Amerika'da son 20 yılda nakit temettü dağıtımının yaygın olduğu belirtilirken, Tayvan'da özellikle imalat sektöründe faaliyet gösteren yüksek büyüme potansiyeline sahip (Elektronik sektörü gibi) sektörlerde hisse senedi cinsinden temettü ödemesinin daha popüler olduğundan bahsedilmiştir. Nakit temettü dağıtan işletmeler yüksek kârlılığa sahip, düşük büyüme potansiyeli gösteren ve daha büyük işletmeler olarak nitelendirilmiştir. Buna ek olarak nakit ve/veya hisse senedi cinsinden temettü ödeyen işletmelerin temettü ödemeyen işletmelere göre daha yüksek kârlılığa, yüksek varlık büyüme hızına, yüksek piyasa değeri/defter değerine sahip olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada Fama ve French (2001) çalışmasındaki sonuçların tersine ama bu sınıflandırmaya uygun olarak işletmelerin nakit temettü dağıtımında yıllar itibarıyla bir artış olduğu ancak hisse senedi cinsinden dağıtılan temettüde azalış yönünde bir örüntü olduğu saptanmıştır. Özetle büyüme evresinde nakit çıkışını önlemek amacıyla hisse senedi cinsinden temettü öncelikli tercihken, olgunluk evresinde nakit temettü dağıtımını başı çekmektedir.

Coulton ve Ruddock (2011) çalışması da diğer çalışmalara benzer şekilde büyük ve kârlı firmaların daha çok ve sık temettü ödediği ancak yüksek büyüme hızına sahip firmaların daha az temettü ödediği sonucuna ulaşmıştır. Özetle her ne kadar hisse senedi geri alım yöntemiyle temettü dağıtımını artış gösterse de tıpkı ülkemizde de olduğu gibi nakit temettü dağıtımını hala en yaygın temettü ödeme şeklidir. Olgunluk evresinin karakteristik özelliklerinin temettü ödeyen firmalarla birebir örtüşmesi de çalışmanın bir diğer önemli bulgusudur.

Thanatawee (2011) 2002 – 2008 yıllarına arasında Tayland şirketleri üzerinde serbest nakit akış hipotezi ve yaşam eğrisi teorisinin temettü politikası üzerindeki etkisini incelemiştir. Finans

literatüründe temettü dağıtımı vekâlet probleminin etkilerini azaltan bir mekanizma olarak görülmüş ve işletmenin genel finansal durumu ile ilgili bir ölçüm olarak değerlendirilmiştir. Jensen (1986) çalışması serbest nakit akış hipotezi üzerinde yoğunlaşmış ve bu hipotezin yöneticiler ile ortaklar arasındaki çıkar çatışmaları üzerine oluşturulduğunu belirtmiştir. Yöneticilerin kendi refahlarını sürdürürebilmek adına bugünkü değeri negatif olsa da yatırımlar yapması, birleşmeler veya satın almalar yoluyla etkinliklerini artırması ya da lüks sayılabilecek harcamalarda bulunması şüphesiz ortaklar açısından sıkıntı doğuran işlemler arasındadır. Jensen (1986) bu sebeple serbest nakit akışı hipotezine göre, yöneticilerin sahip olduğu fazla nakdin temettü dağıtımı veya hisse senedi geri satın alma yöntemiyle ortaklara transferini ileri sürmüştür. Yaşam eğrisi teorisine göre de olgunluk evresinde yer alan işletmeler bu durumun en büyük adaylarıdır. Önceden de belirtildiği gibi, olgunluk evresi işletmelerin nakit zengini fakat kârlı yatırım fakiri olduğu bir dönem olarak nitelendirilmektedir. Tobin Q oranı ile fazla ve gereksiz yatırım yapan işletmelerin analizi yapılarak bu oranın 1'den az olması durumunda işletmelerin yatırımlarının sorgulanması gerektiği ifade edilmiştir. Bu konuyla ilgili Türkiye'de yapılan bir çalışma olan Çelik (2013), BİST İmalat sektöründe yer alan işletmelerin temettü ödeme olasılıklarını yaşam döngüsü evreleri kapsamında ele almış ve olgunluk evresindeki işletmelerin büyüme evresindeki işletmelere göre temettü ödeme olasılığının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

3.6. Firma Yaşam Döngüsü ve Risk ile İlgili Çalışmalar

Literatürde firma yaşam döngüsü evrelerinde işletmelerin karşılaştığı risk faktörleri önemli bir konu olarak değerlendirilmektedir. Bu konuyla ilgili çalışmalardan, Xu (2007), risk faktörleri ile yaşam eğrisi evreleri arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu ve yaşam eğrisi kavramının risk faktörlerinin açıklama gücünü etkileyip etkilemediğini incelemiştir. Kurulan ilk hipotezde, işletmenin farklı evrelerde sahip olduğu risk düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığı araştırılmış, ikinci hipotezde ise hisse senedi fiyatlarında risk ölçümlerinin performans ölçümlerinden daha önemli olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Arbitraj fiyatlama teorisinden yararlanarak kurulan model sonuçlarına göre; çeşitli risk faktörlerin açıklama güçlerinde evreler arasında farklılıklara rastlanmıştır. Risk ölçümleri için CAPM modelinden elde edilen beta ve firma kaldıraç oranı kullanılırken, performans ölçümleri için satış büyüme hızı, faaliyet nakit akışları ve kârlılık değişkenleri incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, büyüme potansiyeli ortaya çıktığında risk faktörleri göreceli olarak daha az değerlendirmeye alınırken, büyüme fırsatları azaldığında risk faktörleri performans ölçümlerine göre daha belirleyici hale gelmektedir.

Omrani ve diğerleri (2011), performans ve risk faktörlerinden hangilerinin farklı yaşam eğrisi evrelerinde daha yüksek değer ilişkisine sahip olduğunu incelemiştir. Çalışmada olgunluk evresinde performans ölçümleri daha yüksek değer ilişkisine sahipken, büyüme ve düşüş evrelerinde

risk faktörleri daha belirleyicidir. Büyüme evresinde işletmeler net bugünkü değeri pozitif olan ama belirsizliği yüksek projelere yatırım yaptıklarından yatırımcılar risk faktörü üzerine daha çok yoğunlaşmışlardır. Shi (2003) çalışmasında da belirtildiği gibi kredi sağlayan kuruluşlarda her zaman için kârlı projelerde risk faktörünü performans kriterlerinden daha öncelikli tutmaktadır. Olgunluk evresinde daha öngörülebilir ve sabit bir satış ve kârlılık düzeyi yakalayan işletmelerde risk ve belirsizlik düştüğünden, performans kriterleri daha ön plana çıkmaktadır. Düşüş evresinde ise işletmelerin gerek satışlarında ve gerek kârlılığında düşüş meydana geldiğinden ve işletmenin faaliyetlerine devam edebilmesi adına büyük bir belirsizlik söz konusu olduğundan riskin belirleyici unsur olduğunu söylemek mümkündür.

Lee ve diğerleri (2012), yaşam eğrisi evrelerinin toplam riskin bileşenleri olan sistematik ve sistematik olmayan riski nasıl etkilediğini ve sistematik olmayan riskle kısa dönemli hisse senedi getirisi arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Sistematik ya da çeşitlendirme stratejisiyle ortadan kaldırılamayan risk, bütün piyasayı etkileyen ve kaçınılmaz risk türüken, sistematik olmayan risk, firmaya özgü olan ve işletme stratejileriyle etkisi azaltılabilen risktir. Bulgulara göre, büyüme evresi firmaya özgü riskin en yüksek olduğu evre olup yaşam eğrisi evreleriyle doğrudan ilgilidir. Çalışmanın yatırımcılara en büyük önerisi kısa dönemli hisse senedi getirisi elde edebilmek için olgunluk ve düşüş evresinde yer alan ve firmaya özgü riski düşük hisse senetlerine yatırım yapılması şeklindedir.

Moradi ve diğerleri (2013) çalışması işletme riski ve finansal risk faktörleri ile yaşam eğrisi teorisi arasındaki ilgiyi incelemiş ve yalnızca finansal risk faktörü açısından anlamlı bir etkileşim bulmuşlardır. Al-Hadi ve diğerleri (2015) ise risk konusuna farklı bir perspektiften yaklaşarak işletmelerde risk komitelerinin varlığı ile riske yönelik şeffaflık arasındaki ilişkinin yaşam eğrisi teorisi açısından değerlendirmesini yapmışlardır. Olgunluk evresindeki işletmelerin risk konusunda daha şeffaf olduğu ve işletme bünyesinde risk komitesi bulundurma oranının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Koh ve diğerleri (2015) risk konusunda en önemli çalışmalardan birisi olup işletmelerin farklı evrelerde finansal baskı ile nasıl mücadele ettiğini incelemiştir. Bir firmanın karşılaştığı iflas, tasfiye, borcunu geri ödeyememe ve benzeri olağanüstü koşullar risk açısından işletmenin en radikal evreleri olarak nitelendirilir (Wruck 1990). Bu çalışmada finansal sıkıntı ölçütü olarak borçların ödenmesine uzaklık kriteri kullanılmıştır. Farklı yaşam eğrisi evrelerinde borçların ödenebilmesi ve bununla ilgili stratejilerin belirlenebilmesi çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Finansal sıkıntı toplam varlıkların tasfiye değerinin, yabancı kaynaklarca sağlanan fonların ödenmesine yeterli olmaması şeklinde tanımlanmaktadır (Chen ve diğerleri 1995). Böyle bir pozisyondan kurtulabilmek için 4 farklı yeniden yapılanma stratejisi öne sürülmüştür. Bunlar yönetim, faaliyet, varlık ve finansal yapılanma

stratejileridir (Sudarsanam ve Lai 2001). Yönetim alanında yeniden yapılanma mevcut yöneticilerin ve genel müdürlerin yenilenmesi şeklindedir. Finansal sıkıntı yöneticilerin almış olduğu kararlardan etkileneceğinden yeni bir yönetim anlayışı ile bu sorun giderilebilir. Faaliyet alanında yeniden yapılanma maliyetleri kontrol edebilmek adına sabit maliyetleri azaltacak önlemler almayı yani fazla maddi duran varlıkların elden çıkarılmasını içermektedir. Varlık alanında yeniden yapılanma işletmenin üstün olduğu ürün ve hizmet türlerine daha çok vurgu yapılarak gelir getirmeyen ürün hatlarının elimine edilmesini ifade etmektedir (Atanassov ve Kim 2009). Son olarak finansal yeniden yapılanmada ise işletmenin temettü ve sermaye yapısı politikalarının gözden geçirilmesinden bahsedilmiştir. İşletmede daha fazla kâr bırakarak ya da borçların faiz oranları ve vadelerinde düzenlemelere gidilerek finansal sıkıntı ile mücadele edilebilir. Elde edilen bulgulara göre; yaşam eğrisinin ilk evrelerinde işletmeler finansal sıkıntı ile mücadele edebilmek için çalışan sayısını azaltma stratejisi takip etmektedir. Olgunluk evresinde yer alan işletmeler daha çok varlık alanında yeniden yapılandırma seçeneğini uygulamaktadır. Ancak yaşam eğrisi teorisinin en baskın olduğu strateji finansal yeniden yapılanma alanında ortaya çıkmış olup, işletmelerin finansal sıkıntı ile mücadelesinde yatırımların ve temettülerin azaltılması seçeneği öncelikli tespit olarak yer almıştır.

Hasan ve Habib (2015) sistematik olmayan (firmaya özgü) getirideki oynaklık ile yaşam eğrisi evrelerinin rolünü araştırmıştır. Firmaya özgü getirideki oynaklık gerek çeşitlendirme stratejisi, portföy yönetimi ve gerekse yönetim ve çalışanların bonus, prim ve haklarının tespitinde önemli rol oynadığından, bu riskin yaşam eğrisi evreleri boyunca nasıl bir örüntüye sahip olduğu önem kazanmaktadır. Elde edilen bulgulara göre, başlangıç ve düşüş evreleri sistematik olmayan riskin en yüksek olarak tespit edildiği evrelerdir. Ayrıca yine bu evrelerde nakit akışlarındaki oynaklığın yüksek olması da sistematik riskin yüksek olması sonucunu doğurmaktadır. Buna ek olarak büyüme ve olgunluk evrelerinde oluşturulan daha iyi ve şeffaf bilgi ortamının sistematik olmayan riski aşağı çektiği tespit edilmiştir.

3.7. Firma Yaşam Döngüsü ve Diğer Alanlarla İlgili Çalışmalar

Firma yaşam döngüsü analizi sadece yukarıda belirtilen konularda değil birçok farklı konuda da araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir metodoloji olarak değerlendirilmektedir. Bu bölümde, farklı alanlarda firma yaşam döngüsü faktörünün aracı değişken rolü üstlendiği çalışmalara yer verilmiştir. Jain ve Kini (1999), halka ilk defa arz edilen hisse senetleriyle yaşam eğrisi kavramı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Halka arz edilen işletmeler genellikle yüksek büyüme potansiyelli ve bu büyüme fırsatlarını karşılayacak düzeyde finansmana sahip olmadıkları için halka arz bir sermaye yapısı kararıdır (Mikkelsen ve diğerleri 1997). Zingales (1995), halka arz motivasyonlarından bir tanesini de işletmenin varlıkları ve faaliyetleri için piyasa değeri belirleme isteği ve böylece işletmenin satılabilmesi için fırsat yaratabilme olarak ifade etmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, halka arz evresi

yaşam eğrisi teorisinden başlangıç (giriş) ve büyüme evrelerine tekabül etmekte ve firma riski arttıkça işletmelerin hayatta kalma şansı azalmaktadır. Chiou ve diğerleri (2009), Yu ve Jiang (2010), Owen ve Yawson (2010), Seifert ve Gonenc (2012) çalışmaları da hisse senedi ihracı, hisse senedi geri satın alma ve işletme birleşme ve satın almalarında firma yaşam döngüsü analizinin önemini koyan diğer çalışmalar arasında yer almaktadır.

Liang ve Lin (2008), Jaafar (2011) ve Fallahi ve diğerleri (2013) çalışmaları işletmelerin bilanço yapısı içerisinde önemli bir yer teşkil eden maddi olmayan duran varlık unsurları ve entelektüel sermaye ile yaşam eğrisi kavramı üzerinde durmuşlar ve muhasebe değerleriyle piyasa değeri arasındaki farklılaşmaların sebeplerini incelemişlerdir. Maddi olmayan duran varlıklar firmaların değerinin belirlenmesinde çok önemli bir rol oynasa da karmaşık, uzun dönemli ve güvenilir tahmin yapmayı zorlaştıran bir muhasebeleştirme sürecine sahiptir (Jaafar 2011). Bu amaçla maddi olmayan duran varlıkların analizi önem arz etmektedir. Liao ve diğerleri (2014) ise çalışmasında bir başka maddi olmayan duran varlık unsuru olan Ar-Ge harcamalarının yaşam eğrisi evrelerindeki etkisini incelemiş ve büyüme evresindeki işletmelerin harcamalarında herhangi bir kesinti yapmadan, Ar-Ge faaliyetlerine diğer evrelere göre daha çok vurgu yaptıklarını tespit etmişlerdir.

4. SONUÇ

İşletmeler sürekli değişen ve gelişen canlı organizmalar olup bu dönüşümün yolları işletme içi faktörler (uygulanan stratejiler, finansal kaynaklar ve yönetsel beceri) ve işletme dışı faktörler (rekabet ortamı, makroekonomik faktörler) ile şekillenmektedir. Yaşam döngüsü evreleri belirtilen bu faktörlerdeki değişimlerden etkilenen ve özellikle firma tarafından uygulanan stratejik faaliyetler sonucunda ortaya çıkan belirgin dönemlerdir. Firma yaşam döngüsü işletmelerin gerek finansal performanslarına gerekse finansal olmayan özelliklerine göre içinde bulunduğu evrenin tespit edilmesi ile doğru ve sağlıklı kararlar alabilmeye yardımcı olan bir teoridir. Bu çalışmada öncelikle yaşam döngüsü kavramı genel hatlarıyla anlatılmış ve diğer bilimlerle ilişkisi ortaya konulmuştur. Ürün yaşam eğrisi, uluslararası ürün yaşam eğrisi ve teknoloji yaşam eğrisi gibi temel kavramlardan bahsedilmiştir. Yaşam döngüsü kavramının çerçevesi belirlendikten sonra firma ya da bazı kaynaklarda yer aldığı şekliyle kurumsal yaşam eğrisi teorisinin ne olduğu ve nasıl türetildiği geniş bir şekilde ele alınmıştır. Firma yaşam döngüsünün her bir evresinin özelliklerine değinilerek belirgin durumları ve evrelerden beklentiler ifade edilmiştir. Literatür kısmında hem firma yaşam döngüsünü tanımlayan normatif çalışmalara hem de firma yaşam döngüsünün aracı değişken rolü üstlendiği diğer çalışmalara yer verilerek bu konunun geniş bir yelpazeden değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Bilindiği kadarıyla Türkiye’de firma yaşam döngüsü kavramı ile ilgili çok az çalışma gerçekleştirildiğinden bu araştırmada şu temel hedeflere ulaşılmaya çalışılmıştır.

- Yaşam döngüsü kavramının ifade edilmesi ve tüm bilimlerde kullanım alanının belirlenmesi
- Firma (kurumsal) yaşam döngüsü evresinin ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı ve öneminin ortaya konulması
- Türkçe literatürde ifade birliğinin sağlanarak çalışma sayısının artırılmasına katkı sağlanması
- Literatürde yer alan temel firma yaşam eğrisi sınıflandırma yöntemlerinin incelenmesi
- Firma yaşam döngüsünün doğrudan veya aracı etkisinin konu edildiği tanımlayıcı çalışmalara ek olarak, muhasebe alanında değer ilişkisi, kazanç yönetimi, firma performansı, sermaye yapısı, temettü politikaları, risk, maddi olmayan duran varlıklar ve entelektüel sermaye gibi başlıklarda geniş bir literatür incelemesi yapılması
- Çeşitli sınıflandırma kriterlerine göre belirlenen yaşam eğrisi döngülerinde yer alan işletmelerin birçok finansal göstergesinin (likidite, kârlılık, sermaye yapısı, nakit akışı vb.) farklı çalışmalar açısından karşılaştırılması

Sosyal bilimlerde birçok çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da bazı sınırlılıklar mevcuttur. Çalışmanın birinci temel kısıtı firma yaşam döngüsünün literatür incelemesi bölümünde sadece temel konulara değinilmesidir. Buna ek olarak, Türkiye’de yapılan diğer çalışmalarla karşılaştırmalar yapma imkânının mümkün olmaması Türkiye’ye özgü koşulların ilerleyen çalışmalarda daha ayrıntılı olarak ele alınmasını gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

- Adizes, I. 1990. Corporate Lifecycles: How and Why Corporations Grow and Die and What to Do About it. Prentice Hall, 384 c.
- Aharony, J., H. Falk ve N. Yehuda. 2006. Corporate Life Cycle and the Relative Value-Relevance of Cash Flow Versus Accrual Financial Information: Citeseer.
- Al-Hadi, A., M. M. Hasan ve A. Habib. 2016. Risk Committee, Firm Life Cycle, and Market Risk Disclosures. Corporate Governance: An International Review, 24 (2).
- Anthony, J. H. ve K. Ramesh. 1992. Association Between Accounting Performance Measures and Stock Prices: A Test of the Life Cycle Hypothesis. Journal of Accounting and Economics, 15 (2).
- Atanassov, J. Ve E. Kim. 2009. Labor and Corporate Governance: International Evidence from Restructuring Decisions. The Journal of Finance, 64 (1).
- Berger, A. N. Ve G. F. Udell. 1998. The Economics of Small Business Finance: The Roles of Private Equity and Debt Markets in the Financial Growth Cycle. Journal of Banking & Finance, 22 (6).

- Billett, M. T. ve H. Xue. 2007. The Takeover Deterrent Effect of Open Market Share Repurchases. *The Journal of Finance*, 62 (4).
- Black, E. L. 1998. Which is More Value-Relevant: Earnings or Cash Flows? Available at SSRN 118089.
- Cantrell, B. W. ve V. Dickinson. 2015. Leaders vs. Laggards: Operating and Market Performance Using Conditional Life Cycle. Laggards: Working paper University of Mississippi.
- Chen, X., W. Yang ve D. Huang. 2010. Corporate Life Cycle and the Accrual Model: An Empirical Study Based on Chinese Listed Companies. *Frontiers of Business Research in China*, 4 (4).
- Chen, Y., J. F. Weston ve E. I. Altman. 1995. Financial Distress and Restructuring Models. *Financial Management*.
- Chiang, S., P. Lee ve A. Anandarajan. 2011. The Influence of Corporate Governance on Innovative Success: A Life Cycle Analysis. Paper Presented at the Proceedings of the American Accounting Association's Annual Meeting.
- Chiou, J., H. Lin ve M. Syue. 2009. Life-cycle and Equity-Issue Announcement Effect. Paper Presented at the American Accounting Association Annual Meeting and Conference, Boston.
- Coulton, J. J. Ve C. Ruddock. 2011. Corporate Payout Policy in Australia and a Test of the Life-Cycle Theory. *Accounting & Finance*, 51 (2).
- Çelik, S. 2013. Kâr Payı Politikası ve Yaşam Döngüsü Teorisi: İMKB İmalat Sektöründe Ampirik Bir Uygulama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (2).
- DeAngelo, H., J. DeAngelo, ve R. M. Stulz. 2006. Dividend Policy and the Earned/Contributed Capital Mix: A Test of the Life-Cycle Theory. *Journal of Financial Economics*, 81 (2).
- Dickinson, V. 2011. Cash Flow Patterns as a Proxy for Firm Life Cycle. *The Accounting Review*, 86 (6).
- Drobtz, W., M. Halling ve H. Schröder. 2015. Corporate Life-Cycle Dynamics of Cash Holdings. *Swedish House of Finance Research Paper* (15-07).
- Fallahi, S., M. R. Abbaszadeh, M. H. V. Nowghabi, ve M. J. Nooghabi. 2013. An Investigation of Intellectual Capital Changes during Company's Life Cycle: Evidence from Tehran Stock Exchange. *development*, 5 (3).
- Fama, E. F., ve K. R. French. 2001. Disappearing Dividends: Changing Firm Characteristics or Lower Propensity to Pay? *Journal of Financial Economics*, 60 (1).
- Friedlan, J. M. 1994. Accounting Choices of Issuers of Initial Public Offerings. *Contemporary*

Accounting Research, 11 (1).

Ghodrati, H. ve B. Nazemi. 2014. A Comparative Evaluation of Relationship Between Institutional Ownership and Compositional Performance Indices in Different Stages of Iranian Corporations' Life Cycle. *Management Science Letters*, 4 (3).

Grabowski, H. G. ve D. C. Mueller. 1975. Life-Cycle Effects on Corporate Returns on Retentions. *The Review of Economics and Statistics*.

Gregory, B. T., M. W. Rutherford, S. Oswald ve L. Gardiner. 2005. An Empirical Investigation of the Growth Cycle Theory of Small Firm Financing. *Journal of Small Business Management*, 43 (4).

Gup, B. E. ve W. D. Samson. 1993. An Analysis of Patterns from the Statement of Cash Flows. *Financial Practice & Education*, 3 (2).

Güleç, Ö. F. ve S. Karacaer. 2017. Corporate Life Cycle Methods in Emerging Markets: Evidence From Turkey. *Journal of Economics Finance and Accounting*, 4 (3).

Güleç, Ö. F. ve S. Karacaer. 2018. Corporate Life Cycle Theory and Accounting Performance: Borsa Istanbul Case. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (78).

Hasan, M. M., ve A. Habib. 2015. Firm Life Cycle and Idiosyncratic Return Volatility. Available at SSRN.

Hasan, M. M., M. Hossain ve A. Habib. 2015. Corporate Life Cycle and Cost of Equity Capital. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 11 (1).

Healy, P. M. ve J. M. Wahlen. 1999. A Review of the Earnings Management Literature and its Implications for Standard Setting. *Accounting Horizons*, 13 (4).

Hsu, G., A. Z. M. Suberi ve A. Wyatt. 2013. Earnings Quality Associations with Firm Fundamentals and Future Growth. *British Accounting and Finance Association Conference*.

Ivashkovskaya, I., Y. Rukavishnikov ve A. Guschin. 2013. Capital Structure Choice at Different Life-Cycle Stages in Turbulent Environment: the Evidence from Russian Emerging Capital Market. *Economic and Social Development: Book of Proceedings*, 311.

Jaafar, H. 2011. Accounting for Intangible Assets, Firm Life Cycle and the Value Relevance of Intangible Assets. University of Tasmania.

Jaafar, H., ve H. A. Halim. 2016. Refining the Firm Life Cycle Classification Method: A Firm Value Perspective. *Journal of Economics, Business and Management*, 4(2), 112-119.

Jain, B. A., ve O. Kin. 1999. The Life Cycle of Initial Public Offering Firms. *Journal of Business Finance & Accounting*, 26 (9-10).

- Jenkins, D. S., G. D. Kane ve U. Velury. 2004. The Impact of the Corporate Life-Cycle on the Value-Relevance of Disaggregated Earnings Components. *Review of Accounting and Finance*, 3 (4).
- Jensen, M. C. 1986. Agency Cost of Free Cash Flow, Corporate Finance, and Takeovers. *Corporate Finance, American Economic Review*, 76 (2).
- Kallunki, J.P., ve H. Silvola. 2008. The Effect of Organizational LifeCycle Stage on the Use of Activity-Based Costing. *Management Accounting Research*, 19 (1).
- Kavak, B., Ö. Ö. Tektaş ve C. Eryiğit. 2016. Pazarlama.
- Kavas, S. 2007. Bir Yüksek Teknoloji Ürünü Olan Yazılım Ürününde Ürün Farklılaştırması Stratejilerinin Türkiye'de Uygulanması Üzerine Bir Çalışma Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- Kim, B., ve J. Suh. 2009. Financial Life Cycle and Capital Structure. *Asia-Pacific Journal of Financial Studies*.
- Koh, S., R. B. Durand, L. Dai ve M. Chang. 2015. Financial Distress: Lifecycle and Corporate Restructuring. *Journal of Corporate Finance*, 33.
- Kousenidis, D.V. 2005. Earnings–Returns Relation in Greece: Some Evidence on the Size Effect and on the Life-Cycle Hypothesis. *Managerial Finance*, 31 (2).
- Lee, J.-S., C. -H. Jiee, ve C.-Y. Wei. 2012. Dose the Firm Life Cycle Matter on Idiosyncratic Risk? DOI: 10.7763/IPEDR. 2012. V54. 26.
- Liang, C.-J., ve Y.-L. Lin. 2008. Which IC is More Important? A Life-Cycle Perspective. *Journal of Intellectual Capital*, 9 (1).
- Liao, C.-H., J. Liu ve Y.-P. Chia. 2014. The Effect of Business Strategy and Life Cycle on Myopic R&D Investment. *Global Review of Accounting and Finance*, 5 (1).
- Liu, M. M. 2006. Accruals and Managerial Operating Decisions over the Firm Life Cycle. Massachusetts Institute of Technology.
- Martinson, B. 2012. And the Winner is! Corporate Life Cycle Stage as an Antecedent to CEO Selection Characteristics. *American Journal of Business and Management*, 1 (4).
- Mikkelson, W. H., M. M. Partch ve K. Shah. 1997. Ownership and Operating Performance of Companies that Go Public. *Journal of Financial Economics*, 44 (3).
- Miller, D., ve P. H. Friesen. 1983. Successful and Unsuccessful Phases of the Corporate Life Cycle. *Organization Studies*, 4 (4).

- Miller, D., ve P. H. Friesen. 1984. A Longitudinal Study of the Corporate Life Cycle. *Management Science*, 30(10).
- Moradi, J., M. A. Kanani ve R. Zare. 2013. The Influence of Life Cycle on Financial and Business Risk in the Firms Listed in Tehran Stock Exchange. *Global Business and Economics Research Journal*, 2 (5).
- Moshtagh, F., M. R. Abbaszadeh, M. H. V. Nowghabi ve M. J. Nowghabi. 2014. An Investigation of the Effect of Firm's Life Cycle Stages on Earning Quality: Evidence from Iran. *Asian Journal of Research in Banking and Finance*, 4 (8).
- Mucuk, İ. 2004. *Pazarlama ilkeleri*. Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Mueller, D. C. 1972. A Life Cycle Theory of the Firm. *The Journal of Industrial Economics*.
- Omrani, H., K. H. Rostami, S. Samadi, A. K. Margavi, H. Asadzadeh, ve H. Nazari. 2011. Corporate Life Cycle and the Explanatory Power of Risk Measures versus Performance Measures. *Journal of Education and Vocational Research*, 2 (6).
- Oskouei, Z. H. ve R. B. H Zadeh. 2015. Predicting the Future Stock Return by Emphasizing on Life Cycle Based on Cash Flow Statement. *Growth*, 20, 17.
- Owen, S. ve A. Yawson. 2010. Corporate Life Cycle and M&A Activity. *Journal of Banking & Finance*, 34(2).
- Rink, D. R., ve J. E. Swan. 1979. Product Life Cycle Research: A Literature Review. *Journal of Business Research*, 7 (3).
- Salehnejad, S. H. ve M. A. Shahiazar. 2014. The Relationship Between Capital Structure and the Life cycle listed in Tehran Stock Exchange. *Kuwait Chapter of the Arabian Journal of Business and Management Review*, 3 (6).
- Samadiyan, B., ve F. Rezaei. 2012. Investigating the Relationship Between Stock Prices and Earnings Quality Using Leuz Parton-Simko and Penman Models in Firm's Life Cycle Stages. *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 2 (3).
- Seifert, B. ve H. Gonenc. 2012. Issuing and Repurchasing: The Influence of Mispricing, Corporate Life Cycle and Financing Waves. *Journal of Multinational Financial Management*, 22 (3).
- Shayan, M. 2013. Exploring the Relationship Between Financial Ratios and Created Shareholders Value: A Life Cycle Perspective. *European Online Journal of Natural and Social Sciences*, 2 (3).
- Shi, C. 2003. On the Trade-off Between the Future Benefits and Riskiness of R&D: A Bondholders' Perspective. *Journal of Accounting And Economics*, 35 (2).

- Shyu, J. ve Y.-L. Chen. 2009. Diversification, Performance, and the Corporate Life Cycle. *Emerging Markets Finance and Trade*, 45 (6).
- Stepanyan, G. G. 2011. Firm Life Cycle and the Choice of the Form of Payout. Available at SSRN 1632834.
- Stickney Clyde, P. ve L. Weil Roman. 2006. *Financial Accounting, an Introduction to Concepts, Methods, and Uses*, Thomson Higher Education.
- Sudarsanam, S. Ve J. Lai. 2001. Corporate Financial Distress and Turnaround Strategies: An Empirical Analysis. *British Journal of Management*, 12 (3).
- Teoh, S. H., I. Welch ve T. J. Wong. 1998. Earnings Management and the Long-Run Market Performance of Initial Public Offerings. *The Journal of Finance*, 53 (6).
- Thanatawee, Y. 2011. Life-Cycle Theory and Free Cash Flow Hypothesis: Evidence from Dividend Policy in Thailand. *International Journal of Financial Research*.
- Torlak, Ö. ve R. Altunışık. 2009. *Pazarlama Stratejileri: Yönetmel Bir Yaklaşım: Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ.*
- Wang, M.-H., M.-C. Ke, D.-Y. Liu, ve Y.-S. Huang. 2011. Dividend Policy and the Life Cycle Hypothesis: Evidence from Taiwan. *The International Journal of Business and Finance Research*, 5 (1).
- Warusawitharana, M. 2014. Profitability and the Lifecycle of Firms. Available at SSRN 1568965.
- Won, J. ve S.-L. Ryu. 2015. Operational Efficiency and Firm Life Cycle in the Korean Manufacturing Sector. Paper presented at the Current Research on Business VI. Proceedings of the 8th International Workshop, Jeju Island, Korea.
- Wruck, K. H. 1990. Financial Distress, Reorganization, and Organizational Efficiency. *Journal of Financial Economics*, 27 (2).
- Xu, B. 2007. Life Cycle Effect on the Value Relevance of Common Risk Factors. *Review of Accounting and Finance*, 6 (2).
- Yazdanfar, D., ve A. K. Salman. 2012. The Life Cycle of Growth Path Among Micro Firms: Swedish Data. *International Business Research*, 5 (10).
- Yonpae, P., ve K. Chen. 2006. The Effect of Accounting Conservatism and Life-Cycle Stages on Firm Valuation. *Journal of Applied Business Research*, 22 (3).
- Yu, Y.-M., ve S.-J. Jiang. 2010. Corporate Life Cycle and Share Repurchases: Evidence from the Taiwan Stock Market. *African Journal of Business Management*, 4 (14).

Zhang, X. F. 2007. Accruals, Investment, and the Accrual Anomaly. *The Accounting Review*, 82 (5).

Zingales, L. 1995. Insider Ownership and the Decision to Go Public. *The Review of Economic Studies*, 62 (3).

Zohrabi, M., M. R. Abdoli ve M. Boujari. 2013. The Study of Working Capital Strategies in Life Cycle of Companies.

IFRS 9 FİNANSAL ARAÇLAR STANDARDI KAPSAMINDA FİNANSAL TÜREV ÜRÜNLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ: SWAP ÖRNEĞİ*

Öğr. Gör. İlknur KOÇAK ŞEN**

Prof. Dr. Halim SÖZBİLİR***

Araştırma Makalesi/ Research Article

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Aralık 2019; 21(4); 1008-1036

ÖZ

Türev ürünlerin işletmeler tarafından kullanımlarının yaygınlaşmasıyla birlikte finansal tablolardaki tutarları da göreceli olarak artmış ve nasıl muhasebeleştirilecekleri konusu önem kazanmıştır. Bu bağlamda finansal türev ürünlerle birlikte tüm finansal araçlara ilişkin kapsamlı düzenlemelerin yer aldığı IFRS 9 Finansal Araçlar Standardı yayınlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, IFRS 9 Finansal Araçlar standardının finansal türev ürünlerle ilgili ilkelerini inceleyerek, bu ürünlerin muhasebeleştirilme yöntemi hususunda bir yol haritası oluşturmaktır. Bu amaçla çalışmada, BİST'e kayıtlı bir imalat işletmesinin swap işlemine ilişkin örnek bir uygulamaya yer verilmiş ve söz konusu türev ürünün muhasebeleştirilmesi gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Türev Ürünler, IFRS 9 Finansal Araçlar, Swap İşlem

JEL Sınıflandırması: M40, M41.

ACCOUNTING OF FINANCIAL DERIVATIVES UNDER THE IFRS 9 FINANCIAL INSTRUMENTS STANDARD: SWAP CASE

ABSTRACT

With the widespread use of derivative products by companies, the amounts in the financial statements have also increased and the issue of how to account for them has gained importance. In this context, IFRS 9 Financial Instruments Standard, which contains comprehensive financial instruments and financial instruments, has been published. The purpose of this study is to develop a roadmap for the accounting method of these products by examining the principles of IFRS 9 Financial Instruments related to financial derivatives. For this purpose, a

* Makale gönderim tarihi: 01.05.2019, kabul tarihi: 29.11.2019.

Bu çalışma "Finansal Türev Ürünlerin Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları Açısından İncelenmesi ve Bir Örnek Olay Çalışması" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

** Giresun Üniversitesi, Keşap Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, ilknur.sen@giresun.edu.tr, orcid org/0000-0002-2691-3882.

*** Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü- Muhasebe Finansman Anabilim Dalı, sozbilir@aku.edu.tr, orcid org/0000-0002-1027-318X.

Atıf: Koçak Şen, İ. ve Sözbilir, H. (2019). IFRS 9 finansal araçlar standardı kapsamında finansal türev ürünlerin muhasebeleştirilmesi: SWAP örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21 (4), 1008-1036. <http://dx.doi.org/10.31460/mbdd.559638>.

sample application related to the swap process of a manufacturing company registered with BIST is included and the accounting of the derivative product in question is shown.

Keywords: Financial Derivatives, IFRS 9 Financial Instruments Standards, Swap Example

JEL Classification: M40, M41

1. GİRİŞ

Teknolojinin ilerlemesi ve küreselleşmeyle birlikte ekonomilerin dışa açılması, işletmeleri döviz kuru, faiz oranı, likidite riski gibi çeşitli finansal risklere maruz bırakmıştır. Bunun sonucunda işletmeler için risk yönetimi büyük önem taşımaya başlamış, karşılaşılan risklerden kaçınmak ya da maruz kalınan risklerin etkisini azaltmak amacıyla yeni finansal araçlar geliştirilmiştir. Bu araçların en önemlileri arasında türev ürünler yer almaktadır. Türev ürünler, ileriki bir tarihte yükümlülüğü yerine getirilmek üzere bir malın veya finansal aracın bugünden alım veya satım (İşler ve Utku 2015, 183) anlaşmasının yapıldığı, türev piyasalarda işlem gören finansal araçlardır (Ayrıçay 2003, 2). Bu ürünlerin değerleri; hisse senetleri, tahviller, döviz, faiz ve emtia gibi temel varlıklara bağlıdır. Bu nedenle cari piyasalarda işlem konusu olan varlıkların uzantısı (türevi) konumundadır (Chambers 2007, 1).

Temel varlığın mülkiyetinin el değiştirmesine gerek olmadan, söz konusu varlığa ilişkin hak ve yükümlülüklerin ticaretine imkân sağlayan türev ürünler (İşler ve Utku 2015, 184) özellikle son dönemlerde işletmeler tarafından daha sık kullanılmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu araçların finansal tablo ve raporlarda nasıl muhasebeleştirileceği konusu da önem kazanmıştır. Bu nedenle Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu tarafından, türev ürünleri de kapsamına alan IFRS 9 Finansal Araçlar Standardı yayımlanmıştır. Ancak, 1 Ocak 2018 tarihinden itibaren yürürlüğe giren standardın oldukça geniş kapsamlı olması ve diğer uluslararası finansal raporlama standartlarıyla etkileşim halinde bulunması anlaşılmasını kısıtlamakta, gerek finansal türev ürünlerin gerekse diğer finansal araçların muhasebeleştirilmesine yönelik uygulamalarda zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır.

Bu çalışmada finansal türev ürünlerin sınıflandırılması, değerlendirilmesi, muhasebeleştirilme tekniği, mali tablolarda raporlanması konuları IFRS 9 Finansal Araçlar Standardı kapsamında incelenmiştir. Çalışmada bu ürünlerin muhasebeleştirilme yöntemi hususunda işletmelere bir yol haritası oluşturmak amacıyla BİST'e kayıtlı bir imalat işletmesinin swap işlemine ilişkin örnek bir uygulamaya yer verilmiş ve söz konusu türev ürünün IFRS 9 kapsamında muhasebeleştirilmesi gösterilmiştir.

2. FİNANSAL TÜREV ÜRÜNLER VE KULLANIM AMAÇLARI

Riskten kaçınma yöntemlerine olan ihtiyacın artması sonucu ortaya çıkan türev ürünler oldukça

geniş bir çeşitliliğe sahiptir. Karmaşık yapıdaki birçok ürünü kapsayan türev ürünler, esas itibariyle forward, futures, opsiyon ve swap sözleşmelerinden oluşan üç temel yapıya sahiptir (Chisholm 2004, 9).

Forward (alivre) sözleşmeler; vadesi, miktarı ve fiyatı önceden belirlenmiş bir menkul değer veya herhangi bir malın (döviz, faiz, tarımsal ürün vs.) ileri bir tarihte teslimini öngören kontratlardır. Tezgahüstü piyasalarda işlem gören bu sözleşmeler, standartlaştırılmış bir yapıya sahip olmadıkları gibi sözleşmeye ilişkin ödemeler vade sonunda yapıldığı için başlangıçta da herhangi bir maliyet içermemektedir (Kurar ve Çetin 2016, 407).

Örgütlü finansal türev piyasalarda (vadeli işlem borsası) ticarete konu olan standartlaştırılmış yapıdaki forward türü sözleşmeler “future sözleşmeler” olarak adlandırılır (Yavilioğlu ve Delice 2006, 68). Bu sözleşmelere ilişkin ödemeler ticaretlerinin yapıldığı borsanın kurallarına göre belirli zamanlarda (teslimat ayları) gerçekleştirilir (Goldenberg 2016, 127) ve başlangıç maliyeti oldukça düşüktür.

Takas sözleşmeleri olarak da bilinen swap sözleşmeler, belirli bir miktar ve nitelikteki para, döviz, mali araç, mal gibi varlıklarla; yükümlülüklerin, önceden belirlenen fiyat ve koşullara göre, gelecekteki bir tarihte ve organize bir piyasada değiş-tokuşunu kapsamına alan vadeli işlemlerdir (Yılmaz ve Aslan 2016, 666). Tezgahüstü piyasalarda işlem gören swap sözleşmelerin para ve faiz swapı olmak üzere başlıca iki türü vardır (Yılmaz ve Şahin 2009, 396). Bu sözleşmeler, sabit faizli bir fonu sabit faizli bir fonla veya sabit faizli bir fonu değişken faizli bir fonla değiştirebilme özelliğinden dolayı iki taraf arasında, belirlenmiş bir sistem içerisinde bir finansal varlıktan kaynaklanan nakit akışlarının gelecekte değiştirilmesini sağlamaktadır (Kurar ve Çetin 2016, 409).

Türev ürünlerin en karmaşığı ise opsiyon sözleşmeleridir. Futures, forward ve swap sözleşmelerinde belirli bir taahhüt altına girilmesi söz konusu iken opsiyon sözleşmeleri alıcısına, sözleşme konusu varlığı belli bir fiyattan alma veya satma hakkı tanımaktadır (Altınok ve diğerleri 2011, 38). Bu sözleşmeler hem tezgâh üstü piyasalarda hem de borsalarda işlem görmekte ve çeşitli vadeli işlemler de dahil olmak üzere bir çok varlık üzerinden elde edilebilmektedir (Sinclair 2010, 10).

Türev ürün sözleşmeleri özellikle risk veya maliyetlerin yönetilmesi için kullanılmaktadır (Collins ve Fabozzi 2002, 741). Ancak muhasebe açısından türev ürünlerin sınıflandırılması, değerlemesi ve raporlanması hususları bu ürünlerin edim amacına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bu nedenle IFRS 9 Finansal Araçlar standardının türev ürünlerle ilgili esaslarını incelemenden önce bu ürünlerin temelde hangi amaçlarla kullanıldıklarına bakmakta yarar vardır.

Genel olarak finansal türev ürünlerin kullanım amaçları “riskten korunma amacı”, “spekülasyon amacı” ve “arbitraj amacı” olmak üzere 3 ana başlıkta toplanmaktadır. Bir varlığın fiyatıyla ilgili riske maruz kalındığında, riski azaltmak için bir türev üründe pozisyon alınması durumu türev ürünün riskten korunma amacıyla kullanımı olarak tanımlanır (Hunt ve Kennedy 2004, 158). Burada finansal veya ticari bir faaliyet yapılmasına, bir sözleşme akdedilmesine neden olan öngörü ve beklentilerin gerçekleşmemesi olasılığının olumsuz etkisini ortadan kaldırmak hedeflenmektedir (Moffett ve diğerleri 2009, 226).

Azaltılacak bir risk yokken varlığın fiyatında gelecekte oluşacak hareketler üzerine bahis mantığıyla davranarak piyasada bir pozisyon alınması durumu spekülasyon amacıyla kullanımdır (Hull 2012, 13). Spekülasyon amacıyla türev ürünlerin kullanımında temel varlıkların (mal, finansal gösterge vb) fiyat veya oranlarındaki değişimler neticesinde türev ürün sözleşmelerinin sağlayacağı kazanç hedef alınmaktadır. Burada, riskten korunma amacıyla yapılan türev ürün işleminden farklı olarak işlem yapan kişinin türev ürün dışında, türev ürün ile bağlantılı bir finansal veya ticari faaliyeti bulunmamaktadır (SPL Lisanslama Sınavları Çalışma Kitapları 2016, 123).

Arbitraj ise kayıp doğurmadan olumlu ihtimalle kâr üreten, kendi kendini finanse eden bir ticaret stratejisidir (Hunt ve Kennedy 2004, 158). Bu stratejide kesin kazanç sağlamak için iki veya daha fazla farklı pazarda varlıklar üzerine bir pozisyon alma durumu söz konusudur (Hull 2012, 1). Türev ürünün arbitraj amacıyla kullanımında, ekonomik ve finansal veriler dikkate alınarak spot ve vadeli piyasalar arasındaki mevcut fiyat farklılıkları zaman ve yere göre saptanır (Fabozzi ve diğerleri 2008, 6). Yapılan tespitler doğrultusunda da söz konusu ürün bir piyasadan düşük fiyata alınıp hemen başka bir piyasada daha yüksek bir fiyata satılarak risksiz kazanç sağlanır (Chance ve Brooks 2010, 10).

3. IFRS 9 FİNANSAL ARAÇLAR STANDARDI

Finansal varlık ve borçlarla ilgili bilgilerin kayda alınması, değerlemesi ve raporlanması konularında muhasebe ilkelerini belirleyen “IFRS 9 Finansal Araçlar” standardı, 1 Ocak 2018 tarihinden itibaren “IAS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme” standardının yerini almıştır. Finansal araçlara ilişkin çerçevenin geniş tutulduğu bu standartla finansal varlık ve borçların sınıflandırması yapılmış, böylece bu araçların kullanımındaki farklılıklar ortadan kaldırılarak finansal tabloların karşılaştırılabilir hale getirilmesi amaçlanmıştır (Ramirez 2015, 1). Yine finansal türev ürünleri de kapsayacak şekilde tüm finansal araçların mali tablolarda gösterilmesi hususu standardın getirdiği önemli bir düzenleme olarak ortaya çıkmaktadır. Keza IFRS 9 paragraf 3’te ; “İşletme, finansal bir varlığı veya finansal bir yükümlülüğü, sadece finansal araca ilişkin sözleşme hükümlerine taraf olduğunda finansal durum tablosuna alır” ifadesini kullanılmak suretiyle türev ürün sözleşmelerinin de mali tablolarda raporlanacağını belirtilmiştir.

3.1. Finansal Türev Ürünlerin Sınıflandırılma Esasları

IFRS 9’ da finansal araçlara ilişkin herhangi bir tanım mevcut olmamakla birlikte “IAS 32 Finansal Araçlar: Sunum” standardına atıf yapılmış ve finansal araçlara ilişkin tanımların IAS 32’deki anlamlarıyla kullanılacağı belirtilmiştir (IFRS 9, Ek A). IAS 32 ise genel olarak finansal araçları; asıl finansal araçlar ile türev finansal araçlar olmak üzere ikiye ayırmıştır. IAS 32, paragraf 26’da, “ bir türev finansal araç, sözleşme yapan işletme taraflarından birine ödemenin nasıl yapılacağına ilişkin bir seçenek vermesi durumunda – ödeme alternatiflerinin aracın özkaynağa dayalı finansal araç olmasıyla sonuçlanması durumu olmadığı sürece- bir finansal varlık veya finansal borçtur” olarak ifade edilmektedir (Demir 2007, 608). Türev ürünlerin niteliğine göre de bu sınıflardan birinde yer alması gerektiği belirtilmiştir (IAS 32: UR 15- 16). Dolayısıyla IFRS 9 Finansal Araçlar standardına göre finansal türev ürünler bir finansal varlık veya bir finansal borç olarak finansal tablolarda sunulması gereken finansal araçlar olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan IFRS 9 finansal varlık ve borçları alt kategorilere ayırarak finansal türev ürünlerin ilk defa finansal tablolara alınması esnasında belirtilen kategorilerden birinde sınıflandırılmaları gerektiğini hükme bağlamıştır (IFRS 9: paragraf 4). Standarda göre finansal varlıklar; finansal varlıkların yönetimi için işletmenin kullandığı yönetim modeli ve varlıkların sözleşmeye bağlı nakit akışlarının özellikleri esas alınarak;

- İtfa edilmiş maliyetinden ölçülen finansal varlıklar,
- Gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelirlere yansıtılarak ölçülen finansal varlıklar ve
- Gerçeğe uygun değer farkı kâr/zarara yansıtılarak ölçülen finansal varlıklar olmak üzere 3 gruptan birinde sınıflandırılmalıdır (Paragraf 4.1.1- 4.1.5).

Finansal borçlar ise;

- İtfa edilmiş maliyetinden ölçülen finansal borçlar ve
- Gerçeğe uygun değer farkı kâr/zarara yansıtılarak ölçülen finansal borçlar olarak yalnızca iki kategoride sınıflandırılacaktır (paragraf 4.2).

Burada finansal türev ürünlerin belirtilen kategorilerden hangisinde sınıflandırılacağı, söz konusu türev ürünün iktisap nedenine bağlıdır (Demir 2015, 371). IFRS 9’a göre kısa süreli kâr elde etmek üzere edinilen türev ürün sözleşmeleri, alım satım (spekülasyon) amaçlı finansal varlık olarak kabul edilmekte ve gerçeğe uygun değer farkı kâr/zarara yansıtılan finansal varlıklar/borçlar kategorisinde sınıflandırılmaktadır. Ayrıca gerçeğe uygun değer değişkenliğinden korunmak amacıyla kullanılan finansal türev ürünler de bu kategoride sınıflandırılmak suretiyle finansal tablolara alınmaktadır (IFRS 9; paragraf 6.5.8).

Finansal türev ürün sözleşmelerinin riskten korunma amaçlı edimi söz konusu olduğunda ise bu sözleşmelerin hem sınıflandırılmaları hem de değerlendirme ve kayıt altına alınmaları IFRS 9’da ayrıca hükme bağlanmış korunma muhasebesinin esaslarına göre yapılmalıdır (IFRS 9, bölüm 6) . Korunma

muhasebesi, korunma amacına göre “gerçeğe uygun değer, nakit akışı ve net yatırım riskinden korunma” olarak üç çeşit riskten korunma şekli tanımlanmış ve finansal türev ürünlerin öncelikle bu korunma şekillerinden hangisi için kullanıldığının açıklanması gerektiğini belirtmiştir (IFRS 9, paragraf 6.5.1). Aksi takdirde türev ürünler, riskten korunma amaçlı kullanılmış olsalar dahi korunma şekli belirtilmemişse ticari amaçla edinilmiş sözleşmeler olarak kabul edilmekte ve gerçeğe uygun değer farkı kâr/zarara yansıtılan finansal varlıklar/borçlar kategorisinde sınıflandırılmaktadır.

Riskten korunma amaçlı edinilen ve korunma muhasebesinin korunma türlerinden birinde tanımlanan finansal türev ürünlerin sınıflandırılması ise, yapılacak korunma etkinliği testinin sonucuna göre belirlenir. Etkinlik testine göre etkin korunma sağlayan türev ürün sözleşmeleri gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelirlere yansıtılan finansal varlıklar kategorisinde; etkin korunma sağlayamayan türev ürün sözleşmeleri ise gerçeğe uygun değer farkı kâr zarara yansıtılan finansal varlıklar/borçlar kategorisinde sınıflandırılmalıdır (Demir 2015, 371).

3.2. Finansal Türev Ürünlerin Değerleme Esasları

Tüm finansal türev ürünler hangi sebeple iktisap edilmiş olursa olsun ilk muhasebeleştirmede gerçeğe uygun değerleri üzerinden ölçülerek finansal durum tablosuna alınır (IFRS 9; Paragraf 5.1.1) ve sonraki muhasebeleştirmede ait oldukları sınıflandırılma biçimine göre değerlendirilerek (IFRS 9, paragraf 5.2.1) değerlendirme sonuçları farklı şekillerde raporlanır.

Alım satım amaçlı edinilen finansal türev ürünler ile riskten korunma amacıyla edinilmiş ancak edinim amacı belirtilmemiş veya korunma şekillerinden birinde tanımlanmamış olan finansal türev ürünler; gerçeğe uygun değer farkı kâr zarara yansıtılan finansal varlıklar/borçlar sınıfında yer alır. Bu kategorideki finansal türev ürünler sonraki muhasebeleştirmede gerçeğe uygun değerlerindeki değişimden kaynaklanan kazanç ve kayıpları doğrudan kâr veya zarara kaydedilir. Bu türev ürünlerin ediniminde katlanılan işlem maliyetleri ise gerçeğe uygun değere eklenmez ve doğrudan kâr veya zarara yansıtılır (IFRS 9, paragraf 5.1.1). Yine bu sınıftaki finansal türev ürünler için değer düşüş karşılıkları hesaplanmaz (IFRS 9, paragraf 5.5.1) ve değerlendirme tarihinde oluşan kur farkları veya diğer kazanç ya da kayıplar da direkt kâr veya zararda raporlanır (IFRS 9, paragraf 5.7.7/ 5.7.9).

Korunma şekli tanımlanan ve korunma amacıyla kullanılan türev ürünler ise değerlendirme ve sonraki muhasebeleştirme işlemlerini riskten korunma muhasebesi esaslarına göre yapılmalıdır (IFRS 9, bölüm 6). Bu nedenle çalışmanın devamında finansal riskten korunma muhasebesi esasları incelenmiştir.

3.3. Finansal Riskten Korunma Muhasebesi Esasları

Finansal riskten korunma muhasebesi, bir işletmenin kâr veya zararını etkileyebilecek olası piyasa riskini yönetmek için işletmenin risk yönetim aktiviteleri kapsamında kullandığı finansal araçlarının

etkisini finansal durum tablosunda sunmayı amaçlar (IFRS 9, paragraf 6. 1). Dolayısıyla türev ürün sözleşmeleri bir işletmenin risk yönetim aktiviteleri kapsamında kullanıldığında ve IFRS 9 Finansal Araçlar standardında tanımlanan üç tür finansal riskten korunma ilişkisine dahil olduğunda korunma muhasebesinin uygulama kapsamına girmektedir (IFRS 9, paragraf 6.5.1). Standardın tanımladığı korunma türleri şunlardır:

Gerçeğe uygun değer riskinden korunma; bilançoda hâlihazırda muhasebeleştirilen varlık veya borçların ya da daha önceden muhasebeleştirilmemiş firma taahhütlerinin gerçeğe uygun değerlerindeki (rayiç değerindeki) değişimlere karşı gerçekleştirilen korunma işlemidir. Nakit akış riskinden korunma; gelecekte gerçekleşmesi beklenen nakit akışlarında meydana gelmesi muhtemel her türlü değişimlere karşı gerçekleştirilen korunma işlemidir. Net yatırım riskinden korunma ise; işletmenin yurtdışındaki bir şirkette bulunan net varlıklarındaki payından doğan döviz riskine karşı gerçekleştirilen korunma işlemidir (IFRS 9, paragraf 6.5.). Bu sebeple finansal türev ürünlerle gerçekleştirilen işlemler bu korunma şekillerinden birinin kapsamına giriyorsa, kullanımları riskten korunma amacıyla kullanım olarak nitelendirilmekte ve işlemleri korunma muhasebesi esaslarına göre raporlanabilmektedir. Ancak korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için de türev ürünlerle gerçekleştirilen korunma işleminin korunma ilişkisinin başlangıcında ve korunma süresi boyunca belirlenmiş oldukça katı kriterlere uygun olması gerekmektedir (Ramirez 2015, 24). Bu nedenle, korunma muhasebesi uygulamasına geçilmeden önce yapılan işlemlerin riskten korunma amacıyla olup olmadığının kontrol edilmesi gerekmektedir. Bunun için;

i. Korunulan riskin mahiyetine bakılmalıdır (IFRS 9, paragraf 6.4). Hangi risk türlerinden korunma sağlandığı belirlenerek bu risklerin ne gibi sonuçlar doğurabileceği tespit edilmelidir (Akdoğan ve Tenker, 2010: 258). Ayrıca riskten korunma ilişkisi, riske maruz kalan olarak nitelenen uygun korunma kalemleri ve o riski önleyen unsur olarak nitelenen uygun korunma araçları ile kurulmalıdır.

ii. Riskten korunma işleminin etkinliği ölçülmelidir (IFRS 9, paragraf 6.4.1c). Etkinlik ölçümünden önce ön bir değerlendirme yapılmalı ve riskten korunma amacıyla kurulan korunma ilişkisinin korunma etkinliğine dair gereklilikleri karşılayıp karşılamadığı belirlenmelidir. Standarda göre bir finansal riskten korunma işlemi, aşağıdaki üç koşulu birden karşıladığı durumda etkin olarak nitelendirilebilmekte ve güvenilir olarak ölçülebilmektedir;

- a) Finansal riskten korunma konusu kalem ile korunma aracı arasında ekonomik bir ilişki olmalıdır,
- b) Kredi riski, ekonomik ilişkiden kaynaklanan değer değişikliklerini etkilememelidir,
- c) Korunma ilişkisi için korunma oranı tespit edilmelidir. Bu oran, fiilen korunan kalemin miktarı ve bu kalemi fiilen korumak için kullanılan korunma aracının miktarına oranlanması ile elde edilir.

IFRS 9, korunma oranının nasıl elde edileceği hususunda kavramsal bir tanımlama yapmış ancak oranın miktarı konusunda bir tutar belirtmemiş (Singh 2018, 160) , sadece muhasebe için kullanılacak korunma oranının risk yönetim amaçları için kullanılan ile aynı olması gerektiğine dair açıklamada bulunmuştur (IFRS 9, paragraf B6.4.9/ 11). Yine finansal riskten korunma işlemindeki korunma konusu kalem ile korunma aracı (türev ürün) arasında ekonomik ilişkinin varlığını tespit etmek ve bu ekonomik ilişkinin korunmada ne ölçüde etkin olduğunu değerlendirmek için geleceğe yönelik yöntemler kullanılacağı (IFRS 9, paragraf B6.4.12) belirtilmiştir. Ancak hangi yöntemlerin kullanılacağı hususunda açıklama yapılmamış, korunma ilişkisinin özelliklerini yakalayabilen nitel veya nicel bir yöntemin kullanılabilmesi ifade edilmiştir (IFRS 9, paragraf B6.4.13).

Genellikle riskten korunma ilişkisinde ekonomik ilişkinin varlığı ve etkinliğini değerlendirilmek için kritik şartlar analizi, dollar-offset metodu, varyans azaltma metodu (Kayaalp ve Kıymetli Şen 2017, 322-324) basit senaryo analizi, doğrusal regresyon analizi (Ernst & Young 2019, 206) ve simülasyon (Monte Carlo) analizi yöntemlerinden biri kullanılmaktadır (Ramirez 2015, 42). Riskten korunma ilişkisinin yapısı, bu yöntemlerden hangisinin kullanılacağını belirlemektedir. Korunma ilişkisinde yer alan korunma kalemi ve korunma aracının (türev ürünün) şartları tam eşleştiğinde kritik şartlar analizi yöntemi; şartlar arasında hafif uyumsuzluk olduğunda basit senaryo analizi yöntemi ile nitel bir değerlendirme yapılabilmektedir. Fakat korunma kalemi ve korunma aracının tarih ve miktarlarında nispeten küçük uyumsuzluk olduğunda nicel değerlerin de yer aldığı senaryo analizi yöntemi; korunma kalemi ve korunma aracının dayanağı farklı olduğunda basit regresyon yöntemi; daha kompleks korunma araçlarıyla korunma ilişkisi kurulduğunda ise Monte Carlo simülasyon yöntemi ile ekonomik ilişkinin varlığı ve ölçümüne yönelik nicel değerlendirmeler yapılabilmektedir (Ramirez 2015, 47).

iii. Yapılan işlemler belgelendirilmelidir. Belgede, riskten korunma işlemi için seçilen türev ürünün mahiyeti, riskten korunacak finansal olayın mahiyeti, takip edilen risk stratejisi ve riskten korunma işleminin etkinliğini ölçmede kullanılan yöntem (Akdoğan ve Tenker 2010, 259) açıkça belirtilmelidir.

Bu üç koşulun tümünün yerine getirilmesi halinde türev ürün işlemleri korunma muhasebesi uygulaması kapsamında raporlanmaktadır. Uygulamada türev ürün işlemleri, riskten korunma şekline bağlı olarak; gerçeğe uygun değer riskinden korunma veya nakit akış riskinden korunma ya da net yatırım riskinden korunma muhasebesi yöntemlerinden birine göre muhasebeleştirilmektedir.

Gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesi; korunma konusu kalemdaki gerçeğe uygun değer değişimini, korunma aracının (türev ürünün) gerçeğe uygun değerindeki değişim ile aynı muhasebe döneminde kâr veya zararda telafi etme esasına dayanmaktadır. Bu korunma türünde

korunma aracının riskten korunmada etkin ve etkin olmayan her iki kısmı da kâr veya zarara kaydedilir (Ramirez 2015, 24). Bu yöntemde;

* korunma aracının gerçeğe uygun değerinin yeniden ölçülmesinden doğan kayıp veya kazançlar, kâr veya zararda,

* korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerindeki değişimden kaynaklanan ve korunulan riskle ilişkilendirilebilen kazanç veya kayıplar, korunma kaleminin defter değerine yansıtılarak kâr veya zararda muhasebeleştirilir (IFRS 9, 6.5.8b).

Nakit akış riskinden korunma ve net yatırım riskinden korunma; korunma kalemi kazançları etkileyene kadar, korunma aracıyla ilgili oluşan kazanç ve kayıplar finansal durum tablosunda ertelenerek muhasebeleştirilir (IFRS 9, paragraf 6.5.13). Bu korunma türlerinde korunma işlemindeki korunma aracının (türev ürünün) gerçeğe uygun değerindeki değişimler, olası riski dengelemede gördüğü işleve göre, etkin ve etkin olmayan kısım olarak iki bileşene ayrılmaktadır.

Finansal riskten korunma aracının (türev ürünün) gerçeğe uygun değerindeki değişimlerden doğan kazanç veya kayıpların riskten korunmada etkin olan kısımları, geçici olarak özkaynakta diğer kapsamlı gelirlere ayrı bir karşılık hesabında “nakit akım riskinden korunma veya net yatırım riskinden korunma karşılığı” olarak muhasebeleştirilir (IFRS 9, paragraf 6.5.11.b). Korunma işleminin sonunda geçici hesapta birikmiş olan etkin kısımlara ait tutarlar;

* korunma konusu kalem *finansal olmayan* varlık/borç veya taahhütlere ilişkinse, varlığın (borç veya taahhüdün) başlangıç maliyetine veya defter değerine aktarılarak,

* korunma konusu kalem *finansal varlık*/borç veya taahhütlere ilişkinse, korunma kaleminin kazanç veya kayıplarıyla mahsuplaştırılmak suretiyle kâr veya zarara aktarılarak muhasebeleştirilir (IFRS 9, paragraf 6.5.11.d).

Finansal riskten korunma aracı üzerindeki gerçeğe uygun değer hareketinin riskten korunmada etkin olmayan kısımları ise, ilgili muhasebe döneminde hemen kâr veya zarara kaydedilir (IFRS 9, paragraf 6.5.11.c).

“IAS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme” standardının yerini alan “IFRS 9 Finansal Araçlar” standardında yukarıda yapılan açıklamalardan da görüleceği üzere gerek finansal araçların sınıflandırılması gerekse korunma muhasebesi kapsamında kayıt altına alınabilmeleri ve diğer hususlarda önemli düzenlemeler yer almaktadır. Dolayısıyla, bu iki standardın farklılaştığı noktalara ilişkin karşılaştırmanın ayrıntılı bir çalışma ile ortaya konması gerektiğinden, bu çalışmada standartlar karşılaştırılmamış olup yalnızca Vak’a çalışması örneği IFRS 9 kapsamında ele alınmıştır.

4. KLM SANAYİ VE TİCARET A.Ş. VAK'A ÇALIŞMASI VE ÇÖZÜMÜ

Bu çalışma aracılığıyla finansal türev araçların IFRS 9 kapsamında muhasebeleştirilmesine yönelik bir yol haritası oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmada verilerinden yararlanan KLM Sanayi ve Ticaret A.Ş., B Holding A.Ş.'nin bir iştiraki olarak kurulmuş, uluslararası piyasalarda üretim, pazarlama ve satış alanlarında faaliyet göstermektedir. Şirketin hisseleri Sermaye Piyasası Kurulu'na (SPK) kayıtlı olup 1986 yılından beri Borsa İstanbul A.Ş.'de (BIST) işlem görmektedir. Şirkete ait mali tablo ve dipnot bilgileri Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) (www.kap.org.tr) web sayfasından elde edilmiştir.

31 Aralık 2017 tarihli finansal tablo dipnot açıklamalarına göre KLM Sanayi ve Ticaret A.Ş. 15 Aralık 2017 tarihinde, 2 yıl anapara ödemesiz, 7 yıl vadeli olarak, 3 ayda bir faiz ödemeli, USD Libor +1,30 faiz oranıyla 30 milyon USD Doları tutarında kredi kullanmıştır. Şirket, değişken faizli döviz kredisinden dolayı hem kur hem de faiz oranı riskine maruz kalmış ve bu nedenle nakit akış riskinden korunmak amacıyla bir banka ile çapraz kur swap işlemi gerçekleştirmiştir. Şirket bu işlem ile kullanmış olduğu 30 milyon USD Doları tutarındaki krediyi, %13,1050 faiz oranlı, faiz ödemeleri 3 ayda bir yapılacak şekilde 115.335.000 TL'lik krediye çevirmiş ve USD Doları kurunu da 3,8445 TL'den sabitlemiştir.

Şirket her ne kadar nakit akış riskinden korunma amaçlı swap sözleşme yapmış olduğunu belirtmiş olsa bile muhasebe açısından yapılan işlemin amacı karşılayıp karşılamadığının kontrol edilmesi gerekmektedir. Başka bir ifade ile yapılan işlemin korunma muhasebesine konu olabilmesi için korunma muhasebesi için yeterli kriterleri sağlayıp sağlamadığının tespit edilmesi gerekmektedir (IFRS 9, paragraf 6.4). Bu nedenle öncelikle riskten korunma ilişkisini belirleyen resmi bir belge dokümanite edilmeli ve ardından kontrol işlemlerine geçilmelidir.

Tablo 1. Swap Sözleşme ile Kurulan Korunma İlişkisinin Dokümantasyonu

Risk Yönetimi Amaç ve Stratejisi	<ul style="list-style-type: none"> Bu korunmanın amacı şirketin ABD Doları cinsinden sağladığı kredilerine ilişkin ödemelerin nakit akışlarının değişkenliğini ortadan kaldırmaktır. Şirket USD Libor 12 aylık faiz oranında ve USD- TL döviz kurunda gerçekleşebilecek olumsuz hareketlere karşı korunma sağlamak için çapraz kur swap sözleşmesine taraf olmuştur. Korunmanın hedefi swap sözleşmesi kullanarak şirketin Dolar cinsinden kredilerini Türk Lirası cinsinden krediye ve değişken faiz oranlı borcu sabit faiz oranlı borca dönüştürmektir. Bu riskten korunma hedefi şirketin genel döviz ve faiz riski yönetimi stratejisine uygundur.
Korunulan Risk	<ul style="list-style-type: none"> Döviz Kuru Riski ve Faiz Riski USD-TL döviz kurundaki ve USD Libor faiz oranlarındaki değişimlerin, korunma konusu kalemin Türk Lirası cinsinden gerçeğe uygun değerinde değişim yaratma riski.
Korunma Türü	<ul style="list-style-type: none"> Nakit akış riskinden korunma işlemi.
	<ul style="list-style-type: none"> ...referans numaralı çapraz kur swap anlaşması. Karşı taraf, YZX Bank'tır. Bu sözleşme, 3,8445 TL forward kurundan 115.335. 000 TL karşılığı,

Korunma Aracı	30.000.000 milyon ABD Doları nominal bedellidir. Şirket USD Doları nominal bedeli üzerinden 7 yıl vadeli, USD LIBOR+ 1,30 faiz oranından üç ayda bir faiz tahsil edecek; Türk Lirası nominal bedel üzerinden %13,1050 faiz oranında üç ayda bir faiz ödemesi yapacaktır. <ul style="list-style-type: none">• Karşı tarafla ilişkili kredi riski çok düşük olarak kabul edilmektedir.
Korunma Kalemi	<ul style="list-style-type: none">• 7 yıllık değişken faizli Dolar kredi borcunun nakit çıkışı
Finansal Riskten Korunma Etkinliğini Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none">• Korunmanın başlangıcında, her raporlama tarihinde ve riskten korunma ilişkisinin şartlarında önemli bir değişikliğin meydana geldiği durumda korunma etkinliği değerlendirilmesi yapılacaktır.• Riskten korunmanın etkinliği, korunma aracının nakit akışındaki değişim ile korunma kaleminin nakit akışındaki değişimin karşılaştırılmasıyla belirlenecektir.• Finansal riskten korunma konusu kalem ve finansal riskten korunma aracı arasında ekonomik bir ilişki olup olmadığını değerlendirmek için niceliksel bir değerlendirme yapılacaktır. Bu değerlendirmede <i>regresyon metodu</i> kullanılacaktır.• Finansal riskten korunma aracının karşı taraf kredi riski sürekli izlenecektir.• Korunmanın etkin ve etkin olmayan kısımları, riskten korunma ilişkisinin başlangıcından itibaren korunma aracının gerçeğe uygun değerindeki değişimlerin korunan kalemin gerçeğe uygun değerindeki değişimleri karşılayıp karşılamadığına ilişkin kıyaslama yapılarak belirlenecektir.

4.1. Swap İşlemin Korunmada Etkinliğine Yönelik Değerlendirme

Yapılan işlemlerin kullanım amacı doğrultusunda gerçekleşip gerçekleşmediğine yönelik yapılacak kontrol işlemi, riskten korunma işleminin etkinliğinin değerlendirilmesi yoluyla gerçekleştirilmelidir.

Etkinliğe ilişkin yapılacak değerlendirmede ilk olarak korunma ilişkisinin etkinliğe dair kriterleri karşılayıp karşılamadığı belirlenmelidir. Standarda göre bir finansal riskten korunma işlemi aşağıdaki üç koşulu birden karşıladığı durumda finansal riskten korunma muhasebesi için uygun olarak kabul edilmekte ve korunma ilişkisindeki korunma kalemi ile korunma aracı bu kapsamda muhasebeleştirilebilmektedir (IFRS 9, paragraf 6.4);

1. *Finansal riskten korunma ilişkisi sadece uygun finansal riskten korunma kalemlerinden ve uygun finansal riskten korunma araçlarından oluşmalıdır.* Örnek şirketin USD Doları cinsinden değişken faizli almış olduğu kredinin gerçeğe uygun değer değişimlerinin işletmeyi kâr veya zarar yoluyla etkilemesi mümkün olabildiği için ve borcun gerçeğe uygun değerleri güvenilir olarak ölçülebildiği için korunma muhasebesi açısından uygun korunma kalemi olarak kabul edilebilmektedir. Aynı şekilde, şirketin finansal riskten korunma aracı olarak belirlediği swap sözleşme de bir türev ürün olduğu ve net bir yazılı seçeneğe yol açmadığı için korunma muhasebesi açısından uygun korunma aracı olarak kabul edilebilmektedir. Dolayısıyla IFRS 9'un sağlanmasını istediği uygun korunma kalemi ve uygun korunma aracı ile korunma ilişkisinin kurulması gerekliliği kriteri örnek şirkette sağlanmıştır.

2. Riskten korunmanın başlangıcında, finansal riskten korunma ilişkisinin ve işletmenin risk yönetimi hedef ve stratejisinin resmi bir tanımı ve dokümantasyonu oluşturulmalıdır. Örnek şirketin USD Doları cinsinden kredi borcunu neye karşı (döviz kuru ve faiz oranı riski) koruma kararı verdiği ve bu kararın şirketin risk yönetim amaç ve stratejisine (kâr zarar tablosunun değişkenliğini azaltmak) uygun olduğuna dair yaptığı açıklamalar resmi olarak dokümente edildiği için IFRS 9'un sağlanmasını istediği ikinci kriter de yerine getirilmiş ve şirketin gerçekleştirdiği swap işleminin korunma muhasebesi için uygunluğu sağlanmıştır.

3. Riskten korunma işleminin etkinliği ölçülmelidir. IFRS 9'a göre riskten korunma ilişkisi ancak aşağıdaki üç şartın yerine getirilmesi halinde etkin olarak kabul edilebilmekte ve ölçülebilmektedir. Bunlar (IFRS 9, paragraf 6.4.1c);

i. Kredi riskinin etkisi, ekonomik ilişkiden kaynaklanan değer değişimlerine hükmetmemelidir. Örnek şirketin swap sözleşme yaptığı karşı taraf bir banka olduğundan kredi riski oldukça düşük olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla kredi riskinin değer değişimlerine hükmetme olasılığı mümkün gözükmemektedir.

ii. Uygun korunma oranı olmalıdır; korunma kalemiyle korunma aracının kritik koşulları eşleştiğinde aralarındaki ekonomik ilişkinin varlığı ilk başta korunma oranıyla ortaya konulur. Bu oran işlemin başlangıcı için 1/1 (kalemin tutarı/ aracın tutarı) olarak desteklenmelidir. Örnek şirketin korunma kalemi 30 milyon Dolar değerindeki kredi borcudur ve işlemin başlangıcındaki Türk Lirası değeri 115.335.000 (30 milyon x 3,8445 TL) TL'dir. Şirketin korunma aracı olan swap sözleşmesinin değeri de 115.335.000 TL'dir. Dolayısıyla şirketin korunma ilişkisinin başlangıcındaki korunma oranı $115.335.000/115.335.000 = 1/1$ ile desteklenmiş ve uygun korunma oranı sağlanmıştır.

iii. Korunan kalemlerle korunma aracı arasında ekonomik bir ilişkinin olduğu kanıtlanmalıdır. Bu kanıt riskten korunma işleminin etkinliğinin ölçülmesi yoluyla elde edilmektedir. Riskten korunmada etkinliğin ölçümü finansal riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerindeki (ya da nakit akışlarındaki) değişimlerin korunan kaleminin gerçeğe uygun değerindeki (ya da nakit akışlarındaki) değişimleri karşılayıp karşılamadığına bakılarak (IFRS 9, paragraf B6.4.1); korunma ilişkisinin başlangıcında, olası risklerin korunma koşullarını etkileyen şartlarında önemli bir değişiklik meydana getirdiğinde ve her raporlama tarihinde ileriye dönük olarak yapılmalıdır (IFRS 9, paragraf B6.4.12). Bu ölçüm sayesinde hem finansal riskten korunma ilişkisindeki riskten korunan kalem ile bu kalemi korumak için kullanılan araç arasında ekonomik bir ilişkinin varlığı, hem de korunma amacıyla seçilen işlemin etkin korunma sağlayıp sağlamadığı, sağladıysa hangi oranda korunma sağladığı ortaya konur. Riskten korunmada etkinliğin ölçümü ile elde edilen sonuçlara göre de korunma amacıyla seçilen türev ürün işleminin muhasebeleştirme yöntemi belirlenir.

4.2. Swap İşlemin Riskten Korunmada Etkinliğinin Ölçümü

4.2.1. Analizin Amacı

Çalışmada örnek şirketin nakit akış riskinden korunma amacıyla gerçekleştirmiş olduğu swap işlemin şirketi korunma dönemi başlangıcında ve korunma dönemi boyunca döviz ve faiz riskine karşı koruyup korumadığını nicel olarak ortaya koymak amacıyla regresyon analizi yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntem ile örnek şirketin yapılandığı korunma ilişkisindeki swap işlemin davranışları analiz edilerek değerlerinde meydana gelen değişimlerin geçmişte korunma kalemiyle (döviz/ faiz riskine maruz kalan döviz kredisinin değeri) ilişkili olup olmadığı tespit edilecek ve böylece gelecekte de meydana gelecek değişimlerin birbirini dengeleyeceği iddiası kanıtlanacaktır. Yapılacak ispat sayesinde de şirketin swap işleminin riskten korunma muhasebesi için gerekli olan ekonomik ilişki kriterini sağlayıp sağlamadığı ortaya konacaktır.

4.2.2. Analizde Kullanılan Veri Seti ve Analiz Sistematiği

Çalışmada riskten korunma kalemi verisi olarak; şirketin döviz kredisi değer değişimleri (DK), korunma aracı olarak da; swap sözleşme değer değişimleri (SWP) verileri kullanılmıştır. Örnek şirket yedi yıl vadeli döviz kredisi borcunu döviz ve faiz riskinden korumak amacıyla 15 Aralık 2017 tarihinde çapraz kur swap işlemine konu etmiştir. Bu nedenle şirketin, korunma ilişkisinin başlangıcında (gözlem dönemi) korunma etkinliğini değerlendirmek amacıyla, 1 Ocak 2018 tarihinden önceki 7 yıla ait döviz kredisi ve swap işleminin aylık değerleri hesaplanmıştır. Hesaplama USD/TL spot kuru ve USD Libor faiz oranı tarihsel verileri kullanılmıştır. Veriler, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) (www.tcmb.gov.tr) ve Federal Reserve Economic Data (www.fred.stlouisfed.org) web sayfalarından elde edilmiştir.

Korunma ilişkisi boyunca (test dönemi) korunma etkinliğinin değerlendirilmesi amacıyla da, 1 Ocak 2018- 31 Aralık 2024 tarihlerine ait döviz kredisi ve swap işleminin aylık değerleri hesaplanmış, hesaplamada kullanılan USD/TL spot kuru ve USD Libor faiz oranları verim eğrileri yardımıyla tespit edilmiştir. Bu analizde bağımlı (açıklanan) değişken olarak döviz kredisi değer değişimi (DK), bağımsız (açıklayıcı) değişken olarak da swap sözleşme değer değişimi (SWP) serisi kullanılmıştır. Analiz için değişken seçiminde Finnerty ve Grant (2003, 8) ile Ramirez (2015)'in çalışmaları temel alınmıştır. Analizlerde kullanılan değişkenler arasındaki korelasyon matrisleri Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Katsayıları

Gözlem Dönemi			Test Dönemi		
	DK	SWAP		DK	SWAP
DK	1	-0.99	DK	1	-0.99
SWAP	-0.99	1	SWAP	-0.99	1

Korelasyon, değişkenlerin birlikte hareket etme derecelerinin bir ölçüsü olup, [-1,+1] aralığında değişen değerler almaktadır. Değerin -1 veya +1'e yaklaşması, değişkenler arasındaki ilişkinin güçlülüğünü, işareti ise ilişkinin yönünü göstermektedir (Kalaycı ve Zeynel 2009, 49). Tablo 2'deki bulgulara bakıldığında; değişkenler arasında oldukça yüksek korelasyon olduğu görülmektedir. Korelasyon katsayılarının işaretlerine bakıldığında ise yapılacak analizlerde yer alan döviz kredileri ile swap sözleşmeleri arasındaki değer değişimlerinin zıt yönlü olduğu görülmektedir. Finnerty ve Grant (2003, 8)'e göre; swap sözleşmelerindeki değer değişimi ile döviz kredisi değer değişimi arasındaki korelasyon katsayısının -1'e yakın (bu çalışmada -0.99) çıkması da swap işlemlerindeki değişimin artmasının, döviz kredilerindeki değişimi azaltıcı yönde ve güçlü biçimde etkilediğine ve riskten korunma aracının etkin olduğuna işaret etmektedir.

4.2.3. Analizin Model, Hipotez ve Yöntemleri

Çalışmada türev ürünlerin finansal riskten korunma işlemindeki ilişkisi kapsamında, örnek şirketin döviz ve faiz riskinden korunmak amacıyla gerçekleştirmiş olduğu swap işleminin, şirketi döviz ve faiz riskine karşı koruyup korumadığını analiz edebilmek amacıyla aşağıda gösterilen Model oluşturulmuştur.

$$Model : DK_t = \alpha_0 + \alpha_1 SWP_t + \epsilon_t \quad (1)$$

Bu modelin kurulmasında Finnerty ve Grant (2003, 8) çalışması temel alınmış olup, bu model için sınanacak hipotezler:

$H_0: \alpha_1 = 0$ Swap işlemlerinin, döviz kredisi miktarları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi yoktur. Yani swap işlemleri, şirketlere etkin biçimde riskten korunma olanağı sağlamamaktadır.

$H_1: \alpha_1 < 0$ Swap işlemlerinin, döviz kredisi miktarları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır. Yani swap işlemleri, şirketlere etkin biçimde riskten korunma olanağı sağlamaktadır.

Yapılacak analizlerde; swap işlemlerindeki artışların, şirketleri kur ve faiz riskinden etkin korunma sağlayacağını ve bu nedenle $\alpha_1 < 0$ çıkmasını beklemekteyiz. Bu çalışmada serilerin durağanlıkları ADF ve PP birim kök testleriyle, seriler arasındaki nedensellik ilişkileri Granger (1969) ve Hacker ve Hatemi-J (2012) Bootstrap Nedensellik Testleriyle, seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkileri Engle ve Granger (1987) Eşbütünleşme Testiyle, uzun ve kısa dönem analizleri Dinamik En Küçük Kareler (DEKK) yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

4.2.4. Birim Kök Testleri

Ekonometrik analizler, serilerin durağanlık derecelerine önemli ölçüde duyarlıdır. Serilerin durağanlık seviyeleri dikkate alınmadan yapılan analizlerde, sapmalı sonuçlara ulaşılabilir (Tarı 2012, 399). Engle ve Granger (1987), durağan olmayan serilerle yapılacak analizlerde, sahte

regresyon problemiyle karşılaşılabilceğini ifade etmektedir. Bu nedenle analizlerde öncelikle serilerin durağanlık seviyelerinin belirlenmesinde ve sonrasında kullanılacak analiz yöntemlerine de buna göre karar verilmesinde yarar vardır.

Döviz kredisi değer değişimleri ile swap sözleşmelerin değer değişimlerine ait serilerin durağanlıkları ADF (Augmented Dickey Fuller) ve PP (Phillips ve Perron) birim kök testleriyle incelenmiş ve bu serilere ait elde edilen bulgular Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Döviz Kredisi ve Swap Sözleşme Serilerinin Birim Kök Testi Sonuçları

Model	Dönem	Değişken	ADF Test İstatistiği	PP Test İstatistiği	Kritik Değerler		
					%1	%5	%10
Model	Gözlem Döneminde	DK	-2.81	-2.10	-4.07	-3.46	-3.15
		SWP	-2.95	-2.18	-4.07	-3.46	-3.15
		ΔDK	-6.15***	-6.12***	-3.51	-2.89	-2.58
		ΔSWP	-6.16***	-6.11	-3.51	-2.89	-2.58
	Test Döneminde	DK	-3.47	-2.58	-3.51	-2.89	-2.58
		SWP	-1.37	-2.40	-4.07	-3.46	-3.16
		ΔDK	-1.51***	-4.62***	-2.59	-1.94	-1.61
		ΔSWP	-4.19***	-4.87***	-3.51	-2.89	-2.58

Not: *** ; İlgili serinin sırasıyla %1 ve %10 önem düzeyinde durağan olduğunu, Δ; İlgili serinin birinci farkının alındığını göstermektedir. Serilerin düzey değerleri için yapılan testlerde sabitli ve trendli, birinci farkları için yapılan testlerde sabitli modeller kullanılmıştır.

Tablo 3’deki verilere göre; Model’in analizinde kullanılacak DK ve SWP serileri gözlem döneminde de test döneminde de düzey değerlerinde durağan olmayıp, birinci farkları alındığında durağan hale gelmiştir. Yani bu seriler I(1)’dir. Model için yapılacak analizlerde kullanılacak seriler I(1) oldukları için bu serilerin düzey değerleriyle yapılacak analizlerde sahte regresyon problemiyle karşılaşılacaktır. Engle ve Granger (1987), böyle durumlarda seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığının sınanmasının gerektiğini, seriler eşbütünleşik çıktıklarında, yapılacak analizlerin yine güvenilir olacağını (sahte regresyon problemi içermeyeceğini) ifade etmektedir. Bu nedenle Model için yapılacak analizlerde öncelikle serilere eşbütünleşme testinin yapılması, seriler eşbütünleşik çıkarılarsa uzun ve kısa dönem analizlerine geçilmesi gerekmektedir. Öte yandan çalışmada, eşbütünleşme testine ve regresyon analizine geçmeden önce, analizlerde kullanılan seriler arasında bir etkileşimin varlığını ortaya koyabilmek için nedensellik testleri yapılmıştır.

4.2.5. Nedensellik Testi

Granger Nedensellik (1969) testi seriler arasında bir etkileşimin varlığını ve etkileşim varsa, bu etkileşimin yönünü belirleyebilmeye yönelik geliştirilmiştir. Bu çalışmada döviz kredisi değer değişimleri ve swap sözleşmelerin değer değişimlerine ait seriler arasında karşılıklı nedensellik ilişkisinin varlığı Granger nedensellik testiyle incelenmiş ve sonuçları Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Döviz Kredisi ve Swap Sözleşme Serilerinin Granger Nedensellik Testi

Alt Dönem	Nedensellik İlişkisinin Yönü	Optimum Gecikme Uzunluğu	Optimum Gecikme Uzunluğu Belirleme Kriterleri	Gözlem Sayısı	F İstatistiği	Olasılık Değeri
Gözlem Döneminde	SWP \nrightarrow DK	1	LR, FPE, AIC, SC, HQ	82	4.10**	0.04
	DK \nrightarrow SWP				3.85*	0.05
Test Döneminde	SWP \nrightarrow DK	1	LR, FPE, AIC, SC, HQ	82	3291.81***	0.00
	DK \nrightarrow SWP				2185.28***	0.00

Not: ***, ** ve *; Birinci değişkenden ikinci değişkene doğru sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde nedensellik ilişkisinin var olduğunu göstermektedir.

Model için gözlem dönemi analizlerinde de test döneminde de kullanılan SWP ve DK serileri arasında iki yönlü nedensellik ilişkisinin var olduğu tespit edilmiştir. O halde bu değişkenlerin de aynı modelde kullanılması, istatistiksel olarak anlamlıdır. Ayrıca çalışmada, seriler arasında nedensellik ilişkilerinin varlığının, Granger (1969) nedensellik testine göre çok daha güncel ve yeni bir teknik olan Hacker ve Hatemi-J (2012) Bootstrap Nedensellik Testi ile de incelenmesinin yararlı olacağına karar verilmiş, sonuçları Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5. Döviz Kredisi ve Swap Sözleşme Serilerinin Hacker ve Hatemi-J (2012) Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları

Alt Dönem	Nedensellik İlişkisinin Yönü	Test İstatistiği	Kritik Değerler		
			%1	%5	%10
Gözlem Döneminde	SWP \nrightarrow DK	4.175*	9.666	4.973	3.293
	DK \nrightarrow SWP	3.616*	7.601	4.309	3.013
Test Döneminde	SWP \nrightarrow DK	330.724***	15.500	4.185	2.353
	DK \nrightarrow SWP	0.000	47.936	45.563	44.109

Not: *** ve *; Birinci değişkenden ikinci değişkene doğru sırasıyla %1 ve %10 önem düzeyinde nedensellik ilişkisinin var olduğunu göstermektedir. Kritik değerler bootstrap kullanılarak, 10.000 döngü ile elde edilmiştir.

Tablo 5’deki bulgulara göre; değişkenler arasında en az bir yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Bu durum, modelde yer verilen değişkenler arasında bir etkileşimin olduğunu ve bu serilerin aynı modelde kullanılmasının, istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Özellikle test dönemi için yapılan nedensellik testlerinde, bağımsız değişkenlerden bağımlı değişkenlere doğru nedensellik ilişkilerinin var olması, ekonometrik modelin doğru kurulduğu düşüncesini desteklemektedir.

4.2.6. Eşbütünleşme Testi

Model’de yer alan değişkenler I(1) çıktığı için, bu değişkenler arasında regresyon analizine geçmeden önce, eşbütünleşme ilişkisinin varlığının sınanması gerekmektedir.

Engle ve Granger (1987) ve Johansen (1988) eşbütünleşme testlerinde, analize dahil edilen bütün serilerin, düzey değerlerinde durağan olmayıp, aynı miktarda farkı alındığında durağan hale gelen

(aynı dereceden entegre olmuş) seriler olması gerekmektedir. Seriler farklı derecelerde entegre olduğunda, Sınır Testi yönteminin kullanılması gerekmektedir. Bu çalışmada Model 'de yer alan serilerin hepsi I(1) oldukları için, eşbütünlüşme ilişkisi Engle ve Granger (1987) yöntemiyle test edilecektir. Engle ve Granger (1987) eşbütünlüşme testi, iki değişkenli modellerde Johansen testinden daha güçlü kabul edildiği (Bayer ve Hanck 2013, 88) ve bu çalışmada da Model'de iki değişken yer aldığı için, eşbütünlüşme ilişkisinin Engle ve Granger (1987) yöntemiyle araştırılmasına karar verilmiş, elde edilen bulgular Tablo 6'da rapor edilmiştir.

Tablo 6. Döviz Kredisi ve Swap Sözleşme Serilerinin Eşbütünlüşme Testi Sonuçları

	Bağımlı Değişken	Tau-İstatistiği	Olasılık Değeri	z-İstatistiği	Olasılık Değeri
Gözlem Dönemi	DK	-2.74	0.62	-114.33***	0.00
Test Dönemi	DK	-8.78***	0.00	-19.78**	0.01

Not: *** ve **, İlgili analizde sırasıyla %1 ve %5 önem düzeyinde eşbütünlüşme ilişkisinin varlığını göstermektedir.

Tablo 6'daki bulgulara göre; her iki dönemde de seriler arasında eşbütünlüşme ilişkisi vardır. Yani bu seriler uzun dönemde birlikte hareket etmektedirler. O halde Engle ve Granger (1987)'ye göre bu serilerin düzey değerleriyle yapılacak analizlerde sahte regresyon problemiyle karşılaşılacaktır. Bu durumda seriler arasındaki uzun dönem ilişkilerinin araştırılmasına geçilebileceğine karar verilmiştir.

4.2.7. Uzun ve Kısa Dönem Analizleri

Eşbütünlüşük seriler arasındaki uzun dönem ilişkilerinin; En Küçük Kareler (EKK) yöntemi yerine Dinamik En Küçük Kareler (DEKK) veya Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler (TDEKK) yöntemlerinden biriyle analiz edilmesinde yarar vardır. Çünkü bu yöntemler, seriler arasındaki eşbütünlüşme vektörünü de dikkate alarak tahmin yapmaktadırlar. Bu yöntemler arasında DEKK, değişen varyans ve otokorelasyon sorunlarına karşı dirençli (robust) bir tahminci olduğu (Mitić, Ivanović ve Zdravković 2017, 7) için, bu çalışmada uzun dönem analizleri, DEKK yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve elde edilen bulgular Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Döviz Kredisi ve Swap Sözleşme Serilerinin Uzun Dönem Analizi Sonuçları

	Değişken	Katsayı	t istatistiği	Olasılık Değeri	Model Güvenilirlik Testleri		
Gözlem Dönemi	SWP	-0.78***	-51.12	0.00	R ² = 0.99	\bar{R}^2 = 0.99	JB = 0.12
	Sabit Terim	2206693.3***	3.81	0.00			
Test Dönemi	SWP	-0.23***	-31.99	0.00	R ² = 0.99	\bar{R}^2 = 0.99	JB = 0.12
	Sabit Terim	-9457212***	-57.70	0.00			

Not: Bu analizde Newey-West standart hataları kullanılarak, değişen varyans ve otokorelasyon sorunlarına karşı dirençli (robust) bir tahmin gerçekleştirilmiştir. ***; ilgili katsayının %1 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu (%1'den daha az hata barındırdığını) göstermektedir.

Tablo 7'deki bulgulara göre; gözlem döneminde piyasada yapılan swap işlemleri, döviz kredisi miktarını azaltıcı yönde etki etmiştir. Elde edilen bu sonuca ait t testi sonucu istatistiksel olarak

anamlı ve $R^2 > 0.80$ olduğu için Finnerty ve Grant (2003, 8)'e göre swap işlemleri piyasada etkin biçimde riskten korunma sağlamıştır. Firma için yapılan test dönemi analizde de DK değişkenine ait katsayının t testi sonucu istatistiksel olarak anlamlı ve $R^2 > 0.80$ olduğu için Finnerty ve Grant (2003, 8)'e göre swap işlemleri piyasada etkin biçimde riskten korunma sağlamıştır ancak bu etki, piyasadakine göre daha düşük ölçekte olmuştur. Elde edilen bu sonuçlara dayanarak, çalışmanın hipotezler kısmında yer verilen H_0 hipotezi reddedilmiş ve swap işlemlerinin, döviz kredisi miktarları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu, yani swap işlemlerinin, piyasaya ve şirketlere etkin biçimde riskten korunma olanağı sağladığı belirlenmiştir.

Kısa dönem analizleri; farkı alınarak durağanlaştırılmış seriler ve Hata Düzeltme Terimi (Error Correction Term: ECT) kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmada kısa dönem analizlerinde kullanılan model şöyledir:

$$Model\ 2:\ \Delta DK_t = \alpha_0 + \alpha_1 \Delta SWP_t + \alpha_2 ECT_{t-1} + \epsilon_t \quad (2)$$

Bu modelin tahmininde ECT'nin katsayısı istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu, modelin hata düzeltme mekanizmasının çalıştığına, yani kısa dönemde birlikte hareket eden seriler arasında uzun dönemde meydana gelen sapmaların ortadan kalktığına ve serilerin tekrar uzun dönem denge ilişkisine yakınsadığına karar verilmektedir. Bu durum, yapılan uzun dönem analizlerinin güvenilir olduğuna işaret etmektedir. Çalışmada kısa dönem analizleri de DEKK yöntemiyle yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Döviz Kredisi ve Swap Sözleşme Serilerinin Kısa Dönem Analiz Sonuçları

	Değişken	Katsayı	t istatistiği	Olasılık Değeri	Model Güvenilirlik Testleri		
Gözlem Dönemi	ΔSWP	-1.10***	-42.06	0.00	$R^2 = 0.99$	$\bar{R}^2 = 0.99$	JB = 0.90
	ECT_{t-1}	0.01*	1.89	0.06			
	Sabit Terim	359109.5***	15.98	0.00			
Test Dönemi	ΔSWP	-0.21***	-13368.85	0.00	$R^2 = 0.99$	$\bar{R}^2 = 0.99$	JB = 0.08
	ECT_{t-1}	-0.008***	-106.29	0.00			
	Sabit Terim	-774173.9***	-2546.83	0.00			

Not: Bu analizde Newey-West standart hataları kullanılarak, değişen varyans ve otokorelasyon sorunlarına karşı dirençli (robust) bir tahmin gerçekleştirilmiştir. ***; ilgili katsayının %1 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu (%1'den daha az hata barındırdığını) göstermektedir.

Tablo 8'deki bulgulara göre; kısa dönemde gözlem döneminde piyasadaki riskten korunma etkinliği (katsayı) %100'den fazla iken, test döneminde örnek şirketin riskten korunma etkinliği daha düşük bulunmuştur. Modelin hata düzeltme mekanizmaları çalışmaktadır. Yani yapılan uzun dönem analizleri güvenilirdir. Bu tahminlere ait R^2 ve JB değerleri de yapılan tahminlerin başarılı ve güvenilir olduklarını göstermektedir.

4.2.8. Analiz Bulguları

Analizde elde edilen bulgulara dayanarak; “2011-2017 yılları arasında işlem gören swap sözleşmeleri işletmeleri %100 oranından da fazla döviz kuru ve faiz oranı riskine karşı etkin olarak korumaktadır.” sonucuna varılmaktadır. Çünkü gözlem dönemine ait yapılan kısa dönem analizinde korunma kalemi ile korunma aracı arasında ekonomik ilişkinin varlığını gösteren R² değeri % 99; bu ekonomik ilişkide riskten korunma oranını gösteren regresyon doğrusunun eğimi (katsayısı) %110 ve regresyon sonuçlarının istatistiksel olarak geçerliliğini belirleyen olasılık değeri 0.00 çıkmıştır. Dolayısıyla örnek şirketin riskten korunmak için gerçekleştirdiği swap işlemin başlangıç tarihi olan 15 Aralık 2017 tarihinden önceki 7 yıllık zaman diliminde, swap sözleşmelerin değer değişimleri genel olarak işletmeleri %110 oranından da fazla riske karşı koruduğuna göre takip eden yıllarda da benzer şekilde korunma sağlayacaktır kanısına varılabilmektedir. Etkinliğe ilişkin yapılan bu ön değerlendirme ile örnek şirketin yapmış olduğu swap işlem, riskten korunma işlemi olarak kabul edilebilir ve IFRS 9’a göre korunma muhasebesi kapsamında muhasebeleştirilebilir. Ancak işlemin örnek şirket için kesin olarak riskten korunma olduğunun tespit edilebilmesi ve korunma muhasebesi kapsamında muhasebeleştirilebilmesi için, yapılan işlemin vadelerinde de (2018 sonrası) riskten korunma etkinliğinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle şirketin korunma dönemini kapsayan test dönemi için de kısa dönem analizi yapılmış ve swap sözleşme değişkeninin katsayısı, kısmen düşmüş olmakla birlikte, yine (0.21) bulunmuştur. Bu durum, örnek şirketin swap işlemleri yoluyla döviz kuru ve faiz riskinden %21 oranında, etkin biçimde korunduğunu göstermektedir. Bu bağlamda örnek şirketin swap işlemleri raporlama tarihinde IFRS 9 Standardı’na göre korunma muhasebesi kapsamında muhasebeleştirilecek ve sözleşmenin raporlama döneminde gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişimin % 21’i riskten korunmada etkin olan kısım olarak “nakit akış riskinden korunma fonu”nda; etkin olmayan %79’luk kısımda “kâr-zarar” da raporlanacaktır.

4.3. Swap Sözleşmenin Nakit Akış Riskinden Korunma Muhasebesine Göre Kaydedilmesi

Tablo 9. Finansal Riskten Korunma Aracı Swap Sözleşmenin Şartları

Tür	Swap Kontrat
Başlangıç Tarihi	15 Aralık 2017
Taraflar	K.L.M. Şirketi ve Y.Z.X. Bankası
Vade	7 yıl (15 Aralık 2024)
Dolar Nominal Bedeli	30.000.000 \$
Türk Lirası Nominal Bedeli	115.335.000 TL
İlk Değişim	Başlangıç tarihinde, K.L.M. şirketi Türk Lirası nominal bedeli alacak ve ABD Dolar nominal bedeli verecek.
K.L.M. Şirketinin Ödemeleri	TL nominal bedel üzerinden yıllık %13,1050 faiz ödemesi, gerçekleşen gün/360 temelli. Ödemeler 3 ayda bir.
K.L.M. Şirketinin Tahsilatları	Dolar nominal bedel üzerinden yıllık USD Libor+ 1,3 faiz tahsilatı, gerçekleşen gün/360 temelli. Tahsilatlar 3 ayda bir.
Son Değişim	Vade tarihinde, K.L.M. şirketi ABD Dolar nominal bedeli alacak ve Türk Lirası nominal bedeli verecek.
Kur	Vade tarihinde değişim kur değeri 3,8445 TL’dir.

Nakit akış riskinden korunma işleminde korunma aracının gerçeğe uygun değerindeki değişimin, korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerindeki değişim ile dengelenmiş (mahsuplaşmış) olan kısmı “etkin kısım” olarak nitelendirilmektedir (IFRS 9, paragraf 6.5.11.b). Bu nedenle, sözleşmenin 2018 yılı gerçeğe uygun değeri hesaplanarak Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10. Korunma Aracı Swap Sözleşmesinin ve Korunma Kalemi Döviz Kredisinin Gerçeğe Uygun Değer Değişimleri

Değerleme Tarihi	Nakit Akış Tarihi	KORUNMA ARACI; SWAP SÖZLEŞME			KORUNMA KALEMİ; DÖVİZ KREDİSİ		
		Gerç.Uygun Değeri	Periyodik Değişim	Kümülatif Değişim	Gerçeğe Uygun Değeri	Periyodik Değişim	Kümülatif Değişim
15.12.17	15.03.18	0	0	0	(115.335.000)	0	0
31.12.17	15.03.18	(442.740)	(442.740)	(442.740)	(115.830.765)	(495.765)	(495.765)
15.03.18	15.06.18	4.431.977	4.874.717	4.431.977	(117.007.095)	(1.176.330)	(1.672.095)
15.06.18	15.09.18	7.820.798	3.388.821	7.820.798	(116.772.766)	234.329	(1.437.766)
15.09.18	15.12.18	86.500.244	78.679.446	86.500.244	(191.941.078)	(75.168.312)	(76.606.078)

Standardı’na göre bir korunma aracının etkin kısmı;

- riskten korunma işleminin başlangıcından itibaren finansal riskten korunma aracında birikmiş kazanç ya da kayıp; ve
- korunan kalemin gerçeğe uygun değerindeki birikmiş değişimden düşük olanı ile hesaplanmaktadır (IFRS 9, paragraf 6.5.11.a). Örnek şirketin swap sözleşmesinin gerçeğe uygun değerindeki değişimin etkin ve etkin olmayan kısımları standardın belirttiği “düşük olanı ile hesaplanır” kuralı esas alınarak ve riskten korunmada etkinliğin ölçümü ile elde edilen % 21’lik korunma oranı bulgusuna göre belirlenmiş, değerler Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11. Korunma Aracı Swap Sözleşmesinin Gerçeğe Uygun Değerindeki Değişimin Etkin ve Etkin Olmayan Kısımları

	15.03.2018 için	15.06.2018 için	15.09.2018 için	15.12.2018 için
Aracın Gerçeğe Uygun Değerindeki Kümülatif Değişim	(442.740)	4.431.977	7.820.798	86.500.244
Kalemin Gerçeğe Uygun Değerindeki Kümülatif Değişim	(495.765)	(1.672.095)	(1.437.766)	(76.606.078)
Düşük Olan Kümülatif Tutar	(442.740)	(1.672.095) ¹	(1.437.766)	(76.606.078)
Önceki Dönem Kümülatif Tutar	0	(442.740) ²	(1.672.095)	(1.437.766)
Dönemdeki Mevcut Kümülatif Tutar*	(442.740)	(1.229.355) ³	234.329	(75.168.312)
Aracın Gerçeğe Uygun Değerindeki* Periyodik Değişim	(442.740)	4.874.717 ⁴	3.388.821	78.679.446
Etkinlik Oranı	%21	%21	%21	%21
Etkin Kısım	(92.975)	(258.164) ⁵	49.209	(15.785.345)

IFRS 9 Finansal Araçlar Standardı Kapsamında Finansal Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi: Swap
Örneği

Etkin Olmayan Kısım	(349.765)	(971.191) ⁶	185.120	(59.382.967)
Açıklama: * Etkin kısmın hesaplanmasında aracın gerçeğe uygun değerindeki periyodik değişim ile dönemdeki mevcut kümülatif değişimden düşük olanı dikkate alınır. 1: 4.431.977 ve (1.672.095) tutarlarından düşük olanı. 2: Önceki dönemin kümülatif tutarı. 3: (1.672.095)- (442.740). 4: Son değerlemeden bu tarihe kadar korunma aracının gerçeğe uygun değerindeki değişim tutarı. 5 ve 6: (1.229.355) x %21'i etkin ; (1.229.355) x %79'u etkin olmayan kısım.				

Muhasebe açısından korunmada etkinlik oranının tespit edilmesinin nedeni, korunma etkinliğinin ölçümü sonucunda bulunan ve korunma oranına isabet eden tutarların özkaynaklarda nakit akış riskinden korunma fonunda biriktirilecek olmasıdır. Kalan kısım ise korunmada etkin olmayan kısım olarak değerlendirilmekte ve bu kısma isabet eden tutarlar direkt kâr- zararda muhasebeleştirilmektedir.

Nakit akış riskinden korunmada, finansal riskten korunma konusu kalemin muhasebeleştirilmesi, finansal riskten korunma muhasebesi uygulamasından etkilenmez. Korunma kalemi yabancı para cinsinden bir para biriminden oluştuğu için, IAS 21, defter değerinin her bir raporlama tarihinde, söz konusu tarihte geçerli olan spot kur kullanılarak yeniden çevrilmesini gerektirmektedir. Nakit akış riskinden korunma fonunun özkaynak yedeğindeki düzeltmeler, finansal riskten korunma işleminden doğan geri kazanım kazanç veya kayıplarını dikkate almak zorundadır. Diğer bir deyişle, finansal riskten korunmanın etkin kısımları, finansal riskten korunan kalemin geri kazanım kâr / zararından sonra özkaynakların nakit akış riskinden korunma fonunda muhasebeleştirilir. Aşağıdaki Tablo 12 yeniden çevirim kazanç / kayıp tutarlarını, nakit akış riskinden korunma fonunda biriktirilecek tutarları ve riskten korunmada etkin olmayan kısım tutarlarını özetlemektedir.

Tablo 12. Yabancı Para Çevirim Kazanç/Kayıpları ve Korunma Fonunda Biriktirilecek Tutarlar

	15.03.2018 için	15.06.2018 için	15.09.2018 için	15.12.2018 için
Kredinin Defter Değeri (\$)	30.000.000	30.000.000	30.000.000	30.000.000
Değerleme Tarihi \$/TL Spot Kur	3,8604	3,8937	4,6434	6,3783
TL Çevirim Tutarı	115.812.000	116.811.000	139.302.000	191.349.000
Çevirim Kazanç/Kayıbı	(477.000)*	(999.000)**	(22.491.000)	(52.047.000)
Swap Sözleşmesi Etkin Kısım***	(92.975)	(258.164)	49.209	(15.785.345)
Nakit Akış Riskinden Korunma Fonunda Biriktirilecek Tutar	(569.975)	(1.257.164)	(22.441.791)	(67.832.345)
Swap Sözleşmesi Etkin Olmayan Kısım***	(349.765)	(971.191)	185.120	(59.382.967)
* Başlangıç değeri – Çevirim Tutarı ; (115.335.000 – 115.812.000) ** Önceki dönem çevirim tutarı- Dönemin çevirim tutarı; (115.812.000-116.812.000) *** Tablo 8'deki etkinlik oranına göre hesaplanan değerler.				

Raporlama tarihlerinde döviz kredisi borcuna ve swap sözleşmeye ilişkin gerçekleşen nakit akışların hesaplanarak muhasebe kayıtlarının da düzenlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle korunma kalemi ve korunma aracına ait tahakkuk eden ve gerçekleşen nakit akışları Tablo 13 ve Tablo 14 ile özetlenmiştir.

Tablo 13. Korunma Kalemi Döviz Kredisinin Faiz Tahakkukları ve Borçları

Nakit Akış Tarihi	Tahakkuk Eden Faiz Borcu/Alacağı	Ödenecek Faiz Borcu/ Alacağı	Ödenecek /Tahsil Edilecek Tutar Top. Fark	Faiz Farkı	Çevirim Farkı
15.03.2018	(1.170.987)	(1.151.857)	19.130	29.230	(10.100)
15.06.2018	(1.209.294)	(1.449.609)	(240.315)	(7.475)	(232.840)
15.09.2018	(1.458.863)	(2.062.615)	(603.752)	(58.680)	(545.072)
15.12.2018	(2.120.485)	(1.776.999)	343.486	(18.455)	361.941

Çapraz kur swap sözleşmesinin USD ayağı ile ilgili tahakkuk ve alacaklar döviz kredisininkiyle aynıdır ancak karşıt işarettedir. Çünkü örnek şirket sözleşme gereği USD faizi tahsil edecek, karşılığında TL faizi ödeyecektir. Aşağıdaki Tablo 14 ise çapraz kur swap sözleşmesinin TL ayağı ile ilgili tahakkuk ve borçları özetlemektedir.

Tablo 14. Swap Sözleşmenin TL Ayağı Faiz Tahakkuk ve Borçları

Nakit Akış Tarihi	% Sabit Faiz Oranı	Gün	Tahakkuk Eden Faiz Borcu TL Ayağı (1)	Gerçekleşen Faiz Borcu TL Ayağı
15.03.2018	13,105	91	3.820.648	3.820.648
15.06.2018	13,105	92	3.862.633	3.862.633
15.09.2018	13,105	92	3.862.633	3.862.633
15.12.2018	13,105	91	3.820.648	3.820.648

Not: (1) 115.335.000 TL x Sabit Faiz Oranı x Gün/360

Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından hem Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları'na hem de muhasebenin "Tam Açıklama" kavramına ve diğer kavramlarına daha uygun olduğu düşünülen yeni bir hesap planı taslağı öngörülmüştür (www.kgk.gov.tr). Bu nedenle çalışmanın muhasebe kayıtları yeni Tekdüzen Hesap Planı taslağındaki hesaplar kullanılarak düzenlenmiştir. Dolayısıyla örnek şirketin kur ve faiz riskinden korunmak amacıyla gerçekleştirdiği swap işleme ve riske maruz değer olarak belirlediği döviz kredisi borcuna ilişkin bu çalışmada yapılan açıklamalar doğrultusunda düzenlenen muhasebe kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır;

15/12/2017			
102 BANKALAR HS.		115.335.000	
102.01 Döviz Tevdiat Hs.			
(30.000.000 \$ x 3,8445 TL)			
400 BANKA KREDİLERİ HS.			115.335.000

IFRS 9 Finansal Araçlar Standardı Kapsamında Finansal Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi: Swap
Örneği

Swap sözleşmenin imzalandığı 15 Aralık 2017 tarihinde herhangi bir değer hareketi gerçekleşmediğinden sözleşmenin değeri asli hesaplarda bir varlık ya da borç kalemi altında gösterilmemektedir. Ancak bu tarihte muhasebenin genel kabul görmüş kavramlarından olan tam açıklama ilkesi çerçevesinde swap sözleşmesinin değerinin nazım hesaplarda gösterilmesi gerekmektedir. Tutarlar Tablo 9’da sunulmuştur.

15/12/2017			
930 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİN. ARAÇL. BORÇLU NAZIM HS.		115.335.000	
930.01 Swap Sözleş. İşlemleri- \$/ TL Alacaklar.			
931 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİN. ARAÇL. ALAC. NAZIM HS.			115.335.000
931.01 Swap İşlemleri Borçlar			
<i>Sözleşmenin Nazım Hesaplara Kaydı</i>			

2019/4
1030

Bilanço kayıtlarında gözükmemekle birlikte fiili olarak işletme bünyesinde görülen, kendi mülkiyetinde olmadığı halde zilyetliğini elinde bulundurduğu kıymetlerin kayıtları “93 hesap grubu”nda yer aldığından yukarıdaki kayıta 930 ve 931 nolu hesapların kullanımının uygun olacağı düşünülmüştür. Ayrıca sözleşmenin başlangıç tarihinde Y.Z.X. bankasıyla yapılan anlaşmaya göre anaparalar takas edildiği için 15 Aralık 2017 tarihinde anapara takasına ilişkin muhasebe kaydının da yapılması gerekmektedir. Swap uygulamalarında anaparaların takası, genellikle banka hesaplarından mahsuplaştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirildiğinden aşağıda düzenlenen muhasebe kaydında da 102 nolu hesabın kullanımı daha uygun olacaktır.

15/12/2017			
102 BANKALAR HS.		115.335.000	
102.00 TL Tevdiat Hs.			
102 BANKALAR HS.			115.335.000
102.01 Döviz Tevdiat Hs. (30.000.000 \$ x 3,8445 TL)			
<i>Anaparaların Takas Kaydı</i>			

Örnek şirketin riskten korunma kalemi olarak belirlediği 30 milyon Dolar kredi borcunun üç aylık faizi 15 Mart 2018 tarihinde tahakkuk etmiştir. Yeni Tekdüzen Hesap Planı taslağı kapsamında tahakkuka ilişkin muhasebe kaydı aşağıda yer almakta olup tutarlara ilişkin hesaplamalar Tablo 13’de gösterilmiştir. Ayrıca 67 nolu hesap grubuna doğrudan kayıt yapılması Tekdüzen Hesap Planı’na aykırı olduğundan bu hesap grubu 78 nolu “finansman giderleri” hesap grubundan yansıtma hesapları

aracılığı ile oluşturulmuş, çalışma sadeliği açısından muhasebe kayıtlarında ilgili hesaplar parantez içinde gösterilmiştir.

2019/4
1031

15/03/2018			
(780) 671 UZUN VAD. FİNANS. BORÇLANMA MALİYETL. HS.		1.170.987	
671.00 \$ Kredisi Faiz Gideri			
(780) 674 KUR FARKI ZARARLARI HS.		10.100	
668 DİĞER FİNANSAL GELİRLER HS.			29.230
385 GİDER TAHAKKUKLARI HS.			1.151.857
<i>Korunma Kaleminin Faiz Tahakkuk Kaydı</i>			

Örnek şirketin riskten korunma aracı olarak belirlediği swap sözleşmenin üç aylık faiz ödeme ve tahsilatları da 15 Mart 2018 tarihinde gerçekleşmiştir. Sözleşmenin faiz tahakkukları ve borç, alacak tutarları Tablo 13 ve Tablo 14'de gösterilmiş olup yeni Tekdüzen Hesap Planı taslağı kapsamında aşağıdaki şekilde muhasebeleştirilmiştir.

15/03/2018			
181 GELİR TAHAKKUKLARI HS.		1.151.857	
(780) 678 DİĞER FİNANSAL GİDERLER HS.		29.230	
663 DİĞER FAİZ GELİRLERİ HS.			1.170.987
663.00 Nolu Swap Sözl.\$ Faiz Geliri			
664 KUR FARKI KAZANÇLARI HS.			10.100
<i>Korunma Aracı Swap Sözleşmenin \$ Ayağı Faiz Tahsilat Kaydı</i>			
15/03/2018			
(780) 671 UZUN VAD. FİNANS. BORÇL. MALİYETL. HS.		3.820.648	
671.01 Nolu Swap Sözleşme TL Faiz Gideri			
385 GİDER TAHAKKUKLARI HS.			3.820.648
<i>Korunma Aracı Swap Sözleşmenin TL Ayağı Faiz Ödeme Kaydı</i>			

İlgili tarihte döviz kredisi borcunun defter değeri IAS 21 kapsamında ele alınmış ve borcun defter değerinin Tablo 12'de görüldüğü gibi (477.000) TL yabancı para çevirim kaybı ile sonuçlandığı belirlenmiştir. Bu durumun da muhasebe kayıtlarına yansıtılması uygun olduğundan yeni Tekdüzen Hesap Planı taslağı kapsamında aşağıdaki kayıt düzenlenmiştir;

15/03/2018			
(780) 671 UZUN VAD. FİNANS. BORÇL. MALİYETL. HS.		477.000	
671.02 \$ Kredisi Ybc. Para Çevirim Farkı			
400 BANKA KREDİLERİ HS.			477.000
<i>Korunma Kaleminin Defter Değeri</i>			

Nakit akış riskinden korunmada, raporlama tarihinde nasıl ki korunma kaleminin defter değerindeki değişimlerin dikkate alınarak muhasebe kayıtlarına yansıtılması gerekiyorsa aynı şekilde korunma aracının gerçeğe uygun değer değişimlerinin de dikkate alınarak muhasebe kayıtlarına yansıtılması gerekmektedir. İlgili tarihte swap sözleşmenin gerçeğe uygun değerindeki değişim (442.740) TL kayıpla sonuçlanmış olup değere ilişkin hesaplama Tablo11'de gösterilmiştir. Yeni Tekdüzen Hesap Planı taslağı kapsamında swap sözleşmeye ait muhasebe kaydı ise aşağıda düzenlenmiştir.

15/03/2018		
561 NAKİT AKIŞ RİSKİNDEN KORUNMA KAYIPLARI HS.	92.975	
561.01 Türev Fin. Araç Gerç. Uyg. Değer Azalışı-Etkin Kısım		
560 YABANCI PARA ÇEVİRİM FARKLARI HS.	477.000	
560.00 Nak. Ak. Risk. Kor. Fonu Korunm.Kalemi Çevirim Kaybı		
(780) 677 TÜREV ARAÇLARD. KAYNAKLANAN ZARARL. HS.	349.765	
677.00 Türev Fin. Araç Etkin Olmayan Kısım		
309 TÜREV ARAÇL. BORÇL. HS.		442.740
309.00 Swap Sözleşme		
649 DİĞ. FAAL. ÇEŞİTLİ GEL. VE KAZANÇLAR HS.		
649.00 Finansm. Faal. İlg. Geri Kazanımlar		477.000
<i>Korunma Aracı Gerçeğe Uygun Değer Değişimi Kaydı</i>		

IFRS 9'a göre türev üründe meydana gelen değişimlerin korunmada etkin olan kısmı özkaynaklarda, etkin olmayan kısmı gelir tablosu hesaplarında gösterilmelidir (IFRS 9, paragraf 6.5.11.b). Yeni Tekdüzen Hesap Planı taslağına göre düzenlenmiş yukarıdaki muhasebe kaydında swap sözleşmeden doğan (442.740) TL'lik yükümlülüğün 92.975 TL'lik korunmada etkin olan kısmı 561 nolu hesaba; 349.765 TL'lik etkin olmayan kısmı ise 677 nolu hesaba kaydedilmiştir. Yine nakit akış riskinden korunmada korunma kaleminde meydana gelen değişimler korunma sonlanana kadar özkaynaklarda biriktirilmektedir (IFRS 9, paragraf 6.5.11.a). Yukarıdaki muhasebe kaydında korunma kalemi döviz kredisi borcunun kurdaki değişim nedeniyle (477.000) TL'lik yabancı para çevirim kaybı yeni Tekdüzen Hesap Planı taslağı kapsamında 560 nolu hesaba kaydedilmiştir. Öte yandan swap sözleşme ile borcun yabancı para çevirim kaybından fiili olarak etkilenmediği için (477.000) TL'lik tutar 649 nolu hesap aracılığı ile realize edilmiştir.

5. SONUÇ

Finansal türev ürünlerin kullanımının artması, muhasebeleştirilmesi ve mali tablolara yansıtılmasına ilişkin muhasebe sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu 1 Ocak 2018 tarihinden itibaren IAS 39'un yerini alan IFRS 9 Finansal Araçlar standardını yayımlanmıştır. Ancak standardın finansal türev ürünlerle birlikte tüm finansal

araçların muhasebe ilkelerini düzenlemesi uygulama noktasında zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır. Özellikle türev ürün işlemlerine ilişkin kuralların oldukça ayrıntı içermesi ve muhasebe kayıtlarına yansıtılmaları hususunda sağlanması istenen kriterlerin oldukça katı olması uygulanabilirliği büyük oranda kısıtlamaktadır. Yine Tekdüzen Hesap Planında türev ürünlerin kayıt altına alınmasında kullanılacak hesap kodlarının yer almaması bu ürünlerin muhasebeleştirilmesinde bütünlüğün ve tekdüzeliğin oluşturulamamasına neden olmuştur. Bu bağlamda mali tabloların Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları'na uygun hazırlanabilmesi, finansal türev ürünlerin muhasebeleştirilmesinde karmaşıklığın giderilebilmesi amacıyla Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yeni bir Tekdüzen Hesap Planı taslağı öngörülmüştür. Önerilen taslakta türev ürünlerle yapılan işlemlerin ve işlem sonuçlarının uluslararası standartlara uygun olarak mali tablolara yansıtılmasına yardımcı olacak yeni hesap kodları yer almaktadır. Ancak kullanıcılar açısından yeni hesapların kullanımına ilişkin örnek teşkil edecek uygulamaların azlığı bir diğer kısıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada yaşanan kısıtlar göz önünde bulundurularak uygulayıcılara ve işletmelere bir yol haritası çizmek adına bir Vak'a örneği verilmiş ve çözümleriyle standardın gerekleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada uluslararası alanda faaliyet gösteren bir imalat işletmesinin nakit akış riskinden korunmak amacıyla gerçekleştirdiği swap işleminin IFRS 9 standardının gereklilikleri doğrultusunda kayıt altına alınması süreci gösterilmiştir. Bu süreçte standardın türev ürünler açısından takip edilmesini istediği yol ve gerekliliklerin yerine getirilebilmesi için uygulayıcıların sadece muhasebe bilgi birikimlerinin yeterli olamayacağı aynı zamanda finans, istatistik ve diğer disiplinler arası bilgi birikimlerinin de var olması gerektiği kanısına varılmaktadır. Yine literatürde konuyla ilgili Vak'a örnekleriyle yapılacak çalışmaların çeşitliliği, standardın anlaşılması hususunda katkı sağlayacak ve hayata geçirilmesinde uygulayıcılara yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, N. ve N. Tenker. 2010. Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, 13. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Altınok, T., M. H. Eken ve S. Çankaya. 2011. Küresel Mali Piyasalarda Yeniden Yapılanma ve Türkiye, Altınoluk Yayın San. A.Ş., İstanbul.
- Ayrıçay, Y. 2003. "Türev Piyasaların Gelişmekte Olan Piyasalara Olası Etkileri", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (5).
- Bayer, C. ve C. Hanck. 2013. "Combining Non-Cointegration Tests. Journal of Time Series Analysis", 34 (1).

- Chambers, N. 2007. Türev Piyasalar, 2. Basım, Beta Basım A.Ş., İstanbul.
- Chance, D. ve R. Brooks. 2010. An Introduction to Derivatives and Risk Management, 8th Edition, South-Western Cengage Learning, USA.
- Chisholm, A. 2004. Derivatives Demystified A Step-by-Step Guide to Forwards, Futures, Swaps and Options, John Wiley & Sons Inc., England.
- Collins, B. M. ve F. J. Fabozzi. 2002. Equity Derivatives, The Handbook of Financial Instruments, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey.
- Demir, Ş. 2015. Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları VUK Değerleme Yaklaşımı, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Demir, V. 2007. “UFRS 7 Kapsamında Finansal Raporlamaya Genel Bakış”, İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası Muhasebe Denetimi Sempozyumu Bildirileri, 8.
- Dickey, D. A. ve W. Fuller. 1981. “Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with A Unit Root”, *Econometrica*, 49.
- Engle, R. F. ve C. W. J. Granger. 1987. “Co-integration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing”, *Econometrica*, 55 (2).
- Ernst & Young, 2019. Derivatives and Hedging, [https://www.ey.com/publication/vwluassetsld/financialreportingdevelopments_bb0977_derivatives_3january2019-v2/\\$file/financialreportingdevelopments_bb0977_derivatives_3january2019-v2.pdf](https://www.ey.com/publication/vwluassetsld/financialreportingdevelopments_bb0977_derivatives_3january2019-v2/$file/financialreportingdevelopments_bb0977_derivatives_3january2019-v2.pdf) (Erişim Tarihi: 20. 10. 2019).
- Fabozzi, F., R. Füss ve D. Kaiser. 2008. The Handbook of Commodity Investing, Hoboken, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey.
- Federal Reserve Bank Of ST. Louis. <https://fred.stlouisfed.org> (Erişim Tarihi: 30. 06. 2018).
- Finnerty, J. ve D. Grant. 2003. Testing Hedge Effectiveness Under SFAS 133, <http://archives.cpajournal.com/2003/0403/features/f044003.htm> (Erişim Tarihi: 12. 08. 2018).
- Goldenberg, D. H. 2016. Derivatives Markets, Taylor & Francis Group, New York.
- Granger, C.W. J. 1969. “Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods”, *Econometrica*, 37 (3).
- Hacker, R. S. ve A. Hatemi-J. 2012. “A Bootstrap Test for Causality with Endogenous Lag Length Choice: Theory and Application in Finance”, *Journal of Economic Studies*, 39 (2).
- Hull, J. 2012. Options, Futures and Other Derivatives, 8th Edition, Pearson Education Limited,

England.

Hunt, P. ve J. Kennedy. 2004. *Financial Derivatives in Theory and Practice*, Revised Edition, John Wiley & Sons Ltd., England.

İşler, İ. ve M. Utku. 2015. “Türev Piyasaları ve Vergilendirilmesi”, *Vergi Raporu*, 190.

Johansen, S. 1988. “Statistical Analysis of Cointegration Vectors, *Journal of Economic Dynamic and Control*”, 12.

Kalaycı, Ş. ve E. Zeynel. 2009. “Vadeli Piyasalarda Riskten Korunma: VOB-İMKB 30 Endeks Sözleşmeleri Kullanımına Dayalı Korunma Oranı ve Korunma Etkinliği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14 (3).

Kamuyu Aydınlatma Platformu. <https://www.kap.org.tr> (Erişim Tarihi: 15. 05. 2018).

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu. <http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TFRS/EK2> (Erişim Tarihi: 02. 02. 2019).

Kayaalp, A.İ. ve İ. Kıymetli Şen. 2017. “Türev Ürünlere Riskten Korunma Muhasebesine Göre Etkinlik Testlerinden Dollar Offset Yönteminin Uygulanması”, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 10 (3).

Kurar, İ. ve A. C. Çetin. 2016. “Türev Araçlarının Risk Yönetim Fonksiyonu: Vadeli İşlem Piyasası Risk Yönetimi Üzerine Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21 (2).

Mitić, P., O. M. Ivanović ve A. Zdravković. 2017. “A Cointegration Analysis of Real GDP and CO2 Emissions in Transitional Countries”, *Sustainability*, 9 (4).

Moffett, M., A. Stonehill ve D. Eiteman. 2009. *Fundamentals of Multinational Finance*, 3rd Edition, Pearson Education Limited, England.

Philips, P. C. B. ve P. Perron. 1988. “Testing For a Unit Root in Time Series Regression”, *Biomètrika*, 75 (2).

Ramirez, J. 2015. *Accounting for Derivatives: Advanced Hedging under IFRS 9*, 2nd Edition, John Wiley & Sons Inc., England.

Sinclair, E. 2010. *Option Trading; Pricing and Volatility Strategies and Techniques*, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey.

Singh, J. P. 2018. “On Hedge Effectiveness Assessment Under IFRS 9”, *Audit Financiar*, 1 (149).

SPL, 2016. *Lisanslama Sınavları Çalışma Kitapları*, Kodu 1006: Finansal Piyasalar,

<https://www.spl.com.tr> (Erişim Tarihi: 16. 03. 2017).

Tarı, R. 2012. Ekonometri, 8. Basım, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.

TCMB, <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket> (Erişim Tarihi: 01. 07. 2018).

TMS/ TFRS 2017 Seti, <http://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/7890/TMS/TFRS-2017-Seti>,
(Erişim Tarihi: 10. 01. 2017).

Yavilioğlu, C. ve G. Delice. 2006. “Tezgâh- Üstü Türev Piyasaları: Bir Değerlendirme”, Maliye
Dergisi, 151.

Yılmaz, B. ve İ. E. Şahin. 2009. “Türev Ürünlerinden Swap İşlemlerinin Mali Risk Yönetiminde
Kullanımı”, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik
Araştırmalar Dergisi, 9 (17).

Yılmaz, E. ve T. Aslan. 2016. “Finansal Risklerin Yönetilmesinde Türev Ürünlerin Kullanımı: Borsa
İstanbul (Bist) 100 Endeksi’ndeki Şirketler Üzerine Bir Araştırma”, İşletme Araştırmaları Dergisi,
8 (1).

DEVLET ÜNİVERSİTELERİNDE VERİLEN MUHASEBE EĞİTİMİ İLE ULUSLARARASI MUHASEBE EĞİTİMİ STANDARTLARI ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR İNCELEME: EGE BÖLGESİ ÖRNEĞİ*

Dr. Öğr. Üyesi Burak ÖZDOĞAN**

Arş. Gör. Dr. Batuhan Fatih MOLLAOĞULLARI***

Araştırma Makalesi/ Research Article

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Aralık 2019; 21(4); 1037-1060

ÖZ

Muhasebe mesleğinde mesleki eğitimin en üst kalitede verilebilmesi amacıyla hazırlanan Uluslararası Eğitim Standartları, aday meslek mensuplarının kazanması gereken yetkinlikleri içermektedir. Bu çalışma ile 2 No'lu Uluslararası Eğitim Standardı kapsamında belirlenen teknik yetkinliklere ve bu yetkinliklerin göstergesi olarak yayımlanan öğrenme çıktıklarına, Ege Bölgesi'ndeki devlet üniversitelerinde verilen muhasebe eğitiminin uyumluluğu irdelenmiştir. Sonuç olarak araştırmaya dahil edilen üniversiteler kapsamında değerlendirildiğinde, Türkiye'de muhasebe eğitiminin, standartlarca belirlenen yetkinlik ve öğrenme çıktıklarını tamamen karşılayamadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yetkinlik, Muhasebe Eğitimi, Uluslararası Eğitim Standartları, IES 2

JEL Sınıflandırması: M41.

COMPARATIVE REVIEW ON ACCOUNTING EDUCATION PROVIDED IN STATE UNIVERSITIES AND INTERNATIONAL ACCOUNTING EDUCATION STANDARDS: AEGEAN REGION CASE

ABSTRACT

The International Education Standards that have been published in order to ensure the highest quality of vocational training includes the competencies that the candidates must gain in the accounting profession. In this

* Makale gönderim tarihi: 01. 07. 2019; makale kabul tarihi: 22.11.2019.

Bu çalışma, 19-23 Nisan 2019 tarihlerinde Denizli/Pamukkale'de düzenlenen 38. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu'nda sunulmuş olan "Muhasebe Eğitiminde Yetkinlik Arayışı: Uluslararası Eğitim Standartları ve Türkiye'de Muhasebe Eğitimi" başlıklı bildiri temel alınarak görüş ve öneriler çerçevesinde düzeltmeler yapılarak ve kapsamı genişletilerek hazırlanmıştır.

** Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, burak.ozdogan@cbu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8504-5085>.

*** Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, b.mollaogullari@cbu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7218-1299>.

Atıf: Özdoğan, B. ve Mollaogulları, B. F. (2019). Devlet üniversitelerinde verilen muhasebe eğitimi ile uluslararası muhasebe eğitimi standartları üzerine mukayeseli bir inceleme: Ege bölgesi örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21 (4),1037-1060. <http://dx.doi.org/10.31460/mbdd.584982>.

study, the compliance of the accounting education given at public universities in Aegean Region of Turkey has been examined to the technical competencies established under the International Education Standard No.2 and the learning outcomes that published as an indicator of those competencies. As a result, when evaluated within the scope of the universities that are included in the research, accounting education in Turkey has been determined to not fully meet the competencies and learning outcomes set by the Standard.

Keywords: Competency, Accounting Education, International Education Standards, IES 2

JEL Classification: M41

1. GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz on yıl; ağırlıklı olarak teknolojik gelişmeler ve beraberinde gelen etkilerin yoğun biçimde hissedildiği, küreselleşme tartışmalarının yerini dijitalleşme ve insanoğlunun teknolojiyle kuracağı iş birliği ya da yaşayabileceği olası çatışmalara bıraktığı bir dönem olarak şekillenmektedir. Bu dönemin umutları ve kaygıları meslekleri de yakından etkilemekte ve iş yapış biçimlerindeki hızlı dönüşüm süreci, mesleklere yönelik beklenti ve ihtiyaçları da farklılaştırmaktadır (WEF 2016; Frey ve Osborne 2017; Kim ve diğerleri 2017). Geleneksel mesleklerin gelecekteki rolleri sorgulanmakta, bazı mesleklerin artık dijital araçlar ve dijital dünyanın yeni vatandaşları (robotlar) tarafından gerçekleştirileceği öngörülmektedir. Bu bağlamda mesleklere dair mevcut ve gelecekteki ihtiyaçlar dikkate alındığında bireylerin farklı beceri ve teknik yeterliliklere sahip olması gerektiği tartışılmaktadır (Acemoğlu ve Autor 2011; Edwards ve diğerleri 2017).

Üniversiteler, bilimsel bilginin üretilmesinin yanı sıra modern çağın iş gücü gerekliliklerini karşılamak için en uygun yapılar olarak tarih boyunca süregelen görevlerine devam etmektedir. Ancak bu önemli rolün çıktılarına dair sürekli olarak sorgulanmakta ve eleştirilmektedir. Bu eleştiriler ağırlıklı olarak iş dünyasının yani uygulamanın üniversite sonrası beklediği nitelikte insan kaynağıyla buluşamaması sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Yukarıda değinilen hızlı dönüşüme ve değişen ihtiyaçlara karşın üniversiteler kalıplaşmış eğitim modellerini değiştirmekte, müfredatlarını yenilemekte ve güncel beklentilerle örtüşen teknik ve teknik olmayan becerilere odaklanmakta güçlükler yaşayabilmektedir. Bu çerçevede yetkinlik temelli eğitimin de önemi ortaya çıkmaktadır.

Muhasebe mesleği, tarih boyunca tüm büyük dönüşümlere uyum sağlamayı başarmış ve önemini korumuştur. Bugün de meslek dijitalleşme ile birlikte önemli bir dönüşüm süreci içerisinde. Bu dönüşüm beraberinde meslek mensuplarının sahip olması gereken beceri ve yeterliliklerinin de farklılaşması ihtiyacını doğurmuştur. Dünya genelinde birçok muhasebe meslek örgütü, meslek mensuplarının eğitim süreçlerinde sahip olması gereken yetkinliklere odaklanmış ve mesleğin diğer birçok sürecinde olduğu gibi bu süreçte de standartlaşmaya önem vermiştir. Bu çalışmaların bir sonucu olarak, IFAC tarafından Uluslararası Eğitim Standartları oluşturulmuş ve bu kapsamda

muhasebe meslek mensuplarının sahip olması gereken teknik ve teknik olmayan yetkinlikler ortaya konmuştur. Üniversiteler, meslek mensuplarının belirlenen yetkinliklere sahip olmasında önemli bir role sahiptir (Howieson ve diğerleri 2014). Hiramatsu (2018), Amerikan Muhasebeciler Birliği'nin yıllık toplantısında gerçekleştirdiği konuşmasında, Uluslararası Muhasebe Standartları'nın muhasebe müfredatlarını küresel çapta uyumlaştırma konusunda önemli bir rol üstlenebileceğini savunurken ülkeler arası uygulama ve akademi işbirliklerinin bu rolün yerine getirilebilmesi açısından kritik öneme sahip olduğunu belirtmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de lisans seviyesinde verilmekte olan muhasebe eğitiminin uluslararası standartlara ne kadar yakınsadığını anlamak ve eksikliklerin giderilerek uluslararası standartlarda bir muhasebe eğitiminin verilmesi ve muhasebe meslek mensuplarının yetkinliklerinin istenilen düzeye çekilebilmesi amacıyla çözüm önerileri sunabilmektir. Bu amaç doğrultusunda, çalışmada yetkinlikler çerçevesinde muhasebe mesleği ve bu yetkinliklerin kapsamı ele alınarak Türkiye'de üniversitelerde lisans seviyesinde verilen muhasebe eğitiminin Uluslararası Eğitim Standartları'nca belirlenen yetkinlikleri ne derece karşıladıkları inceleme konusu yapılmıştır.

2.GEÇMİŞTEN BUGÜNE MUHASEBE MESLEĞİNDE YETKİNLİKLERİN DÖNÜŞÜMÜ

Muhasebe meslek mensuplarının sahip olması gereken yetenek ve yetkinlikler, uzun yıllardır yoğun şekilde tartışılmakta ve gerek akademik gerekse sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına konu olmaktadır. Wessels (2005)'in de ifade ettiği gibi; muhasebe ve denetim mesleğinin geçerliliği ve değeri, meslek mensuplarının sürekli olarak farklı paydaş gruplarının beklentilerini karşılayabilme ve belirli çevre koşullarına uygun hizmeti sağlayabilme becerilerine bağlıdır. Bu çerçevede, geleceğin meslek mensuplarının hem mesleğe adım atabilmeleri hem de kariyer gelecekleri için daha karmaşık yetkinlik çeşitliliğine sahip olması gerekmektedir (Tempone ve diğerleri 2012).

Özellikle gelişmiş ülkelerdeki muhasebe meslek örgütleri, mesleğin gelecekte de güncelliğini koruyabilmesi adına uzun yıllardır mesleki yetkinliklere yönelik çalışmalar gerçekleştirmektedir. Tarihsel bir perspektifle bakıldığında, seksenli yılların sonunda Amerikan Muhasebe Birliği (American Accounting Association – AAA)'nin Bedford Komitesi tarafından hazırlanan 1986 tarihli raporda 1925-1985 yılları arasında muhasebe mesleğinin ve muhasebe eğitiminin durumu masaya yatırılarak mesleğin geleceği için mensuplarının sadece teknik yeterliliklere değil; eleştirel düşünme, bireylerarası beceriler ve muhasebe bilgi sistemini anlama gibi teknik olmayan yetkinliklere de sahip olmaları gerektiği vurgulanmıştır (Chu ve Man 2012, 121). 1989 yılında, o dönem A.B.D'deki en büyük 8 (bugün big 4 olarak bilinen) muhasebe firması tarafından hazırlanan Big Eight Raporu'na göre muhasebe eğitiminin kalitesinin artması gerektiği ve eğitimler ile uygulama arasındaki boşlukların kapatılması gerektiği vurgulanmıştır. Sonrasında ise bu sekiz firma, muhasebe eğitimi için

bir komisyon kurarak 5 milyon \$ kaynak ayırmıştır (Russel ve Smith 2003, 3). 1996 yılında Kanada Mali Müşavirler Örgütü (Canadian Institute of Chartered Accountants – CICA) tarafından yayımlanan raporda, meslek mensuplarının çağın ihtiyaçlarına ayak uydurmak zorunda olduğu ve bu kapsamda işletme becerilerini ve teknik yeterliliklerini artırmaları gerektiği vurgulanmıştır (CICA 1996).

Amerikan Kamu Muhasebecileri Örgütü (AICPA), Temel Yetkinlik Çerçevesi'ni 1999 yılında hazırlamıştır. O dönemde hazırlanan yetkinlik çerçevesinde, muhasebe mesleğine özgü yetkinlikler tanımlanmamış onun yerine 20 adet fonksiyonel, bireysel ve geniş kapsamlı işletme perspektifinden beceriler tanımlanmıştır (Abbasi 2013). AICPA tarafından hazırlanan çerçevenin güncellenen haline göre yetkinlikler üç ana başlıkta toplanmaktadır (AICPA 2018):

- Muhasebe yetkinlikleri: Muhasebe meslek mensuplarınca yaratılan değerlerle ilişkili teknik yetkinlikleri içermektedir.
- Profesyonel yetkinlikler: Bireysel özellikler ve değerleri içermektedir.
- İşletme yetkinlikleri: İşletmenin iç ve dış şartlarını anlayabilmekle ilişkili perspektif ve yeteneklerden oluşmaktadır.

İngiliz Muhasebeci ve Mali Müşavirler Birliği'nin (ACCA) 2016 yılında gerçekleştirdiği araştırma sonuçlarına göre 2025'e kadar olan süreçte muhasebe mesleğinin dijital teknolojiler, kurumsal yönetim ve beklentiler çerçevesinde dönüşmesi ve meslek mensuplarının denetim ve güvence, kurumsal raporlama ve stratejik planlama gibi teknik becerilerin yanı sıra yaratıcılık, dijital farkındalık ve duygusal zeka gibi teknik olmayan yetkinliklere ihtiyaç duyacakları öngörülmektedir. Yine Chaplin (2017) tarafından Avusturalya'dan 143 muhasebe şirketiyle gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre; geleceğin muhasebe meslek mensuplarının sahip olması gereken 12 yetkinlik arasında ilk üç sırada "analitik beceriler, yasal bilgi hakimiyeti, yaratıcı düşünce" yer alırken defter tutma ve takım çalışması listenin sonunda yer almaktadır. Dolayısıyla mesleki yetkinliklerin kazanımında hem üniversite ve benzeri eğitim kurumlarında alınan eğitimlerin hem profesyonel hayat süresince alınan mesleki eğitimlerin hem de kişisel gelişim odaklı diğer eğitimlerin önemli bir yeri bulunmaktadır.

3. MUHASEBE EĞİTİMİNDE YETKİNLİK ARAYIŞI

Bireylerin doğrudan bir mesleği öğrenmediği ancak pratikte uygulamaya dökülebilecek bilgi ve yetenek setinin özüksendiği bilgiyi üretme ve çoğaltma süreci, günümüzde mesleki eğitimin ana motifidir (Murphy 2017, 485). Önceki bölümlerde de açıklandığı üzere, muhasebe mesleğinin paydaş grubunun farklılaşması ve beraberinde meslekten beklentilerin bugünün ve yarının ihtiyaçlarına paralel biçimde dönüşmesiyle birlikte muhasebe eğitiminin de bu istek ve ihtiyaçlara yanıt verebilecek meslek mensupları yetiştirebilmek adına dönüşmesi gerekliliği ortadadır (Towers-Clark 2015).

Muhasebe eğitimine yönelik standartların getirilerek kalitenin artırılması gerekliliği uzunca süredir tartışılmaktadır (Wells 1999). Benzer şekilde muhasebe eğitiminin tasarımı ve çağın beklentilerine, güncel ihtiyaçlara ve bilimsel güncelliğe göre uyumlaştırılması konusu da araştırmacılar tarafından ele alınmaktadır (Boyce 2004; Chabrak ve Craig 2013; Hopper 2013). Bu çerçevede farklı modeller, tasarım önerileri ve uygulama şekilleri önerilmiştir. Mussov (2017), muhasebe eğitiminin geliştirilebilmesi için akademik planın ilk unsuru olan eğitim modelinin amaç ve değer önerilerinin yeniden tanımlanması gerekliliğini vurgulayarak hedef ve önceliklerin doğru tespit edilmesinin muhasebe programlarının katma değerini artıracaklarını savunmaktadır. Jackling ve Lange (2009) tarafından Avusturalya'da 174 üniversite mezununun yetkinlikleriyle meslek mensuplarının beklentilerini karşıladıkları çalışmanın sonuçlarına göre teknik muhasebe bilgisinin önemi her iki tarafça bilinmekle birlikte meslek mensupları, yeni mezunların genel seviyedeki birçok yetkinliği muhasebe derslerinde öğretilmediğini düşünmektedir. Lawson ve diğerlerinin 2015 yılında yayımladıkları çalışmada ise yetkinlik bazlı muhasebe müfredatının uygulanması açısından iki önemli güçlük bulunduğunu belirtilmiştir. Bu güçlükler şu şekildedir:

- Muhasebe eğitimcilerinin fonksiyonel odaklı eğitim hedeflerini (örneğin belirli bir disiplin odaklı) benimsemiş olması sebebiyle bütünlük öğrenme çıktıları setinin tanımlanmasının güçlüğü,
- Müfredat entegrasyonunun kapsamının tanımlanması güçlüğü (kaç öğretim üyesinin görev alacağı, ne kadarının muhasebe dışı uzmanlıklara sahip olacağı gibi).

Araştırmacılarla aynı doğrultuda düşüncelerle hareket eden meslek örgütleri, muhasebe eğitimlerine bir standart getirerek teknik ve teknik olmayan yetkinliklerin aktarımını daha etkin ve verimli kılmayı amaçlamış ve bu kapsamda çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Amerikan Muhasebe Birliği (AAA) ve Amerikan Kamu Muhasebecileri Örgütü (AICPA) tarafından kurulan ve muhasebe mesleğinin geleceğine yönelik eğitim altyapısı tasarlamayı, tartışmalar gerçekleştirmeyi amaçlayan bir komisyon olan The Pathways Commission on Accounting Higher Education (PCAHE) tarafından 2012 yılında hazırlanan raporda, sınıf içi eğitimin muhasebe öğrencilerini sektörün gerekliliklerine uygun şekilde hazırlaması gerektiği vurgulanmaktadır (PCAHE 2012). AAA'nın bir diğer eğitim çalışması ise Amerikan Yönetim Muhasebecileri Enstitüsü (IMA) ile olmuştur. 2010 yılında oluşturulan ortak komite, 2014 yılında ilk raporunu yayımlayarak şu dört tavsiyeden oluşan yetkinlik temelli bir muhasebe eğitimi çerçevesi tasarlamıştır (Lawson ve diğerleri 2013):

- Muhasebe eğitimi, uzun vadeli kariyer gerekliliklerine odaklı olmalıdır,
- Muhasebe eğitiminin sahası, kapsayıcı bir örgütsel yapıyı içerecek şekilde (kamu muhasebesi dahil) genişletilmelidir,

- Muhasebenin değer önerisi, kavramsal olarak strateji formülasyonu, analiz, planlama ve uygulamayı (Kurumsal performans yönetimi EPM) içerecek şekilde genişletilmelidir,
- Muhasebe yetkinlikleri, entegre eğitim pedagojisi kullanılarak öğretilmelidir.

Kanada SMM örgütü (Canadian Institute of Chartered Accountants - CICA), ilk olarak 2001 yılında akademisyenler ve meslek mensuplarının danışmanlığında bir mesleki yetkinlik çerçevesi ve yetkinlik haritası hazırlamıştır. Sonrasında örgüt, 2003 yılında sertifikasyon sürecini yetkinlik tabanlı yaklaşıma dönüştürmüştü ve nihayet 2012 yılında, Kanada’da SMM sınavına girecek adaylar için bir yetkinlik kılavuzu oluşturulmuştur (CICA 2012). Hazırlanan bu yetkinlik çerçevesinin amaçlarından biri de üniversitelerin uygun müfredat içeriğini sunmasını sağlamak olarak belirlenmiştir.

Muhasebe eğitiminde yetkinlik odaklı standardizasyon çalışmalarının en önemlisi, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından oluşturulan Uluslararası Muhasebe Eğitim Standartları Kurulu (IAESB)’nin yayımladığı “Uluslararası Eğitim Standartları”dır (IES). IFAC’ın muhasebe eğitiminde standardizasyona yönelik çalışmalarının geçmişi 1982 yılına, Uluslararası Muhasebe Eğitimi Kılavuzları (IAEG)’na kadar dayanmaktadır. O dönemde kılavuz, profesyonel bir muhasebe eğitim programının bileşenlerini tanımlamaktaydı. Sonrasına IAEG’ler IES’lerle değiştirilmiş ve ilk 6 eğitim standardı 2003 yılında, 7. Standart 2004 yılında ve 8. standart 2006 yılında yayımlanmıştır. Sonraki yıllarda bu standartlar çeşitli güncellemelerle yenilenmiştir.

Uluslararası Eğitim Standartları şu başlıklardan oluşmaktadır (IAESB, 2017):

- IES 1: Profesyonel Muhasebe Eğitim Programlarına Giriş Gereklilikleri
- IES 2: İlk Mesleki Gelişim – Teknik Yetkinlikler
- IES 3: İlk Mesleki Gelişim – Mesleki Beceriler
- IES 4: İlk Mesleki Gelişim – Mesleki Değerler, Etik ve Tutumlar
- IES 5: İlk Mesleki Gelişim – Uygulama Tecrübesi (Staj)
- IES 6: İlk Mesleki Gelişim – Mesleki Yetkinliğin Değerlendirilmesi
- IES 7: Sürekli Mesleki Gelişim
- IES 8: Finansal Tabloların Denetiminden Sorumlu Sözleşme Sorumlu Ortağı için Mesleki Yetkinlik

Hacırüstemoğlu, 2009 yılında yayımlanan ve Türkiye’de muhasebe eğitiminin geleceğine yönelik 10 yıllık hedefleri ele alan çalışmasında, üniversitede verilen muhasebe eğitiminin uluslararası seviyeye ulaşabilmesi için yayımlanan standartlara uyumun önem taşıdığını vurgulamıştır (Hacırüstemoğlu 2009, 29). Muhasebe mesleği mensubu olabilmek için hala en geçerli yöntem üniversite eğitimidir. 2003 yılında Japonya’da SMM adaylarını yetiştirmek üzere özel muhasebe okulları kurulmuştur. Ancak 2008 yılında yapılan istatistiki çalışma sonuçlarına göre toplam 3.625

öğrenci içinde bu okulları tercih eden SMM adaylarının sayısı sadece 155 olarak tespit edilmiştir (Sugahara ve Boland 2011, 383). Bu istatistik, üniversitede verilen eğitimin mesleğe giriş için önemini göstermekte ve üniversite eğitiminin mesleğin gerektirdiği yetkinlikleri öğrencilere vermesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde IAESB'nin başarılı olabilmesi ve yayımladığı standartlarla arzuladığı çıktıları elde edebilmesi için Uluslararası Eğitim Standartları'nın dünya genelinde eğitim kurum/kuruluşları tarafından kabul görmesi ve istikrarlı bir şekilde eğitim programına entegre edilmesi gerekmektedir (Crawford ve diğerleri 2014).

Literatürde üniversite seviyesinde muhasebe eğitimi tasarımı ve müfredata yönelik Uluslararası Eğitim Standartları'nı odak alan ulusal ve uluslararası çalışmalar bulunmaktadır. Sharifi ve diğerleri (2009), Uluslararası Eğitim Standartları'yla uyumlu ve yetkinlik temelli bir yüksek lisans muhasebe iletişimi ders içeriği tasarlamışlardır. İçerik tasarım sürecinde anket sonuçlarından da yararlanılmıştır. Sugahara ve Boland (2011), Japonya'da 76 muhasebe akademisyeni ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında, yüksek lisans seviyesinde ders veren akademisyenlerin Uluslararası Muhasebe Standartları'na uyumu önemsediklerini ortaya koyarken lisans seviyesinde ders veren akademisyenlerin uyuma verdikleri önem ve standartlara yönelik algılarının çok daha zayıf olduğu sonucuna ulaşmıştır. Herawati, 2012 yılında Endonezya'da Uluslararası Eğitim Standartları'nı temel alarak gerçekleştirdiği çalışmada, üniversitedeki muhasebe eğitiminin sosyal beceriler bakımından eksik kaldığı ve müfredatın yeniden tasarlanması gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Helliar (2013), muhasebe eğitiminin küresel çapta tutarlı ve karşılaştırılabilir olması gerektiğini belirtirken, IFAC ve IAESB tarafından belirlenen eğitim standartlarının daha deneyimsel, yapılandırıcı ve durumlu/yerleşik öğrenme temelli bir yaklaşımla tasarlanması ve eğitim programına entegre edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Watty ve diğerleri (2013) ise, çalışmalarında Uluslararası Muhasebe Standartlarına Avusturalya, Japonya ve Sri Lanka'daki muhasebe eğitiminin uyum seviyesini araştırma konusu yapmışlardır. Yüz yüze görüşme ve anketler eliyle elde edilen veriler sonucunda, Avusturalyalı akademisyenlerin standartlara yönelik farkındalık düzeyi yüksek olarak tespit edilirken Japon akademisyenler lisans seviyesi programlarının kalitesiyle ilgili daha şüpheci yaklaşmış ve standartların daha net biçimde uygulamaya geçirilebilmesi için adımlar atılması gerektiğini belirtmiştir. Sri Lanka'da ise akademisyenler standartlar hakkında oldukça bilgili ve farkında çıkmıştır.

AlMotairy (2014) tarafından Suudi Arabistan'da Muhasebe Eğitim Standartları'na uyuma yönelik yapılan araştırmada ülkenin standartlara hiç bir başlık altında uymadığını tespit etmiş ve tüm paydaşlarla birlikte sorunun çözümü için çalışılması gerektiğini tavsiye etmiştir. Pramata (2015), Endonezya'da muhasebe akademisyenleriyle uygulamacılar arasında bir uyum sorunu olduğunu ve bu sorunun ilgilenilen konular ve önceliklerle ilişkili olduğunu savunmaktadır. Çözüm olarak ise, akademisyenlere pratikle uyumlu müfredat çalışmaları önermektedir. Aleqab, Nurunnabi ve Adel

(2015) tarafından Ürdün'de gerçekleştirilen çalışmada Ürdün'de muhasebe eğitiminin IFAC standartları ile uyum seviyesi bir gelişmekte olan ülke örneği olarak ele alınmıştır. Anket araştırması sonucunda özellikle IFAC materyallerinin Arapça'ya çevrilmemiş olması ve düzenleyici yerel otoritelerin müfredatın güncellenmesi hususunda bir adım atmamış olmasının standartlarla Ürdün'de verilen muhasebe eğitiminin farklılaşmasına yol açtığı belirtilmektedir. Zenuni ve Miti (2017) tarafından AB aday ülke statüsündeki Arnavutluk özelinde IFAC'ın Muhasebe Standartları ile AB düzenlemeleri karşılaştırılmış ve önemli bazı farklılıklar tespit edilmiştir. Dolayısıyla Arnavutluk yasalarında çeşitliği değişiklikler ve uyumlaştırma çalışmaları tavsiye edilmiştir.

Ulusal literatürde de Muhasebe Eğitimi Standartlarına yönelik gerçekleştirilmiş çalışmalar bulunmaktadır. Zaif ve Ayanoglu (2007), Türkiye'de devlet ve vakıf üniversitelerinin iktisat fakültelerindeki muhasebe derslerini ve ders programlarını kredileri, ortalama ders sayıları ve zorunlu ya da seçmeli ders olma nitelikleriyle değerlendirmiş ve sonuç itibarıyla muhasebe odaklı bölümlerin açılması gerekliliğini ve standartlara uyum çalışmalarının önemini vurgulamıştır. Özbirecikli ve Pastacıgil (2009), Uluslararası Eğitim Standartları ve Türkiye'de bu standartlara karşılık gelen uygulamaları irdeleyerek standartlara uyumlu bir eğitim ile muhasebe meslek mensuplarının geleceğe yönelik beklentileri karşılayabileceği sonucuna ulaşmıştır. Çubukçu (2012), Muhasebe Eğitim Standartları Komitesi'nin çalışmalarını irdeleyerek etik eğitimi ve Türkiye'deki durumunu çalışma konusu yapmış ve sonuç itibarıyla etik derslerinin yeterli seviyede olmadığı yönünde kanaat bildirmiştir. Terzi ve diğerleri 2013 yılında yaptıkları çalışmada, Türkiye'de eğitim veren devlet ve vakıf üniversitelerinin İşletme bölümlerinde okutulan müfredatları incelemişler ve seçilen üniversiteler ulusal kredi ve AKTS'leri açısından değerlendirmişlerdir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre devlet üniversitelerinde muhasebe eğitiminde hem seçmeli hem de zorunlu derslerin vakıf üniversitelerine göre fazla olması iyi bir eğitim verdiğinin göstergesi olabileceği savunulmaktadır. Fakat yazarlar, kesin bir yargıya ulaşabilmek için sadece ders sayılarının yeterli olamayacağı öğretim elemanı sayısı, tecrübesi, fiziki şartlar gibi diğer etki faktörlerinin de değerlendirmeye katılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Tosunoğlu ve diğerleri (2018), Uluslararası Eğitim Standartları'nı temel alarak Türkiye'de meslek mensuplarıyla akademisyenlerin önem verdikleri yetkinlikleri karşılaştırmış ve akademisyenlerin daha teorik ve bilgi odaklı, meslek mensuplarının ise daha sosyal yetkinlikler odaklı bakış açısına sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Özbirecikli ve Şen (2018) yaptıkları çalışmada Türkiye'de muhasebe meslek mensuplarının eğitime yönelik düzenleme ve faaliyetleri uluslararası eğitim standartları ile mukayese ederek değerlendirmişlerdir. Çalışmanın bulgularına göre yazarlar TESMER'in eğitim programlarının bazı eksiklikleri olmasına rağmen, IES'lerle karşılaştırıldığında, teknoloji destekli TESMER eğitim programları çoğunlukla IES'lerle uyumlu olduğu kanaatine varmışlardır. Yazarlar ek olarak Serbest muhasebeci ve yeminli muhasebecilerin denetimle ilgili rollerini değerlendirmişler ve

mevcut ve potansiyel denetçilerin bugünün gelişimini tanımalarını ve yarının ihtiyaçlarını öngörmeleri gerektiğinin altını çizmişlerdir. Aynı zamanda denetim pazarında rekabet avantajı elde etmek isteyen yerel denetim firmaların da bu çerçevede kendilerini IES'lerin içeriğine göre yeniden şekillendirmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

Güney (2019) ise konuya farklı bir perspektiften yaklaşarak yükseköğretimde akreditasyon çalışmalarını değerlendirdiği çalışmasında üniversitelerdeki muhasebe programlarındaki farklılıkların akredite çalışmalarını zorlaştırdığını belirtmiştir. Ayrıca üniversitelerde kalitenin akreditasyon ile artırılabilceğini belirtmiş özde ise muhasebe eğitiminde kalitenin artırılması için bir akreditasyon kurumuna, akreditasyon standartlarına ve bu alanda yapılacak çalışmalara ihtiyaç olduğunu önemle belirtmiştir.

4. TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERİN 2 NO'LU ULUSLARARASI EĞİTİM STANDARDI'NA (IES 2) UYUMU ARAŞTIRMASI: EGE BÖLGESİ ÇALIŞMASI

Üniversitede muhasebe eğitiminin standartlarla çizilen çerçeveye ulaştırılabilmesi adına, öğrencilerin hedeflenen teknik yetkinlikleri kazandırılmasına yönelik çalışmalar önem arz etmektedir. IES 2 standardı ile IFAC, 10 yetkinlik başlığı altında toplam 41 öğrenme çıktısı yayımlayarak aday meslek mensuplarının sahip olması gerektiğini düşündüğü yetkinlikleri, öğrenme çıktılarıyla ilişkilendirmiş ve muhasebe paydaşlarına sunmuştur. Bu başlıklar şu şekilde sıralanmaktadır (IAESB 2017):

- Finansal Muhasebe ve Raporlama: Bu başlık altında altı alt öğrenme çıktısı bulunmaktadır.
- Yönetim Muhasebesi: Bu başlık altında beş alt öğrenme çıktısı bulunmaktadır.
- Finans ve Finansal Yönetim: Bu başlık altında altı alt öğrenme çıktısı bulunmaktadır.
- Vergilendirme: Bu başlık altında dört alt öğrenme çıktısı bulunmaktadır.
- Denetim ve Güvence: Bu başlık altında beş alt öğrenme çıktısı bulunmaktadır.
- Yönetişim, risk yönetimi ve iç kontrol: Bu başlık altında dört alt öğrenme çıktısı bulunmaktadır.
- İş Hukuku ve Düzenlemeleri: Bu başlık altında iki alt öğrenme çıktısı bulunmaktadır.
- Bilgi Teknolojisi: Bu başlık altında üç alt öğrenme çıktısı bulunmaktadır.
- İşletme ve Organizasyonel Çevre: Bu başlık altında üç alt öğrenme çıktısı bulunmaktadır.
- İktisat: Bu başlık altında üç alt öğrenme çıktısı bulunmaktadır.

Ayrıca Standartta, tespit edilen bu öğrenme çıktılarının orta düzey yetkinliği temsil ettiği belirtilmiş ve bu seviyede yetkinliğe sahip bir muhasebe meslek mensubunun düşük belirsizlik ve karmaşıklık düzeylerindeki işlerle ilişkilendirildiği belirtilmiştir (IAESB 2017).

Çalışmamızın da odak noktası olan IES 2, kısıtlı da olsa ulusal literatürde araştırma konusu yapılmıştır. Uyar (2008), çalışmasında Uluslararası Muhasebe Standartları'nı ana hatları itibariyle açıklayarak IES 2 nolu standarda Akdeniz Üniversitesi'ndeki muhasebe eğitiminin uyumluluğunu verilen dersler itibariyle inceleme konusu yapmıştır. Sonuç olarak, belirli bir seviyede standartlarla uyum söz konusuyken atılması gereken adımlar olduğu belirtilmiştir. Gökten ve Gökten (2016), çalışmalarında tüm standartlara yönelik değerlendirmelerini paylaşmakla birlikte IES 2 standardının Türkiye'de kısmen de olsa uygulandığını belirtmiş, standarda yönelik kapsamlı bir analize girmemiştir. Can ve Demirci (2016), IES 2 nolu standart kapsamında, Sakarya Üniversitesi'nde İşletme, Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakülteleri'nde verilen muhasebe eğitimini irdelemiş ve sonuç olarak en uyumlu müfredata sahip olan bölümün İşletme olduğunu ortaya koymuştur.

4.1. Metodoloji

Bu çalışmada, Ege Bölgesi'ndeki devlet üniversitelerinin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümleri'nin teknik muhasebe eğitimini ilgilendiren 2 nolu Uluslararası Muhasebe Standardı'na uyum seviyesi araştırma konusu yapılmıştır. İncelemeye konu yapılacak üniversiteler Ege Bölgesi'ndeki devlet üniversiteleri olarak tespit edilmiştir. Çalışmayla, IES 2'de 10 ana yetkinlik başlığı altında yer alan eğitim konularındaki öğrenme çıktıları, üniversitelerin eğitim kataloglarında yer alan ilgili derslerdeki öğrenme çıktılarıyla karşılaştırılmış ve uyumlulukları değerlendirilmiştir. Çalışmaya; Manisa'dan Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İzmir'den Ege Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi ve Katip Çelebi Üniversitesi, Aydın'dan Adnan Menderes Üniversitesi, Afyon'dan Afyon Kocatepe Üniversitesi, Kütahya'dan Dumlupınar Üniversitesi, Balıkesir'den Balıkesir Üniversitesi, Denizli'den Pamukkale Üniversitesi, Muğla'dan Muğla Üniversitesi ve Uşak'tan Uşak Üniversitesi dahil edilmiştir. İzmir Demokrasi Üniversitesi ve Bakırçay Üniversitesi, devlet üniversiteleri olmalarına rağmen internet sitelerinde ders katalogları bulunmaması sebebiyle çalışmaya dahil edilememiştir.

IES 2 standardı, öğrenme çıktılarıyla ilgilenmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada esas olarak yukarıda belirtilen üniversitelerin ders kataloglarında yer alan ve dersi veren öğretim üyelerince hazırlanan her derse ilişkin öğrenme çıktıları dikkate alınmıştır. Ancak birçok üniversitede, öğrenme çıktılarının amacına uygun biçimde hazırlanmadığı ya da tamamen atlandığı görülmüştür. Tespit edilen bu derslerin öğrenme çıktılarının yanı sıra haftalık ders programlarında belirtilen konular da dikkate alınarak kapsam genişletilmiştir. Bu durum çalışmanın kısıtını oluşturmakla birlikte,

üniversitelerin ders kataloglarını daha hassas hazırlaması bakımından önemli bir tespit olarak görülmektedir. Dolayısıyla çalışmada izlenen yöntemin aşamaları şu şekilde sıralanabilir;

- Çalışmaya dahil edilen Ege Bölgesi'ndeki üniversitelerin tespiti,
 - Üniversitelerin ders kataloglarının bulunup bulunmadığının tespiti,
 - Ders kataloglarında yer alan ders içerikleri ve haftalık ders planlarının incelenerek standartta belirtilen öğrenme çıktılarının bulunup bulunmadığının tespiti,
- İki farklı öğretim üyesi tarafından yapılan değerlendirmelerin yeniden gözden geçirilerek birleştirilmesi

4.2. Bulgular

Çalışmanın bulguları, genel bulgular ve standardın içeriğindeki her maddeye yönelik ayrıntılı bulgular olarak ikiye ayrılmıştır.

4.2.1. Genel Bulgular

Çalışmada, yetkinliklerin karşılanma durumunun değerlendirilmesi açısından 11 üniversiteye ilişkin veriler toplu olarak ele alınmıştır. Üniversiteler bazında ya da karşılaştırmalı bir analize yer verilmesi uygun görülmemiştir. Dolayısıyla IES 2'de belirtilen toplam 41 öğrenme çıktısı üzerinden değerlendirildiğinde, 11 üniversitedeki ilgili derslerin standarda tam uyumlu olabilmesi için toplam 451 adet öğrenme çıktısına sahip olması gerekmektedir.

Bu çerçevede bulgular şu şekilde sıralanmaktadır;

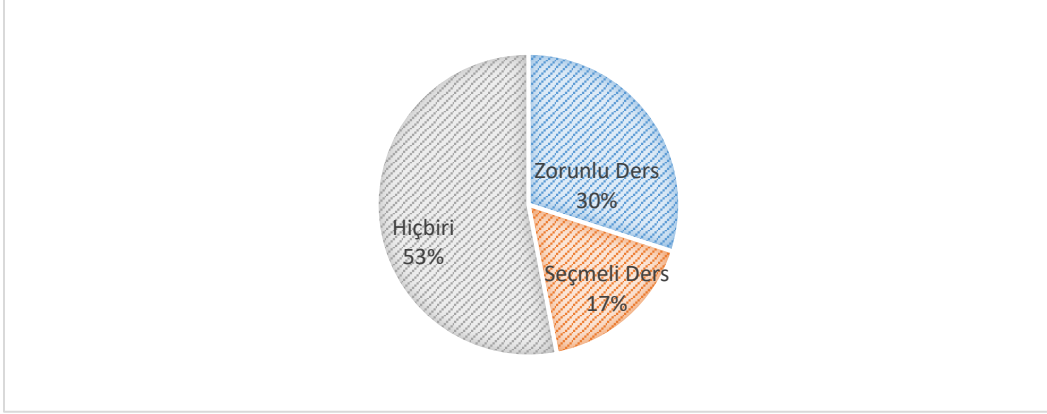
- Öğrenme çıktılarının %40'ı zorunlu dersler ile karşılanmaktadır,
- Öğrenme çıktılarının %26'sı' u seçmeli dersler ile karşılanmaktadır,
- Öğrenme çıktılarının %34'ü karşılanmamaktadır,
- Finansal/Sayısal olmayan yetkinliklerin karşılanmasında üniversiteler sıkıntı yaşamaktadır.
- 10 yetkinlik grubundan birinde hiçbir üniversite tarafından karşılanamayan öğrenme çıktısı bulunmakla birlikte bu sayıya, sadece bir üniversite tarafından karşılanan öğrenme çıktılarını da eklediğimizde sayı üç yetkinliğe ulaşmaktadır. Dolayısıyla 10 yetkinlikten 3'ünde hiç karşılanamayan ya da sadece bir üniversite tarafından karşılanabilen yetkinlikler bulunmaktadır.

4.2.2. Ayrıntılı Bulgular

4.2.2.1. Finansal Muhasebe ve Raporlama Yetkinliğine Yönelik Bulgular

Bu yetkinlik başlığı altında IFAC 6 öğrenme çıktısı tespit etmiştir. Bu öğrenme çıktılarından %30'u araştırmaya konu edilen üniversitelerde zorunlu dersler ile karşılanmaktadır. Öğrenme

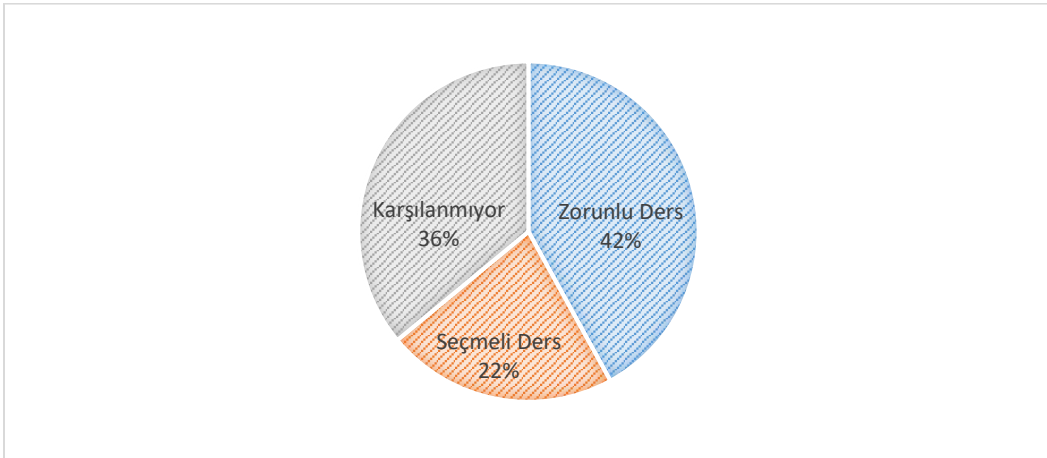
çıkartılarının %17'si seçmeli derslerle karşılanabilirken, %53'ü hiçbir ders tarafından karşılanmamaktadır. Bu başlıkta yer alan “*Finansal tabloların hazırlanmasında kullanılan muhasebe politikalarının uygunluğunun değerlendirilmesi*” öğrenme çıktısını sadece bir üniversite seçmeli ders ile karşılayabilmektedir. Diğer on üniversite bu çıktıyı karşılayamamaktadır. Yine bu başlıktaki “*Finansal olmayan verileri içeren raporların, örneğin, sürdürülebilirlik raporlarının ve entegre raporların yorumlanması*” öğrenme çıktısını hiçbir üniversite karşılamamaktadır.

Şekil 1. Finansal Muhasebe ve Raporlama Başlığındaki Öğrenme Çıktılarının Karşılanma Seviyesi

4.2.2.2. Yönetim Muhasebesi Yetkinliğine Yönelik Bulgular

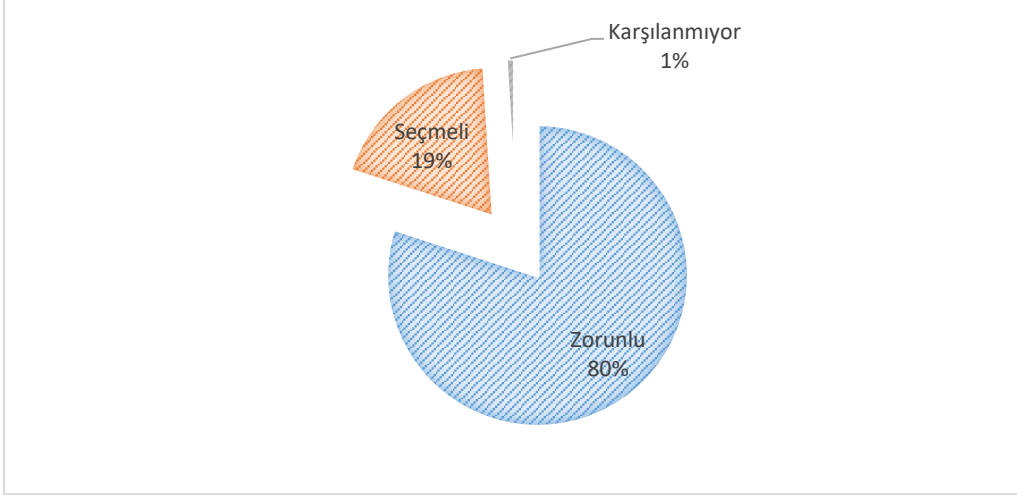
Bu başlık altında yer alan 5 öğrenme çıktısının %42'si zorunlu dersler eliyle öğrencilere kazandırılmaktadır. Çıktıların %22'si seçmeli derslerle karşılanırken %36'sı karşılanamamaktadır. Bu başlık altında yer alan “*Yönetimin karar almasında ilgili bilgileri sunmak için finansal ve finansal olmayan bilgilerin analiz edilmesi*” öğrenme çıktısını sadece bir üniversite seçmeli ders ile karşılayabilmektedir. Diğer on üniversite bu yetkinliği karşılayamamaktadır.

Şekil 2. Yönetim Muhasebesi Başlığındaki Öğrenme Çıktılarının Karşılanma Seviyesi

4.2.2.3. Finans ve Finansal Yönetim Yetkinliğine Yönelik Bulgular

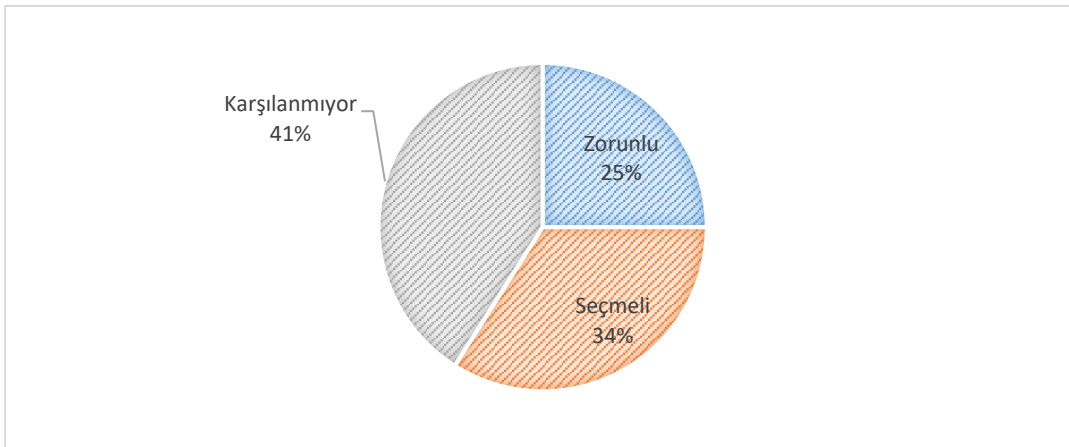
Finans ve Finansal Yönetim başlığı, araştırmaya dahil edilen üniversitelerin en başarılı olduğu yetkinlik başlıklarından biri olmuştur. Bu başlık altında yer alan toplam 6 öğrenme çıktısının %80'i zorunlu dersler eliyle öğrencilere kazandırılıyorken, %19'u seçmeli derslerde sunulmaktadır. Öğrenme çıktılarının %1'i ise hiçbir derste öğrencilere sunulmamaktadır.

Şekil 3. Finans ve Finansal Yönetim Başlığındaki Öğrenme Çıktılarının Karşılanma Seviyesi

4.2.2.4. Vergilendirme Yetkinliğine Yönelik Bulgular

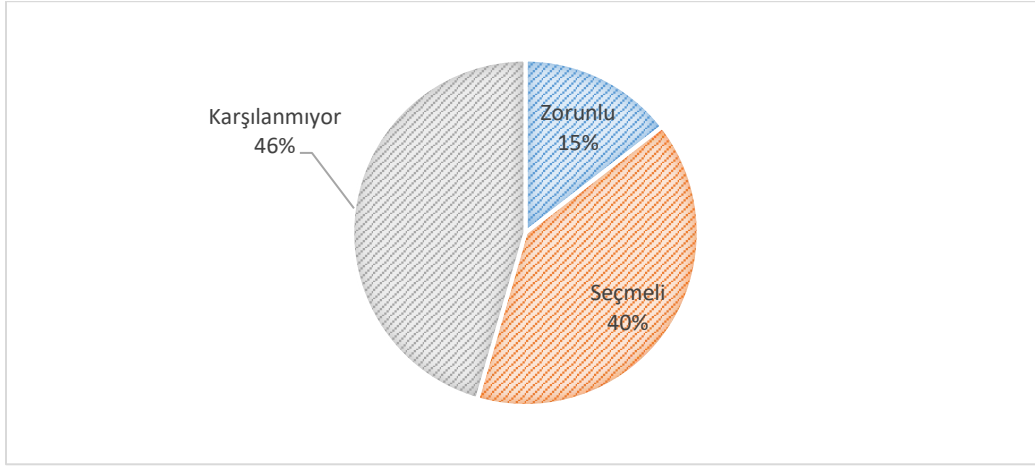
Vergilendirme, bir önceki başlığın aksine, araştırmaya dahil edilen üniversitelerin karşılamada en zorlandığı yetkinliklerden biri olarak tespit edilmiştir. Bu başlık altında yer alan 4 öğrenme çıktısından %25'i zorunlu derslerle ve %34'ü seçmeli derslerle karşılanırken %41'i herhangi bir ders tarafından karşılanmamaktadır. Bu yetkinlik altında yer alan "*Vergi planlaması, vergiden kaçınma ve vergi kaçırma arasındaki farkların açıklanması*" öğrenme çıktısını bir üniversite zorunlu ders ile, iki üniversite seçmeli dersle karşılariken kalan üniversiteler bu çıktıyı karşılayamamaktadır.

Şekil 4. Vergilendirme Başlığındaki Öğrenme Çıktılarının Karşılanma Seviyesi

4.2.2.5. Denetim ve Güvence Yetkinliğine Yönelik Bulgular

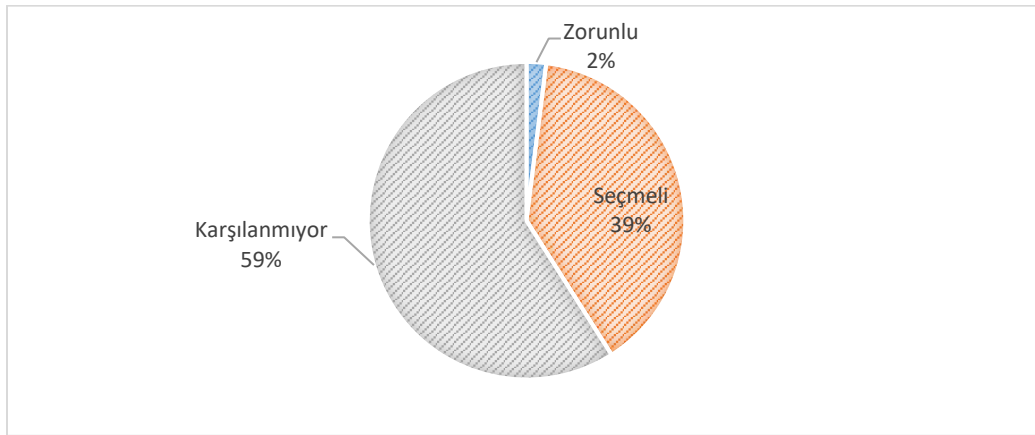
Denetim ve Güvence başlığında yer alan toplam 5 öğrenme çıktısının sadece %14,5'i zorunlu derslerle karşılanmaktadır. Öğrenme çıktılarının %40'ı seçmeli derslerle karşılanabilirken, %45,5'i ilgili derslerin hiçbirinde öğrencilere sunulmamaktadır. Bu yetkinlik altında yer alan "Güvence sözleşmelerinin temel unsurlarını ve söz konusu sözleşmelerle ilgili olan uygulanabilir standartların açıklanması" öğrenme çıktısını iki üniversite zorunlu derslerle karşılamakta diğer üniversiteler herhangi bir ders ile karşılayamamaktadır.

Şekil 5. Denetim ve Güvence Başlığındaki Öğrenme Çıktılarının Karşılanma Seviyesi

4.2.2.6. Yönetişim, Risk Yönetimi ve İç Kontrol Yetkinliğine Yönelik Bulgular

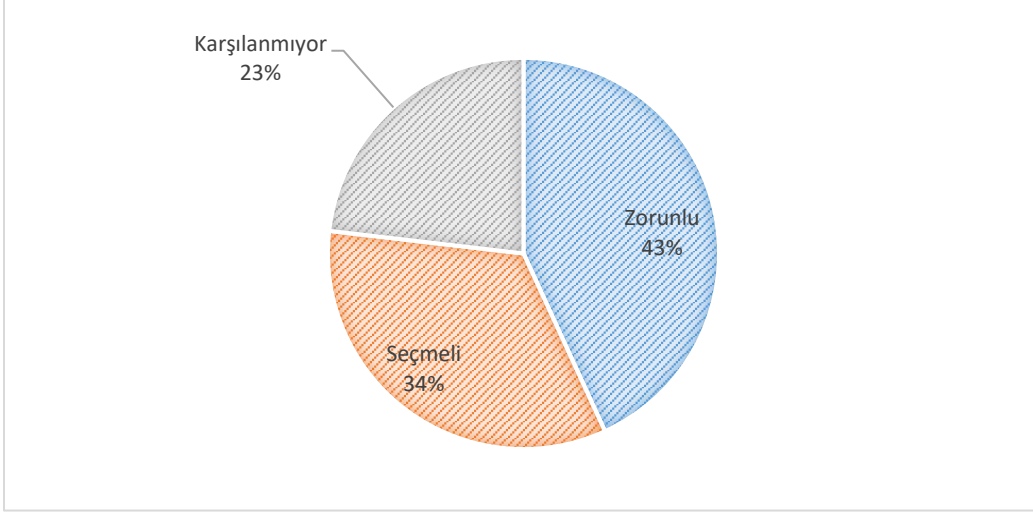
Yönetişim, Risk Yönetimi ve İç Kontrol yetkinliği, araştırmaya alınan üniversitelerin karşılamakta en fazla zorlandığı yetkinlik olarak dikkat çekmektedir. Bu başlık altında yer alan 4 öğrenme çıktısının %2'si zorunlu derslerle karşılanmaktadır. Öğrenme çıktılarının %39'u seçmeli derslerde yer alırken, %59'u herhangi bir derste öğrencilere sunulmamaktadır.

Şekil 6. Yönetişim, Risk Yönetimi ve İç Kontrol Başlığındaki Öğrenme Çıktılarının Karşılanma Seviyesi

4.2.2.7. İş Hukuku ve Düzenlemeleri Yetkinliğine Yönelik Bulgular

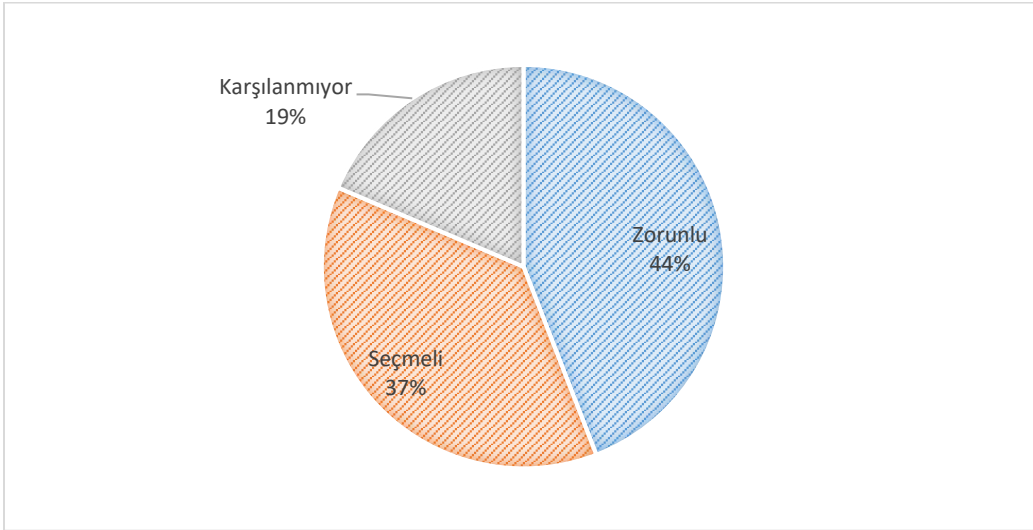
Bu başlık altında standart, sadece 2 öğrenme çıktısına yer vermektedir. Bu öğrenme çıktılarının %41'i zorunlu derslerle, %32'si seçmeli derslerle karşılandığı tespit edilmiştir. Öğrenme çıktılarının %22'si ise karşılanmamaktadır.

Şekil 7. İş Hukuku ve Düzenlemeleri Başlığındaki Öğrenme Çıktılarının Karşılama Seviyesi

4.2.2.8. Bilgi Teknolojisi Yetkinliğine Yönelik Bulgular

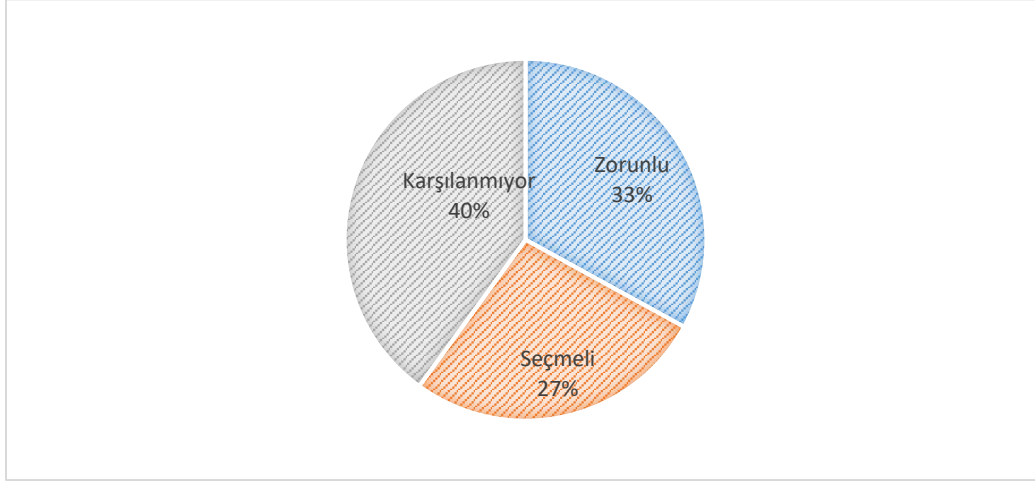
Bilgi Teknolojisi yetkinliği altında 3 öğrenme çıktısı tanımlanmıştır. Bu öğrenme çıktılarının %39,4'ü araştırmaya alınan üniversitelerde zorunlu dersler eliyle karşılanırken %33,3'ü seçmeli derslerle öğrencilere sunulmaktadır. Öğrenme çıktılarının %27,3'ü karşılanamamaktadır.

Şekil 8. Bilgi Teknolojisi Başlığındaki Öğrenme Çıktılarının Karşılama Seviyesi

4.2.2.9. İşletme ve Organizasyonel Çevre Yetkinliğine Yönelik Bulgular

İşletme ve Organizasyonel Çevre başlığında yer alan 3 öğrenme çıktısının %33'ü zorunlu derslerle, %27'si seçmeli derslerle karşılanmaktadır. Çıktıların %40'ı herhangi bir ders ile karşılanamamaktadır.

Şekil 9. İşletme ve Organizasyonel Çevre Başlığındaki Yetkinliklerin Karşılama Seviyesi

Bu yetkinlik altında yer alan “Çokuluslu şirketlerin, e-ticaretin ve gelişen piyasaların rolü dahil küreselleşmenin özelliklerinin tanımlanması” öğrenme çıktısını üç üniversite zorunlu derslerle karşılamakta diğer üniversiteler herhangi bir ders ile karşılayamamaktadır.

4.2.2.10. Ekonomi Yetkinliğine Yönelik Bulgular

Ekonomi başlığı, araştırmaya dahil edilen üniversitelerin en başarılı olduğu yetkinlik olarak tespit edilmiştir. On üniversite, bu başlık altında yer alan 3 öğrenme çıktısının tamamını zorunlu derslerle karşılarırken sadece bir üniversite üç öğrenme çıktısından birini seçmeli ders ile karşılamaktadır. Bu yetkinlik başlığında araştırmaya dahil edilen üniversiteler tarafından karşılanmayan bir öğrenme çıktısı bulunmamaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarihin en eski meslekleri arasında yer alan muhasebe mesleğinin gelecek yüzyıla geleneksel uygulamalar, muhasebeciler ve işletmeler tarafından taşınabilme imkanı bulunmamaktadır. Uzun yıllar boyunca mesleğin gelişimi için kamu, meslek örgütleri, üniversiteler ve diğer eğitim kurumları gibi paydaşlarca harcanan mesai ve emek sonucunda; yaşadığı birçok krizden de ders çıkaran bir alan olarak muhasebe, bugün dünyanın birçok ülkesinde standartları ve sahip olduğu mesleki ağılarıyla başarılı şekilde işletmeler için değer yaratmaya devam etmektedir. Mesleğin mevcut değerini

artırabilmesi ve geleceğe taşıyabilmesi adına eğitiminin de yetkinlik odaklı biçimde tasarlanarak uygulanması gerekmektedir.

Bu amaçla IFAC tarafından hazırlanan Muhasebe Eğitimi Standartları'nın muhasebe mesleğinin ana eğitim kaynağı olan üniversitelerdeki akademisyenler tarafından benimsenerek müfredatların uyumlaştırılması önem arz etmektedir. Yaptığımız bu çalışma sonucunda, Türkiye'de üniversite seviyesinde, IFAC'ın beklediği yetkinlik düzeyinde meslek mensubu yetiştirilebilmesi için atılması gereken adımlar bulunduğu görülmüştür.

2019/4
1053

Bu amaçla, üniversitelerin ilgili bölümlerinde muhasebe eğitiminin IFAC eğitim standartlarına uyumlu hale getirilebilmesi adına TÜRMOB, MÖDAV, MUFAD ve TİDE gibi meslek örgütlerinin öncülüğünde bir akademik komisyon oluşturularak ortak müfredat çalışması yürütülebilir. Araştırma bulgularından da anlaşıldığı üzere özellikle bilgi işlem, yönetim, risk yönetimi ve vergilendirme gibi alanlardaki ders içeriklerinin IFAC'ın beklentilerini karşılamaktan uzak olduğu görünmektedir. Bu alanlara öncelik verilerek uyumlaştırma çalışmaları üniversiteler bünyesinde gerçekleştirilebilir. Bir diğer önemli sorun da Türkiye'de birçok üniversitede ders içeriklerinin usulen hazırlanmış olması ve aslında fiili olarak derslerde anlatılan, öğretilen birçok konunun ders içeriklerine doğru yansıtılmamış olmasıdır. Bu durumun çalışmanın bir kısıtı olduğu metodoloji bölümünde de belirtilmişti. Diğer taraftan başka bir alanda da olsa standartlaşma çalışmalarının, üniversitelerde akademisyenler tarafından önemsenme seviyesini ifade etmesi açısından önemli bir gösterge niteliğindedir. Zira salt ders içeriklerinin IFAC standartlarıyla uyumlu hale getirilmesi ancak şeklen işe yarayacak, yapısal bir kalite artışı beraberinde getiremeyecektir. Bu noktada, muhasebenin temel kavramlarından özün önceliğinin, ders içerikleri ve standartlara uyum açısından da önemli bir ilke olarak uygulanması önemlidir.

KAYNAKÇA

Abbasi, N. 2013. Competency Approach to Accounting Education: A Global View, *Journal of Finance and Accountancy*, 13 (1).

ACCA 2016. *Drivers of Change and Future Skills*, London, <http://www.accaglobal.com/content/dam/members-beta/docs/ea-patf-drivers-of-change-and-future-skills.pdf>, (Erişim Tarihi: 23. 07. 2018).

AICPA 2018. *AICPA Pre-Certification Core Competency Framework*, <https://www.aicpa.org/interestareas/accountingeducation/resources/corecompetency.html>, (Erişim Tarihi: 24. 07. 2018).

Acemoglu, D. ve D. Autor. 2011. *Skills, Tasks and Technologies: Implications for Employment and*

- Earnings, in Handbook of Labor Economics, (4), Elsevier.
- Aleqab, M. M. A., M. Nurunnabi & D. Adel. 2015. Mind the Gap: Accounting Information Systems Curricula Development in Compliance with IFAC Standards in a Developing Country, Journal of Education for Business, 90 (7).
- AlMotairy, O. S., & L. J. Stainbank. (2014). Compliance with International Education Standards in Saudi Arabia: Policy and Educational Implications, Journal of Business Studies Quarterly, 5 (4).
- Boyce, G. 2004. Critical Accounting Education: Teaching and Learning Outside The Circle, Critical Perspectives on Accounting, 15 (4-5).
- Can, A. V. ve Ş. D. Demirci. 2016. Uluslararası Muhasebe Eğitim Standardı 2 Muhasebe Eğitim Programlarının İçeriğine Uyum: Sakarya Üniversitesi Örneği, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 30.
- Chabrak, N. ve R. Craig. 2013. Student Imaginings, Cognitive Dissonance and Critical Thinking, Critical Perspectives on Accounting, 24 (2).
- Chaplin, S. 2017. Accounting Education and the Prerequisite Skills of Accounting Graduates: Are Accounting Firms' Moving the Boundaries?, Australian Accounting Review, 27 (1).
- Chu, S. ve H. Man. 2012. History of Accounting Education, Journal of Higher Education Theory and Practice, 12 (1).
- CICA 1996. The Inter-Institute Vision Task Force, <http://web.archive.org/web/19971120074809/http://www.cica.ca:80/new/vision/pdf/vision.pdf>, (Erişim Tarihi: 23. 08. 2018).
- CICA 2012. The UFE Candidates' Competency Map: Understanding the Professional Competencies Evaluated on the UFE, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.359.5808&rep=rep1&type=pdf>, (Erişim Tarihi: 23. 07. 2018).
- Crawford, L., C. Helliard, E. Monk ve M. Veneziani. 2014. International Accounting Education Standards Board: Organisational Legitimacy Within the Field of Professional Accountancy Education, in Accounting Forum, 38 (1), Elsevier.
- Çubukçu, S. 2012. Uluslararası Muhasebe Eğitimi Standartları Komitesi Düzenlemeleri Çerçevesinde Etik Eğitimine İlişkin Durum Analizi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12 (1).
- Edwards, D. J., E. Pärn, P.E. Love ve H. El-Gohary. 2017. Research Note: Machinery, Manumission,

and Economic Machinations, Journal of Business Research, 70.

Frey, C. B. ve M. A. Osborne. 2017. The Future of Employment: How Susceptible are Jobs to Computerisation?, Technological Forecasting and Social Change, 114.

Gökten, P. O. ve S. Gökten. 2016. Uluslararası Eğitim Standartlarına Genel Bakış: Geçerliğinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(6).

Güney, A. 2019. Akreditasyon Sürecinde Muhasebe Eğitimi, Kastamonu Education Journal, 27 (2), doi:10.24106/kefdergi.3249.

Hacıüstemoğlu, R. 2009. Türkiye'de Muhasebe Eğitimi İçin On Yıllık Hedefler, Muhasebe Bilim Dünyası, 11 (3), 19-31.

Helliar, C. 2013. The Global Challenge for Accounting Education, Accounting Education: an International Journal, 22, 510-521, DOI: 10.1080/09639284.2013.847319.

Herawati, S. D. 2012. Review of the Learning Method in the Accountancy Profession Education (APE) Programs and Connection to the Students Soft Skills Development, Procedia-Social and Behavioral Sciences, 57.

Hiramatsu, K. 2018. Accounting in 2036: A Learned Profession: Part III: Accounting Education to Foster Learned Profession Globally, The Accounting Review, 93 (6).

Hopper, T. 2013. Making Accounting Degrees Fit for a University, Critical Perspectives on Accounting, 24 (2).

Howieson, B., P. Hancock, N. Segal, M. Kavanagh, I. Tempone ve J. Kent. 2014. Who Should Teach What? Australian Perceptions of the Roles of Universities and Practice in the Education of Professional Accountants, Journal of Accounting Education, 32 (3).

IAESB 2017. Handbook of International Education Pronouncements, 2017 Edition, <http://www.ifac.org/publications-resources/2017-handbook-international-education-pronouncements>, (Erişim Tarihi: 30. 07. 2018).

Jackling, B. ve P. De Lange. 2009. Do Accounting Graduates' Skills Meet the Expectations of Employers? A Matter of Convergence or Divergence, Accounting Education: An International Journal, 18 (4-5).

Kim, Y. J., K. Kim ve S. Lee. 2017. The Rise of Technological Unemployment and Its Implications on The Future Macroeconomic Landscape, Futures, 87.

Lawson, R. A., E. J. Blocher, P. C. Brewer, G. Cokins, J. E. Sorensen, D. E. Stout ve M. J. Wouters. 2013. Focusing Accounting Curricula on Students' Long-Run Careers: Recommendations for an

- Integrated Competency-Based Framework for Accounting Education, *Issues in Accounting Education*, 29 (2).
- Lawson, R. A., E. J. Blocher, P. C. Brewer, G. Cokins, J. E. Sorensen, D. E. Stout ve M. J. Wouters. 2015. Thoughts on Competency Integration in Accounting Education, *Issues in Accounting Education*, 30 (3).
- Murphy, B. 2017. Professional Competence and Continuing Professional Development in Accounting: Professional Practice vs. Non-Practice, *Accounting Education*, 26 (5-6).
- Musov, M. 2017. It Doesn't Matter How We Assess the Competencies in Accounting Education?, *Economic Alternatives*, Issue 3.
- Özbirecikli, M. ve A. Pastacıgil. 2009. Türkiye’de Muhasebeci Eğitiminin Gelişim Süreci: IFAC Standartları ile Mukayeseli Bir İnceleme, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 41.
- Özbirecikli, M., & İ. K. Şen. 2018. The Education-Related Developments In Accounting Profession In Turkey: A Comparative Review With International Education Standards. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20.
- Pathways Commission 2012. Charting a National Strategy for the Next Generation of Accountants, AAA and AICPA, 12-13.
- Pratama, A. 2015. Bridging the Gap between Academicians and Practitioners on Accountant Competencies: An Analysis of International Education Standards (IES) Implementation on Indonesia's Accounting Education, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 211.
- Russel, K., A. ve C. S. Smith. 2003. Accounting Education's Role in Corporate Malfeasance, *Strategic Finance*, 85 (6).
- Sharifi, M., G. B. McCombs, L. L. Fraser. ve R. K. McCabe. 2009. Structuring a Competency-Based Accounting Communication Course at the Graduate Level, *Business Communication Quarterly*, 72 (2).
- Sugahara, S. ve G. Boland. 2011. Effects of Exposure to the International Education Standards on Perceived Importance of The Global Harmonization of Accounting Education Among Japanese Accounting Academics, *Advances in Accounting*, 27 (2).
- Tempone, I., M. Kavanagh, N. Segal, P, Hancock ve B. Howieson. 2012. Desirable Generic Attributes for Accounting Graduates into the Twenty-First Century: The Views of Employers, *Accounting Research Journal*, 25 (1).
- Terzi, S., İ. K. Şen ve B. Solak. 2013. Bologna Sürecinin Muhasebe Eğitimine Etkisi: Üniversitelerin

İşletme Bölümlerinin Ders Programları Üzerine Bir İnceleme, Muhasebe ve Finansman Dergisi, (59).

Tosunoğlu, B., S. Cengiz ve Z. Anadolu. 2018. Uluslararası Muhasebe Eğitimi Standartları Kapsamında Muhasebe Eğitiminin Türkiye'deki Akademisyenler ve Muhasebe Meslek Mensupları Açısından İncelenmesi, Optimum: Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 5 (2).

Towers-Clark, J. 2015. Undergraduate Accounting Students: Prepared for The Workplace?, Journal of International Education in Business, 8 (1).

Uyar, S. 2008. Uluslararası Eğitim Standartları (IES) ve Akdeniz Üniversitesi'nde Muhasebe Eğitimi, Muhasebe Bilim Dünyası, 10 (1).

Watty, K., S. Sugahara, N. Abayadeera & L. Perera. 2013. Developing a Global Model of Accounting Education and Examining IES Compliance in Australia, Japan, and Sri Lanka, Accounting Education, 22 (5).

WEF. 2016. The Future of Jobs: Employment, Skills and Workforce Strategy for The Fourth Industrial Revolution, in World Economic Forum, (January).

Wells, M. 1999. The Skills and Competencies of Accountants, Accounting Education For the 21st Century: The Global Challenges, International Association for Accounting Education and Research Tarrytown, New York.

Wessels, P, L. 2005. Critical Information and Communication Technology (ICT) Skills for Professional Accountants, Meditari Accountancy Research, 13 (1).

Zaif, F. ve Y. Ayanoglu. 2007. Muhasebe Eğitiminde Kalitenin Arttırılmasında Ders Programlarının Önemi: Türkiye'de Bir İnceleme, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9 (1).

Zenuni, B. R. ve M. U. Miti. 2017. Compliance with International Education Standards of Accounting in European Union Countries, the Case of Albania as An Official Candidate for Accession to The EU, European Journal of Social Science Education and Research, 4 (6).

EK 1. IFAC IES 2 Standardında Tespit Edilen Yetkinlikler ve Öğrenme Çıktıları

Finansal Muhasebe ve Raporlama		Finans ve Finansal Yönetim	
Öğrenme Çıktısı 1	İşlemlerde ve diğer örnek olaylarda muhasebe ilkelerinin uygulanması	Öğrenme Çıktısı 1	Banka finansmanı, finansal araçlar ve bono, hisse senedi ve hazine piyasaları dahil bir organizasyonun faydalanabileceği çeşitli finansman kaynaklarının karşılaştırılması
Öğrenme Çıktısı 2	İşlemlerde ve diğer örnek olaylarda Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının (UFRS) veya diğer ilgili standartların uygulanması	Öğrenme Çıktısı 2	Bir organizasyonun nakit akışını ve işletme sermayesi gereksinimlerinin analiz edilmesi
Öğrenme Çıktısı 3	Finansal tabloların hazırlanmasında kullanılan muhasebe politikalarının uygunluğunun değerlendirilmesi.	Öğrenme Çıktısı 3	Oran analizi, trend analizi ve nakit akış analizinin yer aldığı teknikleri kullanarak bir organizasyonun cari ve gelecek dönemdeki finansal durumunun analiz edilmesi
Öğrenme Çıktısı 4	UFRS'ler veya diğer ilgili standartlara göre, konsolide finansal tablolar dahil finansal tabloların hazırlanması	Öğrenme Çıktısı 4	Bir organizasyonun sermaye maliyetini hesaplamak için kullanılan unsurların uygunluğunun değerlendirilmesi
Öğrenme Çıktısı 5	Finansal tabloların ve ilgili açıklamaların yorumlanması.	Öğrenme Çıktısı 5	Sermaye yatırım kararlarının değerlendirilmesinde sermaye bütçeleme tekniklerinin uygulanması
Öğrenme Çıktısı 6	Finansal olmayan verileri içeren raporların, örneğin, sürdürülebilirlik raporlarının ve entegre raporların yorumlanması	Öğrenme Çıktısı 6	Yatırım kararları, iş planlaması ve uzun dönem finansal yönetim için kullanılan gelir, varlığa dayalı ve piyasa değerlendirme yaklaşımlarının açıklanması
Yönetim Muhasebesi		Vergilendirme	
Öğrenme Çıktısı 1	Ürün maliyetlendirmesini, varyans analizi, stok yönetimini ve bütçelendirme ve tahminde bulunma dahil yönetimin karar almasını destekleyecek tekniklerin uygulanması	Öğrenme Çıktısı 1	Ulusal vergilendirme uyumu ve belgelendirme gerekliliklerinin açıklanması
Öğrenme Çıktısı 2	Maliyet davranışını ve maliyet faktörlerini analiz etmek için uygun nicel tekniklerin uygulanması	Öğrenme Çıktısı 2	Bireyler ve kurumlar için doğrudan ve dolaylı vergi hesaplamalarının hazırlanması
Öğrenme Çıktısı 3	Yönetimin karar almasında ilgili bilgileri sunmak için	Öğrenme Çıktısı 3	Karmaşık olmayan uluslararası işlemler ile ilgili vergilendirme konularının analiz edilmesi

	finansal ve finansal olmayan bilgilerin analiz edilmesi	
Öğrenme Çıktısı 4	Planlama ve bütçeleme, maliyet yönetimi, kalite kontrol, performans ölçütü ve kıyaslamaya odaklanan raporlar dahil, yönetimin karar almasını destekleyen raporların hazırlanması	Öğrenme Çıktısı 4 Vergi planlaması, vergiden kaçınma ve vergi kaçırma arasındaki farkların açıklanması
Öğrenme Çıktısı 5	Ürünlerin ve iş alanlarının performansının değerlendirilmesi	
Denetim ve Güvence		Yönetişim, Risk Yönetimi ve İç Kontrol
Öğrenme Çıktısı 1	Finansal tabloların denetimindeki amaçların ve aşamaların tanımlanması	Öğrenme Çıktısı 1 Yönetimin, yatırımcıların ve yönetimden sorumlu olanların hakları ve sorumlulukları dahil iyi yönetim ilkelerinin açıklanması ve yönetimde paydaşların rolünü açıklama ve şeffaflık yükümlülüklerinin açıklanması
Öğrenme Çıktısı 2	İlgili denetim standartlarının (Örneğin Uluslararası Denetim Standartları) ve finansal tabloların denetiminde uygulanabilir yasa ve düzenlemelerin finansal tabloların denetiminde uygulanması	Öğrenme Çıktısı 2 Bir organizasyonun yönetim çerçevesinin bileşenlerinin analiz edilmesi
Öğrenme Çıktısı 3	Finansal tablolardaki önemli yanlış beyan risklerinin değerlendirilmesi ve denetim stratejisine ilişkin etkinin değerlendirilmesi	Öğrenme Çıktısı 3 Bir risk yönetim çerçevesi kullanarak bir organizasyonun risklerinin ve fırsatlarının analiz edilmesi
Öğrenme Çıktısı 4	Denetim sözleşmelerinde kullanılan nicel tekniklerin uygulanması	
Öğrenme Çıktısı 5	Güvence sözleşmelerinin temel unsurlarını ve söz konusu sözleşmelerle ilgili olan uygulanabilir standartların açıklanması	Öğrenme Çıktısı 4 Finansal raporlama ile ilgili iç kontrol unsurlarının analiz edilmesi
Bilgi Teknolojisi		İş Hukuku ve Düzenlemeleri

Devlet Üniversitelerinde Verilen Muhasebe Eğitimi İle Uluslararası Muhasebe Eğitimi Standartları Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme: Ege Bölgesi Örneği

Öğrenme Çıktısı 1	Genel bilgi teknoloji kontrollerinin ve ilgili uygulama kontrollerinin yeterliliğinin analiz edilmesi	Öğrenme Çıktısı 1	Çeşitli şekildeki tüzel kişiliklerde kullanılan yasa ve düzenlemelerin açıklanması
Öğrenme Çıktısı 2	Bilgi teknolojisinin veri analizine ve karar alma sürecine nasıl katkı sağladığının açıklanması	Öğrenme Çıktısı 2	Muhasebe meslek mensuplarının faaliyette buldukları çevreye uygulanabilir yasa ve düzenlemelerin açıklanması
Öğrenme Çıktısı 3	İşletme analitiği yoluyla karar alma sürecini desteklemek için bilgi teknolojisinin kullanımı		
İşletme ve Organizasyonel Çevre		Ekonomi	
Öğrenme Çıktısı 1	Temel ekonomik, yasal, politik, toplumsal, teknik, uluslararası ve kültürel güçler dahil, işletmenin faaliyette bulunduğu çevrenin tanımlanması	Öğrenme Çıktısı 1	Mikroekonomiler ve makroekonomilerin temel ilkelerinin tanımlanması
Öğrenme Çıktısı 2	Uluslararası ticaret ve finansmanı etkileyen global ortamın tüm yönlerinin analiz edilmesi	Öğrenme Çıktısı 2	Makroekonomik göstergelerdeki değişimlerin iş etkinliği üzerindeki etkinliğinin tanımlanması
Öğrenme Çıktısı 3	Çokuluslu şirketlerin, e-ticaretin ve gelişen piyasaların rolü dahil küreselleşmenin özelliklerinin tanımlanması	Öğrenme Çıktısı 3	Tam rekabet, monopolistik rekabet, monopol ve oligopol dahil farklı piyasa yapısı türlerinin açıklanması

SOSYAL MEDYA VE MUHASEBE: BİR ALAN ARAŞTIRMASI*

Doç. Dr. Gönül ALKAN**

Doç. Dr. R. Şebnem YAŞAR***

Araştırma Makalesi/ Research Article

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Aralık 2019; 21(4);1061-1077

ÖZ

Küreselleşen dünya ve teknolojik gelişmelerin sonucunda birçok kavram sorgulanmaya başlanmış, zaman, mekân, iletişim, bilgi gibi kavramlar yapısal değişime uğramıştır. Bu bağlamda sosyal medya hayatın tüm alanlarında etkili olmaya başlamıştır. Bu çalışmanın amacı, sosyal medyanın muhasebe mesleği üzerindeki etkilerini ve Türkiye’de bu alanda sosyal medya kullanımını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavir Odalarına ait sosyal medya hesapları, Kamu Gözetimi Kurumu tarafından Mart 2019 tarihi itibarıyla yetkilendirilmiş bulunan bağımsız denetim şirketlerine ait sosyal medya hesapları ve muhasebe konusunda genel bilgi paylaşımı amaçlı olarak oluşturulmuş sosyal medya hesapları incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, ülkemizde muhasebe alanında sosyal medyanın yeteri kadar aktif ve etkin bir şekilde kullanılmadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Muhasebe Bilgisi, Sosyal Medya, İnternet

JEL Sınıflandırması: L82, M41

SOCIAL MEDIA AND ACCOUNTING: A FIELD RESEARCH

ABSTRACT

As a result of globalizing world and tremendous technological advances, certain concepts have started to be questioned and concepts such as time, space, communication and information have undergone structural changes. In this context, social media has become effective in all areas of life. The aim of this study is to investigate the social media's impact on accounting profession and use of social media in this field in Turkey. For this purpose, social media accounts of the Chambers of Certified Public Accountants, social media accounts of independent audit companies authorized by Public Oversight Authority as of March 2019 and social media

* Makale gönderim tarihi: 30.04.2019; kabul tarihi: 08.12.2019.

** Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programı, gonul.ipek@deu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-9021-3979.

*** Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programı, sebnem.yasar@deu.edu.tr, orcid.org/0000-0001-6173-5148.

Atıf: Alkan, G. ve Yaşar, R. Ş. (2019). Sosyal medya ve muhasebe: bir alan araştırması. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21 (4), 1061-1077. <http://dx.doi.org/10.31460/mbdd.559396>.

accounts created for general information sharing in accounting are examined. The results show that there is not enough active and effective use of social media in our country.

Keywords: Accounting, Accounting Information, Social Media, Internet

JEL Classification: L82, M41

1. GİRİŞ

Günümüz iş ortamını şekillendiren iki önemli itici güç bulunmaktadır. Bunlardan birincisi mesafe ve sınırları anlamsız hale getiren küreselleşme, diğeri ise teknolojinin, özel olarak bilgi teknolojilerinin hızlı gelişimidir. Teknolojik gelişmeler, bilgi kullanılabilirliğine yönelik farklı kısıtlamaları azaltmış ve çoğu durumda ortadan kaldırmıştır. Daha hızlı ulaşım, iletişim ve bilgi paylaşımı dünyayı dev bir pazar haline getirmiştir.

“Bilgi devrimi”nin başlangıcı olarak kabul edilen 1990'lar, İnternet'in kişisel, ticari ve kamusal kullanımlarda yükselişine tanık olmuştur. Multimedya ve işbirlikçi yazılımların yükselişi, karmaşık uygulamaları ve web sayfalarını barındırmak için tasarlanmış yeni altyapıları yaratmıştır. 20. yüzyılın son on yılında veri iletişimde önemli gelişmeler sağlanmış, teknoloji hızla gelişmiş ve sosyal ağlar ortaya çıkmıştır. İnternet daha hızlı, daha güvenilir, daha ucuz hale gelmiş ve hemen her alanda kullanım alanını genişletmiştir. Dijital teknolojiler, günlük hayatın ayrılmaz bir parçası olmuş, herkes için her yerde bulunur hale gelmiştir (Türker 2018, 213).

Günümüzde pek çok kişi için alışkanlık haline gelmiş olan sosyal medya kullanımı, her kültürden ve her kesimden geniş kitlelerin sosyal taleplerine ve iletişim kurma arzularına yanıt vermektedir. Sosyal medyanın önlenemeyen yükselişinin, işletmelerin ve bir bütün olarak toplumun davranış ve faaliyet şeklini değiştireceği iddia edilmektedir (Edvinsson 2013, 167). Sosyal medya kullanımı, iş birliğini ve şeffaflığı arttırarak paydaşlar ile işletme arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. İşletmelerin pek çoğu her alanda sosyal medyayı aktif olarak kullanmaktadır ve bu bağlamda muhasebe alanında da sosyal medya kullanımı son yıllarda oldukça artmıştır.

Bu çalışmanın amacı, sosyal medyanın muhasebe mesleği üzerindeki etkilerini ve Türkiye’de bu alanda sosyal medya kullanımını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavir Odalarına ait sosyal medya hesapları, Kamu Gözetimi Kurumu tarafından Mart 2019 tarihi itibarıyla yetkilendirilmiş bulunan bağımsız denetim şirketlerine ait sosyal medya hesapları ve muhasebe alanında genel bilgi amaçlı olarak oluşturulmuş sosyal medya hesapları incelenmiş, bu hesapların aktif ve etkin kullanımı değerlendirilmiş, bu hesaplarda paylaşılan gönderilerin muhasebe bilgisi açısından niteliği ve mesleki yansımaları içerik analizi yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir.

2. BİLGİ ÇAĞI VE İNTERNET

Özel sektörün temel zenginlik yaratma kaynağı olduğu bir toplumda, İnternet teknolojisi 1990'larda kullanıma sunulduğu zaman, bu yeni icada en hızlı ve en kapsamlı şekilde adaptasyonun iş dünyasında gerçekleşmesine şaşırılmamalıdır. İnternet, üretim sürecinden tedarikçiler ve müşterilerle ilişkilere, yönetim süreçlerinden diğer firmalarla iş birliğine, finansmandan finansal piyasalarda işlem gören pay senetlerinin değerlemesine kadar tüm işletme uygulamalarını dönüştürmektedir. İnternetin doğru kullanımı, her türlü iş için verimlilik ve rekabet gücünün kilit bir kaynağı haline gelmiştir (Castells 2001, 64).

Günümüzde bilgi, yoğun olarak İnternet ortamında üretilmekte ve üretilen bilgiye İnternet üzerinden erişilmektedir. Bu süreç hem bilginin önemini hem de üretilen bilgi miktarını arttırmaktadır (Kurtel 2008, 205). Bilgi teknolojileri devrimi, tüm ekonomilerin küresel olarak birbirine bağımlı hale gelmesine, şirketlerin kendi içlerinde ve diğer şirketlerle ağlar oluşturmasına ve liberalizmin yaygınlaşmasına sebep olarak kapitalizmin yeniden yapılanma sürecine girmesini sağlamıştır (Başlar 2013, 6).

Van Dijk (2006, 19), bilgi toplumunda tüm faaliyetlerdeki bilgi yoğunluğundaki büyük artışın aşağıdaki sonuçları doğurduğunu öne sürmüştür:

- Bilime, rasyonelliğe ve tepkiselliğe dayalı bir toplumsal örgütlenme;
- Sahip olduğu tüm değerlerin ve içinde yer alan tüm sektörlerin giderek artan şekilde bilgi üretimi ile karakterize edildiği bir ekonomi;
- Fonksiyonları büyük ölçüde veya tamamen yükseköğrenim gerektiren bilgi işleme görevlerine dayanan bir işgücü piyasası;
- İşaret ve sembollerle medya ve bilgi ürünlerinin baskın olduğu bir kültür.

Kapitalizmin yeniden yapılanma sürecinde bilgi teknolojileri de kapitalist düşüncenin çıkarlarına uygun olarak gelişme göstermiştir. Bu bağlamda İnternet ticarileşmiştir. Bu süreç, İnternetin sunduğu imkânlar sayesinde şirketlerin etki alanlarını güçlendirmeleri ile pekişmiştir (Başlar 2013, 6).

İnternet yeni bir iletişim ortamıdır. İletişim insan faaliyetlerinin özü olduğundan, sosyal hayatın tüm alanları, İnternetin yaygın kullanımıyla değişime uğramaktadır (Castells 2001, 275). Yazılı içerik oluşturmanın yanı sıra görsel ve işitsel duylulara da hitap etme olanağı vermesi, fiziksel olarak bir arada bulunma dışında her türlü iletişim ihtiyacına ve isteğine cevap verebilmesi, İnternet kullanımını sürekli arttırmaktadır.

İnternet çağı coğrafyanın sonu olarak görülmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin gelişimiyle ortaya çıkan küresel enformasyon ağı ile mekân kavramı değişmiş, insanları fiziksel ya da zamansal

uzaklıkların ayırmadığı siberetik mekân kavramı ortaya çıkmıştır (Aydoğan ve Kırık 2012, 61). Aslında İnternet, kendine özel bir coğrafyaya, farklı mekânlarda oluşturulan ve yönetilen bilgi akışlarını işleyen ağlar ve düğümlerden oluşan bir coğrafyaya sahiptir (Castells 2001, 207). Zaman ve mekân kavramlarını yok sayan İnternet, toplumsal hayatın yeniden yorumlanmasına neden olmuştur. Web sayfaları ve sosyal ağlar, bireysel ve özel paylaşımların dışında bilgi alışverişinin de yapıldığı alanlar olarak yaygın bir biçimde kullanılmaktadır.

3. WEB 2.0 VE SOSYAL MEDYA

Kavram olarak “sosyal medya” ilk olarak 1997 yılında AOL’de (American Online) üst düzey yönetici olan Ted Leonsis tarafından kullanılmıştır. Leonsis (1997), sosyal medyayı “insanların sosyal çevreleri içinde eğlendikleri, iletişim kurdukları ve paylaşımında buldukları internet üzerindeki yer” olarak ifade etmiştir (Bercovici 2010). Sonraki yıllarda, sosyal medyanın farklı şekillerde tanımları yapılmıştır. Eschenbrenner ve diğerleri (2015, 5) sosyal medyayı, “çevrimiçi bir toplulukta dijital içeriğin oluşturulmasını ve paylaşılmasını destekleyen bir dizi ağla çalışan etkileşimli teknoloji” olarak, Kaplan ve Haenlein (2010, 61) ise “Web 2.0’in ideolojik ve teknolojik temellerine dayanan, kullanıcılar tarafından içeriklerin oluşturulmasına ve değiş tokuşuna izin veren bir İnternet tabanlı uygulamalar grubu” şeklinde tanımlamışlardır. Blossom (2009, 29) ise sosyal medyayı, “herhangi bir bireyin diğer bireyleri kolayca etkilemesine olanak tanıyan ölçeklenebilir ve erişilebilir iletişim teknolojisi veya tekniği” olarak ifade etmiştir. Yapılan tanım hangi şekilde olursa olsun, bu teknolojide zaman ve mekân sınırlaması olmadan, paylaşımın, tartışmanın esas olduğu bir iletişim şekli esastır (Akıncı Vural ve Bat 2010, 3351).

Yeni iletişim ortamlarının gelişmesi, her kesimden bilişim teknolojilerine olan ilginin artması, sosyal medyanın gücünü her geçen gün daha da arttırmaktadır. Bireylerin sosyal medyadaki varlıklarının sürekli güç kazanmasının sonucunda, işletmeler de bu yeni sosyal iletişim platformuna kayıtsız kalamamışlardır. Böylece işletmeler sosyal medya sitelerinde boy göstermeye ve bu platformda başarılı olmak için stratejiler geliştirmeye başlamışlardır.

Sosyal medya sitelerinin teknolojik temelini oluşturan Web 2.0 teknolojisi sayesinde kullanıcılar, diğer kullanıcılar hakkında bilgi derleyebilmekte ve onlarla karşılıklı iletişime geçebilmektedirler. 2004 yılında ilk kez kullanılan Web 2.0 kavramı, ikinci nesil internet hizmetlerini, yani İnternet kullanıcılarının ortaklaşa ve paylaşarak yarattığı sistemi tanımlamaktadır. Web 2.0 sosyal medya platformları, Web 1.0’ın web sitelerinden, bloglarından ve tartışma forumlarından önemli şekilde ayrılmaktadır. Bu ayrımı yaratan unsurlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Debrencency 2015, 1-2).

- **Aktif Kullanıcılar:** Web 1.0 teknolojisinden farklı olarak Web 2.0 teknolojisi; kullanıcıların sadece bilgi alan konumunda olmadığı, aksine bilgi verdiği, bilgi ürettiği, paylaşımda bulunduğu, tartıştığı, özetle aktif rol oynadığı platformlardır. Youtube, Twitter, Instagram, Facebook gibi sitelerde kullanıcılar, diğer kullanıcıların aktivitelerini görebilmekte, onları takip edebilmekte, onlarla iletişime geçebilmekte, ortak aktiviteler düzenleyebilmektedirler.

- **Tanımlanmış Yapı:** Web 2.0’da sosyal ağın yapısı açıkça tanımlanmış ve kullanıcılar tarafından bu yapı anlaşılmıştır. Örneğin, Twitter’ın yapısı, kayıtlı kullanıcıların diğer tweeter’ları takip etmesine dayanmaktadır. Takipçi sayısı, tweeter’ların ağ içindeki göreceli öneminin bir ölçüsünü oluşturur. Bilgi tüketicileri, Twitter.com web sitesinde arama yaparak tweet okuyabilmektedirler. Ancak, yorum yapmak veya retweetlemek için kaydolmak gerekmektedir.

- **Mobil Teknolojilerle Bağlantı:** Web 2.0 sosyal medya platformları, mobil teknolojilere dayanmaktadır ya da mobil teknolojilerin gittikçe daha fazla egemen olduğu bir bilgi ortamına başarıyla geçiş yapmışlardır. Örneğin, Facebook’un ve Twitter’ın dünya genelindeki aylık aktif kullanıcılarının yaklaşık yüzde 86’sı mobil teknolojileri kullanmaktadır ve neredeyse üçte biri ağa yalnızca mobil bağlantılar üzerinden erişmektedir. Türkiye’de 2019 yılı itibariyle yaklaşık 52 milyon sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır ve bu kullanıcıların yaklaşık 44 milyonu mobil cihazlar ile sosyal medyaya bağlanmaktadır.

- **Geniş Kullanıcı Kitlesi:** Bu sosyal ağlar çok geniş bir kullanıcı kitlesine sahiptir. 2019 yılı itibariyle dünya genelinde, Facebook’un 2,23 milyar, Twitter’ın 326 milyon, Instagram’ın 500 milyon, LinkedIn’in ise 260 milyon aylık aktif kullanıcısı bulunmaktadır. Türkiye’de Ocak 2019 itibariyle 43 milyon aktif Facebook kullanıcısı, 38 milyon aktif Instagram kullanıcısı, 9 milyon aktif Twitter kullanıcısı, 7,3 milyon aktif LinkedIn kullanıcısı bulunmaktadır. Bu önemli hacimler, kullanıcıların çok özel ilgi alanları çevresinde birleşmelerini sağlamaktadır.

- **Sosyal Etiketleme:** Farklı destek seviyeleri ile bu platformlar, ilgi alanlarının sosyal olarak etiketlenmesini veya sınıflandırılmasını desteklemektedir. En yaygın sosyal etiketleme biçimi, “hashtag”dir. Hashtag’ler içeriklerin, yapılan paylaşımlara özel kelimelerle eklenmesini sağlar. Etiketleme, ortak ilgi alanlarına sahip kullanıcıları birbirlerine yaklaştırarak bilgi paylaşımında bulunmalarını ve hatta iletişime geçmelerine olanak sağlamaktadır.

Sosyal medya kullanımıyla birlikte, müşteri ile hizmeti sunan arasındaki ikilem yerini müşteri-müşteri ikilemine bırakmıştır. Bu durum, tarafların her ikisinin de müşteri olduğu, eşzamanlı olarak hizmet sundukları ve hizmet aldıkları gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Müşteri-müşteri ikilemi, iletişimin kaynak-alıcı doğrusal sistemini bir ağ haline getirerek döngüleştirilmekte ve kaynak belirsiz hale gelmeye başlamaktadır (Hazar 2011, 157).

Blossom'ın (2009), “sosyal medyanın yedi sırrı” olarak adlandırdığı sosyal medyaya ilişkin saptamaları şöyledir:

- Her şey insanların etkilerini bağımsız bir şekilde ölçeklendirme yeteneği ile ilgilidir (Blossom 2009, 32).

- Teknoloji sosyal medyada önemlidir, ancak daha da önemlisi insanların ne istediğini anlamaktır. İnsanlar, başkalarını etkilemek ve başkalarından etkilenmek isterler (Blossom 2009, 37).

- Sosyal medya kurlsız değildir. Değerlere ve bu değerleri uygulamak isteyen insanlara sahip olmak önemlidir (Blossom 2009, 40).

- Sosyal medya değerini, geleneksel medyanın sağlayabildiğinden çok daha büyük miktarda içerik için milyonlarca etkili ve yüksek oranda ölçeklenebilir bağlamlar oluşturma yeteneğinden alır (Blossom 2009, 43).

- Sosyal medya bir üretim modeline sahiptir. Ancak bu modelin amacı az sayıda büyük fabrikada “kitle üretimi” yapmak değil, sürekli olarak yenilenebilir ve faydalı bağlamlarda içeriği tekrar tekrar oluşturmak ve bir araya getirmek için milyonlarca küçük fabrikada “kitlesel bağlamlama” yapmak, bir başka deyişle içeriği çevresindeki öğelerle birlikte ele almaktır (Blossom 2009, 50).

- Sosyal medya, bireylerin kendi içgörülerine değer veren diğer insanlarla doğrudan temasta bulunmalarını sağlayacak bağlamlarda içerik yaratmalarını sağlayarak düşüncelerin hayata geçirilmesi konusunda birçok seçenek sunar (Blossom 2009, 53).

- Sosyal medyanın etkisi geniş çaplı veya sınırlı, uzun veya kısa süreli olabilir. Ancak hemen hemen her zaman başkalarını yakalamaya çalışan insanlar değil, başkalarının önünde olmak isteyen insanlar sosyal medyanın etkisini artırır ve ona daha çok değer katar (Blossom 2009, 56).

4. SOSYAL MEDYA VE MUHASEBE

Sosyal medya, diğer medya türlerinden daha fazlasıdır. Tüketicilerin ve işletmelerin yapılandırılmamış bir diyalog, keşif ve bilgi paylaşımı içerisinde buldukları ve satın alma kararları verdikleri bir platformdur. Bir işletme üzerindeki etkisi hafife alınamayan karmaşık bir sosyoloji ve teknoloji evliliğidir (Nair 2011, 50).

Sosyal medyanın muhasebe üzerindeki etkisi iki şekilde oluşabilmektedir. Bunlardan birincisi, şirketlerin muhasebesel ve finansal verilerini ve açıklamalarını sosyal medyadan da duyurmaları yönündeki eğilimdir. Buradaki hedef, hem şeffaflıklarını ve güvenilirliklerini arttırmak hem de daha çok kişiye ulaşmaktır. Bu sayede şirketin stratejik hedeflerine ulaşması ve kârlılığının artırılması amaçlanmaktadır. Bu noktada hangi bilgilerin paylaşılmasının uygun ve faydalı olacağı çok önemli ve

hassas bir konudur ve bu konuya ilişkin görüş ve öneriler muhasebe biriminden alınır. Prokofieva (2015), zaten kamuya açık olan şirket duyurularının ek olarak Twitter üzerinden verilmesinin etkilerini incelemiş, bilgi miktarında bir artış olmadığı halde, hisse senedi fiyatlarının önemli ölçüde etkilendiği sonucuna ulaşmıştır (Prokofieva 2015, 130). Örneğin, Netflix CEO'su Reed Hasting, kişisel Facebook hesabında Netflix'de aylık çevrimiçi izlemenin bir milyar saati aştığını bildirdikten sonra, şirketin hisse fiyatı bir günde yüzde 6,2 artmıştır (Bloomberg, 2012).

Sosyal medyanın oluşturduğu ikinci etki ise muhasebe ve denetim şirketlerinin ve meslek kuruluşlarının, önemi ve potansiyel değeri nedeniyle sosyal medyanın sunduğu imkanlardan faydalanma istekleridir (Kiron ve diğerleri 2012, 52; Nair 2011, 47; Eschenbrenner ve diğerleri 2015, 5). Sosyal medyadan faydalanabilmek için yalnızca bütçeye yönelik bir düzenleme yapılması yetmez. İşletmenin sosyal medya hakkında stratejik bir görüşü ve taktiksel bir uygulama yeteneğinin olması gerekir (Nair 2011, 47).

Bir sosyal medya stratejisi, iş hedeflerine göre belirlenmelidir. İşletmeler tarafından sosyal medya kullanımına yapılan yatırımlar, çeşitli iş hedefleri tarafından yönlendirilmektedir. Ployhart (2012) tarafından belirlenen yedi iş hedefi; personel seçme ve yerleştirme, sosyalleşme ve çalışanların oryantasyonu, eğitim ve gelişim, bilgi paylaşımı, markalaşma ve pazarlama, yaratıcılık ve problem çözüme ve örgüt kültürünün korunmasını veya değişimini teşvik etmektedir.

Eschenbrenner ve diğerleri (2015), denetim şirketlerinde sosyal medya kullanımını anlamak için, “Dört Büyükler (Big 4)” ve ikinci kademe denetim şirketlerinin yayınladıkları Facebook ve Twitter mesajlarını incelemişlerdir. Bu çalışmanın sonucunda firmaların gönderilerinin çoğunun, yayımlar, sektörel ve düzenleyici güncellemeler ve düşünce liderliği tartışmalarının yanı sıra mevcut veya yeni ortaya çıkan çeşitli sorunları ele almak için stratejiler ve tavsiyeler gibi konuları içeren “bilgi paylaşımı” hedefi ile ilişkili olduğu görülmüştür. Bu durum, firmaların uzmanlıklarını ve bilgilerini sergilemek için sosyal medyayı kullandığını göstermektedir. Bu şirketler pazarlama ve markalaşma çabalarını geliştirmek ve genişletmek için de sosyal medyadan yararlanmaktadır. Gönderiler arasında, kazanılan ödüller ve elde edilen başarılar, reklam sponsorlukları ve şirkete ilişkin yeni gelişmeler yer almaktadır. Sosyalleşme ve çalışanların oryantasyonu hedefine ilişkin gönderiler arasında çeşitli tebrikler (örneğin, yeni çalışanlar için hoş geldiniz mesajları, yaşgünü kutlamaları, vb.), çalışanların hayat hikayeleri ve soru göndererek ve cevaplarını alarak paydaşları tartışmalara ve etkinliklere dahil etmek için kullanılan mesajlar yer almaktadır (Eschenbrenner ve diğerleri 2015, 14).

Sosyal medya, muhasebe mesleği için yeni ve benzersiz fırsatlar sunmaktadır. Bu nedenle, dünya geneline bakıldığında zaman, muhasebe ve denetim şirketleri, muhasebe meslek kuruluşları, tüm şirketlerdeki muhasebe çalışanları, muhasebe danışmanları, muhasebe yazılım sağlayıcıları ve muhasebe blogcularından oluşan muhasebe ekosisteminde geniş ölçüde benimsendiği görülmektedir.

5. MUHASEBE MESLEĞİNDE SOSYAL MEDYA KULLANIMINA YÖNELİK BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Bu çalışmada Türkiye’de muhasebe alanında sosyal medya kullanımını incelenmiştir. Bu bağlamda önce araştırmanın amacı, kapsamı ve metodolojisi açıklanmış, daha sonra araştırmanın bulguları ortaya konulmuştur.

5.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Türkiye’de muhasebe alanında sosyal medya kullanımını ortaya koymak bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği’ne (TÜRMOB) kayıtlı 77 odanın ve Kamu Gözetimi Kurumu tarafından Mart 2019 tarihi itibarıyla yetkilendirilmiş bulunan 274 bağımsız denetim şirketinin web siteleri ve sosyal medya hesapları (Facebook, Twitter ve Instagram) incelenmiştir. Sahte hesapların bulunma ihtimaline karşılık, çalışmaya yalnızca web sayfalarında yer alan bağlantılardaki sosyal medya hesapları dâhil edilmiştir.

Araştırmada ayrıca, muhasebe alanında genel bilgilendirme amaçlı olarak oluşturulmuş sosyal medya hesapları ele alınmış, sosyal ağlarda en yüksek takipçi sayısı olan dört muhasebe topluluğunda paylaşılan gönderilerin muhasebe bilgisi açısından niteliği ve mesleki yansımaları ortaya konulmuştur.

5.2. Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmada içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. Nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan içerik analizi, metinlerin bazı özelliklerini sayısal olarak belirten bir analiz yöntemi olup materyalin nitel analizi ve istatistiksel sonuçları arasında köprü görevi görmektedir. İçerik analizinin temel amacı elde edilen verileri açıklamak, veriler arasında ilişki kurmak ve yorumlamaktır.

5.3. Araştırmanın Bulguları

Muhasebe mesleğinin en önemli özelliklerinden biri yasal düzenlemelerin belirli zaman dilimlerinde yerine getirilmesi zorunluluğu ve bu değişikliklerin takibidir. Bu bağlamda güncel paylaşımlar mesleki açıdan önemlidir. Sosyal medya hesaplarının biçim ve işlevlerine yönelik olarak yapılan değerlendirmelerde dört başlık altında incelenmiştir:

- İçerik
- Güncellik
- Etkileşim
- Bilgilendirme

Araştırma kapsamında yer alan SMMM Odalarının Facebook hesaplarından yaptıkları paylaşımlar incelenmiş, Twitter ve Instagram hesaplarının yalnızca olup olmadığına bakılmıştır. Araştırma

kapsamındaki hesaplara SMMM Odaları'nın ve bağımsız denetim şirketlerinin web sayfalarındaki bağlantılardan ulaşılmıştır.

5.3.1. Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odaları'nın Sosyal Medya Kullanımlarına İlişkin Bulgular

Araştırma sonucunda, TURMOB'a kayıtlı 77 odadan 21 tanesinin sosyal medya hesabının bulunduğu görülmüştür. Araştırma bulgularına göre sosyal medyayı kullanan SMMMO odalarının tamamının Facebook hesabı vardır ve %27'lik aktif kullanım oranıyla Facebook, sosyal medya platformları içinde birinci sıradadır. Facebook'u %16'lık aktif kullanım oranıyla Twitter takip etmektedir. Instagram hesabı ise sadece 3 oda tarafından aktif olarak kullanılmaktadır.

Bazı Odaların web sayfalarında Facebook ve Instagram linki bulunmakta, ancak bu link ya hiç çalışmamakta ya da Odanın web sayfasına, bir duyuruya, vb. yönlendirilmektedir. SMMM odalarının sosyal medya kullanımlarına ilişkin genel bir çerçeve Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odaları'nın Sosyal Medya Kullanımının Genel Görünümü

SMMM ODASI	WEB SAYFASI	FACEBOOK						DİĞER	
		TAKİPÇİ SAYISI	WEB ADRESİ	LOGO	GÜNCELLEME	SOSYAL PAYLAŞIM	DUYURU	TWITTER	INSTAGRAM
ANKARA	Güncel	5.335	Var	Var	Güncel	Var	Var	Aktif	Yok
ANTALYA	Güncel	1.291	Var	Var	Güncel	Var	Var	Yok	Yok
BİTLİS	Değil	93	Var	Var	Güncel	Var	Yok	Pasif	Yok
BODRUM	Güncel	722	Var	Var	Güncel	Var	Var	Pasif	Yok
ÇANAKKALE	Güncel	1.090	Var	Var	Güncel	Var	Var	Aktif	Yok
ÇORLU	Güncel	46	Var	Var	Değil	Var	Yok	Yok	Yok
DENİZLİ	Güncel	549	Var	Var	Güncel	Var	Var	Pasif	Var
EDİRNE	Değil	627	Var	Var	Değil	Var	Yok	Pasif	Yok
ERZURUM	Güncel	377	Var	Var	Değil	Var	Yok	Aktif	Yok
ESKİŞEHİR	Güncel	2.612	Var	Var	Güncel	Var	Var	Aktif	Yok
MANAVGAT	Güncel	739	Var	Var	Güncel	Var	Var	Pasif	Yok
MUĞLA	Güncel	449	Var	Var	Güncel	Var	Var	Yok	Yok
GAZİANTEP	Güncel	2.220	Var	Var	Güncel	Var	Yok	Aktif	Yok
İSTANBUL	Güncel	25.585	Var	Var	Güncel	Var	Var	Aktif	Yok
İZMİR	Güncel	6.327	Var	Var	Güncel	Var	Yok	Aktif	Var
KASTAMONU	Güncel	353	Var	Var	Güncel	Var	Yok	Pasif	Yok
MERSİN	Güncel	3.053	Var	Var	Değil	Var	Yok	Aktif	Var
ORDU	Güncel	451	Var	Var	Güncel	Var	Var	Aktif	Var
SAKARYA	Güncel	289	Var	Var	Değil	Yok	Yok	Pasif	Yok
SIVAS	Değil	1.241	Var	Var	Değil	Yok	Yok	Yok	Yok
ZONGULDAK	Değil	472	Var	Var	Değil	Yok	Yok	Yok	Yok
TOPLAM		53.921							

Sosyal medya hesaplarının içerik, etkileşim, güncellik ve bilgilendirme açılarından değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan bulgular aşağıda verilmektedir.

- **İçerik:** Sosyal medya hesabı olan bütün odalar bu hesaplarda logolarını ve web sayfası bilgilerini paylaşmaktadır. Odaların ancak %48'i meslekle ilgili güncel duyurular ve bilgilendirmeler için sosyal medyayı kullanmaktadır. Ayrıca, büyük kısmının sosyal içeriklere yer verdiği görülmüştür. Örneğin, 8 Mart Kadınlar Günü ve 18 Mart Çanakkale Zaferi çeşitli görsellerle kutlanmıştır. Bazı Odalar sosyal medyayı sadece sosyal paylaşım amaçlı kullanmakta, verilen yemekler, yapılan kutlamalar gibi organizasyon görselleri dışında paylaşımlara yer vermemektedir.

- **Etkileşim:** Araştırma sonuçlarına göre sosyal medya ağlarından Facebook'u en aktif kullanan oda İstanbul SMMM Odası'dır. İkinci sırada İzmir SMMMO, üçüncü sırada Ankara SMMMO bulunmaktadır. Takipçi sayısı en yüksek oda 25.585 takipçi ile İstanbul SMMM Odası'dır. Tablo 2'de en aktif SMMM Odalarının Facebook hesaplarındaki takipçi sayıları yer almaktadır.

Facebook gönderilerine yapılan yorumlar ve paylaşımlar incelendiğinde aktif kullanılan SMMM Odalarına ait sosyal medya hesaplarının etkileşiminin de yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 2. Facebook'u En Aktif Kullanan Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odaları

SMMM ODASI	TAKİPÇİ SAYISI
İSTANBUL	25.585
İZMİR	6.327
ANKARA	5.335
MERSİN	3.053
ANTALYA	1.291
SİVAS	1.241
ÇANAKKALE	1.090

- **Güncellik:** SMMM Odaları duyuru yapmak için sosyal medyayı çok aktif kullanmamaktadır. Web sayfası güncel olan Odaların sosyal medya hesaplarındaki paylaşımları da genellikle güncel olmaktadır. Bu bağlamda İnternetin aktif kullanımı ile sosyal medya ağlarının kullanımı arasında doğrusal bir ilişki olduğu söylenebilir. Facebook hesapları aktif olan Odalar güncel duyuruları çok hızlı paylaşmaktadır. Sosyal medya hesaplarında eş zamanlı veri paylaşımı mümkündür ancak bu özellik hiçbir Oda tarafından aktif olarak kullanılmamaktadır.

- **Bilgilendirme:** Sosyal medya hesaplarını bilgilendirme ve duyuru amaçlı kullanan SMMM Odaları özellikle eğitim, seminer, süre uzatımı ve yasal düzenlemelere ilişkin gönderileri paylaşmaktadır. Bu bağlamda İstanbul SMMMO, İzmir SMMMO, Ankara SMMMO, Mersin SMMMO, Antalya SMMMO, Sivas SMMMO ve Çanakkale SMMMO bilgilendirmeleri en güncel olan Odalardır. Bu Odaların aynı zamanda en çok takipçisi olan Odalar olduğu göz önünde bulundurulduğunda, güncel bilgilendirme ile takipçi sayısı arasında doğrusal bir ilişki olduğu söylenebilir.

5.3.2. Bağımsız Denetim Şirketlerinin Sosyal Medya Kullanımlarına İlişkin Bulgular

Kamu Gözetimi Kurumu tarafından Mart 2019 tarihi itibarıyla yetkilendirilmiş bulunan 274 bağımsız denetim şirketinin web siteleri ve sosyal medya hesaplarının incelenmesi sonucunda ortaya çıkan bulguların genel çerçevesi Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Bağımsız Denetim Şirketlerinin Sosyal Medya Hesaplarının Genel Görünümü

DENETİM ŞİRKETİ	WEB SAYFASI	FACEBOOK						DİĞER	
		TAKİPÇİ SAYISI	WEB ADRESİ	LOGO	GÜNCELLEME	SOSYAL PAYLAŞIM	DUYURU	TWITTER	INSTAGRAM
KPMG	Güncel	69.338	Var	Var	Güncel	Var	Var	Aktif	Var
DELOITTE	Güncel	42.324	Var	Var	Güncel	Var	Var	Aktif	Var
PwC	Güncel	5.490	Var	Var	Güncel	Var	Var	Aktif	Var
DENETİM TURKEY	Değil	5.197	Var	Var	Değil	Yok	Yok	Aktif	Yok
MAZARS DENGE	Güncel	3.371	Var	Var	Güncel	Var	Var	Aktif	Var
GÜNCEL	Güncel	1.107	Var	Var	Güncel	Yok	Var	Aktif	Var
ÇÖZÜM	Değil	882	Var	Var	Değil	Var	Yok	Aktif	Var
GÜRELİ	Güncel	761	Var	Var	Güncel	Yok	Var	Aktif	Yok
YÖNTEM	Güncel	649	Var	Var	Güncel	Var	Var	Aktif	Yok
YORUM	Güncel	562	Var	Var	Güncel	Var	Var	Pasif	Yok
ADAY	Değil	530	Var	Var	Değil	Yok	Yok	Yok	Yok
ERCİYES	Değil	530	Var	Var	Güncel	Yok	Yok	Pasif	Yok
BDO DENET	Güncel	508	Var	Var	Güncel	Var	Var	Aktif	Var
MOORE STEPHENS	Güncel	459	Var	Var	Güncel	Var	Var	Aktif	Yok
HİSAR	Güncel	432	Var	Var	Güncel	Var	Var	Yok	Yok
AKSİS	Güncel	426	Var	Var	Değil	Yok	Yok	Aktif	Yok
CONSULTA	Değil	398	Var	Var	Değil	Yok	Yok	Yok	Yok
KÖKER	Değil	398	Var	Var	Değil	Yok	Yok	Pasif	Yok
YILDIZLAR	Güncel	346	Var	Var	Değil	Yok	Yok	Yok	Yok
İNOVATİF	Değil	295	Var	Var	Değil	Yok	Yok	Pasif	Var
FİNANSAL EKSEN	Değil	262	Var	Var	Güncel	Var	Yok	Aktif	Var
YORDAM	Güncel	253	Var	Var	Güncel	Var	Var	Aktif	Yok
DENETÇİLER	Değil	199	Var	Var	Değil	Yok	Yok	Pasif	Yok
VİZYON	Değil	186	Var	Var	Değil	Yok	Yok	Pasif	Yok
ARILAR	Güncel	168	Var	Var	Değil	Yok	Yok	Pasif	Yok
ALFA	Değil	160	Var	Var	Değil	Yok	Yok	Yok	Yok
RÖNESANS	Değil	147	Var	Var	Değil	Yok	Yok	Pasif	Yok
AC	Değil	33	Var	Var	Değil	Yok	Yok	Pasif	Yok
AREN	Değil	25	Var	Var	Değil	Yok	Yok	Pasif	Yok
AAC	Değil	19	Var	Var	Değil	Yok	Yok	Yok	Yok
PÜR	Değil	14	Var	Var	Değil	Yok	Yok	Pasif	Yok
ETKEN	Değil	11	Var	Var	Değil	Yok	Yok	Yok	Yok
TOPLAM		135.480							

Sosyal medya ağlarının muhasebe alanında kullanımı bağımsız denetim şirketleri açısından değerlendirildiğinde en aktif kullanan şirketlerin KPMG, Deloitte ve PwC olduğu görülmüştür. Kamu

Gözetimi Kurumu tarafından Mart 2019 itibariyle yetkilendirilen 274 bağımsız denetim şirketinden 32'sinin (%12) aktif olarak kullandıkları sosyal medya hesabı vardır.

Bağımsız denetim şirketlerinin sosyal medya hesaplarının içerik, etkileşim, güncellik ve bilgilendirme açılarından değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan bulgular aşağıda verilmektedir.

- **İçerik:** Sosyal medya hesapları içerik açısından değerlendirildiğinde web adresi ve logo kullanımının bütün şirketlerde yer aldığı görülmektedir. Paylaşımların içeriklerine bakıldığında, bilgi paylaşımı, markalaşma - pazarlama ve sosyalleşme hedeflerine yönelik oldukları görülmüştür. Kutlama ve sosyal paylaşımlara yerel şirketler daha çok yer vermektedir. Bağımsız denetim şirketlerinin pek çoğunun sosyal medyaya yatırım yapmadığı görülmektedir. Birçoğunda aynı tanıtım görselleri bulunmaktadır.

- **Etkileşim:** Sosyal medya hesaplarında yapılan gönderilere yapılan yorumlar ve beğeniler etkileşim olarak yorumlanmaktadır. Takipçi sayısı ve güncellik ile etkileşim arasındaki doğrusal bir ilişki tespit edilmiştir. Bir başka ifadeyle, güncellik arttıkça, takipçi sayısı artmakta, bu da etkileşimi arttırmaktadır.

- **Güncellik:** 32 şirketten yalnızca 14'ünün sosyal medya hesabı günceldir. Takipçi sayısı fazla olan şirketlerin sosyal medyayı daha aktif kullanarak güncel bilgi paylaşımına daha fazla önem verdiği görülmüştür.

5.3.3. Genel Bilgilendirme Amaçlı Sosyal Medya Hesaplarına İlişkin Bulgular

Genel bilgilendirme amaçlı sosyal medya hesaplarının incelenmesi sonucunda, dört hesabın ön plana çıktığı görülmüştür. Bu hesaplar ve takipçi sayıları Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: Genel Bilgilendirmeye Yönelik Topluluk Hesapları

SOSYAL MEDYA HESABI	TAKİPÇİ SAYISI
Muhasebe Bilenler Topluluğu	95.052
Bana Muhasebe Öğret	42.031
Güncel Vergi ve Muhasebe Uygulamaları	17.000
İnşaat İşlerinde Vergi ve Muhasebe Uygulamaları Platformu	3.396
TOPLAM	157.479

Bu hesapların içerik, etkileşim, güncellik ve bilgilendirme açılarından değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan bulgular aşağıda verilmektedir.

- **İçerik:** Kapalı olarak kurulan bu gruplara üyelik gerekmektedir. Muhasebe Bilenler Topluluğu ve Bana Muhasebe Öğret en fazla takipçisi olan hesaplardır. Kurumsal hesaplardan farklı olarak bu hesaplar moderatörler tarafından yönlendirilmektedir. Mesleki bilgi paylaşımı ve güncellik açısından oldukça aktif olan bu hesaplarda kullanıcılar uygulamada karşılaştıkları sorunları paylaşarak çözüm

aramaktadır. Takipçiler sorulara veya çözüm önerilerine yorum yapmakta ve yol göstermektedirler. Muhasebe Bilenler Topluluğu'nun bir yıllık takibi sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

- Bu hesaplarda paylaşımlar moderatör onayından geçmektedir. Üyeler gönderilere yorum yapabilmektedir ancak gönderi paylaşımı için onay gerekmektedir.
- Mesleki bilgi paylaşımında en çok SGK işlemleri sorulmaktadır.
- Mükelleflerden gelen belgeler ve sorunlar ile ilgili görseller paylaşılmaktadır.
- SGK teşvikleri, poşet beyannamesi ve devlet teşvikleri ile ilgili konular, hakkında bilgi talebi olan en güncel paylaşımlardır.
- Beyanname süreleri, şirket kuruluş, kapanış ve tasfiye işlemleri, düzeltme beyannameleri, Ba-Bs formları, paylaşımların yoğunlaştığı konulardır.
- TÜRMÖB'a yönelik eleştiriler yer almaktadır.
- Sosyal paylaşımlar, mesleki başarı paylaşımları, meslek mensuplarının yaşadıkları iş yoğunluğu ve sıkıntılara yönelik paylaşımlar ve iş ilanları da zaman zaman yer almaktadır.

Yapılan yorumlar üzerinde herhangi bir kontrol mekanizmasının olmaması, bu hesaplarda paylaşılan bilgilerin niteliği konusunda soru işaretleri oluşturmaktadır. Üyeler kendi bilgi ve deneyimlerini paylaşmaktadır. Bu bağlamda paylaşılan bilgiler çoğunlukla öznel, niteliği ve doğruluğu yoruma açıktır.

- **Etkileşim:** Sosyal medya ve muhasebe konusunda etkileşimin en yüksek olduğu platformlardır. Sorulara verilen cevaplar ya da paylaşımlara yapılan yorumlarla üyeler arası etkileşim üst seviyede gerçekleşmektedir.

- **Güncellik:** Sosyal medya ve muhasebe konusunda güncel bilgi paylaşımının en aktif olduğu sosyal medya hesaplarıdır.

5.3.4. Diğer Bulgular

Sosyal medya hesapları bulunan SMMM Odalarının web sayfalarının içeriklerinin incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. SMMM Odaları'nın Web Sayfalarının İçeriği

İÇERİK	FREKANS		ORAN	
	VAR	YOK	VAR	YOK
EĞİTİM	35	39	% 47	% 53
DUYURU	34	40	% 46	% 54
ON-LINE İŞLEMLER	37	37	% 50	% 50
MEVZUAT	31	43	% 42	% 58
ÖNERİ-İSTEK	11	63	% 15	% 85
SORU-CEVAP	1	73	% 1	% 99
RAPOR/MALİ TABLO	27	47	% 36	% 64
RESMİ GAZETE	27	47	% 36	% 64
SİCİL GAZETESİ	14	60	% 19	% 81
PRATİK BİLGİLER	4	70	% 5	% 95
GİB	37	37	% 50	% 50
SGK	20	54	% 27	% 73

İŞ-KUR	8	66	% 11	% 89
TÜRMOB	50	24	% 68	% 32
TESMER	55	19	% 74	% 26
İNSAN KAYNAKLARI	19	55	% 26	% 74
TOPLAM	405	769		

Meslek mensuplarının, aday meslek mensuplarının veya sektör çalışanlarının muhasebe ile ilgili bilgi ihtiyaçlarını, arama motorlarından önce buldukları bölgedeki SMMM Odasının web sayfasından karşılayabilmeleri gerekir. Ancak araştırma bulguları, SMMM Odalarının web sayfalarının bu konuda yetersiz olduğunu göstermektedir.

SMMM Odalarının çoğu, staj (TESMER %74) ve TÜRMOB (%68) konusunda her türlü bilgiye web sayfalarında yer vermektedir. Gelir İdaresi Başkanlığı (%50), Sosyal Güvenlik Kurumu (%27) gibi kurumlara da bazı Odaların web sayfalarından doğrudan bağlanılabilmektedir.

Sosyal medya hesabı bulunan Odaların %50'sinde, meslek mensupları her türlü ödeme işlemlerini web sayfalarından on-line olarak yapabilmektedir. Eğitim ve güncel duyurulara ait bilgilerin web sayfalarında bulunma oranı oldukça düşüktür. SMMM Odalarının en azından beyanname sürelerine ilişkin güncel tarih bilgisini İnternet üzerinden üyeleriyle paylaşmaları faydalı olacaktır.

Mevzuat bilgisi meslek mensuplarının en çok gereksinim duyduğu bilgidir. Odaların %42'sinde güncel mevzuata yer verilmiştir. %58'inde ise mevzuat bağlantısı ya aktif değildir ya da bilgiler güncellenmemiştir. Faaliyet raporlarını ve mali tablolarını paylaşan Odaların oranı %36'dır. Öneri ve istek formu sadece 11 Odada vardır. Bu Odalara test amaçlı bir öneride bulunulmuş, hiçbirinden geri dönüş alınmamıştır. Etkileşimli soru – cevap formu olan tek bir SMMM Odası vardır ancak yapılmış olan yorumlardan sorulara yanıt verilmediği anlaşılmıştır. SMMM Odalarının cep telefonu uygulamasının olup olmadığı kontrol edilmiş, iki odanın mevcut aktif uygulamasının olduğu görülmüştür.

Pratik bilgiler bağlantısı 4 Odada aktiftir ve pratik mesleki bilgi paylaşımı yapılmaktadır. Web siteleri, insan kaynaklarına ilişkin faaliyetler için odaların %26'sı tarafından kullanılmaktadır. Bu kapsamda özgeçmiş hazırlama, eleman ihtiyacı gibi güncel içerikler sunulmaktadır.

Endüstri 4.0 gündemdeyken bazı SMMM Odalarının henüz web sitelerinin bile olmaması tartışılmalıdır. Bilgi paylaşımı doğru kanallardan yapılmadığında paylaşılan bilginin kalitesi ve doğruluğu kontrol edilemez. Dolayısıyla, meslek mensuplarının bilgi gereksinimlerinin doğru kanallardan karşılanması bağlamında SMMM Odaları sorumluluklarının bilincine varmak ve gerekli adımları atmak zorundadır.

6. SONUÇ

İş performansını ölçmenin dili ve bilimi olan muhasebe, içinde bulunduğu iş ortamıyla sürekli

uyum içinde olmak zorundadır. Sosyal medyada yer almamak adeta “var olmamak” anlamına geldiği için, sosyal medyanın aktif ve stratejik bir şekilde kullanılması işletmeler açısından bir zorunluluk haline gelmiştir. Dolayısıyla, yaşamın her alanına nüfuz eden sosyal medyaya muhasebe mesleğinin kayıtsız kalması düşünülemez.

SMMM Odaları, bağımsız denetim şirketleri ve genel bilgi paylaşımı platformlarının incelenmesi sonucunda, ülkemizde muhasebe alanında sosyal medyanın yeteri kadar aktif ve etkin bir şekilde kullanılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Döviz kurlarından mevzuat değişikliğine, beyanname sürelerinden teşvik düzenlemelerine kadar her konuda hızlı ve doğru bilgiye erişim, mesleki uygulamalar açısından çok önemlidir. Bu bağlamda, muhasebe meslek mensuplarının doğru bilgiye erişimini sağlayacak sosyal medya hesaplarının doğru şekilde yönetilmesi gerekir. SMMM Odaları sosyal medyayı daha aktif kullanarak mesleki bilgi paylaşımında öncü olabilir. Türkiye de gençler zamanlarının büyük bölümünü sosyal medyada geçirmektedir. Mesleğe yeni atılan genç meslek mensupları için sosyal medya bir e-egitim ortamına dönüştürülebilir. Sosyal medya kanalıyla mesleki farkındalık yaratmak mümkündür. Muhasebe, doğası gereği yoğun çalışma gerektiren ve stresli bir meslek alanıdır. Meslek mensuplarının sosyal medya aracılığıyla sorunlarını doğrudan meslek odaları ile paylaşmaları ve bazı konularda yalnız olmadıklarını hissetmeleri mesleki tükenmişliği azaltabilir. Sosyal medyanın sunduğu bu fırsatlar doğrultusunda meslek odalarının büyük kısmının hem web sitelerini hem de sosyal medya hesaplarını oluşturmaları ya da revize etmeleri gerekmektedir.

Bağımsız denetim şirketlerinin, bilgi paylaşımı ve pazarlama - markalaşma hedefleri doğrultusunda sosyal medyayı daha aktif ve etkin kullanıyor olmaları beklenirken, çıkan sonuçlar şaşırtıcıdır. Özellikle yerel bağımsız denetim şirketlerinin sosyal medya kullanımlarını geliştirmeleri gerekmektedir. Genel bilgi paylaşımı amaçlı sosyal medya platformları, zaten yalnızca sosyal medya üzerinden faaliyet gösterdikleri için güncellikleri ve etkileşimleri yüksektir.

Bu çalışmanın kısıtı, araştırmanın SMMM Odaları, bağımsız denetim şirketleri ve genel bilgi paylaşımı amaçlı platformlarla sınırlı tutulmasıdır. Muhasebe ve denetim alanında faaliyet gösteren diğer işletmeler, kurum ve kuruluşların dâhil edileceği bir araştırmayla daha kapsamlı sonuçlar elde edilebilir.

KAYNAKÇA

- Akıncı Vural, Z. B. ve M. Bat. 2010. “Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma”, Journal of Yasar University, 20 (5).
- Aydoğan, F. ve A. M. Kırık. 2012. “Alternatif Medya Olarak Yeni Medya”, Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 18.

- Başlar, G. 2013. “Yeni Medyanın Gelişimi ve Dijitalleşen Kapitalizm”, Akademik Bilişim Konferansı, 23-25 Ocak 2013, Antalya.
- Bercovici, J. 2010. “Who Coined Social Media? Web Pioneers Compete for Credit”, Forbes. <http://www.significancesystems.com/wp-content/uploads/2014/01/Who-Coined-Social-Media-Web-Pioneers-Compete-for-Credit-Forbes.pdf> (Erişim Tarihi: 20. 04. 2019).
- Bloomberg. 2012. “Netflix CEO Hastings Faces SEC Action over Facebook Post”. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2012-12-06/netflix-ceo-hastings-faces-sec-action-over-facebook-post> (Erişim Tarihi: 18. 01. 2019).
- Blossom, J. 2009. Content Nation: Surviving and Thriving as Social Media Changes Our Work, Our Lives, and Our Future, Wiley Publishing, Inc., Indianapolis.
- Castells, M. 2001. The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society, Oxford University Press, New York.
- Debreceny, R. S. 2015. “Social Media, Social Networks, and Accounting”, Journal of Information Systems, 29 (2).
- Edvinsson, L. 2013. “IC 21: Reflections from 21 Years of IC Practice and Theory”, Journal of Intellectual Capital, 14 (1).
- Eschenbrenner, B., F. F-H. Nah ve V. R. Telaprolu. 2015. “Efficacy of Social Media Utilization by Public Accounting Firms: Findings and Directions for Future Research”, Journal of Information Systems, 29 (2).
- Hazar, M. 2011. “Sosyal Medya Bağımlılığı - Bir Alan Çalışması”, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Bahar (32).
- Kaplan, A. M. ve M. Haenlein. 2010. “Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media”, Business Horizons, 53.
- Kiron, D., D. Palmer, A. N. Phillips ve N. Kruschwitz. 2012. “What Managers Really Think About Social Business”, MIT Sloan Management Review, 53 (4).
- Kurtel, K. 2008. “Web’in Geleceği: Anlamsal Web”, Ege Akademik Bakış, 8 (1).
- Nair, M. 2011. “Understanding and Measuring the Value of Social Media”, The Journal of Corporate Accounting & Finance, March/April.
- Prokofieva, M. 2015. “Twitter-Based Dissemination of Corporate Disclosure and the Intervening Effects of Firms’ Visibility: Evidence from Australian Listed Companies”, Journal of Information Systems, 29 (2).

Ployhart, R. E. 2012. "Social Media in the Workplace: Issues and Strategic Questions", SHRM Foundation Executive Briefing. <http://www.shrm.org/about/foundation/products/Documents/Social%20Media%20Briefing-%20FINAL.pdf> (Erişim Tarihi: 10. 01. 2019).

Türker, M. 2018. "Dijitalleşme Sürecinde Küresel Muhasebe Mesleğinin Yeniden Şekillenmesine Bakış", Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 20 (1).

Van Dijk, J. 2006. The Network Society: Social Aspects of New Media, SAGE Publications, London.

<https://www.omnicoreagency.com/twitter-statistics/> (Erişim Tarihi: 15. 04. 2019).

<https://www.omnicoreagency.com/linkedin-statistics/> (Erişim Tarihi: 15. 04. 2019).

<https://www.omnicoreagency.com/facebook-statistics/> (Erişim Tarihi: 15. 04. 2019).

<https://www.omnicoreagency.com/instagram-statistics/> (Erişim Tarihi: 15. 04. 2019).

<https://dijilopedi.com/2019-turkiye-internet-kullanim-ve-sosyal-medya-istatistikleri/>(Erişim Tarihi: 15. 04. 2019).

MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ ÖRGÜTSEL BAĞLILIKLARININ İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ*

Arş. Gör. Tuba BORA KILINÇARSLAN^{T**}

Doç. Dr. Rüyam KÜÇÜKSÜLEYMANOĞLU^{***}

Araştırma Makalesi/ Research Article

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Aralık 2019; 21(4); 1078-1090

ÖZ

1078

Bu çalışmanın amacı, Bursa Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası'na kayıtlı muhasebe meslek mensuplarının örgütsel bağlılıklarının iş tatmini üzerinde etkisi olup olmadığını tespit etmektir. Çalışmada Meyer ve Allen tarafından geliştirilen üç alt boyutlu (duygusal, devam ve normatif) 18 maddeli Örgütsel Bağlılık Ölçeği ve iki alt boyuttan (içsel ve dışsal) oluşan 20 maddeli Minnesota İş Tatmin Ölçeği kullanılmıştır. Çalışmaya 342 muhasebe meslek mensubu katılmış, veriler SPSS 23 paket programında analiz edilmiştir. Örgütsel bağlılığın iş tatmini üzerinde etkisi olup olmadığını tespit etmek amacıyla Çoklu Regresyon Analizi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda duygusal bağlılığın içsel ve dışsal tatmin üzerinde pozitif yönlü bir etkisi olduğu, devam bağlılığının içsel ve dışsal tatmin üzerinde negatif yönlü bir etkisi olduğu, normatif bağlılığın ise dışsal tatmin üzerinde pozitif yönlü bir etkisinin olduğu, içsel tatmin üzerinde ise etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Meslek Mensupları, Örgütsel Bağlılık, İş Tatmini

JEL Sınıflandırması: M41, D23, J28

THE EFFECT OF ACCOUNTANTS' ORGANIZATIONAL COMMITMENT ON THEIR JOB SATISFACTION

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the effect of accountants' organizational commitment on their job

* Makale gönderim tarihi: 22.07.2019, kabul tarihi: 18.11.2019.

Bu çalışma 18-20 Nisan 2019 tarihleri arasında İzmir Demokrasi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından düzenlenen 4. Lisansüstü İşletme Öğrencileri Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulmuş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

** Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, tubabora@uludag.edu.tr, orcid.org/0000-0001-9258-3829.

*** Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, ruyamk@uludag.edu.tr, orcid.org/0000-0003-3540-2117

Atıf: Bora Kılınçarslan, T. ve Küçüksüleymanoğlu, R. (2019). Muhasebe meslek mensuplarının örgütsel bağlılıklarının iş tatmini üzerindeki etkisi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21 (4), 1078-1090. <http://dx.doi.org/10.31460/mbdd.595028>.

satisfaction. These accountants are registered with the Bursa Chamber of Certified Public Accountants and work connected with an employer. In this study, two questionnaires were used. First one is Organizational Commitment Questionnaire (OCQ) consisting of 18-item and three sub-dimensions (affective, continuance and normative) developed by Meyer and Allen. Second one is Minnesota Satisfaction Questionnaire (MSQ) consisting of 20-item and two sub-dimensions (intrinsic and extrinsic). A total of 342 accountants participated in this study and the data were analyzed in SPSS 23 package program. Multiple Regression Analysis was used to determine whether the effect of organizational commitment on job satisfaction. As a result of the study, it has been determined that affective commitment has a positive effect on intrinsic and extrinsic satisfaction, that continuance commitment has a negative effect on intrinsic and extrinsic satisfaction. Normative commitment has a positive effect on extrinsic satisfaction but it has no effect on intrinsic satisfaction.

Keywords: Accountants, Organizational Commitment, Job Satisfaction

JEL Classification: M41, D23, J28

1. GİRİŞ

Daralan piyasa ve artan rekabet ortamında örgütlerin ayakta kalabilmesi ve diğer örgütlerle rekabet edebilmesi örgüt çalışanlarına bağlıdır. Çalışanlar çalıştıkları örgütün misyon, vizyon, amaç ve hedeflerini özümseyip, örgütün değerleriyle uyumlu olarak çalıştıkları takdirde örgütlerin başarısı kaçınılmaz olmaktadır.

Çalışanların amaç ve hedeflerinin örgütün amaç ve hedefleriyle örtüşmesi durumunda çalışanların örgüte bağlılıkları artmaktadır. Örgüte bağlılığı artan çalışanların motivasyonu yükselmekte, örgütteki verimliliği ve performansı artış göstermektedir. Performansı artan çalışanların ise başarısı ivme kazanmakta, terfi alma olanağı artmakta ve ücretinde artış meydana gelebilmektedir. Böylelikle çalışanların iş tatmini artmaktadır. Örgütsel bağlılığı ve iş tatmini artan çalışanlar örgütlere daha faydalı olabilmektedir. Dolayısıyla çalışanlar örgütlerin etkili, etkin ve verimli olmasında önemli bir yere sahiptir.

Örgütsel bağlılık ile iş tatmini arasında karşılıklı bir etkileşim olduğu, örgütsel bağlılığın iş tatminini etkilediği, iş tatmininin de örgütsel bağlılığı etkilediği yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde üretim, telekomünikasyon, konaklama işletmeleri gibi özel sektör çalışanlarının, sağlık çalışanlarının, öğretmenlerin, banka çalışanlarının örgütsel bağlılıkları ile iş tatmini arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalara rastlamak mümkündür. Ancak muhasebe meslek mensuplarının örgütsel bağlılıklarının iş tatmini üzerinde etkisi olup olmadığını gösteren bir çalışmaya rastlanamamıştır.

Ülkemizde muhasebe meslek mensupları, 3568 sayılı yasaya dayanarak ruhsatını almış serbest muhasebeci mali müşavirlerden (SMMM) ve yeminli mali müşavirlerden (YMM) oluşmaktadır. Serbest muhasebeci mali müşavirler ve yeminli mali müşavirler kendi bürolarını açarak bağımsız

çalışabileceği gibi, özel sektöre ait firmalarda, SMMM/YMM bürolarında ve bağımsız denetim kuruluşlarında da bağımlı olarak iş akdi ile çalışabilmektedirler. Diğer bir ifadeyle, bağımsız çalışan muhasebe meslek mensupları kendi iş yerlerinde çalışırken, bağımlı çalışan muhasebe meslek mensupları kendi iş yerlerinde değil, bir işverene (örgüte) bağlı olarak mesleki faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu çalışmanın kapsamını, bir işverene (örgüte) bağlı olarak mesleki faaliyetini sürdüren (bağımlı çalışan) muhasebe meslek mensupları oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı ise, bağımlı çalışan muhasebe meslek mensuplarının örgütsel bağlılıklarının iş tatmini üzerinde etkisi olup olmadığını tespit etmektir.

2. ÖRGÜTSEL BAĞLILIK KAVRAMI VE MEYER VE ALLEN'İN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ÖLÇEĞİ

Psikoloji, sosyoloji, örgütsel davranış gibi birçok bilim dalının araştırma konusu olan örgütsel bağlılığa ilişkin literatürde çeşitli tanımlamalar yer almaktadır. O'Reilly (1989, 17) örgütsel bağlılığı, örgütün değerlerine inanmayı ve sadakat duymayı, örgütteki işlere katılmayı kapsayacak şekilde bireyin örgüte karşı kurduğu psikolojik bağ olarak tanımlamaktadır. Diğer bir ifadeyle örgütsel bağlılık, çalışanın çalıştığı örgüte karşı hissettiği bağın gücünü belirten ve insanın çalıştığı işe karşı tutum ve davranış türlerini açıklamaya çalışan bir kavramdır (Uygur 2009, 12). Miller'a (2003, 73) göre örgütsel bağlılık, çalışanın belirli bir örgütle ve örgütün amaçlarıyla özdeşleşmesi ve örgüt üyeliğini sürdürme arzusudur. Bir diğer deyişle bireyin kurumsal amaç ve değerleri kabul etmesi, bu amaçlara ulaşılması yönünde çaba sarf etmesi ve kurum üyeliğini devam ettirme arzusudur (Durna ve Eren 2005, 211). Meyer ve Allen'a (1991, 67) göre örgütsel bağlılık, çalışanın örgütle olan ilişkisini tanımlayan ve örgüt üyeliğine devam etme kararını içeren psikolojik bir durumdur.

Örgütsel bağlılığı ölçmek üzere kullanılan, uluslararası alanda geçerliliği ve güvenilirliği sınanmış çeşitli ölçekler bulunmaktadır. Literatürde en çok kullanılan örgütsel bağlılık ölçeği Meyer ve Allen (1991) tarafından geliştirilen ölçektir. Meyer ve Allen'a göre örgütsel bağlılık üç alt boyuta sahiptir. İlk boyut olan *duygusal bağlılık*, insanları örgüte duygusal olarak bağlayan ve bu örgütün üyesi olmaktan dolayı memnun olmalarını sağlayan, bireysel ve örgütsel değerler arasındaki bir uzlaşmadan ortaya çıkan bir olgudur (Wiener 1982, 424). Diğer bir ifadeyle duygusal bağlılık, çalışanların örgüte olan duygusal bağlılığını, örgütle özdeşleşmesini ve örgüte katılımını ifade eder (Anttila 2014, 8). Duygusal bağlılık genellikle yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi gibi kişisel özellikler, örgüt yapısı ve iş deneyimleri ile ilgilidir (Meyer ve Allen 1991, 69-70). İkinci boyut olan *devam bağlılığı*, çalışanın örgütte çalıştığı süre içerisinde harcadığı emek, zaman ve çaba ile edindiği statü, para gibi kazanımlarını örgütten ayrılmasıyla birlikte kaybedeceğini düşünmesi nedeniyle oluşan bağlılıktır (Obeng ve Ugboro 2003, 84). Devam bağlılığı, çalışanın örgütte yapmış olduğu kişisel yatırımlar

nedeniyle, o örgütte kalma isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu yatırımlar; mesai arkadaşlarıyla sosyal ilişkiler, emeklilik hakları, kıdem, kariyer ve bir örgütte uzun yıllar çalışmaktan dolayı elde edilen özel yeteneklerdir (Durna ve Eren 2005, 211-212). Üçüncü ve son boyut *olan normatif bağlılık* ise, örgütün çalışana yaptığı yatırımlardan sonra çalışanın örgütten ayrılmasının ahlaki açısından uygun olmayacağını düşünmesi nedeniyle oluşan bağlılıktır. Normatif bağlılık, çalışanın çalıştığı örgüte bağlılık göstermeyi bir görev olarak algılaması ve örgüte bağlılığın doğru olduğunu düşünmesi sonucu oluşmaktadır (Gül 2002, 45).

Meyer ve Allen (1991) tarafından geliştirilen üç boyutlu örgütsel bağlılık ölçeği, Wasti (2000) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçeğin her bir boyutu 6 maddeden oluşmakta ve ölçekte toplamda 18 madde yer almaktadır. Ölçeğin ilk 1 ila 6. maddeleri duygusal bağlılığı, 7 ila 12. maddeleri devam bağlılığını, 13 ila 18. maddeleri de normatif bağlılığı temsil etmektedir. Ölçek, 5’li Likert ölçeği olup, “1=Kesinlikle katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Tamamen katılıyorum” ifadelerinden oluşmaktadır.

3. İŞ TATMİNİ KAVRAMI VE MİNNESOTA İŞ TATMİN ÖLÇEĞİ

Literatürde iş tatminine ilişkin de çeşitli tanımlamalar yer almaktadır. En basit tanımıyla iş tatmini, insanların işleri ve işlerinin farklı yönleri ile ilgili neler hissettiğidir. Yani insanların işlerini sevmeleri (tatmin) ya da sevmemeleri (tatminsizlik) ile ilgilidir (Spector 1997, 2). Locke’a (1976) göre iş tatmini, kişinin iş ya da iş deneyimini değerlendirmesinden kaynaklanan memnuniyeti veya olumlu duygusal ifadesidir. Vroom (1982) ise iş tatminini, çalışanların mevcut işlerindeki rollerine karşı verdikleri duygusal tepkiler olarak tanımlamaktadır. Benzer bir şekilde, Siegel ve Lane (1982) iş tatminini, insanların işlerini beğenme derecesini tanımlayan duygusal bir tepki olarak ifade etmektedir.

İş tatmini konusunda literatürde çeşitli tanımlamalar olduğu gibi çeşitli ölçekler de mevcuttur. Weiss, Dawis, England ve Lofquist (1967) tarafından geliştirilen Minnesota İş Tatmin Ölçeği literatürde en yaygın olarak kullanılan iş tatmin ölçeğidir. Bu ölçek, içsel ve dışsal tatmin olmak üzere iki alt boyuta sahiptir. Bireyin örgütte yeteneklerini kullanabilmesi, başarıma hissinin oluşması, karar alma serbestliğinin olması, saygın bir statü elde etmesi vb. faktörler *içsel tatmini* oluştururken; ücret, terfi, çalışma koşulları, takdir edilme vb. faktörler *dışsal tatmini* oluşturmaktadır.

Weiss ve diğerleri (1967) tarafından geliştirilen Minnesota İş Tatmin Ölçeği, Baycan (1985) tarafından Türkçeye çevrilerek geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Ölçeğin uzun formu 100 maddeden, kısa formu 20 maddeden oluşmaktadır. Kısa formda yer alan 12 madde (1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 16 ve 20. maddeler) içsel tatmini, 8 madde (5, 6, 12, 13, 14, 17, 18 ve 19. maddeler) dışsal tatmini ifade etmektedir. Ölçek, “1=Hiç memnun değilim, 2=Memnun değilim, 3=Kararsızım, 4=Memnunum, 5=Çok memnunum” seçeneklerinden oluşan 5’li Likert ölçeğidir.

4. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Literatürde muhasebe meslek mensuplarının hem örgütsel bağlılıklarının hem de iş tatmininin çeşitli konularla ilişkisinin incelendiği çalışmalara rastlamak mümkündür. Özcan vd. (2016) muhasebe meslek mensuplarının duygusal zeka düzeylerinin örgütsel bağlılıkları üzerindeki etkisini, Demir ve Sezgin (2017) tükenmişlik düzeyleri ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi incelerken; Akın (2007) muhasebe meslek mensuplarının iş tatmini ile işten ayrılma eğilimi arasındaki ilişkiyi, Kayıhan vd. (2015) strese neden olan faktörlerle iş tatmini düzeyleri arasındaki ilişkiyi, Tanç (2016) iş tatmini üzerinde kontrol odağı etkisini, Erduru vd. (2017) mesleki tükenmişliğin iş tatmini üzerine etkisini, Karakaş vd. (2017) kişilik özelliklerinin iş tatmini ve mesleki bağlılıklarına etkisini, Mizrahi ve Özmutaf (2018) iş tatmininin işe bağlılığa etkisini, Büyükyılmaz vd. (2018) mesleki bağlılığın iş tatmini üzerindeki etkisini incelemiştirler. Çeşitli meslek gruplarında örgütsel bağlılık ve iş tatmini arasındaki ilişkiyi açıklayan çalışmaların bazıları ise aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Ata (2010), Kayseri il merkezinde faaliyette bulunan ticari banka çalışanlarının örgütsel bağlılıklarının iş tatmini üzerindeki etkisini araştırmıştır. Buna göre, duygusal bağlılığın ve normatif bağlılığın iş tatmini üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu ancak devam bağlılığının iş tatminini negatif olarak etkilediğini tespit etmiştir. Mathur ve Salunke (2013), Malanpur'daki üretim işletmelerinde çalışanların örgütsel bağlılıkları ile iş tatmini arasındaki ilişkiyi incelemiştirler. Bu iki değişken arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.

Çelen ve diğerleri (2013), Gülhane Askeri Tıp Fakültesi Eğitim hastanesinde görev yapan teknisyenlerin örgütsel bağlılığın iş tatmini üzerine etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre, iş tatmini üzerinde duygusal bağlılığın ve normatif bağlılığın anlamlı ve pozitif yönde bir etkisinin olduğunu, buna karşın devam bağlılığının iş tatmini üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını belirtmişlerdir. Srivastava (2013) özel bir şirkette çalışan orta düzey yöneticilerin iş tatminleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiyi incelemiş, iş tatmini ile örgütsel bağlılık arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Gangai ve Agrawal (2015), Hindistan'da özel bir şirkette çalışanların örgütsel bağlılığı ve iş tatmini arasındaki ilişki ile kadın ve erkek çalışanların örgütsel bağlılığı ve iş tatmini arasındaki ilişkiyi incelemiştirler. Devam bağlılığı ve normatif bağlılık ile iş tatmini arasında önemli bir ilişki olduğunu, kadın ve erkek çalışanlar arasında örgütsel bağlılık ve iş tatmini açısından bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

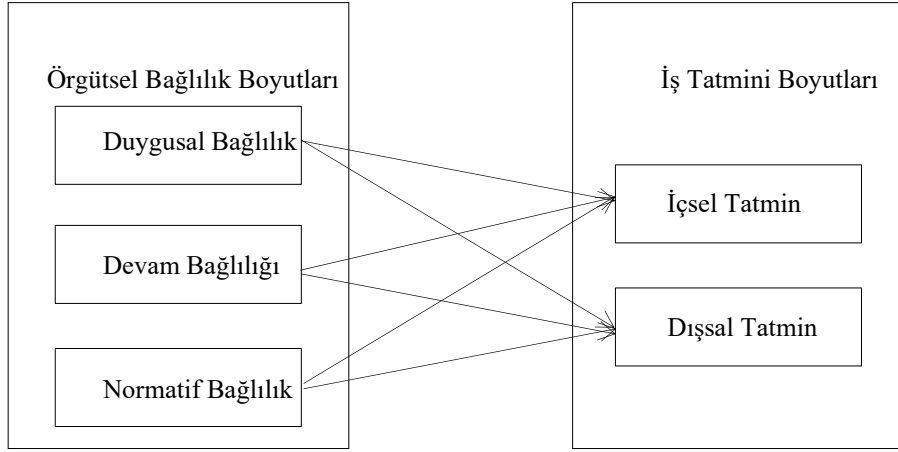
Hoş ve Oksay (2015), hemşirelerin örgütsel bağlılıkları ile iş tatmini arasındaki ilişkiyi incelemiştirler. Araştırma sonucunda örgütsel bağlılığın tüm boyutları ile iş tatmininin alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Alper Ay ve diğerleri (2015), elektrik-elektronik ve telekomünikasyon hizmetleri sunan bir şirketin çalışanlarının örgütsel bağlılıklarının iş tatmini üzerinde etkisi olup olmadığını araştırmışlardır. Duygusal bağlılık boyutunun iş tatmini üzerinde

etkisinin önemli olmadığı, devam bağlılığının iş tatminini negatif yönde etkilediği, normatif bağlılığın ise iş tatminini pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Aksoy ve diğerleri (2018), Türkiye'nin Güneydoğu bölgesi illerinde dört ve beş yıldızlı otel işletmelerinde çalışan personelin iş tatmini ve örgütsel bağlılık algıları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Duygusal ve normatif bağlılığın çalışan tatminiyle pozitif doğrusal, devam bağlılığı ile negatif doğrusal bir ilişkisinin olduğunu tespit etmişlerdir.

5. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

5.1. Çalışmanın Amacı ve Hipotezleri

Bağımlı çalışan muhasebe meslek mensuplarının örgütsel bağlılıklarının iş tatmini üzerinde etkisi olup olmadığını tespit etmek amacıyla ampirik bir çalışma yapılmıştır.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Örgütsel bağlılık boyutlarının iş tatmini boyutları üzerinde etkisini gösteren araştırma modeli Şekil 1'de yer almaktadır. Araştırma modelinden hareketle oluşturulan hipotezler aşağıdaki gibidir:

H₁: Bağımlı çalışan muhasebe meslek mensuplarının duygusal bağlılığının içsel tatmin üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₂: Bağımlı çalışan muhasebe meslek mensuplarının devam bağlılığının içsel tatmin üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₃: Bağımlı çalışan muhasebe meslek mensuplarının normatif bağlılığının içsel tatmin üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₄: Bağımlı çalışan muhasebe meslek mensuplarının duygusal bağlılığının dışsal tatmin üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₅: Bağımlı çalışan muhasebe meslek mensuplarının devam bağlılığının dışsal tatmin üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H₆: Bağımlı çalışan muhasebe meslek mensuplarının normatif bağlılığının dışsal tatmin üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

5.2. Çalışmanın Kapsamı ve Örneklemi

Çalışmanın kapsamını Bursa Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası'na kayıtlı 2615* bağımlı çalışan muhasebe meslek mensubu oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise 342 bağımlı çalışan muhasebe meslek mensubudur. Araştırma evreninin bilindiği durumlarda kullanılan formüle göre** (Salant ve Dillman, 1994: 55), % 95 güven aralığında ve % 5 hata payı ile örneklem büyüklüğü 335 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla bu araştırmaya katılan 342 bağımlı çalışan muhasebe meslek mensubu araştırma evrenini temsil edecek niteliğe sahiptir.

5.3. Veri Toplama Tekniği ve Analiz Yöntemi

Çalışmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Üç bölümden oluşan anketin birinci bölümünde araştırmaya katılan bağımlı çalışan muhasebe meslek mensuplarının demografik özellikleri (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, mevcut iş yerindeki çalışma süresi, mesleki çalışma süresi ve mevcut çalışma yeri) yer almaktadır. Anketin ikinci bölümünde Meyer ve Allen (1991) tarafından geliştirilen ve Wasti (2000) tarafından Türkçeye uyarlanan 3 alt boyutlu, 18 maddeli, 5'li Likert tipi örgütsel bağlılık ölçeği kullanılmıştır. Anketin üçüncü bölümünde ise, Weiss ve diğerleri (1967) tarafından geliştirilen ve Baycan (1985) tarafından Türkçeye çevrilen 2 alt boyutlu, 5'li Likert tipi Minnesota İş Tatmin Ölçeği'nin 20 maddeli kısa formu kullanılmıştır.

Anket, Bursa SMMMO'nun resmi web sitesinde iki ay boyunca yer almış ve ayrıca sosyal ağ üzerinden muhasebe meslek mensuplarına ulaştırılmıştır.

Bağımlı çalışan muhasebe meslek mensuplarının örgütsel bağlılıklarının iş tatmini üzerinde etkisinin olup olmadığının tespitine yönelik yapılan bu çalışmada öncelikle araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının demografik özelliklerinin frekans analizi yapılmıştır. Verilerin normal dağılıp dağılmadığını tespit etmek için ise veri setinin basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerlerine bakılmıştır. Örgütsel bağlılık boyutlarının basıklık ve çarpıklık değerleri sırasıyla ,893 ve ,275; iş tatmini boyutlarının basıklık ve çarpıklık değerleri ise sırasıyla -,723 ve -,022'dir. Basıklık ve çarpıklık değerleri -1 ila +1 arasında olduğundan verilerin normal dağılım gösterdiği söylenilebilir. Verilerin normal dağılım gösterdiği belirlendikten sonra bağımlı çalışan

* 27 Aralık 2018 tarihi itibarıyla Bursa Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası'na kayıtlı bağımlı üye sayısı.

** $n = \frac{N t^2 p q}{d^2 (N - 1) + t^2 p q}$

muhasebe meslek mensuplarının örgütsel bağlılıklarının iş tatmini üzerindeki etkisi Çoklu Regresyon Analizi ile test edilmiştir. Verilerin analizinde SPSS 23 paket programı kullanılmıştır.

5.4. Bulgular

Ölçeğin güvenilirliği Cronbach alfa katsayısı ile ölçülmüştür. Örgütsel bağlılık ve iş tatmini ölçeklerinden elde edilen Cronbach alfa değerleri Tablo 1'deki gibidir:

Tablo 1. Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini Ölçeklerinden Elde Edilen Cronbach Alfa Değerleri

Örgütsel Bağlılık Boyutları	Madde Sayısı	Cronbach Alfa Değerleri
Duygusal Bağlılık	6	0.90
Devam Bağlılığı	6	0.80
Normatif Bağlılık	6	0.69
Genel	18	0.85
İş Tatmini Boyutları	Madde Sayısı	Cronbach Alfa Değerleri
İçsel Tatmin	12	0.92
Dışsal Tatmin	8	0.94
Genel	20	0.96

Tablo 1'den de görüldüğü üzere, bu çalışmada örgütsel bağlılık ölçeğinde alfa güvenilirlik katsayıları; duygusal bağlılık boyutunda 0.90, devam bağlılığı boyutunda 0.80, normatif bağlılık boyutunda 0.69, genelde 0.85 olarak hesaplanmıştır. İş tatmini ölçeğinde ise alfa değerleri içsel tatmin boyutunda 0.92, dışsal tatmin boyutunda 0.94, genelde 0.96 olarak bulunmuştur. Dolayısıyla bu araştırmada kullanılan ölçeklerin yüksek derece güvenilir olduğu ifade edilebilir.

Araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının demografik özellikleri Tablo 2'de yer almaktadır. Buna göre, araştırmaya katılanların çoğunluğunu (%58,8) kadın muhasebe meslek mensupları oluşturmaktadır. Araştırmaya katılanların yaklaşık yarısı (%49,4) 36-45 yaş aralığındadır ve katılımcıların büyük çoğunluğu (%83,9) lisans mezunudur. Araştırmaya katılanların çoğunluğu (%71,9) özel sektörde muhasebe departmanında çalışmakta, %22,2'si SMMM bürolarında çalışmakta ve çok az bir kısmı (%5,8) bağımsız denetim kuruluşlarında mesleki faaliyetlerini sürdürmektedir. Mevcut iş yerinde çalışma süresine bakıldığında en çok katılım gösteren grup, 1 ila 5 yıl arasında çalışanlar olup, mesleki çalışma süresi açısından bakıldığında ise en çok katılım gösteren grup 21 yıl ve üzeri deneyime sahip olanlardır. Katılımcıların yarısı evli, yarısı bekarıdır.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Muhasebe Meslek Mensuplarının Demografik Özellikleri (n=342)

Cinsiyet	f	%	Mevcut iş yerindeki çalışma süresi	f	%
Kadın	201	58,8	1 yıldan az	47	13,7
Erkek	141	41,2	1-5 yıl arası	133	38,9
Yaş	f	%	6-10 yıl arası	38	11,1
25-35 arası	115	33,6	11-15 yıl arası	46	13,5
36-45 arası	169	49,4	16-20 yıl arası	37	10,8
46-55 arası	37	10,8	21 yıl ve üstü	41	12,0

56 ve üstü	21	6,1	Mesleki çalışma süresi	f	%
Eğitim Durumu	f	%	1 yıldan az	-	-
Lise	7	2,0	1-5 yıl arası	55	16,1
Ön Lisans	19	5,6	6-10 yıl arası	46	13,5
Lisans	287	83,9	11-15 yıl arası	72	21,1
Yüksek Lisans	29	8,5	16-20 yıl arası	78	22,8
Çalışma Yeri	f	%	21 yıl ve üstü	91	26,6
SMMM Bürosu	76	22,2	Medeni Durum	f	%
Özel Sektör Muhasebe Departmanı	246	71,9	Evli	171	50,0
Bağımsız Denetim Kuruluşu	20	5,8	Bekar	171	50,0

Bu araştırmada örgütsel bağlılığın iş tatmini üzerinde etkisi olup olmadığını tespit etmek amacıyla Çoklu Regresyon Analizi uygulanmıştır. İş tatmini boyutları bağımlı değişken olup, örgütsel bağlılık boyutları bağımsız değişkenlerdir. Bu durumda oluşturulan modeller aşağıdaki gibi formüle edilmiştir:

$$\text{İçsel Tatmin} = \alpha_0 + \beta_1 \text{Duygusal}_\text{Bağlılık} + \beta_2 \text{Devam}_\text{Bağlılığı} + \beta_3 \text{Normatif}_\text{Bağlılık} + \varepsilon$$

$$\text{Dışsal Tatmin} = \alpha_0 + \beta_1 \text{Duygusal}_\text{Bağlılık} + \beta_2 \text{Devam}_\text{Bağlılığı} + \beta_3 \text{Normatif}_\text{Bağlılık} + \varepsilon$$

ε : Hata terimi

Tablo 3’de örgütsel bağlılık boyutlarının içsel tatmin üzerindeki etkisini açıklayan regresyon modeli yer almaktadır.

Tablo 3. Örgütsel Bağlılık Boyutlarının İçsel Tatmin Üzerindeki Etkisi

İş Tatmini Boyutu	Örgütsel Bağlılık Boyutları	R ²	F	Sig.	Beta	t	Sig.
İçsel Tatmin	Duygusal Bağlılık	0,446	90,807	0,000	0,623	12,398	0,000
	Devam Bağlılığı				-0,105	-2,183	0,030
	Normatif Bağlılık				0,082	1,425	0,155

Tablo 3’e göre, oluşturulan bu model önemli bulunmuştur (F=90,807, sig.=0,000). Buna göre, duygusal bağlılık ve devam bağlılığın içsel tatmin üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunurken (sig.<0,05), normatif bağlılığın içsel tatmin üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamıştır (sig.>0,05). Duygusal bağlılık içsel tatmini pozitif yönde etkilerken, devam bağlılığı içsel tatmini negatif yönde etkilemektedir. Diğer bir ifadeyle, duygusal bağlılık arttıkça içsel tatmin artmakta, devam bağlılığı arttıkça içsel tatmin azalmaktadır. Bu durumda oluşturulan H₁ ve H₂ hipotezleri kabul edilmiş, H₃ hipotezi ise reddedilmiştir.

Tablo 4. Örgütsel Bağlılık Boyutlarının Dışsal Tatmin Üzerindeki Etkisi

İş Tatmini Boyutu	Örgütsel Bağlılık Boyutları	R ²	F	Sig.	Beta	t	Sig.
Dışsal Tatmin	Duygusal Bağlılık	0,440	88,672	0,000	0,574	11,354	0,000
	Devam Bağlılığı				-0,128	-2,646	0,009
	Normatif Bağlılık				0,157	2,714	0,007

Tablo 4’de örgütsel bağlılık boyutlarının dışsal tatmin üzerindeki etkisini açıklayan regresyon modeli önemli bulunmuştur ($F=88,672$, $sig.=0,000$). Buna göre, örgütsel bağlılık boyutlarının tamamının dışsal tatmin üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin bulunduğu ifade edilebilir ($sig.<0,05$). Dolayısıyla H_4 , H_5 ve H_6 hipotezleri kabul edilmiştir. Ancak, duygusal bağlılık ve normatif bağlılık dışsal tatmini pozitif yönde etkilerken, devam bağlılığı dışsal tatmini negatif yönde etkilemektedir. Diğer bir ifadeyle, duygusal bağlılık ve normatif bağlılık arttıkça dışsal tatmin artmakta, devam bağlılığı arttıkça dışsal tatmin azalmaktadır.

6. SONUÇ

Örgütün, çalışanlarına değer vermesi ve çalışanların da örgütün amaç ve hedefleri doğrultusunda disiplinli bir şekilde çalışması sonucunda örgüt ve çalışan arasında bir bağlılık oluşmaktadır. Bu bağlılığın çalışanın örgütü sevmesine, yaptığı işten tatmin olmasına neden olabileceği düşünülmektedir.

Örgütsel bağlılık ve iş tatmini arasındaki ilişki birçok araştırmaya konu olmuş, farklı meslek grupları üzerinde analiz edilmiştir. Muhasebe meslek mensupları, yoğun iş temposunda çalışan, yasal mevzuatı sürekli olarak takip eden meslek grubudur. Bir işverene bağlı olarak çalışan muhasebe meslek mensuplarının yoğun iş temposunda çalıştıkları örgüte karşı bağlılığının ve iş tatminin araştırılması önem arz etmektedir. Bu sebeple bu çalışmada bağımlı çalışan muhasebe meslek mensuplarının örgütsel bağlılıklarının iş tatmini üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Araştırma bulgularına göre, duygusal bağlılığın ve devam bağlılığının içsel ve dışsal tatmin üzerinde etkisi bulunurken, normatif bağlılığın sadece dışsal tatmin üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla H_1 , H_2 , H_4 , H_5 ve H_6 hipotezleri kabul edilmiş, H_3 hipotezi ise reddedilmiştir. Duygusal bağlılık içsel ve dışsal tatmini, normatif bağlılık ise sadece dışsal tatmini pozitif yönde etkilerken, devam bağlılığının içsel ve dışsal tatmini negatif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Çalışan ve örgüt arasındaki duygusal bağlılık arttıkça, çalışanın başarısının artması, takdir edilmesi, terfi etme olanağının olması gibi içsel ve dışsal tatminleri artmakta; devam bağlılığında ise tam tersi bir durum ortaya çıkmaktadır. Çalışanın örgüte minnet duyduğu için işe devam etmesinin (normatif bağlılığın) ise sadece dışsal tatmine neden olduğu görülmüştür.

Araştırmanın sadece Bursa SMMMO’ya kayıtlı bağımlı çalışan muhasebe meslek mensuplarına uygulanması, bu çalışmanın kısıtını oluşturmaktadır. Gelecek çalışmalarda araştırmanın kapsamı genişletilerek, anketler Türkiye’deki muhasebe meslek odalarına kayıtlı meslek mensuplarına uygulanabilir. Böylelikle farklı illerden araştırmaya katılım gösteren muhasebe meslek mensuplarından elde edilen bulguların Türkiye genelini temsil etme oranı yükselecektir.

KAYNAKÇA

- Akın, A. 2007. “Muhasebe Meslek Mensuplarında İş Tatmini ile İşten Ayrılma Eğilimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 34.
- Aksoy, C., H. İ. Şengün ve Y. Yılmaz. 2018. “Examination of The Relationship Between Job Satisfaction Levels and Organizational Commitments of Tourism Sector Employees: A Research in The Southeastern Anatolia Region of Turkey”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 17 (65).
- Alper Ay, F., A. Alper, H. Bircan ve M. S. Öncül. 2015. “Örgütsel Bağlılığın İş Tatmini Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Araştırma”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (38).
- Anttila, E. 2014. “Components of Organizational Commitment – A Case Study Consisting Managers From Finnish Industrial Company”, Master’s thesis, University of Tampere.
- Ata, A. Ç. 2010. “Ticari Banka Çalışanları Açısından Örgütsel Bağlılık ile İş Tatmini İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Baycan, F. A. 1985. “An Analysis of The Several Aspects of Job Satisfaction Between Different Occupational Groups”, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Büyükyılmaz, O., H. Vargün ve H. Uygurtürk. 2018. “Mesleki Bağlılığın İş Tatmini Üzerindeki Etkisi: Muhasebe Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma”, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9 (17).
- Çelen, Ö., A. Teke, ve N. Cihangiroğlu. 2013. “Örgütsel Bağlılığın İş Tatmini Üzerine Etkisi: Gülhane Askeri Tıp Fakültesi Eğitim Hastanesinde Bir Araştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18 (3).
- Demir, Ö. ve E. E. Sezgin. 2017. “Muhasebe Meslek Mensuplarının Tükenmişlik Düzeyleri ile Örgütsel Bağlılık Kavramı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: TRB1 Ve TRC2 Bölgesindeki İşletmelerde Yapılan Bir Çalışma”, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, 10 (3).
- Durna, U. ve V. Eren. 2005. “Üç Bağlılık Unsuru Ekseninde Örgütsel Bağlılık”, Doğu Üniversitesi Dergisi, 6 (2).
- Erduru, İ., A. Deran ve E. Uzun. 2017. “Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Tükenmişliğinin İş Tatmini Üzerine Etkilerinin Değerlendirilmesi: Adana Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesinde Bir Araştırma”, Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10 (2).
- Gangai, K. N. ve R. Agrawal. 2015. “Job Satisfaction and Organizational Commitment: Is It Important for Employee Performance”, International Journal of Management and Business Research, 5 (4).

- Gül, H. 2002. “Örgütsel Bağlılık Yaklaşımlarının Mukayesesi ve Değerlendirmesi”, Ege Akademik Bakış, 2 (1).
- Hoş, C. ve A. Oksay. 2015. “Hemşirelerde Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini İlişkisi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20 (4).
- Karakaş, A., M. Saban ve A. Aslan. 2017. “Muhasebe Meslek Mensuplarının Kişilik Özelliklerinin İş Tatmini ve Mesleki Bağlılıklarına Etkisi”, Mali Çözüm, 144.
- Kayihan, B., Y. Tepeli, B. Heybeli ve H. Bakan. 2015. “Muhasebe Meslek Mensuplarında Strese Neden Olan Faktörlerle İş Tatmin Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Analizi: Muğla İli Örneği”, The Journal of Academic Social Science, 14.
- Locke, E. A. 1976. “The Nature and Cause of Job Satisfaction,” in Dunnette, M. D. (Ed.), Handbook of Industrial and Organizational Psychology, Rand McNally, Chicago.
- Mathur, G. ve M. Salunke. 2015. “Organizational Commitment and Job Satisfaction: A Study of Manufacturing Sector”, Apotheosis: Tirpude’s National Journal of Business Research, 4 (1).
- Meyer, J. P. ve N. J. Allen. 1991. “A Three-Component Conceptualization of Organizational Commitment”, Human Resource Management Review, 1 (1).
- Miller, K. 2003. “Values, Attitudes and Job Satisfaction” in Robbins, S.P., A. Odendaal and G. Roodt (Eds), Organisational Behaviour: Global and Southern African Perspectives, Pearson Education, Cape Town, South Africa.
- Mizrah, R. ve N. M. Özmutaf. 2018. “Muhasebe Meslek Mensuplarında Cinsiyet Bağlamında İş Tatmininin İşe Bağlılığa Etkisi: İzmir İlinde Ampirik Bir Çalışma”, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1 (1).
- O’Reilly, C. 1989. “Corporations, Culture, and Commitment: Motivation and Social Control in Organizations”, California Management Review, Summer.
- Obeng, K. ve I. Ugboro. 2003. “Organizational Commitment Among Public Transit Employees: An Assessment Study”, Journal of The Transportation Research Forum, 57 (2).
- Özcan, M., E. Geçici ve M. Günlük. 2016. “Muhasebecilerin Duygusal Zeka Düzeylerinin Örgütsel Bağlılıkları Üzerindeki Etkisi”, Ege Akademik Bakış, 16 (2).
- Salant, P. ve D.A. Dillman. 1994. How to Conduct Your Own Survey, John Wiley & Sons, Inc. Newyork.
- Siegel, L. ve I.M. Lane. 1982. Personnel end Organizational Psychology, Richard D. Irwin Inc.

- Spector, P.E. 1997. Job Satisfaction: Application, Assessment, Causes, and Consequences, Sage Publications, London.
- Srivastava, S. 2013. “Job Satisfaction and Organizational Commitment Relationship: Effect of Personality Variables”, Vision-The Journal of Business Perspective, 17 (2).
- Tanç, A. 2016. “Muhasebe Meslek Mensuplarının İş Tatmini Üzerinde Kontrol Odağı Etkisini Tespit Etmeye Yönelik Bir Araştırma”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 69.
- Uygur, A. 2009. Örgütsel Bağlılık ve İşe Bağlılık, Barış Platin Yayınları, Ankara.
- Vroom, V.H. 1982. Work and Motivation, Krieger Publishing Company, Malabar Florida.
- Wasti, S.A. 2000. “Meyer ve Allen’in Üç Boyutlu Örgütsel Bağlılık Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Analizi”, 8. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, Erciyes Üniversitesi, 25-27 Mayıs, Nevşehir.
- Weiss, D.J., R.V. Dawis, G.W. England ve L.H. Lofquist. 1967. Manuel for the Minnesota Satisfaction Questionnaire, Minnesota Studies in Vocational Rehabilitation: XXII.
- Wiener, Y. 1982. “Commitment in Organizations: A Normative View”, Academy of Management Review.

MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ KİŞİ-İŞ UYUMU VE ETİK TUTUM ALGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: ZONGULDAK, BARTIN VE KARABÜK İLLERİNDE BİR ARAŞTIRMA*

Dr. Öğr. Üyesi Hakan VARGÜN**

Büşra BÜYÜKYILMAZ***

Araştırma Makalesi/ Research Article

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Aralık 2019; 21(4); 1091-1108

ÖZ

Çalışmanın amacı, muhasebe meslek mensuplarının gerçekleştirdikleri iş ile aralarında algıladıkları uyumun etik tutumları üzerindeki etkisini belirleyebilmektir. Analizler için gerekli veri, Zonguldak, Bartın ve Karabük illerinde görev yapmakta olan muhasebe meslek mensuplarından anket aracılığıyla toplanmıştır. Analizler sonucunda muhasebe meslek mensuplarının ihtiyaç-tamamlama uyumu algılarının etik tutumun tüm boyutlarını olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir. Bununla birlikte, muhasebe meslek mensuplarının talep-yetenek uyumu algıları ise dürüstlük boyutu dışında etik tutum algısının diğer tüm boyutlarını olumlu olarak etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Meslek Mensupları, Etik Tutum Algısı, Kişi-İş Uyumu, İhtiyaç-Tamamlama Uyumu, Talep-Yetenek Uyumu

JEL Sınıflandırması: M40, M41

THE RELATIONSHIP BETWEEN PERSON-JOB FIT AND ETHICAL ATTITUDE PERCEPTIONS OF ACCOUNTING PROFESSIONALS: A RESEARCH ON ACCOUNTING PROFESSIONAL PROFESSIONALS

ABSTRACT

The aim of the study is to determine the effect of accounting professionals' perceptions of fit with their job on their ethical attitudes. The data required for the analysis were collected through a questionnaire from accounting professionals located in the provinces of Zonguldak, Bartın and Karabük. As a result of the analysis,

* Makale gönderim tarihi: 08. 06. 2019; kabul tarihi: 01. 12. 2019.

Bu çalışma, "Muhasebe Meslek Mensuplarının Kişi-İş Uyumu ve Etik Tutum Algıları Arasındaki İlişki: Batı Karadeniz Bölgesi'nde Bir Uygulama" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Karabük Üniversitesi İşletme Fakültesi, Uluslararası İşletmecilik Bölümü, hakanvargun@karabuk.edu.tr, orcid.org/0000-0002-7781-0912.

*** Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, busra_yaylaci@icloud.com, orcid.org/0000-0001-5100-2135.

Atf: Vargün, H. ve Büyükyılmaz, B. (2019). Muhasebe meslek mensuplarının kişi-iş uyumu ve etik tutum algıları arasındaki ilişki: Zonguldak, Bartın ve Karabük illerinde bir araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21 (4), 1091-1108. <http://dx.doi.org/10.31460/mbdd.574147>.

it was determined that the perceptions of need-supply fit of accounting professionals had a positive effect on all dimensions of ethical attitude. On the other hand, the perception of demand-ability fit of accounting professionals had a positive effect on all other dimensions of the ethical attitude except for the honesty dimension.

Keywords: Accounting Professionals, Ethical Attitudes Perception, Person-Job Fit, Need-Supply Fit, Demand-Ability Fit

JEL Classification: M40, M41

1. GİRİŞ

Mesleki etik kurallarının oluşturulmamış olması, yetersizliği ve oluşturulan kurallara bireylerin uymamaları nedeniyle birçok meslek dalında etik sorunlar ortaya çıkmıştır. Etik sorunların varlığı işletme varlıklarının kötüye kullanılması, hileli finansal raporların yayınlanması ve sonuç itibarıyla şirket iflaslarının gerçekleşmesi gibi istenmeyen sonuçlar ile karşılaşılmasına neden olmuştur. Bu çerçevede meslek yasalarının ve mesleki etik kurallarının revize edilmesi ayrıca yasa ve kurallara uygun olmayan eylemlere karşı yaptırımların oluşturulması birçok meslek dalında etik dışı davranışların büyük ölçüde azalmasında etkili olmuştur.

Muhasebe meslek dalında etik düzenlemeler ilk olarak küresel çapta Amerikan Sertifikalı Serbest Muhasebeciler Birliği (AICPA) ve Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından oluşturulmuş, yerel çapta ise 3568 Sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu, Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde (MSUGT), Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) ve Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayımlanan tebliğlerde etik ilkeler hakkında çeşitli düzenlemeler oluşturulmuştur.

Bu çerçevede bu çalışma, muhasebe meslek mensuplarının etik tutum algılarına ve etik tutum algısı üzerinde etkili olabilecek faktörlere odaklanmaktadır. Çalışmanın amacı, muhasebe meslek mensuplarının gerçekleştirdikleri iş ile aralarında algıladıkları uyumun etik tutumları üzerindeki etkisini belirleyebilmektir. Belirlenen amaç ile gerçekleştirilecek çalışma ile, muhasebe meslek mensuplarının etik tutum algılarında etkili olan faktörlerin belirlenmesi açısından literatüre ve uygulamaya katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Çalışma, Batı Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Zonguldak, Bartın ve Karabük illerinde görev yapan muhasebe meslek mensupları üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, belirtilen illerde Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası'na (SMMM) kayıtlı olarak çalışmakta olan tüm meslek mensupları evren içerisinde yer almaktadır.

2. MUHASEBE MESLEĞİNDE ETİK

Etik, Yunanca “Ethos” sözcüğünde türemiştir ve “gelenek, görenek” anlamına gelmektedir. Genel olarak etik iyiyi kötüden, faydalıyı zararlıdan ve doğruyu yanlıştan ayrı tutan, uyulması gereken ilkelerdir. Bir başka ifadeyle etik “kişilerin davranışlarını ahlaki açıdan olumlu veya olumsuz yapanın ne olduğunu bulmayı amaçlayan felsefi bir düşünce yapısını ifade etmektedir (Bilen ve Yılmaz 2014, 58).

Meslek etiği, etik kavramının somutlaşmış halidir. Meslek etiği, belirli mesleğe ilişkin oluşturulan kurallar çerçevesinde mesleği icra eden bireylere emirler vererek üyelerini belli bir kalıba sokmayı amaçlayan, kişisel eğilimlerini sınırlandıran, meslek için yetersiz olanları dışlayan mesleki ilkeler bütünüdür. Diğer bir ifadeyle meslek etiği, belirli bir mesleki alandaki meslek mensuplarının toplumsal yapıyı göz önüne almadan evrensel ahlaki standartlara uygun tutum ve davranışları sergilemeleri için oluşturulmuş kurallardır. Bu bakış açısıyla meslek etiği, belirli bir mesleği yerine getirmek adına evrensel kurallar ve standartlar oluşturma amacını taşımaktadır (Tuğay ve Kılıç 2017, 544).

Muhasebe mesleğinde etik, muhasebe mesleğini icra eden bireylerin tarafsız, güvenilir, yeterli, kendi kendini denetleyen, bağımsız karar alabilen ve dürüst meslek mensubu olabilmelerinin simgesidir. Muhasebe mesleğinde etik, yasalara uygun faaliyetlerin yanında toplumsal değerlerin de dikkate alınarak güvenilir bilgilerin sunulması için uyulması gereken kuralların tamamı biçiminde ifade edilebilir (Daştan 2009, 285).

TÜRMOB, 19.10.2007 tarih ve 26675 sayılı “Serbest Muhasebeciler, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirlerin Mesleki Faaliyetlerinde Uyacakları Etik İlkeler Hakkında Yönetmeliği” yayımlamıştır. Belirtilen yönetmelik içerisinde muhasebe meslek mensupları tarafından uyulması gerekli etik kurallara yer verilmiştir. Bu kapsamda, muhasebe meslek mensupları tarafından uyulması gerekli etik ilkelere aşağıdaki gibidir (Kaya 2016);

- **Dürüstlük:** Muhasebe meslek mensuplarının tüm meslekle ilgili faaliyetlerinde ve iş ilişkilerinde hatasız ve güvenilir olma yükümlülüğünü ifade etmektedir.

- **Tarafsızlık:** Yanlı olmama, üçüncü kişilerin baskılarıyla mesleki kararlarından ödün vermeme ve çıkar çatışması içerisinde yer almama sorumluluğunu ifade etmektedir.

- **Mesleki Yeterlilik ve Özen:** Yeterli mesleki bilgi ve beceriye sahip olmak ve hizmet sunarken mesleki ve de teknik standartlara uygun bir şekilde özenli davranmak sorumluluğunu ifade etmektedir.

- **Gizlilik:** Müşterisi ya da işvereni ile ilgili edinilen bilgilerin gizliliğini saklama sorumluluğunu ifade etmektedir.

- **Mesleki Davranış:** Mesleğin itibarına zarar verecek hareketlerden kaçınma, ilgili kanun ve düzenlemelere uyma yükümlülüğünü ifade etmektedir.

3. KİŞİ-İŞ UYUMU KAVRAMI

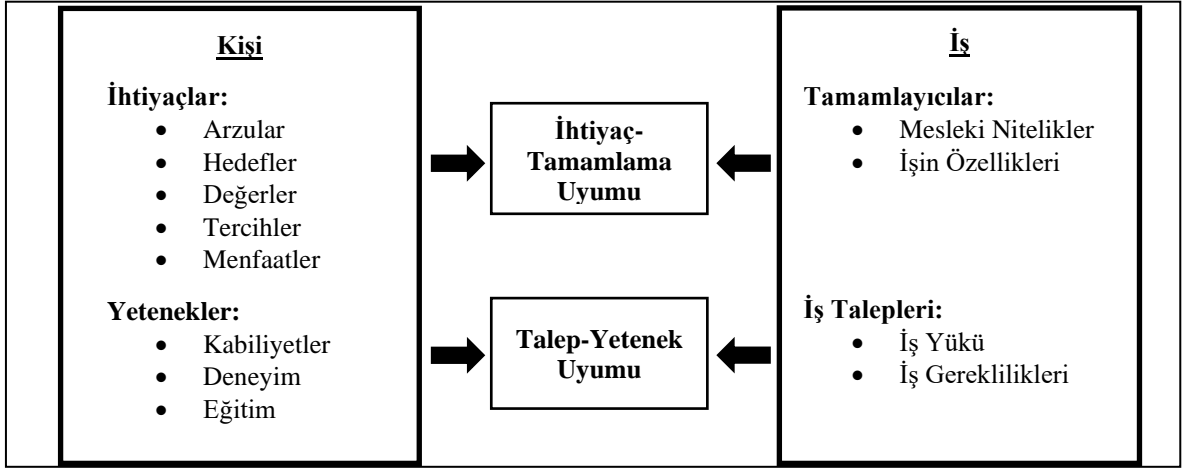
Kişi-iş uyumu kişinin kabiliyetleri ve işin gereklilikleri arasındaki uyumdur. Başka bir ifadeyle ise kişinin istekleri ve işin ona sunduğu imkanlar arasındaki uyumdur. Kişinin yaptığı işin gerekleri ve kişinin özellikleri arasındaki uyum kişinin enerjisini işin tamamlanmasına kullanmasını sağlamaktadır. Bu uyum sağlanmadığında kişi strese maruz kalmakta ve bunu gerek işe konsantrasyonu ile gerek sağlık durumu ile iş yaşantısına yansıtmak durumunda kalmaktadır (Kılıç ve Yener 2015, 163). Genel olarak, kişinin yaptığı iş ile uyumunu gösteren kişi-iş uyumu; “Kristof-Brown (2000)’a göre kişinin yeteneklerinin işin gerekliliklerine cevap vermesi ya da işin kişinin beklentilerini karşılamaıdır”. “Shane ise kişi-iş uyumunu farklı bir açıdan ele alarak, belirli işler için belirli insanlar seçilerek onların örgüt yapısına alışabilmesi olarak tanımlamaktadır”. Dolayısıyla göre örgütler kendi kültürlerine uyumlu kişileri bularak ve onlarla çalışarak başarılarını arttırabilir (Yazıcı 2018, 6). Kişi iş uyumunu özetle çalışanların arzuları, değerleri, psikolojik ve maddi ihtiyaçları, amaçları, tercihleri şeklinde tanımlanabilir.

Literatürde kişi-iş uyumunun çeşitli türleri olduğuna değinilse de genel olarak kabul edilen iki tür vardır bunlar; ihtiyaç tamamlama uyumu ve talep yetenek uyumu (Yazıcı 2018, 8).

- **İhtiyaç-Tamamlama Uyumu:** İhtiyaç-tamamlama uyumu, bir çalışanın ihtiyaçları ile hizmetlerinin karşılığında elde ettikleri ödüller ve bir işteki katkıları (örneğin, ödeme, sosyal haklar, eğitim) arasındaki uygunluk hükümleridir. İnsanların işgücü piyasasına girmelerindeki temel motivasyonun ihtiyaçlarının karşılanması veya teşvik olarak sunulan ödüllere ulaşmak olduğu için, ihtiyaç-tamamlama uyumu çalışan açısından en önemli uygunluk türü olabilir (Cable ve DeRue 2002, 875).

- **Talep-Yetenek Uyumu:** Talep-yetenek uyumu, çalışanın bilgi, beceri ve yeteneklerinin işin gerektirdikleriyle orantısını ifade etmektedir (Kristof-Brown ve diğerleri 2005, 284). Diğer bir ifadeyle, çalışanın bilgi, beceri ve yeteneklerinin çalışma görevlerini yerine getirmek için gerekli olanlara ne ölçüde uyduğunu belirtmektedir.

İhtiyaç-tamamlama uyumu ve talep-yetenek uyumu arasındaki ilişki Şekil 1’de özetlenmektedir.

Şekil 1. İhtiyaç-Tamamlama Uyumu ve Talep-Yetenek Uyumu İlişkisi

Kaynak: Koçak 2017, 20.

4. MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ KİŞİ-İŞ UYUMU İLE ETİK TUTUM ALGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, muhasebe meslek mensuplarının gerçekleştirdikleri iş ile aralarında algıladıkları uyumun etik tutumları üzerindeki etkisini belirleyebilmektir. Araştırma amacına uygun olarak geliştirilen hipotezler aşağıdaki gibidir;

H1: Muhasebe meslek mensuplarının ihtiyaç-tamamlama uyumu arttıkça etik tutum algıları yükselmektedir.

H1a: Muhasebe meslek mensuplarının ihtiyaç-tamamlama uyumu arttıkça dürüstlük davranışları artmaktadır.

H1b: Muhasebe meslek mensuplarının ihtiyaç-tamamlama uyumu arttıkça tarafsızlık davranışları artmaktadır.

H1c: Muhasebe meslek mensuplarının ihtiyaç-tamamlama uyumu arttıkça mesleki yeterlilik ve özen davranışları artmaktadır.

H1d: Muhasebe meslek mensuplarının ihtiyaç-tamamlama uyumu arttıkça gizlilik davranışları artmaktadır.

H1e: Muhasebe meslek mensuplarının ihtiyaç-tamamlama uyumu arttıkça mesleki etik davranışları artmaktadır.

H2: Muhasebe meslek mensuplarının talep-yetenek uyumu arttıkça etik tutum algıları yükselmektedir.

H2a: Muhasebe meslek mensuplarının talep-yetenek uyumu arttıkça dürüstlük davranışları artmaktadır.

H2b: Muhasebe meslek mensuplarının talep-yetenek uyumu arttıkça tarafsızlık davranışları artmaktadır.

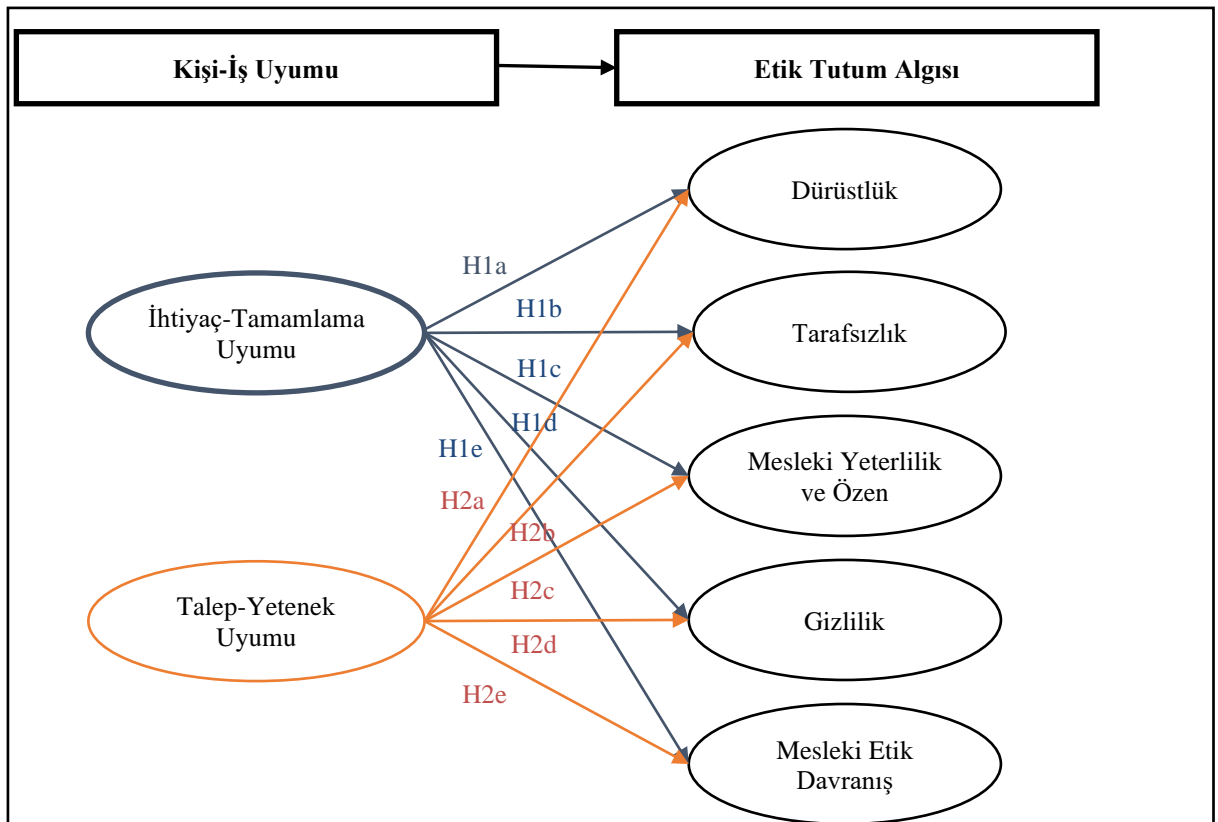
H2c: Muhasebe meslek mensuplarının talep-yetenek uyumu arttıkça mesleki yeterlilik ve özen davranışları artmaktadır.

H2d: Muhasebe meslek mensuplarının talep-yetenek uyumu arttıkça gizlilik davranışları artmaktadır.

H2e: Muhasebe meslek mensuplarının talep-yetenek uyumu arttıkça mesleki etik davranışları artmaktadır.

4.2. Araştırmanın Modeli

Araştırma hipotezleri kapsamında test edilen ilişkilerin gösterildiği araştırma modeli Şekil 2’de sunulmaktadır.

Şekil 2. Araştırma Modeli

4.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma evrenini, Zonguldak, Bartın ve Karabük illerinde Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası'na (SMMM) kayıtlı meslek mensupları oluşturmaktadır. Belirtilen illerin SMMM'larından sağlanan bilgiye göre Zonguldak ilinde 386, Bartın ilinde 107 ve Karabük ilinde 196 muhasebe meslek mensubu görev yapmaktadır. Bu çerçevede, çalışma evreni toplam 689 kişiden oluşmaktadır. Araştırmada, örnekleme yöntemi olarak olasılıksız örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme kullanılmıştır. Veri toplamak için ise hazırlanan anket formu online olarak katılımcılara gönderilmiş ve ankete katılımları sağlanmıştır. Araştırma kapsamında Zonguldak ilinden 342, Bartın ilinden 71 ve Karabük ilinden ise 144 olmak üzere toplam 557 meslek mensubunun e-posta adresine ulaşılmıştır. E-posta adreslerine ulaşılan 557 kişiye internet ortamında hazırlanan anket formu e-posta ile gönderilmiş ve 154 kişiden geri dönüş sağlanmıştır. Geri dönüş oranı %27,6 olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla çalışmanın örnekleme 154 kişiden oluşmaktadır.

4.4. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi

Araştırmanın analiz sürecinde kullanılan verinin elde edilmesi için anket formu kullanılmıştır. Hazırlanan anket formu iki bölüme sahiptir. Formun ilk bölümünde kişi-iş uyumunun derecesini belirleyebilmek için 6 ifade ve etik tutum algısının derecesini belirleyebilmek için 23 ifade yer almaktadır. İkinci bölümünde ise katılımcıların demografik özelliklerini tespit etmek amacıyla 9 soru bulunmaktadır. Anket formu internet ortamında hazırlanmış ve katılımcılara e-posta ile gönderilmiştir. Mart 2019-Nisan 2019 tarihlerinde muhasebe meslek mensuplarının ankete katılımı sağlanmıştır.

4.5. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Muhasebe meslek mensuplarının etik karar sürecini ve etik karar vermede var olabilecek ihtilafları araştıran çok sayıda çalışma vardır (Lampe ve Finn 1992; Gaudine ve Thorne 2001; Buchan 2005; Waldron 2010; Özkan ve Hacıhasanoğlu 2012). Son yıllarda ise, etik konusunda gerçekleştirilen araştırmaların muhasebe başarısızlıklarında etiğin yeri konusuna ve muhasebe meslek mensuplarının etik tutumlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesine odaklandığı görülmektedir (Güney ve Biçer 2016; Aslan ve diğerleri 2017; Tuğay ve Kılıç 2017; Horvat 2018; Yel 2018; Idris ve diğerleri 2019). Muhasebe meslek mensuplarının *kişi-iş uyumu* algılarının derecesini belirleyebilmek amacıyla "Cable ve DeRue (2002)" tarafından geliştirilmiş ölçekten faydalanılmıştır. Ölçek içerisinde 6 ifade bulunmaktadır. Bu ifadelerden 3 tanesi ihtiyaç-tamamlama uyumunun, 3 tanesi de talep-yetenek uyumunun derecesini belirlemeye yöneliktir. Ölçeğin güvenilirlik değerleri sırasıyla ihtiyaç-tamamlama uyumu için 0,93 ve talep-yetenek uyumu için 0,84 şeklinde hesaplanmıştır (Cable ve DeRue 2002, 879). Ölçeğin Türkçe'si ise "Behram ve Dinç (2014)" çalışmasından adapte edilerek kullanılmıştır. Bu çalışmada ise ölçeğin güvenilirlik değerleri sırasıyla ihtiyaç-tamamlama uyumu için

0,92 ve talep-yetenek uyumu için 0,83 şeklindedir (Behram ve Dinç 2014, 120). Ölçek içerisinde ters kodlanmış bir ifade bulunmamaktadır.

Muhasebe meslek mensuplarının etik tutum algılarının derecesini belirleyebilmek için üç farklı çalışmadan adapte edilen ifadeler kullanılmıştır (Sakarya ve Kara 2010; Gül 2015; Aytekin 2017). Etik tutum algısı ölçeği beş boyut ve 23 ifadeden oluşmaktadır. Bu çerçevede dürüstlük boyutunda 5 ifade, tarafsızlık boyutunda 4 ifade, mesleki yeterlilik ve özen boyutunda 4 ifade, gizlilik boyutunda 5 ifade ve mesleki etik davranış boyutunda 5 ifade bulunmaktadır. Ölçekte, dürüstlük boyutundaki iki ifade, gizlilik boyutundaki bir ifade ve mesleki etik davranış boyutundaki üç ifade ters kodlanmış ifadelerdir. Bu ifadeler, analizlerde ters çevrilerek kullanılmıştır.

4.6. Araştırmanın Analiz Yöntemi

Çalışmada ilk olarak anket formu ile elde edilen verilerin parametrik testlere uygun olup olmadığına ilişkin analizler gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, verinin normal dağılım sergileyip sergilemediği incelenmiş, ayrıca otokorelasyon, çoklu doğrusal bağlantı ve değişen varyans sorunu da araştırılmıştır. İkinci olarak çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Değişkenlerin geçerliliği doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. Güvenilirlik için ise değişkenlere ilişkin Cronbach alfa değeri hesaplanmıştır. Üçüncü olarak tanımlayıcı istatistiklere ilişkin analizler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda değişkenlere ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmış ve frekans analizleri gerçekleştirilmiştir. Son olarak ise araştırma hipotezlerinin test edilmesine yönelik analizler yapılmıştır. Hipotez testleri için çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Geçerlilik analizi AMOS programı ile yapılmıştır. Güvenilirlik analizi, ortalama ve standart sapma değerlerinin hesaplanması, frekans analizi ve hipotez testleri ise SPSS programı ile gerçekleştirilmiştir.

4.7. Bulgular ve Yorum

Araştırma bulguları başlığı altında sırasıyla çalışmaya katılan meslek mensuplarının demografik özelliklerine, geçerlilik ve güvenilirlik analizlerine, tanımlayıcı istatistiklere ve hipotez test sonuçlarına yer verilmektedir.

4.7.1. Örneklemin Demografik Dağılımı

Araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim durumu, görev yapılan il, faaliyet durumu, tecrübe süresi, muhasebe eğitimi alıp almama ve muhasebe mesleğini isteyerek seçip seçmeme değişkenlerine göre dağılımına göre çalışmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının %64,9'u erkek ve %35,1'i kadındır. Yine, %55,2'si evli ve %44,8'i ise bekadır. Yaş dağılımına göre örneklemin %25,4'ü 30 yaş ve altı, %51,9'u 31-40 yaş arası ve %22,7'si 41 yaş ve üstü katılımcılardan oluşmaktadır. Bununla birlikte örneklem içerisinde en küçük katılımcı

26 ve en büyük katılımcı 52 yaşındadır. Örneklemin yaş ortalaması ise 35,5'dir. Katılımcıları eğitim durumları incelendiğinde, %5,2'sinin lise ve altı, %25,3'ünün ön lisans, %49,4'ünün lisans ve %20,1'inin lisansüstü dereceye sahip olduğu görülmektedir.

Örneklemin %50,7'si Zonguldak, %29,2'si Karabük ve %20,1'i Bartın ilinde görev yapmaktadır. Bununla birlikte katılımcıları %52,6'sının serbest ve %47,4'sinin bağımlı şekilde çalıştığı belirlenmiştir. Tecrübe süresi açısından ise katılımcıların %11'inin 1 yıl ve altı, %25,3'ünün 2-5 yıl arası, %22,1'inin 6-10 yıl arası, %19,5'inin 11-15 yıl arası ve %22,1'inin 16 yıl ve üstü süredir muhasebe meslek mensubu olduğu görülmektedir. Ayrıca en düşük tecrübe sahip katılımcının 6 aydır ve en yüksek tecrübeye sahip katılımcının 29 yıldır çalıştığı tespit edilmiştir. Örneklemin çalışma süresi açısından ortalaması ise 9,6 yıldır. Son olarak ise, katılımcıların %77,3'ünün muhasebe eğitimi aldığı, %22,7'sinin ise muhasebe eğitimi almadığı saptanmıştır. Ayrıca katılımcıların %69,5'i muhasebe mesleğini isteyerek seçtiğini, buna karşılık %30,5'i muhasebe mesleğini istemeyerek seçtiğini belirtmiştir.

4.7.2. Ölçeklerin Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi

Çalışmada kullanılan kişi-iş uyumu ölçeğinin ve etik tutum algısı ölçeğinin yapısal geçerliliğini belirleyebilmek için analizlerde kullanılan tüm değişkenlerin dahil edildiği doğrulayıcı faktör analizi (ölçüm modeli) gerçekleştirilmiştir.

Analiz sonucunda ilk olarak hesaplanan t-değerleri incelenmiş ve t-değerlerinin 2,56 değerinden büyük olduğu, dolayısıyla tüm faktör yüklerinin 0,01 önemlilik seviyesinde anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bu çerçevede hesaplanan en küçük t-değerinin 9,923 olduğu görülmektedir. Doğrulayıcı faktör analizi ile elde edilen faktör yüklerine bakıldığında ise, değişkenlere ilişkin hesaplanan en düşük faktör yükünün 0,715 olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla tüm faktör yüklerinin 0,50'nin üzerinde olduğu ve 0,01 önemlilik seviyesinde anlamlı olduğu belirlenmiştir (Hair ve diğerleri 2014, 115). Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda χ^2/sd değerinin 1,240, GFI değerinin 0,859, NFI değerinin 0,889, TLI değerinin 0,972 CFI değerinin 0,976 ve RMSEA değerinin 0,040 olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgular tüm uyum iyiliği değerleri için kabul şartının sağlandığını göstermektedir. Dolayısıyla araştırma kapsamında kullanılan ölçeklerin yapısal geçerlilikleri sağlanmıştır.

İhtiyaç-tamamlama uyumu için güvenilirlik değeri 0,908, talep-yetenek uyumu için güvenilirlik değeri 0,876, dürüstlük için güvenilirlik değeri 0,872, tarafsızlık için güvenilirlik değeri 0,813, mesleki yeterlilik ve özen için güvenilirlik değeri 0,836, gizlilik için güvenilirlik değeri 0,909 ve mesleki etik davranış için güvenilirlik değeri 0,858 şeklinde hesaplanmıştır. Elde edilen bulgu ile çalışmada kullanılan tüm değişkenler için güvenilirlik değerlerinin 0,70'in üzerinde olduğu, dolayısıyla tüm

değişkenler için güvenilirliğin sağlandığı belirlenmiştir (Nunnally ve Bernstein 1994; Morgan ve diğerleri 2011; Kline 2016).

4.7.3. Tanımlayıcı Değerler

Muhasebe meslek mensuplarının etik tutum algılarını belirlemek için kullanılan ifadeler içerisinde en yüksek ortalamaya sahip olanların; “*Bir meslek mensubu olarak meslek etiği standartlarına uygun biçimde faaliyet gösteririm*” (Ort=3,168), “*Bir meslek mensubu, mükelleflerin isteği doğrultusunda yasalarca öngörülen bilgileri verebilir*” (Ort=3,162) ve “*Bir meslek mensubu olarak muhasebe mesleğinin itibarına yakışır biçimde faaliyet gösteririm*” (Ort=3,123) ifadelerinin olduğu en düşük ortalamaya sahip olanların ise; “*Bir meslek mensubu olarak okul hayatımda aldığım eğitimin yeterli olduğunu düşünüyorum*” (Ort=2,896), “*Bir meslek mensubunun mesleki ilişkilerinde her zaman doğruyu söylemesi gereklidir*” (Ort=2,909) ve “*Bir meslek mensubu mesleki faaliyetleriyle ilgili bir konuda etki altına girdiğini hissettiği anda o hizmeti vermeyi bırakmalıdır*” (Ort=2,967) ifadelerinin olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının etik tutum algısı boyutlarına ilişkin genel ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamanın mesleki etik davranış boyutuna ait olduğu (Ort=3,114), en düşük ortalamanın ise mesleki yeterlilik ve özen boyutunda olduğu görülmektedir (Ort=2,983). Ortalamalar incelendiğinde ölçek ortalamaları arasında büyük farklılıklar bulunmadığı ve katılımcıların etik tutum algısının orta seviyede olduğu belirlenmiştir.

Muhasebe meslek mensuplarının kişi-iş uyumu algılarını belirlemek için kullanılan ifadeler içerisinde en yüksek ortalamaya sahip olanların; “*İşimin benden talep ettikleriyle kişisel yeteneklerim arasındaki eşleşme oldukça iyidir*” (Ort=3,077), “*Kişisel yeteneklerim ve aldığım eğitimim; işimin benden talep ettikleri ile iyi bir şekilde örtüşmektedir*” (Ort=3,066) ve “*İşimin bana sunduklarıyla benim bir işte aradıklarım arasında iyi bir uyum vardır*” (Ort=3,064) ifadelerinin olduğu en düşük ortalamaya sahip olanların ise; “*Mevcut işim, bir işten istediğim hemen hemen her şeyi bana vermektedir*” (Ort=2,928), “*Mevcut işim, bir işte aradığım özellikleri fazlasıyla karşılamaktadır*” (Ort=2,980) ve “*Yeteneklerim ve mesleki eğitimim işimin gereklilikleri ile iyi bir uyum içindedir*” (Ort=3,006) ifadelerinin olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının kişi-iş uyumu algısı boyutlarına ilişkin genel ortalamalara bakıldığında, en yüksek ortalamanın talep-yetenek uyumu boyutuna ait olduğu (Ort=3,049), en düşük ortalamanın ise ihtiyaç-tamamlama uyumu boyutunda olduğu görülmektedir (Ort=2,991). Ortalamalar incelendiğinde ölçek ortalamaları arasında büyük farklılıklar bulunmadığı ve katılımcıların kişi-iş uyumu algısının orta seviyede olduğu belirlenmiştir.

4.7.4. Regresyon Analizi Bulguları

Araştırmanın amacı kapsamında ve bu amaca uygun şekilde oluşturulmuş hipotezleri test edebilmek için 5 ayrı çok değişkenli regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Regresyon analizleri ile

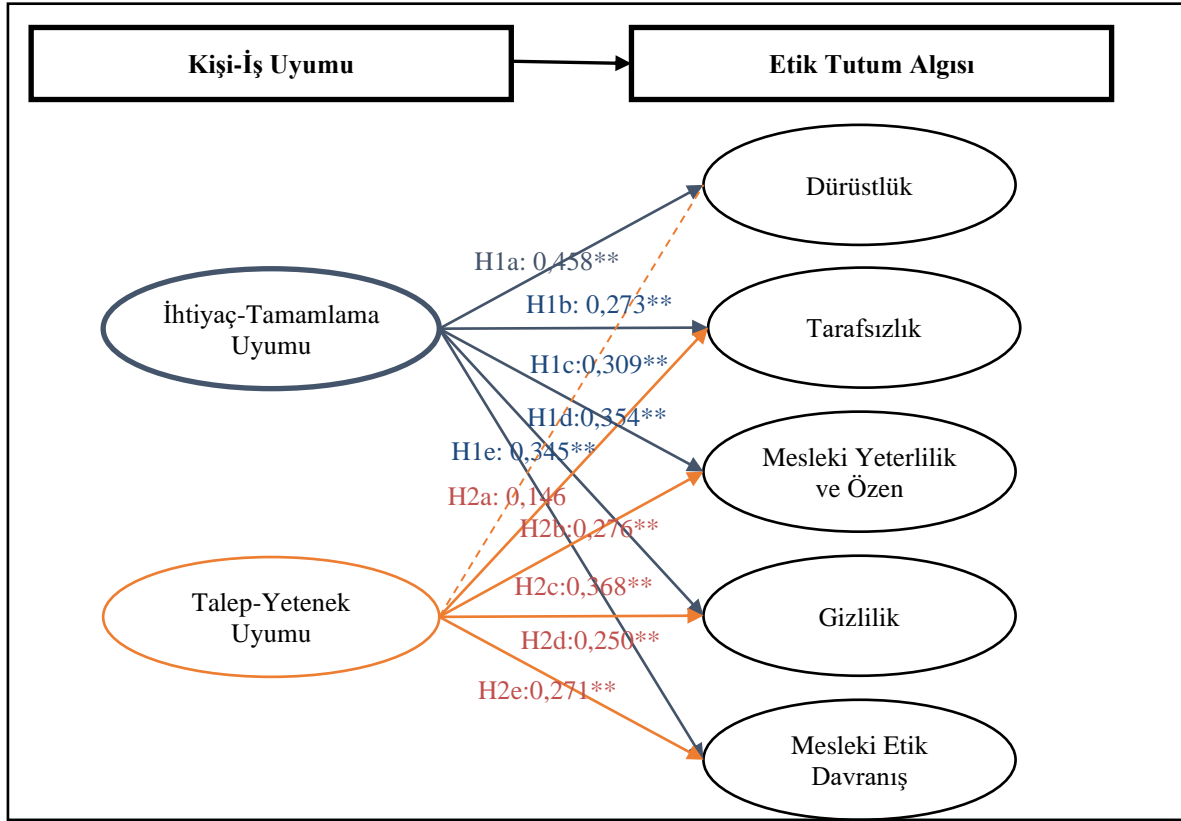
kişi-iş uyumu boyutlarının etik tutum algısı boyutları üzerindeki etkisi test edilmektedir. Analizlerde, demografik değişkenler (cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, yaş, görev yapılan il, faaliyet durumu, tecrübe süresi) kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır.

Analiz sonuçları değerlendirilmeden önce verilerin regresyon analizine uygunluğu çeşitli varsayımların sağlanıp sağlanmadığı araştırılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede, normal dağılım testi, çoklu doğrusal bağlantı (multicollinearity), otokorelasyon ve değişen varyans (heteroskedasticity) sorunu araştırılmıştır. Buna göre tüm değişkenlere çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1,5 ile -1,5 arasında olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla çalışmada kullanılan tüm değişkenlerin normal dağılıma sahip olduğu söylenebilmektedir. Araştırmada kullanılan bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorunu olup olmadığını belirlemek amacıyla VIF ve tolerans değerleri incelenmiştir. Araştırmada yer alan değerler incelendiğinde ihtiyaç-tamamlama uyumu değişkeni için VIF değerinin 1,534 ve tolerans değerinin 0,652, talep-yetenek uyumu değişkeni için ise VIF değerinin 1,384 ve tolerans değerinin 0,723 olarak hesaplandığı görülmektedir. Bu veriler bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorununun bulunmadığı anlamına gelmektedir. Son olarak hata terimleri arasında otokorelasyonun var olup olmadığı Durbin-Watson istatistiğinin hesaplanması ile araştırılmıştır. Araştırmada elde edilen değerlere bakıldığında, Durbin-Watson istatistiği dürüstlük değişkeni için 1,979, tarafsızlık için 1,666, mesleki yeterlilik ve özen için 1,879, gizlilik için 1,677 ve mesleki etik davranış için 1,747 olarak hesaplandığı görülmektedir. Değerlerin genel olarak 2'ye yakın olması hata terimleri arasında otokorelasyon bulunmadığını göstermektedir.

Regresyon analizinin temel varsayımlarından bir diğeri de hata terimlerinin varyanslarında değişen varyans sorununun olmaması gerekliliğidir. Değişen varyans sorunu, hata terimlerinin varyansları birbirinden farklı olduğu durumda ortaya çıkmaktadır. Çalışmada, değişen varyans sorununun olup olmadığı Bruesch Pagan Testi ve Koenker Testi ile araştırılmıştır. Buna göre araştırmada elde edilen bulgular çerçevesinde test istatistiklerine ilişkin anlamlılık değerlerinin 0,050'nin üzerinde olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgu hata terimlerinin varyanslarında değişen varyans sorununun olmadığını göstermektedir.

4.8. Hipotez Testleri Sonuçları

Çalışma ile elde edilen bulgular, Şekil 3'de araştırma modeli üzerinde sunulmuştur.

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; $N = 154$

Şekil 3. Analiz Bulguları

Regresyon analizi ile elde edilen tüm hipotez test sonuçları ise Tablo 1’de özetlenmektedir.

Tablo 1. Hipotez Test Sonuçları Özeti

Hipotezler		β Değeri	St. Hata Değeri	t değeri	Hip. Testi Sonucu	
H1: Muhasebe meslek mensuplarının ihtiyaç-tamamlama uyumu arttıkça etik tutum algıları yükselmektedir.						
H1a	İhtiyaç-Tamamlama Uyumu	Dürüstlük	0,458**	0,080	5,403	KABUL
H1b	İhtiyaç-Tamamlama Uyumu	Tarafsızlık	0,273**	0,087	3,030	KABUL
H1c	İhtiyaç-Tamamlama Uyumu	Mesleki Yeterlilik ve Özen	0,309**	0,088	3,820	KABUL
H1d	İhtiyaç-Tamamlama Uyumu	Gizlilik	0,354**	0,071	4,271	KABUL
H1e	İhtiyaç-Tamamlama Uyumu	Mesleki Etik Davranış	0,345**	0,073	4,183	KABUL
H2: Muhasebe meslek mensuplarının talep-yetenek uyumu arttıkça etik tutum algıları yükselmektedir.						
H2a	Talep-Yetenek Uyumu	Dürüstlük	0,146	0,076	1,809	RED
H2b	Talep-Yetenek Uyumu	Tarafsızlık	0,276**	0,082	3,223	KABUL

	Uyumu						
H2c	Talep-Yetenek Uyumu		Mesleki Yeterlilik ve Özen	0,368**	0,084	4,784	KABUL
H2d	Talep-Yetenek Uyumu		Gizlilik	0,250**	0,067	3,172	KABUL
H2e	Talep-Yetenek Uyumu		Mesleki Etik Davranış	0,271**	0,070	3,467	KABUL

*p<0,05; **p<0,01; N=154

Gerçekleştirilen regresyon analizi sonucunda, ihtiyaç-tamamlama uyumu algısının dürüstlük, tarafsızlık, mesleki yeterlilik ve özen, gizlilik ve mesleki etik davranış değişkenlerini olumlu yönde ve anlamlı olarak etkilediği belirlenmiştir. Elde edilen bulgular çalışmada test edilen H1a, H1b, H1c, H1d ve H1e hipotezlerinin kabul edildiği anlamına gelmektedir. Talep-yetenek uyumu algısının tarafsızlık, mesleki yeterlilik ve özen, gizlilik ve mesleki etik davranış değişkenlerini olumlu yönde ve anlamlı olarak etkilediği saptanmıştır. Buna karşılık talep-yetenek uyumu algısının etik tutum algısının dürüstlük boyutu üzerindeki etkisi istatistiki olarak anlamsızdır. Elde edilen bulgular çalışmada test edilen H2b, H2c, H2d ve H2e hipotezlerinin kabul edildiği, H2a hipotezinin ise kabul edilmediği anlamına gelmektedir.

5. SONUÇ

Çalışmada amacı kapsamında elde edilen sonuçlar çerçevesinde öncelikle, kişi-iş uyumunun alt boyutu olan ihtiyaç-tamamlama uyumu algısının dürüstlük, tarafsızlık, mesleki yeterlilik ve özen, gizlilik ve mesleki etik davranış üzerinde olumlu yönde etkisinin bulunduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgu, muhasebe meslek mensuplarının ihtiyaçları ile hizmetlerinin karşılığında elde ettiği ödüllere ve bir işteki katkılarına ilişkin uygunluk algılamalarının, etik tutumlarını olumlu yönde etkilediği anlamına gelmektedir. İkinci olarak, kişi-iş uyumunun alt boyutu olan talep-yetenek uyumu algısının tarafsızlık, mesleki yeterlilik ve özen, gizlilik ve mesleki etik davranış üzerinde olumlu yönde etkisinin bulunduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık talep-yetenek uyumu algısının dürüstlük üzerinde herhangi bir anlamlı etkisi tespit edilememiştir. Bu çerçevede, muhasebe meslek mensuplarının bilgi, beceri ve yeteneklerinin çalışma görevlerini yerine getirmek için gerekli olanlarla uygunluk algılamaları sonucunda etik tutum ve davranışlarının olumlu şekilde etkileneceği söylenebilir.

Özetle, gerçekleştirilen çalışma ile Zonguldak, Bartın ve Karabük illerinde çalışmakta olan muhasebe meslek mensuplarının etik tutumları üzerinde gerçekleştirilen işin etkisinin bulunduğu belirlenmiştir. Daha detaylı olarak bakıldığında ise, ihtiyaçlarının, isteklerinin, tercihlerinin işi tarafından karşılandığına inanması ve bilgi, beceri, yeteneklerinin işi için yeterli olduğunu düşünmesi

durumunda muhasebe meslek mensubunun daha etik davranma olasılığı yükselmektedir. Çalışma ile elde edilen sonuçlar perspektifinde muhasebe meslek etiğine yönelik olarak mevzuatta yer alan düzenlemelerin revize edilmesinde ve ek etik ilkelerin belirlenmesinde muhasebe meslek mensuplarının kişi-iş uyumlarının dikkate alınması meslek mensuplarının meslek etiğine daha fazla bağlı olmalarına imkan verecektir. Son olarak, bu alanda yapılacak olan çalışmalara ışık tutması amacıyla araştırmacılara birtakım önerilerde bulunmak yararlı olacaktır. Araştırmacılar, Türkiye’de muhasebe mesleğine yönelik etik ilkeleri düzenleyen kamu kurumları ve TÜRMOB’un etik düzenlemelerin belirlenmesinde kişi-iş uyumuna yönelik algı düzeylerinin ne olduğu konusunda çalışma yapabilirler. Ayrıca araştırmacılar muhasebe meslek mensuplarının kişi-iş uyumları ile etik tutum algıları arasındaki bağı ölçebilmek amacıyla kurumsal bir işletmede muhasebe departmanındaki çalışanlar üzerine dönemsel (3-6-9 aylık veya yıllık) bir araştırma yapabilirler.

KAYNAKÇA

- Aslan, T., C. Kızıl ve A. Din. 2017. Muhasebe Hata ve Hileleri Üzerinde Etkili Faktörlerin Muhasebe Meslek Etiği Kapsamında Analizi: Yalova Örneği, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 4 (12).
- Aytekin, İ. 2017. SMMM ve YMM Mesleklerinde Etik Algısı ve Bunun Muhasebe Hata ve Hilelerine Etkisi: TRC 1 Bölgesi Analizi, *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*.
- Behram, N. K. ve E. Dinç. 2014. Algılanan Kişi-Örgüt Uyumunun Kişilerarası Çatışma ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisi, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (1).
- Bilen, A. ve Y. Yılmaz. 2014. Muhasebe Mesleğinde Etik ve Etiklerle İlgili Çalışmalar, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (6).
- Buchan, H. F. 2005. Ethical Decision Making in the Public Accounting Profession: An Extension of Ajzen’s Theory of Planned Behavior, *Journal of Business Ethics*, 61 (2).
- Cable, D. M. and D. S. DeRue. 2002. The Convergent and Discriminant Validity of Subjective Fit Perceptions, *Journal of Applied Psychology*, 87 (5).
- Daştan, A. 2009. Etik Eğitiminin Muhasebe Eğitimindeki Yeri ve Önemi: Türkiye Değerlemesi, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 26 (1).
- Gaudine, A. and L. Thorne. 2001. Emotion and Ethical Decision-Making in Organizations, *Journal of Business Ethics*, 31 (2).

- Gül, H. 2015. Muhasebe Meslek Mensuplarında İşe Bağlılık, Çalışma Ahlakı Ve Mesleki Etik Davranış İlişkilerinin Değerlendirilmesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Güney, C., and M. S. Biçer. 2016. Muhasebe Meslek Etiği ve Erzincan İlinde Bir Araştırma, *Journal of International Social Research*, 9 (45).
- Hair, J. F., W. C. Black, B. J. Babin and R. E. Anderson. 2014. *Multivariate Data Analysis* (7. b.). Harlow: Pearson New International Edition.
- Horvat, R. 2018. Impact of Selected Personality Traits on Accountants' Attitudes Toward Accounts Manipulation: Evidence From Slovenia, *Journal of Contemporary Issues in Economics and Business*, 64 (3).
- Idris, M. H.,H. Jamali and H. Sjahrudin. 2019. Investigating the Moderating Role of Knowledge: The Relationship between Auditor's Experience and Ethical Judgment, *Advances in Social Sciences Research Journal*, 6 (3).
- Kaya, G. A. 2016. Muhasebe Meslek Mensuplarının Meslek Etiği Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Elazığ'da Bir Araştırma, *The Journal of Academic Social Science Studies* (52).
- Kılıç, K. C. ve D. Yener. 2015. Birey-Örgüt ve Birey-İş Uyumunun Çalışanların İş Tutumlarına Etkisi: Adana İlinde Bankacılık Sektöründe Çalışanlar Üzerine Bir Araştırma, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (1).
- Kline, R. B. 2016. *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (4. b.), The Guilford Press, New York.
- Koçak, Ö. E. 2017. How Employees Thrive at Work? Importance of Relationship Quality, Person-Job Fit and Recovery Experiences after Work Hours, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*.
- Kristof-Brown, A. L. 2000. Perceived Applicant Fit: Distinguishing between Recruiters' Perceptions of Person–Job and Person–Organization Fit, *Personnel Psychology*, 53 (3).
- Kristof-Brown, A. L., R. D. Zimmerman and E. C. Johnson. 2005. Consequences of Individuals' Fit at Work: A Meta-Analysis of Person-Job, Person-Organization, Person-Group, and Person-Supervisor Fit. *Personnel Psychology*, 58 (2).
- Lampe, J. C. and D. W. Finn. 1992. A Model of Auditors' Ethical Decision Processes. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 11.

- Low, M., H. Davey and K. Hooper. 2008. Accounting Scandals, Ethical Dilemmas and Educational Challenges. *Critical Perspectives on Accounting*, 19 (2).
- Morgan, G. A., N. L. Leech, G. W. Gloeckner and K. C. Barrett. 2011. IBM SPSS for Introductory Statistics: Use and Interpretation (4. b.), Routledge, New York.
- Nunnally, J. C. and I. H. Bernstein, I. H. 1994. *Psychometric Theory*, McGraw-Hill Inc, New York.
- Özkan, A. ve T. Hacıhasanoğlu. 2012. Muhasebe Meslek Mensuplarının Kişilik Özellikleri ve Etik Karar Verme Davranışları Arasındaki İlişkiler, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (2).
- Sakarya, Ş. ve S. Kara, S. 2010. Türkiye’de Muhasebe Meslek Etiğine Yönelik Düzenlemeler ve Meslek Mensupları Tarafından Algılanması Üzerine Bir Alan Araştırması, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12 (18).
- Tuğay, O. ve M. B. Kılıç. 2017. Meslek Etiği ve Muhasebe Meslek Mensuplarının Etik Sözleşme Algısının Kuramsal Modeli, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (22).
- Waldron, M. 2010. Accountants’ Values and Ethics: Self-Regulatory. *The Journal of American Academy of Business*, 15 (2).
- Yazıcı, U. 2018. Kişi İş Uyumu İle Proaktif Kişilik Ve Proaktif Çalışmanın Akademik Personel Performansı Üzerine Etkisi: Bartın Üniversitesi Örneği, *Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Yel, T. 2018. Muhasebe Meslek Mensuplarının Meslek Etiği Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Bolu’da Bir Araştırma, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (2).

EK 1: ANKET FORMU

Tanımlayıcı Bilgiler	
Muhasebe meslek mensubu olarak kayıtlı olduğunuz odanın bulunduğu ili lütfen belirtiniz.
Muhasebe meslek mensubu olarak faaliyet durumunuz	() Bağımlı () Serbest
Cinsiyetiniz	() Kadın () Erkek
Medeni Durumunuz	() Evli () Bekar
Eğitim Durumunuz	() Lise ve Altı () Önlisans () Lisans () Lisansüstü
Yaşınız
Muhasebe meslek mensubu olarak toplamda kaç yıllık bir tecrübeniz bulunmaktadır?

Muhasebe eğitimi aldınız mı?	() Evet	() Hayır
Muhasebe mesleğini isteyerek mi seçtiniz?	() Evet	() Hayır

MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ İŞ UYUMU-ETİK ALGISI ÖLÇEĞİ

	İfadeler	HİÇ Katlıyorum	Az Katlıyorum	Bir Ölçüde Katlıyorum	Çoğunlukla Katlıyorum	Tamamen Katlıyorum
1.	Mevcut işim, bir işten istediğim hemen hemen her şeyi bana vermektedir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
2.	İşimin bana sunduklarıyla benim bir işte aradıklarım arasında iyi bir uyum vardır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
3.	Mevcut işim, bir işte aradığım özellikleri fazlasıyla karşılamaktadır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
4.	Yeteneklerim ve mesleki eğitimim işimin gereklilikleri ile iyi bir uyum içindedir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
5.	Kişisel yeteneklerim ve aldığım eğitimim; işimin benden talep ettikleri ile iyi bir şekilde örtüşmektedir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
6.	İşimin benden talep ettikleriyle kişisel yeteneklerim arasındaki eşleşme oldukça iyidir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
7.	Bir meslek mensubu mesleki ilişkilerinde açık sözlü olmalıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
8.	Bir meslek mensubunun mesleki ilişkilerinde her zaman doğruyu söylemesi gerekli değildir.*	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
9.	Bir meslek mensubu yanlış veya yanıltıcı bilgi veya belgelerle işlem yapmamalıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
10.	Bir meslek mensubu yasaların yetersiz kaldığı durumlarda etik ilkelere sapabilir.*	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
11.	Bir meslek mensubu mükelleflerin ve kamunun çıkarlarını eşit şekilde korumalıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
12.	Bir meslek mensubu mesleki kararlarını dış faktörlerden etkilenmeden almalıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
13.	Bir meslek mensubu kamu/mükellef/işveren baskısı olmadan karar verebilmelidir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
14.	Bir meslek mensubu mesleki faaliyetleriyle ilgili bir konuda etki altına girdiğini hissettiği anda o hizmeti vermeyi bırakmalıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
15.	Bir meslek mensubu, mesleki bir hizmeti verirken tarafsızlığını yitirdiği anda artık o hizmeti vermemelidir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
16.	Bir meslek mensubu olarak okul hayatımda aldığım eğitimin yeterli olduğunu düşünüyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
17.	Bir meslek mensubu olarak yeterli düzeyde mesleki bilgi ve beceriye sahibim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
18.	Bir meslek mensubu olarak muhasebe ilke ve standartlarını tam ve doğru olarak uygulayırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
19.	Bir meslek mensubu olarak muhasebe mesleğiyle ilgili tüm yasal ve teknik gelişmeleri takip ederim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
20.	Bir meslek mensubu, mükellefleri ile ilgili bilgileri üçüncü kişilere açıklayabilir.*	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
21.	Bir meslek mensubu, mükelleflerin isteği	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

Muhasebe Meslek Mensuplarının Kişi-İş Uyumu Ve Etik Tutum Algıları Arasındaki İlişki: Zonguldak, Bartın Ve Karabük İllerinde Bir Araştırma

	doğrultusunda yasalarca öngörülen bilgileri verebilir.					
22	Bir meslek mensubunun bir mükellefle veya işverenle ilişkisi bittikten sonra bile onlarla ilgili bilgilerin gizliliğini koruması gerekir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
23	Bir meslek mensubu, ilgili taraflara doğru ve yeterli bilgileri vermelidir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
24	Bir meslek mensubunun ilgisiz kişi ve kurumlara bilgi vermemesi gerekir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
25	Bir meslek mensubu olarak muhasebe mesleğinin itibarına yakışır biçimde faaliyet gösteririm.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
26	Bir meslek mensubu olarak meslek etiği standartlarına uygun biçimde faaliyet gösteririm.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
27	Bir meslek mensubu olarak müşterilerimin/işletmemin lehine olacak durumlarda etik dışı davranışta bulunabilirim.*	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
28	Bir meslek mensubu olarak teknik ve/veya mesleki standartlara uymayan bir şekilde hareket ettiğim zamanlar da olmuştur.*	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
29	Bir meslek mensubu olarak müşterilerimin/işverenimin baskısı nedeniyle meslek etik kurallarına aykırı hareket etmek zorunda kaldığım olmuştur.*	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

YAYIN KOŞULLARI VE

YAZIM KURALLARI

I. BİÇİM

1. Bütün metinler; Times New Roman, 11 punto ve 1,5 satır aralığı ile yazılmalıdır.

2. Metinler genellikle 7000 kelimeyi geçmeyecek şekilde ve konu ile araştırma metodunun izin verdiği ölçüde öz olmalıdır. Giriş, metin, sonuç ve kaynakça dahil olmak üzere **tüm başlıklar numaralandırılmalı ve koyu olmalıdır**. Birinci derecedeki başlıkların “**tümü büyük harf**”, diğerlerinde “**sadece ilk harf büyük**” şeklinde olmalıdır.

3. Üst, alt 3cm, sağ sol 2.5 cm olmalıdır.

4. Tarafsız bir değerlendirme yapılabilmesi için yazarlar metinde veya başvuru dahilindeki deneysel test araçlarında kendilerini doğrudan veya dolaylı biçimde belli edecek şekilde davranmamalıdır. Tek çalışma yapanlar “biz” şeklinde vurgu yapmamalıdır.

5. Çalışmanın başlığı, yazarın adı, ünvanı ve bağlı olduğu kuruluş ve e-mail adresini içeren bir **kapak sayfası** oluşturulmalıdır.

Sayfa numaralandırma: Tablolar, ekler ve kaynakça da dahil olmak üzere bütün sayfalar sıralı biçimde numaralandırılmalıdır.

II. İÇERİK

Makale Türkçe ve İngilizce başlığı taşınmalıdır. Türkçe başlık ve isimler 11 punto olmalıdır.

ÖZ'den itibaren giriş'e kadar 10 punto olmalıdır.

İngilizce başlık 10 punto olmalıdır.

Girişten itibaren metin sonuna kadar 11 punto olmalıdır.

ÖZ/ABSTRACT (10 punto)

Ortalama 70 kelimedenden oluşan, 10 satırı geçmeyen ve 10 punto ile Türkçe ve İngilizce abstract, özet (ÖZ adı ile) metin öncesinde ayrı bir sayfada yer almalıdır. Öz okuyucuyu metnin başlığı, metodu, kullanılan istatistik yöntem ve bulguları hakkında kısaca bilgilendirmelidir. Anahtar Kelimeler (Keywords) ve JEL Sınıflandırması özü takip etmelidir.

GİRİŞ (11 punto)

Çalışmanın amacı, metodolojisi ve bulguları hakkında daha fazla detay sağlayan kısım. Literatür taraması burada da olabilir.

METİN KISMI (11 punto)

Çalışma metni. Bu kısım literatür taraması da dahil olmak üzere işlenen konu hakkında öz ve yeterli bilgi vermelidir. Bu kısım konunun işlenişine göre nümerik olarak sınıflandırılabilir.

METİN İÇİNDE ATIFTA BULUNMA

Kaynakçada belirtilen çalışmalara bağlı olunmalı ve atıfta bulunulacak çalışma için “yazar tarih” sistemi kullanılmalıdır. Alınan çalışmanın ilgili sayfa numaralarının belirtilmesine çalışılmalıdır.

1. Metin içinde atıflar şu şekilde yapılmalıdır: yazarın soyadı ve tarih, virgül konulmadan ve parantez içerisinde (Akdoğan 2005), sayfa no varsa (Akdoğan 2005, 145); iki yazar olursa (Akdoğan ve Sevilengül 2007, 58), ikiden fazla yazar varsa (Karacabey ve diğerleri 2006, 124). İki çalışmadan alıntı yapılırsa (Karan 2003, 54; Karacabey 2001, 27); aynı yazarın iki veya daha fazla çalışmasından alıntı yapılırsa (Karatepe 2003, 2006).

2. Kaynakçada aynı yazarın aynı yıl içerisinde yayınlanmış birden fazla çalışması olduğu durumlarda a,b, ek olarak yılın sonuna yazılmalıdır. (Sayılğan 2002a, 37)

3. Bir yazarın adının metin içerisinde geçmesi halinde atıfta tekrar isim belirtmeye gerek yoktur. Örneğin: “Çelik (1999, 67) diyor ki...”

4. Kurumlar adına yapılan çalışmalarda imkan varsa kısaltma veya kısa başlıklar kullanılmalıdır (SPK Aylık Bülteni Ocak 2007).

5. Eğer hukuki mevzuat, yasal anlaşma veya mahkeme kararlarına atıfta bulunulacaksa hukuk çalışmaları ile ilgili atıfta bulunma kuralları kullanılmalıdır.

6. İnternet kaynakları www.borsaistanbul.com şeklinde olmalıdır.

METİN ALTINDA DİPNOTLAR: Dipnotlar atıf yapmak için kullanılmalıdır. Ancak metin içerisinde kullanıldığı takdirde metnin bütünlüğünü bozacak nitelikteki bilgiler dipnot olarak kullanılmalı ve metinden daha uzun olmamalıdır. Dipnotlar metin boyunca üst simge şeklinde numaralandırılarak ilerlemelidir. Dipnot metni tek satır aralığıyla sayfa altında yer almalıdır.

III. TABLO VE ŞEKİLLER (10 punto)

1. Her tablo ve şekil bir numaraya ve içeriği tam olarak belirten bir başlığa sahip olmalı ve tüm kenarlıkları çerçeve ile sabitlenmelidir.

2. Tablo adı tablonun üstünde yer almalıdır. Tablo adı ilk harfleri büyük olmak üzere koyu yazılmalıdır. Tablo numaralandırılması **Tablo 1.** şeklinde olmalıdır.

3. Grafik adı grafiğin altında olmalıdır. Grafik adı ilk harfleri büyük olmak üzere koyu yazılmalıdır. Grafik numaralandırılması **Grafik 1.** şeklinde olmalıdır.

4. Şeklin adı şeklin altında olmalı ve **Şekil 1. Şekil adı** şeklinde yazılmalıdır. Şekil adı ilk harfleri büyük olmak üzere koyu yazılmalıdır.

5. Tablo, şekil ve grafiklerin kaynağının olması durumunda kaynakların tablo, şekil ve grafiklerin altına yazılması gerekmektedir.

IV. SONUÇ

Çalışmanın sonuçları ve öneriler/gelecek çalışmalar hakkında bilgi vermelidir.

V. KAYNAKÇA

Kaynakçaya numara verilmemelidir.

Çalışmada sadece atıfta bulunulan çalışmaları içeren bir kaynak listesi bulunmalı ve aşağıdaki bilgileri içermelidir:

1. Kaynaklar ilk yazarın soyadı veya kurumun adına göre alfabetik biçimde sıraya konulmalıdır.

2. Yazarların tam adı yerine ismin baş harfleri kullanılmalıdır.

3. Yazarın adının hemen arkasından yayının tarihi yer almalıdır.
4. Dergi başlıkları kısaltılmış olmamalıdır.
5. Aynı yazarların aynı yıl içerisindeki çalışmaları yılın arkasından harf verilecek şekilde belirtilmelidir.
6. Kaynakçada hiçbir yerde koyu renk kullanılmamalıdır.

Örnek kaynak gösterimleri:

Akdoğan, N. ve O. Sevilengül. 2007. Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması, Yenilenmiş ve Genişletilmiş 12. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.

Demsky, J.S. ve D.E.M. Sappington. 1989. "Hierarchical Structure and Responsibility Accounting", Journal of Accounting Research, 27 (Spring).

Sermaye Piyasası Kurumu (SPK). www.spk.gov.tr (Erişim Tarihi: 15.03.2005).

BDDK Çalışma Raporları. 2002. Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri, No: 2002/4, Haziran.

VI. METİNLERİN TESLİMİ

Yazarlar şu kurallara dikkat etmelidir:

1. Başka bir dergi tarafından değerlendirmede olan çalışmalar gönderilmemelidir. Yazar çalışmanın başka bir yerde yayınlanmadığı veya değerlendirme altında olmadığını ve telif hakkı talep etmeyeceğini açıkça belirtmelidir. Yazar adları, çalıştığı kurum, cep telefonu ve e-posta adreslerini belirttiği ayrı bir dosya oluşturmalıdır. Çalışmanın olduğu kısımda yazar bilgileri yer almamalıdır.

2. Saha çalışması veya deneye dayalı çalışmalarda çalışmanın dayandığı araç (anket, görüşme planı vs.) yazarın kimliğini belli etmeyecek şekilde çalışmada yer almalı ve bütün çalışmalar modavdergi@gmail.com adresine gönderilmelidir.

3. Yazar metnin bir kopyasını elinde tutmalıdır.

EDITORIAL POLICY AND STYLE INFORMATION

MANUSCRIPT PREPARATION AND STYLE

I. FORMAT

1. All manuscripts have to be typed in 11-point font and be 1.5linespaced, except for indented quotations.

2. Manuscripts have to be as concise as the subject and research method permit, generally not to exceed 7,000 words. All titles including the introduction, text, conclusion, and bibliography have to be **numbered** and be **bold**. Main headings have to be written using **capital letters** but the first letter of subheadings has to be a **capital letter**.

3. Margins of at least one inch from top, bottom, and sides should facilitate editing and duplication.

4. To promote anonymous review, authors should not identify themselves directly or indirectly in their papers or in experimental test instruments included with the submission. Single authors should not use the editorial “we.”

5. A cover page must show the title of the paper, the author’s name, title and affiliation, and email address.

Pagination: All pages, including tables, appendices and references, should be serially numbered.

II. CONTENT

The article has to own Turkish and English title. Turkish title and the name of author(s) should be typed in 11-point font. From abstract to "I. Introduction", 10-point font should be used.

English title must be 10-point font. From "I. Introduction" to the end of article, 11-point font must be used.

The Turkish and English abstract of about 70 words must be 10 lines, typed 10-point font and presented on a separate page immediately preceding the text. The Abstract should concisely inform the reader of the manuscript’s topic, its methods, and its findings. Keywords and JEL classification must follow the Abstract.

INTRODUCTION (11-point font)

This section provides more details about the paper’s purpose, motivation, methodology, and findings. Literature review can be done in this section as well.

MAIN TEXT (BODY) (11-point font)

In addition to literature review, this section should give clear and concise information to inform the reader about the manuscript's contribution. This section can be divided into subheadings and those subheadings have to be classified numerically.

CITATIONS WITHIN THE TEXT

Work cited should use the "author-date system" keyed to a list of works in the reference list. Authors should make an effort to include the relevant page numbers in the cited works.

1. **In the text, works are cited as follows:** authors' last name and date, without comma, in parentheses: for example, (Jones 1987); with two authors: (Jones and Freeman 1973); with more than two: (Jones et al. 1985); with more than one source cited together (Jones 1987; Freeman 1986); with two or more Works by one author: (Jones 1985, 1987).

2. When the reference list contains more than one work of an author published in the same year, the suffix a, b, etc. follows the date in the text citation: for example, (Jones 1987a) or (Jones 1987a; Freeman 1985b).

3. If an author's name is mentioned in the text, it need not be repeated in the citation; for example, "Jones (1987, 115) says...."

4. Citations to institutional works should use acronyms or short titles where practicable; for example, (AAA ASOBAT 1966); (AICPA Cohen Commission Report 1977). Where brief, the full title of an institutional work might be shown in a citation: for example, (ICAEW The Corporate Report 1975).

5. If the manuscript refers to statutes, legal treatises or court cases, citations acceptable in law reviews should be used.

6. If internet based resources are used, related website should be stated such as www.borsaistanbul.com

FOOTNOTES: Footnotes are not used for citation. Textual footnotes must be used only for extensions and useful excursions of information that if included in the body of the text might disrupt its continuity. Footnotes must be consecutively numbered throughout the manuscript with superscript Arabic numerals. Footnote text must be single-spaced and placed at the end of the page.

III. TABLES AND FIGURES (10-point font)

The author must note the following general requirements:

1. Each table and figure has to bear a number and a complete title indicating the exact contents of the table or figure and be framed.
2. The title has to be above the table. The title of each table has to be typed in bold and the first letter of the title has to be a capital letter. The table has to be numbered such as **Table 1**.
3. The title of the graphic has to be below the graphic. The title of the graphic has to be typed in bold and the first letter of the title has to be a capital letter. The graphic has to be numbered such as **Graphic 1**.
4. The title of the figure has to be below the figure. The title of the figure has to be typed in bold and the first letter of the title has to be a capital letter. The figure has to be numbered such as **Figure 1**.
5. If tables, figures and graphics are taken from other sources, those sources have to be stated under the related tables, figures and graphics.

IV. CONCLUSION

The results of the study, any suggestions related to findings and further research issues have to be stated in this section.

V. REFERENCE

References will not be numbered. Every manuscript must include a list of references containing only those works cited and must include the information mentioned below:

1. Arrange citations in alphabetical order according to surname of the first author or the name of the institution responsible for the citation.
2. Use author's initials instead of proper names.
3. Date of publication must be placed immediately after author's name.
4. Titles of journals should not be abbreviated.
5. Multiple works by the same author(s) in the same year are distinguished by letters after the date.
6. None of the words will be typed in bold in the References.

Sample entries are as follows:

American Accounting Association, Committee on Concepts and Standards for External Financial Reports. 1977. Statement on Accounting Theory and Theory Acceptance, Sarasota, FL: AAA.

Demski, J. S., and D. E. M. Sappington. 1989. Hierarchical Structure and Responsibility.

Capital Markets Board(CMB). www.spk.gov.tr (Access Date: 15.03.2005).

BRSA Working Reports. 2002. Determinants of Profitability in Turkish Banking Sector, No: 2002/4
June.

VI. SUBMISSION OF MANUSCRIPTS

Authors should note the following guidelines for submitting manuscripts:

Manuscripts currently under consideration by another journal or publishers should not be submitted. The author must state that the work is not submitted or published elsewhere and he/she will not demand copyright. A separate Word file has to be prepared to state the author's name, institution, cell phone and e-mail. Information about the author should not be stated in the article.

2. Manuscripts reporting on field surveys or experiments(questionnaire, case, interview plan or the like) should not indicate the identity of the author and all manuscripts must be sent to modavdergi@gmail.com .

3. The author should retain a copy of the paper.

MUHASEBE BİLİM DÜNYASI DERGİSİ

Cilt/Volume:21 Sayı/Issue:4 Aralık/December 2019

GENEL MUHASEBE DERS KİTAPLARININ OKUNABİLİRLİK DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA (Araştırma Makalesi) Dr. Öğr. Üye Mustafa DOĞAN	
Öğretim Görevlisi Dr. Emrah ERTUGAY.....	863
ENTEGRE RAPORLAMANIN İŞLETME VE ÇEVRESİ AÇISINDAN ÖNEMİ: ULUSLARARASI ENTEGRE RAPORLAMA KONSEYİ VERİ TABANINDAKİ ŞİRKETLERİN EKO-VERİMLİLİK İNCELEMESİ (Araştırma Makalesi) Arş. Gör. Aysun AKTAŞ MOZEİKÇİ Doç. Dr. Erkan ÖZTÜRK.....	879
KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLARI VE GÜVENCE DENETİMİ: TÜRKİYE'DE GRI REHBERİNE GÖRE RAPORLAMA YAPAN FİRMALAR ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA (Araştırma Makalesi) Dr. Öğr. Üye. Esra ATABAY	904
MUHASEBE DENETİMİNDE BİLGİ TEKNOLOJİLERİNİN KULLANIMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA (Araştırma Makalesi) Doç. Dr. Semra AKSOYLU Arş. Gör. Onur TOK.....	923
XV. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE YÖNETİM MUHASEBESİNİN TARİHİ GELİŞİMİ (Derleme) Dr. Öğr. Üye. Ümmügülsüm ZOR.....	944
KURUMSAL YÖNETİM ENDEKSİNDE YER ALMANIN BANKALARIN PERFORMANSINA ETKİSİ: BORSA İSTANBUL'DA BİR ARAŞTIRMA (Araştırma Makalesi) Burcu GERGİN Doç. Dr. İlker KIYMETLİ ŞEN.....	956
MUHASEBEDE FİRMA YAŞAM DÖNGÜSÜ KAVRAMI: LİTERATÜR İNCELEMESİ (Derleme) Dr. Öğr. Üye. Ömer Faruk GÜLEÇ.....	979
IFRS 9 FİNANSAL ARAÇLAR STANDARDI KAPSAMINDA FİNANSAL TÜREV ÜRÜNLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ: SWAP ÖRNEĞİ (Araştırma Makalesi) Öğr. Gör. İlknur KOÇAK ŞEN Prof. Dr. Halim SÖZBİLİR.....	1008
DEVLET ÜNİVERSİTELERİNDE VERİLEN MUHASEBE EĞİTİMİ İLE ULUSLARARASI MUHASEBE EĞİTİMİ STANDARTLARI ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR İNCELEME: EGE BÖLGESİ ÖRNEĞİ (Araştırma Makalesi) Dr. Öğr. Üyesi Burak ÖZDOĞAN Arş. Gör. Dr. Batuhan Fatih MOLLAOĞULLARI.....	1037
SOSYAL MEDYA VE MUHASEBE: BİR ALAN ARAŞTIRMASI (Araştırma Makalesi) Doç. Dr. Gönül ALKAN Doç. Dr. R. Şebnem YAŞAR.....	1061
MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ ÖRGÜTSEL BAĞLILIKLARININ İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ (Araştırma Makalesi) Arş. Gör. Tuba BORA KILINÇARSLAN Doç. Dr. Rüyam KÜÇÜKSÜLEYMANOĞLU.....	1078
MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ KİŞİ-İŞ UYUMU VE ETİK TUTUM ALGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: ZONGULDAK, BARTIN VE KARABÜK İLLERİNDE BİR ARAŞTIRMA (Araştırma Makalesi) Dr. Öğr. Üyesi Hakan VARGÜN Büşra BÜYÜKYILMAZ.....	1091